

KRİTER

AYLIK SİYASET, TOPLUM VE EKONOMİ DERGİSİ || OCAK 2023 || YIL 07

75

HEDEF KIZILELMA

ULUSAL
ÇIKARLARIMIZDAN
VE İLKELERİMİZDEN
TAVİZ VERMEDEN
KÜRESEL BARIŞA
VE İSTİKRARA KATKI
SAĞLIYORUZ

SÖYLEŞİ:
CUMHURBAŞKANLIĞI
SÖZCÜSÜ BÜYÜKELİ
İBRAHİM KALIN

2022'NİN BAKİYESİ,
2023'ÜN GÜNDEMİ

BURHANETTİN DURAN

ENERJİ DOSYASI

EMİN EMRAH DANIŞ, BERİL TUĞRUL,
MURAT KALAY, ABDULKADİR DEVELİ,
KEREM ALKİN, MUSTAFA ERDEM,
ESER ÖZDİL

DIŞ POLİTİKA DOSYASI

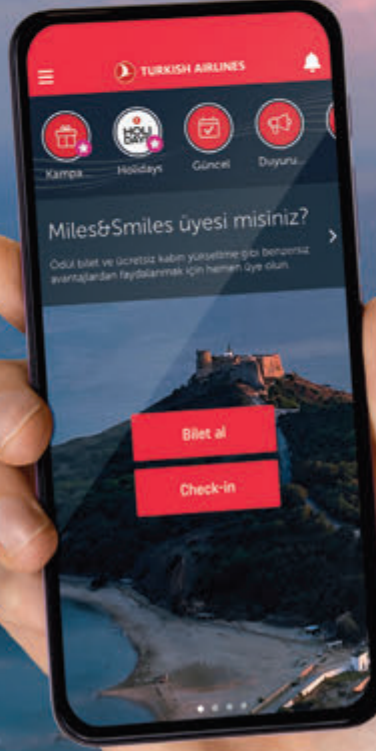
AHMET ALEMDAR, SİBEL DÜZ, MURAT YEŞİLTAS, BİLGEHAN ÖZTÜRK,
KADİR ÜSTÜN, YÜCEL ACER, CAN ACUN, KUTLUHAN GÖRÜCÜ,
ERMAN AKILLI, MEHMET KANCI, ÖMER AYDIN, CAVİD VELİYEV,
HAKKI UYGUR, MUSTAFA CANER, ERSİN ŞİYHAN

ISSN 2458-9691

www.kriterdergi.com

TÜRK HAVA YOLLARI MOBİL UYGULAMASIYLA UÇUŞ DENEYİMİNİZİ KOLAYLAŞTIRIN!

Mobil uygulamamız üzerinden en uygun bilet paketini seçebilir; işlemlerinizi hızlı ve güvenli bir şekilde tamamlayabilirsiniz.

Güncel kampanyaları, ek hizmetleri ve duyuruları takip edebilir; uçuşunuza dair her türlü değişikliği kolayca yapabilirsiniz.

Koltuk seçimi, ekstra bagaj, otel rezervasyonu, araç kiralama ve seyahatinizde ihtiyaç duyacağınız diğer hizmetlerimize kolayca erişebilirsiniz.

Operasyonel sebeplerle uçuşunuzda değişiklik meydana gelirse biletinizi ücretsiz bir şekilde değiştirebilirsiniz.

TURKISH AIRLINES

BALIKESİR Havran Altın Madeni

Madenlerimizi ülkemizin milli ekonomisine kazandırırken, doğanın bize kalan miras olmadığını, geleceğimize bırakacağımız bir emanet olduğunu bilerek çalışıyoruz... Doğa insan olmadan da yaşar; ama insan doğa olmadan yaşayamaz.

İZMİR Ovacık Altın Madeni

GÜMÜŞHANE Mastra Altın Madeni

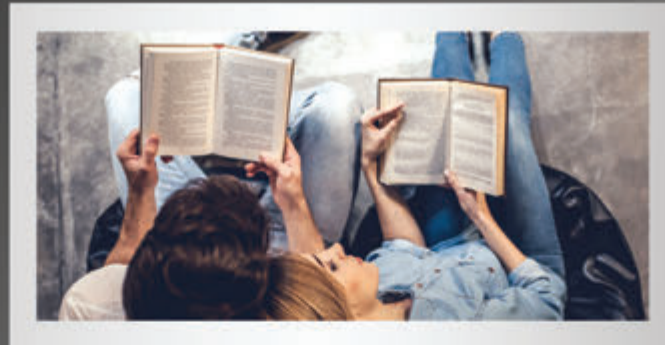
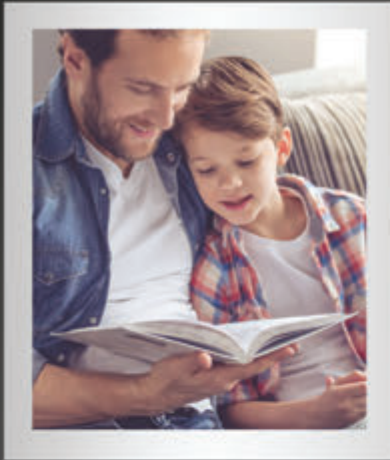
İzmir ilinde yer alan Ovacık Altın Madeninde Maden Atık Depolama Tesisi seddelerinde ve işletme içerisinde 10.000 adet zeytin ağacı dikimi yapılmıştır. Dikilen zeytin ağaçlarından yılda ortalama 15 ton zeytin hasadı yapılabilmektedir. 2021 yılında hasadı yapılan zeytinlerden de toplam 3000 lt zeytinyağı elde edilmiştir.

İZMİR Ovacık Altın Madeni

**Kültür, sanat ve eğlence dolu bir dünya için
D&R hep yanınızda**

MERHABA

2023'ün ilk sayısını yoğun gündem eşliğinde dopdolu bir içerikle hazırladık. Türk dış politikasına ilişkin değerlendirmeleri ve beklentileri Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi İbrahim Kalın'la konuştuk. Geride bıraktığımız 2022'de neler olup bittiğini kısaca hatırlamak için de 2022 Almanak'ı hazırladık.

Yeni yıla da hızlı ve yoğun gündemle girerken dış politika dosyasında, gündemi geniş başlıklarla değerlendirdik. Savunma Sanayii İcra Komitesi'nden çıkan kararlar ışığında, savunma sanayii gelişmelerinden Ahmet Alemdar bahsetti. Sibel Düz, terörle mücadelede PKK'lı yönetici kadronun tasfiye metodlarını anlattı. Murat Yeşiltaş ve Bilgehan Öztürk, 2023'e girerken hem seçim döneminde olmanın hem de bölgesel ve küresel krizlerde müdahaleci etkin rol oynama sorumluluğu üstlenen Türkiye'nin jeopolitik düzlemde bir okumasını gerçekleştirdiler. 2022'nin getirdiklerini, 2023'ün projeksiyonunu Türk-Amerikan ilişkileri çerçevesinden Kadir Üstün, Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinden Yücel Acer kaleme aldı. 2023'te Türkiye'nin Suriye politikasında normalleşmeleri ve olası operasyonları Can Acun ve Kutluhan Görücü aktardı. Erman Akıllı öngörülen kamu diplomasisi gündemini yazdı. Değişmeyen gündem olarak Ukrayna cephesini ise Mehmet Kancı değerlendirdi. Üç kişinin hayatını kaybettiği Paris saldırısıyla, nerede olursa olsun terörün terör olarak adlandırılması zorunluluğu, bir kez daha kendini gösterdi. Paris saldırısı ve PKK'nın Fransa yapılanmasını Ömer Aydın değerlendirirken, özgürleşen Karabağ'da Laçın-Hankendi yolunda olanları ve perde arkasındaki gelişmeleri Cavid Veliyev mercek altına aldı. Protestolarla meşgul olan İran'daki iç siyaset görünümünü Hakkı Uygur incelerken, yaşananların İran'ın dış siyaset bilançosuna yansımalarını Mustafa Caner masaya yatırdı. Sporun sadece spor olmadığı gerçeğini 2022 dünya kupası da bir kez daha gösterdi. Yaşananları, eleştirileri ve spor diplomasisini Katar'da düzenlenen son dünya kupası üzerinden Ersin Şiyhan sizlere sundu.

Son müjdesini Aralık'ta aldığımız enerji başlığını yeni yılın ilk sayısında dosya olarak ele aldık. TANAP ve TürkAkım projelerine değinerek Türkiye'nin gelişmiş altyapısının sağlayacağı avantajlara değinen Emin Emrah Danış, Türkiye'nin gaz ticaret merkezi olma kapasitesini tüm yönleriyle aktardı. Beril Tuğrul, Türkiye'de geçen yıl yapılan enerji çalışmalarını ve gelecek için öngörülerini yazarken, dünyadaki petrol fiyatlarıyla oluşan piyasa ve petrol ile doğal gaz arama faaliyetlerinin gelecek planda oluşturduğu beklentileri Murat Kalay çok boyutlu bakış açısıyla gündeme getirdi. Türkiye Yüzyılı vizyonu ile birlikte planlanan etkili adımlarla enerji alanında küresel rolü artan Türkiye'nin etkilerini Abdulkadir Develi ve Mustafa Erdem yazdılar. Küresel krizlerin gölgesinde ilerlerken yenilenebilir enerjinin vazgeçilmezliğini Kerem Alkin anlattı. Konu enerji olunca Rusya-Ukrayna Savaşı'nın etkileri göz ardı edilemez oluyor. Savaş bağlamında AB ile Rusya arasında yaşanan enerji başlığına Eser Öznil kapsamlı bir çerçevede sundu.

Seçim yaklaşırken iktidarının seneidevriyesindeki AK Parti'yi Hamit Emrah Beriş, muhalefet cephesinin seçim stratejisini de Murat Yılmaz değerlendirdi. Türkiye'nin Anayasa ve Yasama gündemini ise Cem Duran Uzun yazdı.

Kitaplıkta bu ay SETA'nın gelenek haline gelen yayınlarından "2022'de Türkiye: Siyaset, Dış Politika, Güvenlik ve Göç, Ekonomi, Enerji, Hukuk ve Yargı" isimli çalışmayı Mehmet Babacan değerlendirdi.

Gelecek ay görüşmek üzere...

FERHAT PİRİNÇÇİ
YAYIN KOORDİNATÖRÜ

ÇERÇEVE | 06 2022'NİN BAKİYESİ,
2023'ÜN GÜNDEMİ
Burhanettin Duran

18

**SÖYLEŞİ: CUMHURBAŞKANLIĞI
SÖZCÜSÜ BÜYÜKELÇİ**

İBRAHİM KALIN

ULUSAL ÇIKARLARIMIZDAN
VE İLKELERİMİZDEN TAVİZ
VERMEDEN KÜRESEL
BARİŞA VE İSTİKRARA
KATKI SAĞLIYORUZ

DIŞ POLİTİKA

24 TÜRK SAVUNMA SANAYİİ
TÜRKİYE YÜZYILI'NA HAZIR
Ahmet Alemdar

27 TERÖRLE MÜCADELEDE
PKK'LI YÖNETİCİ KADRONUN
TASFİYESİ
Sibel Düz

30 TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK
GÖRÜNÜMÜ: 2023'ÜN ÖTESİNİ
DÜŞÜNMEK
Murat Yeşiltaş - Bilgehan Öztürk

54 TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ:
2022'NİN ÖĞRETTİKLERİ
Kadir Üstün

57 2022'DE TÜRK-YUNAN
SORUNLARINA DAİR GERİLİMLER
VE 2023 PROJESİYONU
Yücel Acer

60 TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASI
VE 2023 SENARYOLARI
Can Acun - Kutluhan Görücü

63 2022'DEN 2023'E TÜRKİYE'NİN
KAMU DİPLOMASİSİ GÜNDEMİ
Erman Akıllı

66 UKRAYNA CEPHESİNDE
YENİ BİR ŞEY YOK: 2023'TE DE
SAVAŞA DEVAM
Mehmet Ayfer Kancı

69 PARİS SALDIRISI VE PKK'NIN
FRANSA YAPILANMASI
Ömer Aydın

72 AZERBAIJANLI ÇEVRECİLERİN
LAÇIN YOLUNDAKİ GÖSTERİLERİ,
NEDENLERİ VE SONUÇLARI
Cavid Veliyev

75 2022'NİN ARDINDAN
İRAN İÇ GÖRÜNÜMÜ
Hakkı Uygur

78 SPOR DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA
2022 KATAR DÜNYA KUPASI
Ersin Şiyanhan

82 İRAN DIŞ SİYASETİNİN
YILLIK BİLANÇOSU
Mustafa Caner

DOSYA

Enerji

- 34 GAZ TİCARET MERKEZİ OLARAK TÜRKİYE
Emin E. Daniş

- 38 TÜRKİYE'DE ENERJİDE YAŞANAN 2022 GELİŞMELERİ VE 2023 ÖNGÖRÜLERİ
A. Beril Tuğrul

- 42 PETROL VE DOĞAL GAZ ARAMA-ÜRETİM FAALİYETLERİ AÇISINDAN 2022 VE 2023 BEKLENTİLERİ
Murat Kalay

- 44 TÜRKİYE YÜZYILI'NDA TÜRKİYE'NİN ENERJİ ALANINDAKİ KÜRESEL ROLÜ
Abdulkadir Develi - Mustafa Erdem

- 47 YENİLENEBİLİR ENERJİ'NİN VAZGEÇİLMEZLİĞİ KATLANIYOR
Kerem Alkin

- 50 RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI BAĞLAMINDA AB-RUSYA ENERJİ İŞ BİRLİĞİNDE YAŞANAN KOPUŞ: KIŞ GELDİ!
Eser Özdi

ALMANAK | 18 2022'DE NELER OLDU?

SİYASET

- 85 İKTİDARININ YİRMİNCİ SENEİDEVİRİYESİNDE AK PARTİ
Hamit Emrah Beriş

- 88 MUHALEFET CEPHESİNİN SİYASİ PROGRAMI VE SEÇİM STRATEJİSİ
Murat Yılmaz

- 91 2022'DEN 2023'E TÜRKİYE'NİN ANAYASA VE YASAMA GÜNDEMİ
Cem Duran Uzun

KRİTER

KRİTER
AYLIK SİYASET, TOPLUM VE EKONOMİ DERGİSİ

SAYI 75
YIL 07

Ocak 2023

İMTİYAZ SAHİBİ
SET Vakfı İktisadi İşletmesi

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Burhanettin Duran

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Ferhat Pirinççi

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Abdulkadir Çay

YAYIN KURULU
Halime Kökçe
İbrahim Altay
Kemal İnat
Meryem İlayda Atlas
Nebi Miş
Serdar Karagöz
Talha Köse
Abdurrahman Babacan

EDİTÖRYA
İbrahim Efe
Ahmet Sezer
Ayşenur Atalay
Hilal Ceren Kara

GÖRSEL YÖNETMEN
Sema Türk Bayazıt

BASIM YERİ
Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.
Güzeltepe Mahallesi, Mareşal Fevzi Çakmak Cad.
B/Blok Apt. No:29/1/1 Eyüpsultan/İstanbul
0212 354 30 00

DAĞITIM
Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.

YAYIN TÜRÜ
Sürelî | Aylık

COPYRIGHT © 2023
Bu yayının tüm hakları SET Vakfı İktisadi İşletmesi'ne aittir. Dergi içeriği izin alınmadan elektronik veya basılı şekilde kullanılamaz. Çoğaltılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İLETİŞİM VE ABONELİK İÇİN:
0212 395 11 00
iletisim@kriterdergi.com
abone@kriterdergi.com

KİTAPLIK

- 94 KAPSAMLI BİR TÜRKİYE FOTOĞRAFI "2022'DE TÜRKİYE"
Mehmet Babacan

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde düzenlenen Şehit Teğmen Caner Gönyeli 2022 Arama Kurtarma Davet Tatbikatı'nın deniz sahfası gerçekleştirildi. (Evrin Aydın/AA, 15 Haziran 2022)

Burhanettin **Duran**

bduran@setav.org

2022'NİN BAKİYESİ, 2023'ÜN GÜNDEMİ

“Yeni dünya savaşının ayak sesleri” ve “nükleer savaş” gibi tanımlamalarla anlatılan büyük güç rekabetine eşlik eden enerji, üretim, lojistik ve gıda krizleri, uluslararası sistemin diğer aktörlerini harekete geçmeye mecbur bırakıyor. Bu hareketlenmede “daha adil bir dünya mümkün” diyerek BM sistemini eleştiren Türkiye'nin inisiyatif alması hiç şaşırtıcı değil.

2022'nin en belirleyici olayı, tartışmasız 24 Şubat'ta Rusya'nın Ukrayna'yı işgali oldu. ABD ve AB'nin Ukrayna'ya açık desteğiyle Rusya'yı yıpratma savaşına dönen bu kriz, uluslararası sistemde de büyük bir jeopolitik kırılmaya yol açtı. 10 ayı aşan sürede savaştan en fazla zarar görenler, kuşkusuz Ukrayna ve Rusya.

Moskova beklediği gibi hızlı sonuç alamadı; Kiev ve Harkiv'den geri çekilmeler, Rus ordusunun imajını zayıflattı. Rusya, bunu nükleer silaha başvurma tehdidi ile dengelerken, Ukrayna, topraklarının tamamını işgalden kurtarabilme isteği ile Batı'dan daha fazla destek talep ediyor ve bu talebi şimdilik karşılık görüyor. Zelenski'nin geçtiğimiz ay gerçekleşen ABD seyahati, 2023 sonbaharına kadar savaşabilecek finansı, Washington'dan alması ile sonuçlandı. Savaş uzadıkça Batı ile Rusya arasındaki kutuplaşma, enerjiden nükleer güvenliğe kadar birçok alanda yoğunlaşıyor.

2022'nin öne çıkan diğer bir olgusu ise ABD ve Çin arasındaki rekabetin sertleşmesi oldu. Çok kutuplu bir dünyanın belirsizliklerine adım attığımızı düşündüren bu rekabeti anlamak için Aralık'ta Riyad'da (Çin-Arap Zirvesi) ve Washington'da (ABD-Afrika Liderler Zirvesi) gerçekleşen iki zirveye bakmak yeterliydi.

Pekin, Asya'daki güvenlik çıkarlarını ve Ortadoğu ve Afrika gibi bölgelerdeki ticaret imparatorluğunu korumakta kararlı görünüyor. Washington ise Çin'i Avrupa başta olmak üzere birçok bölgede sınırlandırma adımlarına devam ediyor. Rusya'ya yönelik yaptırımlarla katılmayan Asya, Afrika, Latin Amerika ve Ortadoğu ülkeleri ise ne Batı-Rusya çatışmasında ne de ABD-Çin çekişmesinde taraf olmak istiyor. Çok sayıda orta büyüklükteki ülke, gelen dünyanın risklerine hazır olmak ve fırsatlarını yakalamak için yeni bir “özerk politikanın” peşinde. “Yeni soğuk savaş,” “yeni dünya savaşının ayak sesleri” ve “nükleer savaş” gibi tanımlamalarla anlatılan büyük güç rekabetine eşlik eden enerji, üretim, lojistik ve

gıda krizleri, uluslararası sistemin diğer aktörlerini harekete geçmeye mecbur bırakıyor.

Türkiye'nin Kendine Özgü Duruşu

Bu hareketlenmede "daha adil bir dünya mümkün" diyerek BM sistemini eleştiren Türkiye'nin inisiyatif alması hiç şaşırtıcı olmadı. Geçen yıl Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginliği iki lideri buluşturarak söndürmek isteyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, savaş çıkınca 2022 boyunca etkin bir diplomasi yürüttü. Tahıl koridoru ve esir takası başarılarıyla dünya medyasının hep odağında oldu. Bu başarıların arkasında Türkiye'nin son yıllarda izlediği "özerk politika" bulunuyor. Ankara, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda bütün başkentlerin imrendiği, istisnai bir denge politikası yürüttü. Boğazları kapattı ancak Rusya'ya yönelik yaptırımlara katılmadı. Ukrayna'ya SiHA satışının yanı sıra cephane ve elektrik tedarikinde bulundu.

Karadeniz'deki doğal gaz keşifleri ile öne çıkan Türkiye, enerji dağıtım merkezi olma arayışında Rusya ile iş birliğini genişletiyor. Türk Devletleri Teşkilatı'nı güçlendiren Ankara, aynı zamanda Türkmen gazının Avrupa'ya ulaştırılması çabasına öncülük ediyor.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın hem Ukrayna hem de Rusya'ya güvenlik teminatları verilerek sona erdirilmesi sürecinde Türkiye'nin de önemli katkılar vereceğinden kimsenin şüphesi yok. Barış diplomasisi Türk diplomatlarının yeni uzmanlık alanı oluyor. Yine Rusya ve Ukrayna ile aynı anda görüşebilen Türkiye, daha şimdiden Avrupa'nın güvenliğine önemli desteklerde bulunuyor.

Türk dış politikasında yaşanan bu dönüşümün diğer bir düzlemi elbette normalleşme politikasında gösterilen kararlılıktır. Bu yıl BAE, Suudi Arabistan ve İsrail ile ikili ilişkileri toparlayan Türkiye, Mısır ve Suriye ile de normalleşmeyi önemsemektedir.

Geçen ayın sonunda Moskova'da gerçekleşen ilk üçlü zirve görüşmelerinde Savunma Bakanı Akar ve MİT Başkanı Fidan, Rus ve Suriyeli muhatapları ile bir araya geldi. Henüz başında olunan bu normalleşme sürecinin Ukrayna krizi ile alakası açıktır. Türkiye'nin Rusya politikasını "bağımlılık" diye eleştirenler Ukrayna krizinde Türk-Rus ilişkilerinin yepyeni bir forma girdiğini gözlemlemektedir. 2015'ten itibaren Ankara, Moskova ile ilişkisini "hem iş birliği ve hem rekabet" bağlamında sürdürmeyi başardı.

Önce Suriye, sonra Libya ve Karabağ'da rekabet eden Ankara ve Moskova, bir yanda enerji iş birliğini derinleştirirken diğer yanda şimdi yeniden Suriye'de bambaşka bir iş birliği düzlemine geçiyor. Ukrayna savaşı baskısı altındaki Rusya, Esed yönetimini diplomasiye ikna edebilirse Suriye denkleminde yeni bir dönüşüm gidilebilir. Ve bu dönüşüm, ABD'nin Suriye (YPG) politikasını değiştirmesine yol açabilecek etkide olabilir.

Özetle, Türkiye 2022'de üç alanda öne çıktı:

- 1- Rusya-Ukrayna krizinde dengeli ve proaktif diplomasi (tahıl koridoru ve esir takası) ile küresel rolünü güçlendirdi.
- 2- Suudi Arabistan ve BAE normalleşmesiyle bölgesel etkisini pekiştirdi.
- 3- Türk Devletleri Teşkilatı çerçevesinde Kafkaslar ve Orta Asya'da etkin aktör haline geldi.

Böylece Türkiye; Karadeniz, Kafkaslar, Balkanlar ve Kuzey Afrika'da istikrar ve güvenlik sağlayan bir ülke konumuna yerleşti.

2023'ün Türkiye İçin Gündemi: Seçimler

Yeni yılın Türkiye için çok hızlı ve yoğun geçeceği kesin. Sebebi de malum; kritik 2023 seçimlerinin tüm gündemi belirleyecek olması.

İktidar ve muhalefet kıyasıyla bir mücadele ile ilk turda kazanmak isteyecek. Önümüzdeki dört-beş aylık sürenin yeni sürpriz, gerilim ve polemiklere sahne olması kimseyi şaşırtmayacak.

"Türkiye Yüzyılı" vizyonunu açıklayan iktidar cenahı, farklı seçmen gruplarının taleplerini karşılama konusunda iddialı kararlara devam ediyor. En son asgari ücret zammı, EYT uygulaması ve doğal gaz indirimi kararları ile dar gelirli enflasyona ezdirmeme azmini sergiledi. Bunlara benzer yeni uygulamalarla dış politika ve güvenlik alanlarında olduğu gibi ekonomide de çözümün kendisinde olduğunu göstermeyi sürdürecektir. Enerji, savunma, diplomasi ve terörle mücadele gibi alanlarda icraatlarını anlatma seferberliğinde olacak.

Ukrayna savaşı sonrası uluslararası sistemde rekabet ve belirsizliğin arttığı bir dönemde Türkiye'yi istikrar, güvenlik ve kalkınma içinde tutabilecek aktörün Cumhurbaşkanı Erdoğan olacağı tezi Cumhurbaşkanlığı'nın en önemli argümanı. Yine muhalefetin olası çok parçalı koalisyon iktidarında kaos geleceği ve dış politika-güvenlik çıkarlarında kayıplar yaşanacağı aynı argümanın devamı.

Muhalefetin Türkiye'yi "yeni-den inşa" iddiasını hangi ortak program, geçiş süreci ve aday(lar) ile seçmene ulaştıracağı ise hala belirsiz. Kılıçdaroğlu-Akşener çekişmesi sebebiyle altılı masa 2023'e hala "tek aday mı, çoklu aday mı" tartışması eşliğinde giriyor. Masadaki genel başkanlardan birisinin aday olması gerektiği fikri öne çıksa da muhalefetin aday Ocağ ve Şubat'ın en çok konuşulan konusu olabilir. Altılı masa dağılmaz ancak dağınık halde seçime gidebilir. Bu durum, çoklu adayla seçime girmek demek. Anayasa Mahkemesi'nin HDP kararının ne olacağı ve siyasi aktörlerin tepkisi, yeni yılın en kritik konusu. Kararsız seçmen, gençler ve Kürtler önemli seçmen grupları olarak parti ve aday rekabetinin odağında olacak.

Moskova beklediği gibi hızlı sonuç alamadı; Kiev ve Harkiv'den geri çekilmeler Rus ordusunun imajını zayıflattı. Rusya, bunu nükleer silaha başvurma tehdidi ile dengelerken, Ukrayna topraklarının tamamını işgalden kurtarabilme isteği ile Batı'dan daha fazla destek talep ediyor ve bu talebi şimdilik karşılık görüyor.

Dış Politika Gündemi de Hareketli Olacak

2023 dış politika gündemimizdeki önemli konular; Ukrayna savaşı düzleminde ABD ve Rusya ile ilişkiler, normalleşme politikası bağlamında Suriye ve Yunanistan ile Ege-Doğu Akdeniz gerilimi olarak sıralanabilir.

ABD Başkanı Biden'ın Ukrayna'ya 45 milyar dolarlık yardım içeren bütçeyi onaylaması savaşın yeni yılda da bitmeyeceği duygusunu güçlendirdi. Türkiye savaş boyunca uyguladığı dengeli-aktif politikasını ve barış diplomasisini yeni adımlarla perçinleyecek. Karadeniz, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki istikrar ve güvenlik sağlayan rolünü sürdürecektir. Normalleşme politikasının ayaklarında BAE ve Suudi Arabistan ile çok yönlü iş birliğinin genişlemesi, İsrail ile Netanyahu hükümetinin olası aşırı sağcı politikalarının yönetilmesi, Mısır ile Libya üzerinde çetin bir müzakere sürecinin devam edeceği ve asıl sürpriz gelişmelerin Suriye ile ilişkilerde olabileceğini öngörebiliriz.

PKK-YPG ile mücadele konusunda Ankara ve Şam'ın anlaşması ve bunun Tel Rifat ve benzeri bölgelerde somut karşılığı olması durumunda, Suriye yeni bir denkleme girer. PKK-YPG iş birliği iki başkent arasında güven ilişkisi kurulmasını temin ederek siyasi süreç ve Suriyeli sığınmacıların güvenli geri dönüşü alanlarına adım atılmasını kolaylaştırır. Rusya'nın Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkileri toparlamaya katkıda bulunması, iç karışıklık içindeki İran'ı rahatsız etse de asıl değişim ABD'nin Suriye politikasının zorlanması olur. PKK-YPG'nin tümüyle ABD

Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'nın (CICA) 6. Zirvesi, Kazakistan'ın başkenti Astana'daki Bağımsızlık Sarayı'nda Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Jomart Tokayev'in ev sahipliğinde gerçekleştirildi.

desteğine bel bağlayacağı ancak ABD'nin Suriye'den tümüyle çıkması gerektiği yönünde bir kamuoyu oluşabilir.

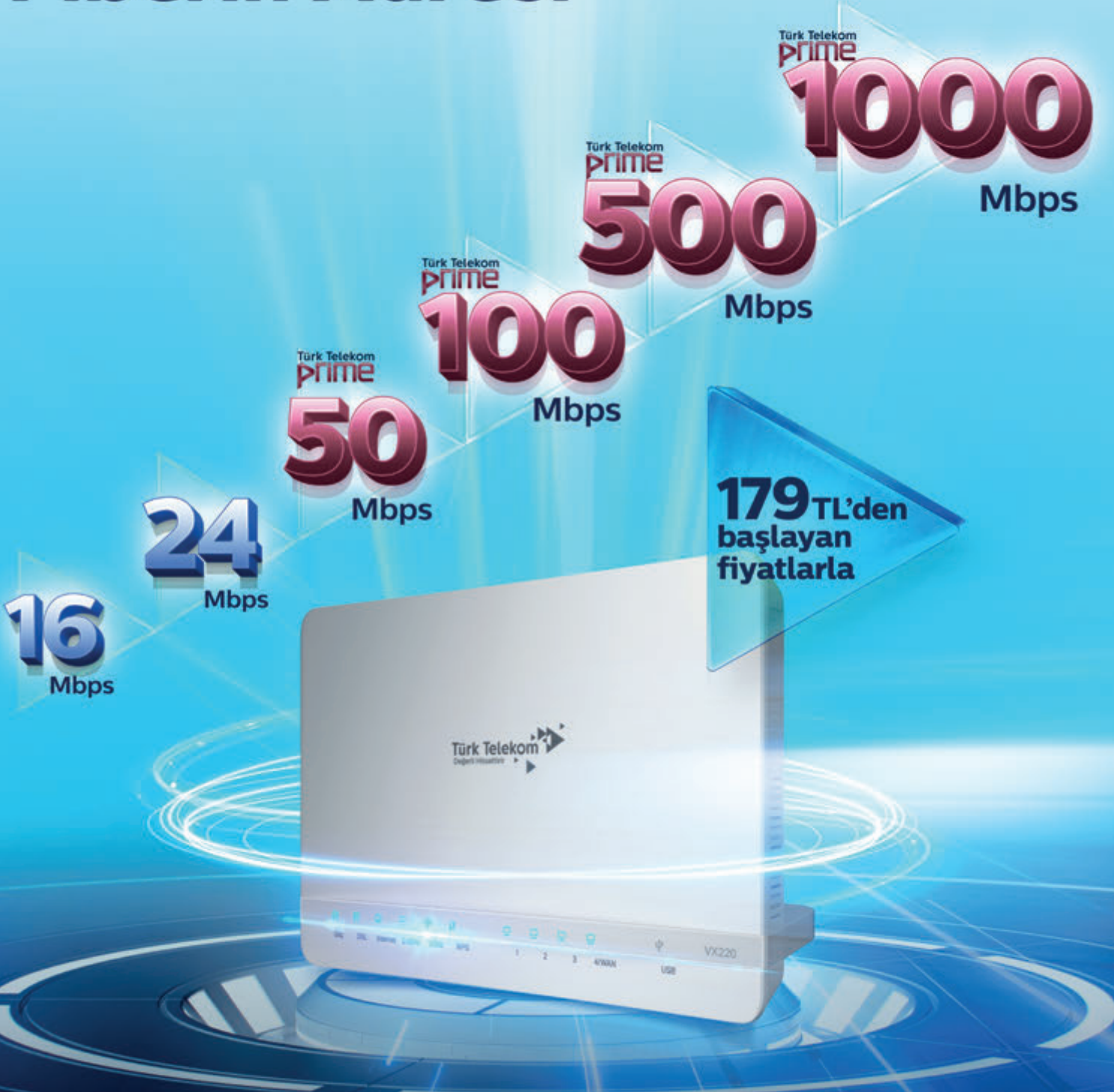
Ankara'nın Suriye'nin kuzeyinde operasyon yapıp yapmayacağı, yaparsa formatının ne olacağı Şam ile yürütülen müzakerelere bağlı. Türkiye ve ABD ikili ilişkileri F-16'ların satışı ocak ayında gerçekleşirse olumlu bir ivme oluşabilir aksi takdirde süreç Türkiye'deki seçim sonrasına bırakılır. Ayrıca, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği konusu da Türkiye-ABD ilişkileri ve NATO bağlamında yönetilmesi gereken bir konu.

2023 seçimlerine giderken dış politika gündemindeki en kritik konu Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimdir. Almanya'nın Türkiye ve Yunanistan'ı bir araya getirme ve gerilimi düşürme çabasına Ankara somut önerilerle yaklaşırken Atina gerekli isteği göstermemektedir. Dahası, Atina, ABD'nin askeri desteğine güvenererek Girit adası çevresinde 12 mile çıkma arayışını öne çıkarmaktadır. Malum, Türk tarafı 6 milden farklı bir yaklaşımı ret ediyor. Bunu, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ve Savunma Bakanı Akar, 1995 Meclisi'nde alınan karara atıfla net şekilde açıkladı. Girit'te 12 mil gerginliği, Atina'nın 2023'deki en büyük hatası olur.

Ukrayna krizinin ABD ve Yunanistan arasındaki stratejik ilişkiyi geliştirdiği ve Rusya'yı sınırlandırma politikasında ortaklaştığı görülüyor. S-300'leri Ukrayna'ya verme konusu da bunun bir işareti. Ancak Atina yanlış bir hesaba sürüklenmemeli. Kuzeyi Ege, güneyi Doğu Akdeniz olan Girit adası etrafındaki bir macera arayışı Türk-Yunan ilişkilerini ve NATO'yu zorlu bir sürece sokar. Ukrayna savaşının devam ettiği ve en az sonbahara kadar ivme kaybetmesinin beklenmediği bir ortamda, Washington'ın Atina'yı müzakereye iten bir yerde durması lazım. Nitekim Doğu Akdeniz'in çatışma yerine enerji aktarımında istikrar ve iş birliği alanı olması Batı İttifakının lehine bir durum. **K**

Uluslararası sistemde rekabet ve belirsizliğin arttığı bir dönemde, Türkiye'yi istikrar, güvenlik ve kalkınma içinde tutabilecek aktörün Cumhurbaşkanı Erdoğan olacağı tezi Cumhurbaşkanlığı'nın en önemli argümanı. Yine muhalefetin olası çok parçalı koalisyon iktidarında kaos geleceği ve dış politika-güvenlik çıkarlarında kayıplar yaşanacağı aynı argümanın devamı.

Türkiye'nin Fiber Gücü Türk Telekom Yüksek Hız Seçenekleriyle Fiberin Adresi

Yeni gelene 24 ay sözünüze,
ilk 12 ay geçerli aylık fiyattır, 2. 12 ayda 219TL/ ay olacaktır.
Yalın internet hizmetinde geçerli olup hızlar değişiklik gösterebilir.
500 Mbps ve 1000 Mbps paketleri eve kadar fiber (FTTH)
altyapıda geçerlidir.

30.06.2023'e kadar bireysel aboneliklerde geçerlidir. Belirtilen fiyatlar yalın internet hizmetinde geçerlidir. Diğer erişim türlerinde fiyatlar değişiklik gösterebilir. Modem ücreti ayrıca tahsil edilir. Belirtilen fiyat 16 Mbps'e kadar hız için geçerlidir. Diğer hız seçeneklerinde fiyatlar farklılık gösterecektir. Hızlar, bağlantı yeri ve cihaz gibi unsurlara bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Damga vergisi bir defaya mahsus yansıtılır. İptalinde cayma bedeli faturalandırılır. Taahhüt bitiminde güncel fiyatlar uygulanır. Evde internet hizmetleri TTNET A.Ş. tarafından Türk Telekom altyapısı ile sunulmaktadır. Türk Telekom® markası, Türk Telekom Grubu'nun ortak markasıdır. Ayrıntılı bilgi için: www.turktelekom.com.tr ve 444 1 444

Türk Telekom
Değerli Hissettir

CUMHURBAŞKANLIĞI
SÖZCÜSÜ BÜYÜKELÇİ
İBRAHİM KALIN:

**Ulusal
Çıkarlarımızdan
ve İlkelerimizden
Taviz Vermeden
Küresel Barışa ve
İstikrara Katkı
Sağlıyoruz.**

SÖYLEŞİ: BURHANETTİN DURAN

2023'e girerken aramızda bıraktığımız yoğun ve hareketli gündemin yeni yıla etkileri önümüzdeki günlerde kendini gösterecek. Bir yılın bitişi ve diğer yılın başlangıcında, dış politikayı ve gündemi, etkili bir isim Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Büyükelçi İbrahim Kalın ile konuştuk. Kalın, krizlerin yeni yılda devam eden etkilerini, terörle ilgili adımları, savunma sanayii ile artan gücümüzü, Afganistan'da kız çocuklarının eğitimine dair alınan kararları, Katar'da düzenlenen Dünya Kupası'nı ve daha fazlasını değerlendirdi. Kıymetli görüşleri ve Kriter'e vakit ayırdığı için kendisine teşekkür ediyoruz.

Son dönemde yaşanan gelişmelerle birlikte uluslararası sistemin bir dönüşüm sürecinden geçtiği görülüyor. Uluslararası sistemin gittiği yön açısından bazıları yeni Soğuk Savaş'tan, bazıları Üçüncü Dünya Savaşına giden yoldan, bazıları ise nükleer savaş tehlikesinden bahsediyor. Sizin zaviyenizden bakıldığında uluslararası sistemde bir dönüşüm var mı? Varsa sistem hangi yöne doğru evriliyor? Yeni dönemin karakteristik özellikleri ne olacaktır?

Uluslararası sistemin dönüşüm sürecinden geçtiği su götürmez bir gerçek. Dünya gıda, enerji, siber güvenlik, kitle imha silahları ve biyolojik saldırılar, emtia fiyatlarının artması, göç dalgaları ve mülteci krizi gibi ciddi küresel sınamalarla karşı karşıya. İki yıl evvel temel gündem olarak salgın ve etkilerini konuşurken, şimdi Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yol açtığı sınamaları her alanda hissediyoruz. Birbiri ardında meydana gelen şoklar, uluslararası sistemin fay hatlarını harekete geçirdi. Kimi faylardaki kırılmalar derinden hissedilirken, kimileri daha yavaş ilerliyor. Tarihin akışının farklı yönlerde hızlandığını, sorunların iç içe geçtiğini müşahede ediyoruz.

Büyük güç rekabetinin keskinleştiği, bölgesel aktörlerin inisiyatifleriyle yeni güç odaklarının belirginleştiği ve daha ziyade çok kutuplu bir uluslararası sistemin ortaya çıkmakta olduğu bir dönemde bulunduğumuz tespiti yapabiliriz.

Yaşadığımız bu dönüşüm sürecini, çoklu kriz ve istikrarsızlık kavramlarıyla tanımlamak mümkün.

Küresel ve bölgesel istikrarsızlıklar artış eğiliminde. Balkanlar'da, Afrika'da kırılmalıklar sürüyor. Afganistan, Libya, Yemen ve Suriye gibi dosyalar sıcaklığını koruyor. Asya Pasifik'te dengelerin değiştiğini müşahede ediyoruz. Öte yandan, terör, iklim değişikliği, göç, yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığı gibi tehditler devam ediyor.

YENİ BİR KÜRESEL GÜVENLİK MİMARİSİ ŞART

Küresel sorunlar ve sınamalar, küresel çözümler gerektirir. Küresel sorunlar karşısında küresel dayanışma göstermeyen ülkeler, mevcut sistemin sonunun geldiğini daha açık şekilde ortaya koyarak yeni arayışlara kapı aralıyor. Yakın tarih, kısa vadeli çıkar hesaplarının, orta-uzun vadede büyük stratejik kayıplara ve insani dramalara neden olduğunu gösterdi. Bölgemizde yaşanan çatışmalar ve küresel etkileri, yeni bir küresel güvenlik mimarisinin şart olduğunu gösteriyor. Güvenlik mimarisinin nasıl şekilleneceği ise yapacağımız stratejik tercihlere bağlı.

Dünyada herkesin içinde olduğu, herkesin kendini ait hissettiği ve sahiplendiği bir düzen hala kurulamadı. Türkiye, Cumhuriyeti'nin 100'üncü yılında da gelecek kuşaklar için barışı tesis etmek ve herkes için adalet, güvenlik ve refah üreten bir küresel sistem için çalışmaya devam edecek. Yeni uluslararası sistem, tüm paydaşların güvenlik kaygılarını gözetken, refahı adil bir şekilde paylaşan ve kültürel farklılıkları zenginlik

olarak gören bir yapıda olmalı. Türkiye, uluslararası sistemin dönüşümünü bir zaruret olarak görüyor.

YENİ BİR DÜZENİN DOĞUM SANCILARI YAŞANIYOR

Türkiye bu süreçte nasıl bir konuma sahip? Avantajları ve dezavantajları nelerdir?

Uluslararası sistem bugün daha parçalı ve daha kırılmalı bir yapıda. Aynı zamanda, mevcut sistem, bölgesel ve küresel krizlere çözüm üretmekten çok uzakta. Yeni bir düzenin doğum sancılarının yaşandığı bu dönemde, dayanıklı, ilkeli ve inisiyatif üstlenen ülkeler ve aktörler anahtar rol oynayacak.

Ülkemiz küresel güç dengelerinin ve krizlerin kesiştiği bir jeopolitik konuma sahip. Böylesi bir coğrafyada bulunmanın tarihi sorumluluğuyla; küresel ve bölgesel sorunların çözümüne katkı sağlamak, yakıcı sınamalarla karşı karşıya kalmakta ve gerektiğinde sahada ve masada milli çıkarlarımızı korumaktayız. Ülkemiz, bölgesel gerçekliklerden kopmadan, bağlı bulunduğu ittifak ve oluşumları koruyup güçlendirerek, krizler ve çatışmalar karşısında etkin ve ilkeli bir tutum sergilemektedir.

Türkiye bölgesel ve küresel barış ve istikrarın sağlanmasında merkezi bir rol oynuyor. Bunu siyasetimizle, düşüncemizle, sosyal faaliyetlerimizle, diplomasiyle, iktisadi faaliyetlerimizle ortaya koyuyoruz. Türkiye'nin küresel barışın teminatı olması sadece kuru bir söylemden ibaret

Yaşadığımız bu dönüşüm sürecini, çoklu kriz ve istikrarsızlık kavramlarıyla tanımlamak mümkün. Küresel ve bölgesel istikrarsızlıklar artış eğiliminde. Balkanlar'da, Afrika'da kırılmalıklar sürüyor. Afganistan, Libya, Yemen ve Suriye gibi dosyalar sıcaklığını koruyor. Asya Pasifik'te dengelerin değiştiğini müşahede ediyoruz.

değildir. 2022 Türkiye'nin hem sahada hem de masada güçlü olduğunu gösterdiği bir yıl oldu. Türkiye barışın sağlanması için gerekli diplomatik kabiliyete ve güç unsurlarına sahip bir ülkedir. Bugün Türkiye, Balkanlar'dan Kafkaslara, Ortadoğu'dan Afrika'ya, Ege'den Akdeniz ve Karadeniz'e kadar farklı coğrafyalarda barış ve istikrarı öncelemektedir. Bunun için karşılıklı güven, iş birliği ve birlikte büyüme ilkeleri ile hareket etmektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı sürecinde, ülkemizin Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde inisiyatif alan, İstanbul Tahil Mutabakatı örneğinde olduğu gibi somut çözümler geliştirebilen yaklaşımı, yapıcı tutumumuzu göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye, yeniden yapılanan küresel sistemde, gerçekçi bir yaklaşımla, var olan sorunlara dikkat çeken, sorumlu davranan ve çözümler üreten karakteriyle dünyaya örnek olmaya devam edecek.

Önce salgın, ardından Ukrayna'daki gelişmelerin ortaya çıkardığı durumun etkisiyle Cumhurbaşkanımız Erdoğan'ın yıllardır ısrarla vurguladığı BM ve uluslararası sistemdeki reform ihtiyacına artık diğer dünya liderlerinin de hak vermesi başlaması memnuniyet vericidir. Önümüzdeki dönemde, BM başta olmak üzere, bölgesel ve uluslararası teşkilatlarda aktif ve yapıcı rolümüzü sürdüreceğiz; Cumhurbaşkanımızın "Dünya Beşten Büyüktür" ve "Daha Adil Bir Dünya Mümkün" ifadelerinde somutlaşan görüşlerimizi, tüm platformlarda dile getirmeye devam edeceğiz. Uluslararası toplumun küreselleşme ve sonrasında yaşadığı zihinsel karmaşa, küresel eşitsizlik ve siyasi bunalımlar, Türkiye'nin adalet ve refah üzerine inşa ettiği yeni küresel sistem tasavvurunun bir ihtiyaç ve zaruret haline geldiğini ortaya koyuyor. Yeni küresel siyasal düzen, çoğulculuğu ve kuşatıcılığı esas alan adil ve eşitlikçi bir düzen olmak zorunda.

İki yıl evvel salgın ve etkilerini konuşurken, şimdi Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yol açtığı sınamaları her alanda hissediyoruz. Birbiri ardında meydana gelen şoklar, uluslararası sistemin fay hatlarını harekete geçirdi. Kimi faylardaki kırılmalar derinden hissedilirken, kimileri daha yavaş ilerliyor. Tarihin akışının farklı yönlerde hızlandığını, sorunların iç içe geçtiğini müşahade ediyoruz.

YENİLİKÇİ AÇILIMLARIMIZLA DIŞ POLİTİKA UFKUMUZU GENİŞLETİYORUZ

Türkiye son dönemde hem ABD hem Rusya hem Çin hem Avrupa ile birbirinden farklı ama birbiriyle ilişkili olan kendine özgü bir siyaset uyguluyor. Sizce bunun temel özellikleri nelerdir?

Önceliğimiz, bölgemizde ve ötesinde barış, istikrar ve refah kuşakları oluşturmaktır. Buradan hareketle, dış politikamızın geleneksel çizgisini muhafaza ederken, yenilikçi açılımlarımızla da ülkemizin dış politika ufkunu genişletiyoruz. Türkiye'nin NATO'nun üyesi olması ve Batı ittifakı içinde yer alması, onun Çin, Rusya, Ortadoğu, Afrika, Latin Amerika ile iyi ilişkiler geliştirmesine mani değildir. ABD ile müttefik olmamız, Rusya ile belli alanlarda iş birliği yapmamıza engel teşkil etmez. Ortadoğu ile iyi ilişkiler geliştirmemiz, Avrupa ile ilişkilerimizi ortadan kaldırmaz. Neticede dış politika sıfır toplamı bir oyun değildir. Cumhuriyetin 100'üncü yılına girerken inşa ettiğimiz kendine özgü dış politikamızı, bütün unsurları dikkate alarak uyguluyoruz. Zira dış politikaya 360 derece perspektifiyle yaklaşıyoruz. Meseleleri, Türkiye merkezli eksenimizle değerlendiriyor; farklı ülke ve aktörlerle diplomatik ilişkilerimizi, devletimizin ve milletimizin menfaatleri doğrultusunda aynı anda yürütebilme kapasitemizle kendi eksenimizi tahkim ediyoruz. Ulusal çıkarlarımızdan ve ilkelerimizden taviz vermeden küresel barış ve istikrara katkı sağlayacak adımlar atıyoruz. "Hepimiz güvende olmadan hiçbirimiz güvende olmayacağız" düsturu ile hareket ediyoruz.

TAHİL KORİDORU, ESİR TAKASI GİBİ KONULARDA SOMUT SONUÇLAR ELDE ETTİK

Rusya-Ukrayna Savaşı şüphesiz 2022'nin en önemli gündem maddesi. Geçtiğimiz yıl Türkiye'nin bu krizdeki durumu

ve temel ilkeleri neler oldu? Türkiye'yi diğer ülkelerden farklılaştıran özellikler nelerdi?

İki önemli komşumuz olan Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş, ülkemiz, bölgemiz ve uluslararası toplum açısından önemli meydan okumaları da beraberinde getirdi. Savaşın başından bu yana, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğinden yana olan, ancak sorunun diplomasiyle ve kontrolden çıkmadan çözülmesi gerektiğini savunan bir siyaset izliyoruz.

Ukrayna'ya pek çok alanda kapsamlı destek verirken, Rusya'yla iş birliği ve diyalogumuzu da ulusal çıkarlarımızı gözeterek bir anlayışla yürütüyoruz. Genel politikamız uyarınca, Rusya'ya uygulanan tek taraflı yaptırımlara katılmıyoruz. Öte yandan, savaşın yol açtığı küresel ölçekteki olumsuzlukların giderilmesi yönündeki uluslararası çabalara destek veriyoruz.

Mevcut kriz bağlamında ülkemizi diğer ülkelerden ayıran en büyük özelliği, Rusya ve Ukrayna ile üst düzeyde, doğrudan ve şeffaf bir iletişiminin bulunmasıdır. Her iki ülke de ülkemize güven duymaktadır. Bu politikamız sayesinde, savaşın başlangıç aşamasında müzakereler alanında, sonrasında ise tahıl koridoru, esir takası gibi konularda somut kazanımlar elde edilmiştir.

Krizin başından bu yana, gerek savaşan tarafların gerekse müttefiklerimizin dikkatini, savaşın uzamasının yol açabileceği risklere çekti. Savaşın kazananının olmayacağını, adil bir barışta ise kaybedenin olmayacağını vurguladık. Zira savaşın faturasını sadece çatışan taraflar değil, hepimiz ödüyoruz. Bu itibarla bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da, giderek daha vahim boyutlar alan savaşın, müzakereler yoluyla ulaşılabilecek adil bir barış temelinde çözüme kavuşturulması yönündeki çabalarımızı sürdüreceğiz.

TÜRKİYE BU KAPASİTESİNE BİR ANDA ULAŞMADI

Türkiye, Ukrayna krizinde ve tahıl koridoru konusunda arabulucu/kolaylaştırıcı taraf olarak kritik roller oynadı. Hem savaş süreci hem bu krizleri düşünerek Türkiye'nin 2023'te de benzer krizlerde devreye girmesini bekliyor musunuz?

Küresel belirsizlik ortamında Türkiye, sağduyulu bir aktör olarak bölgesinde ve ötesinde barış, istikrar ve huzurun tesisini amaçlamaktadır. Türkiye bu çerçevede ihtilafların ve çatışmaların barışçıl yollardan çözülmesi için rol oynayan en önemli küresel aktörlerden biridir. Tabii ki bu kapasiteye bir anda ulaşılmadı. Yürüttüğümüz açık, şeffaf ve ilkeli dış politika sayesinde, bugün dünyanın dört bir yanında halklar ve ülkeler bize güveniyor, sözümüze itibar ediyor.

Arabuluculuk alanında önemli tecrübeler kazandık. Son somut örneğini hemen kuzeyimizde cereyan eden savaşta, defalarca ispatladık. Savaşın en başından beri ilkeli tutumumuzu net bir şekilde ortaya koyduk.

Dünyada herkesin içinde olduğu, herkesin kendini ait hissettiği ve sahiplendiği bir düzen hala kurulamadı. Yeni uluslararası sistem, tüm paydaşların güvenliğini gözetken, refahı adil bir şekilde paylaşan ve kültürel farklılıkları zenginlik olarak gören bir yapıda olmalı. Türkiye, uluslararası sistemin dönüşümünü bir zaruret olarak görüyor.

Arabuluculuk ve kolaylaştırıcı çabalarımız sayesinde tarafları bir araya getirdik. Cumhurbaşkanı'nımızın ifade ettiği gibi savaşın kazananı, adil bir barışın ise kaybedeni olmaz. Yine benzer şekilde Venezuela'dan Irak'a, Somali'den Kırgızistan'a geniş bir coğrafyada bugüne kadar önemli girişimlere öncülük ettik ve etmeye devam ediyoruz.

Uluslararası ölçekte arabuluculuk hususunda kapasite inşası ve farkındalık oluşturma bakımından ülkemiz çok özel bir konumda yer alıyor. 2010'da Finlandiya'yla birlikte Birleşmiş Milletler bünyesinde "Barış İçin Arabuluculuk" girişimini başlattık. Bugün ülkemiz, BM, AGİT ve İİT bünyesinde ihdas edilen üç ayrı Arabuluculuk Dostlar Grubu'na eş başkanlık yapıyor. Bu konumdaki tek ülke olmamız, uluslararası toplumun bize olan güveninin açık bir göstergesidir.

Daima diyalog ve diplomasiyi önceleyen, bölgesel ve küresel istikrarın tesisi, sürdürülebilir refahın temini için çalışan bir ülke olarak, önümüzdeki dönemde Türkiye bu çabalarını sürdürecektir.

SAVUNMA SANAYİMİZ DIŞ POLİTİKAMIZIN TAMAMLAYICI UNSURU

Türk savunma sanayinin Türk dış politikasında nasıl bir etkiye sahip olduğunu düşünüyorsunuz? Gerçekleştirdiğiniz ikili ve çok taraflı görüşmelerde Türk savunma sanayii ürünleri gündeme geliyor mu? Muhataplarınızda bu konuda bir farkındalık var mı?

Savunma sanayimiz, günden güne etki alanı artan ve ufku genişleyen dış politikamızın tamamlayıcısı konumunda. Bu alandaki başarılarımız, caydırıcı gücümüzü artırırken, diplomaside bizlere yeni alanlar açtı. Savunma sanayimizin gelişimiyle gurur duyuyoruz. Yerli ve milli savunma sanayii ürünlerimizle, kendi kapasitemizi ve caydırıcılığımızı tahkim ediyoruz. Terörle mücadelelerimizden sınır ötesi operasyonlarımıza

kadar birçok alanda savunma sanayii araçlarımızın etkinliğini görüyoruz.

Savunma sanayii ürünlerimiz gerek çeşitliliği gerek üstün niteliği itibarıyla elbette muhataplarımızın dikkatini çekiyor ve dünyanın dört bir yanında geniş rağbet görüyor. Bu durum, ürünlerimizin satışının ötesinde, ortak iş birliği alanlarımızın gelişmesine de yardımcı olarak dış politikamıza olumlu katkı sağlıyor. Aynı zamanda bir NATO müttefikleri olan ülkemizin bu alanda kaydettiği ilerlemenin takdirle karşılandığını memnuniyetle müşahade ediyoruz.

Savunma sanayii ürünlerimizin, birçok sahada oyun değiştirici bir etki yaptığını defalarca şahit olduk. Haliyle, sahada kabiliyetleri gerçek zamanlı olarak test edilen milli savunma sanayii ürünlerimize ilgi artıyor. Tüm temaslarımızda, hem yurt dışında hem de ülkemizde misafirlerimizi ağırlarken savunma sanayii ürünlerimizin tanıtılmasına önem veriyoruz. Elbette, savunma sanayiinin ülkeler arasında en basit tabiriyle "pazar payı" için bir rekabet alanı olduğunu da unutmamakta fayda var. Dolayısıyla, ülkemize yönelik kimi zaman gündeme getirilebilen haksız ithamları bu kapsamda reddediyoruz.

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATINA KATKI SAĞLAMAYA GAYRET EDİYORUZ

Türk Devletleri Teşkilatı son dönemde etkisini giderek arttıran bir örgüt. Türk dünyasının yeniden birleşerek güçlenmesi için hem fırsat hem sınav olan bu oluşumun yeni dünyadaki rolü ve etkilerine dair değerlendirme yapabilir misiniz? Türkiye'nin bu rolün şekillenmesinde ve etkisinin artmasındaki rolü nedir?

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) gün geçtikçe genişleyen ve güçlenen, uluslararası alanda ağırlığını artıran, faaliyetleri dikkatle izlenen bir teşkilat haline gelmiştir. Farklı kıta ve coğrafyalardan ülkelerin TDT ile etkileşimini artırma isteğini son dönemde memnuniyetle müşahade ediyoruz.

Teşkilatın sahip olduğu olumlu gündem ve başta ulaştırma, savunma, enerji ve ekonomi olmak üzere taşıdığı potansiyel, bu ilgi ve etkide önemli rol oynuyor. Asya'nın kalbinden Avrupa'ya uzanan geniş bir coğrafyaya hitap eden TDT, üyeleriyle birlikte ortaya koyduğu vizyonla barış, istikrar ve refahın bölgemiz ve ötesine yayılması için tarihi bir misyona sahip. Bu tarihi bilinçle, Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi ve 2022-2026 Strateji Belgesi ile üyeler esasen önümüzdeki dönemde kendilerine rehberlik edecek enstrümanları da şeffaf bir şekilde ortaya koydu.

Türkiye olarak, TDT'nin özellikle son dönemde yakaladığı ivmeden, gösterdiği gelişmeden ve elde ettiği kazanımlardan memnuniyet duyuyoruz. Ortak değerler etrafında bir araya gelen toplumlarımızı ilgilendiren her alanda bütünleşme yönünde kararlı adımlar atan TDT'ye, tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarımızla

birlikte katkı sağlamaya gayret gösteriyoruz. Bu çerçevede Türk dünyasının yeniden birleştiğini ve yeni bir ufka doğru yol aldığını memnuniyetle müşahade ediyoruz.

ABD'DEN MÜTTEFİKLİK RUHUNA UYGUN HAREKET BEKLİYORUZ

Türkiye-ABD ilişkilerinin 2022'deki seyrini dikkate aldığınızda, sizin de parçası olduğunuz stratejik iletişim mekanizmasının ilişkilerin gelişiminde nasıl bir etkisi oldu? 2023'te ikili ilişkilerde ne gibi gelişmeler beklemeliyiz? Örneğin F-16 konusu veya ABD'nin Suriye'de PKK/PYD'ye desteği konusunda ilerlemeler sağlanabilir mi?

ABD'yle bazı bölgesel ve küresel meselelerde benzer görüşlere sahibiz. Cumhurbaşkanımız ile Başkan Biden'ın üzerinde mutabık kaldıkları ve geçtiğimiz Nisan'da hayata geçirilen Türkiye-ABD Stratejik Mekanizması kapsamında, yıl boyunca biri bakan seviyesinde olmak üzere dört tur görüşme yapıldı. Bu görüşmeler, ABD'yle aramızdaki diyalogun gelişmesine ve derinleşmesine katkı sağlamayı hedefliyor.

Öte yandan, hızla gelişen ekonomik ve ticari ilişkilerimiz, ABD'yle olumlu gündemimizin en önemli boyutlarından birini teşkil ediyor. ABD'yle ikili ticaret hacmimiz 2021'de pandemiye rağmen artarak 27,8 milyar dolar gibi rekor bir düzeye ulaştı. Bu rakamın 2022 sonunda 30 milyar doları aşmasını bekliyoruz.

Fakat ülkemizin ulusal güvenliğini doğrudan ilgilendiren PKK/PYD/YPG ve FETÖ terör örgütleri ile yaptırımlar gibi konular ABD'yle ilişkilerimizi olumsuz yönde etkilemeye devam ediyor. Tüm bu konularda, ABD'nin müttefiklik ruhuna uygun hareket etmesini ve Türkiye'nin güvenlik kaygılarını ciddiye almasını bekliyoruz. Tek taraflı politika dayatmasını kimden gelirse gelsin, kabul etmeyiz. Önümüzdeki süreçte, Türkiye-ABD Stratejik Mekanizması

Uluslararası ölçekte arabuluculuk hususunda kapasite inşası ve farkındalık oluşturma bakımından ülkemiz çok özel bir konumda yer alıyor. Bugün ülkemiz, BM, AGİT ve İİT bünyesinde ihdas edilen üç ayrı Arabuluculuk Dostlar Grubu'na eş başkanlık yapıyor. Bu konumdaki tek ülke olmamız, uluslararası toplumun bize olan güveninin açık bir göstergesidir.

aracılığıyla, ABD'yle ilişkilerimizi ortak çıkarlar temelinde geliştirirken, sorunlarımızı gerçekçi bir yaklaşımla ve stratejik bir akılla çözebilmeyi umuyoruz.

F-16 talebimiz bağlamında askeri makamlar arasındaki teknik çalışmalar 2022 boyunca yapıcı bir ortamda sürdürüldü. ABD yönetimi talebimizi destekliyor. Başkan Biden, Cumhurbaşkanımızla 15 Kasım 2022'de Bali'de G20 marjında gerçekleştirdiği görüşmede bu desteği bizzat teyit etti. Kongre'nin de, kısa vadeli siyasi çıkarlarıyla hareket eden münferit bazı üyelerinin hezeyanlarına kapılmadan, bu süreçte rasyonel davranmasını bekliyoruz. Gelinen noktada, talebimize yönelik Kongre onay sürecinin Ocak 2023 içinde başlatılmasını umuyoruz. Bu sadece Türkiye'nin değil, ABD ve NATO'nun da çıkarıdır. Aksi bir durumda, ulusal güvenliğimizi karşılamak için gerekli gördüğümüz her adımı atacak ve alternatif kaynaklara başvuracak imkan ve kararlılığa sahibiz.

PKK/YPG/PYD'nin özellikle Tel Rıfat ve Münbiç'ten topraklarımıza ve muhalefetin kontrolü altındaki bölgelere yönelik saldırıları sürüyor. 2019'da ABD

Sahada DEAŞ'la en etkin mücadele eden ülke Türkiye'dir. Müttefiklerimizin asıl PKK/YPG'nin sahadaki insan hakları ihlalleri ve uygulamalarının DEAŞ'a zemin hazırladığını, ilgili BM kararları hilafına Suriye'de bölücü bir gündem izlediğini ve bir NATO müttefiki olan ülkemizin ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturduğunu bir kez daha vurguluyoruz.

ve Rusya ile varılan mutabakatlardan kaynaklı taahhütler yerine getirilmedi ve sınır bölgemiz terör unsurlarından temizlenmedi. Bu hususu sayısız defa ABD'li ve Rus muhataplarımızın dikkatine getirdik. Sınırdan 30 kilometre derinlikteki bölgenin terör unsurlarından arındırılmasının ulusal güvenliğimiz açısından taşıdığı önemi vurguladık. Suriye konusunda kapsamlı diyaloga hazır olduğumuzu ifade ettik ancak sonuç alamadık.

ABD başta olmak üzere müttefiklerimizle PKK/YPG ile angajmanın büyük bir hata olduğunu ve DEAŞ'la mücadelede başka bir terör örgütü yerine ülkemize güvenmelerinin önemini defaatle vurguladık. Nitekim sahadaki DEAŞ'la en etkin mücadele eden ülke Türkiye'dir. Müttefiklerimizin asıl PKK/YPG'nin sahadaki insan hakları ihlalleri ve uygulamalarının DEAŞ'a zemin hazırladığını, ilgili BM kararları hilafına Suriye'de bölücü bir gündem izlediğini ve bir NATO müttefiki olan ülkemizin ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturduğunu bir kez daha vurguluyoruz. ABD'nin önümüzdeki süreçte ulusal güvenliğimize dair bu kaygılarımızı dikkate alarak adım atmasını bekliyoruz. Zira, Suriye'nin kuzeydoğusundaki durum sürdürülebilir değildir ve bizim açımızdan asıl öncelik taşıyan konu, sınır bölgemizin terör örgütlerinden ve teröristlerden temizlenmesidir.

İSTİKRARLAŞTIRICI TUTUMUMUZ 2023'TE DE SÜRECEK

Türkiye 2022'de bölge ülkeleriyle "normalleşme" olarak tanımlanan bazı adımlar attı ve iletişim kanalları yeniden canlandı. Bu trend sizce 2023'te de artarak devam eder mi?

Ortadoğu'da son dönemde yaşanan jeopolitik dönüşüm bölge ülkelerinin yaklaşımlarına da yansıyor. Ülkemizin di-

yalog ve iş birliğini öncelleyen tutumu, diğer bazı bölge ülkelerinin yanı sıra İsrail ile ikili ilişkilerde de yeni bir döneme girilmesiyle neticelendi. İsrail ile Devlet Başkanı ve Bakanlar düzeyinde üst düzey ziyaretler gerçekleşti. Karşılıklı olarak yapılan Büyükelçi atamalarının, önümüzdeki dönemde ilişkilerimizdeki mevcut ivmeyi güçlendireceğini umuyoruz.

Son bir yılda attığımız adımlarla Körfez'in en büyük ülkesi Suudi Arabistan'la ve bölgedeki en büyük ticaret ortağımız BAE'yle ilişkilerimizde yeni bir iş birliği dönemini başlattık. İlişkiler her sahada karşılıklı üst düzey ziyaret ve temaslarla ivme kazanmaya devam ediyor. Temmuz'da İstanbul'da BAE'li bakanların katılımıyla Yatırım Çalıştayı düzenlendi. 22 Aralık'ta yine İstanbul'da Suudi Yatırım Bakanı'nın katılımıyla Türk-Suudi Yatırım Forumu yapıldı. Ticaret, turizm, enerji, İçişleri, Hac ve Umre gibi pek çok konuda bakan ziyaretleri oldu. Suudi Şura Meclisi Başkanı'nı 26 Aralık'ta Ankara'da ağırladık. 2023'te de ivmenin artarak devam edeceğini görüyoruz.

Cumhurbaşkanımızın Mısır Cumhurbaşkanı Sisi ile 20 Kasım'da Katar'daki Dünya Kupası açılışında yaptığı görüşmeyle ilişkilerimizde yeni bir sayfa açıldı. Bu yeni dönemde ilişkilerimizin geleceğine ve özellikle, iki halkın ve bölge halklarının menfaatlerine olacak somut iş birliği alanlarına yoğunlaşmamız karşılıklı fayda sağlayacaktır. Bölgesel meselelere birlikte çözümler üretmemiz mümkün olabilir. Ticaret ve yatırım alanındaki ilişkilerimiz her geçen gün güçleniyor. Pek çok alanda büyük iş birliği potansiyeli mevcut. Dışişleri Bakanlıkları ve istihbarat kuruluşları temas halindedir. Müteakip karşılıklı ve samimi adımlarla ilişkilerimizi iki halkın kardeşliğine yakışan bir düzeyde ilerletmeyi hedefliyoruz.

Dönemsel kriz ve gerilimleri geride bırakıp ortak çıkarlar ve iş birliği alanlarına odaklanmanın herkesin faydasına olacağını dü-

şünüyoruz. Bu konuda Türkiye'nin tutumu çok net ve samimidir. Mesela Ermenistan ile ilişkiler konusunda Türkiye'nin yapıcı tutumuna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Karabağ zaferinden hemen sonra Türkiye, bölgesel barış ve istikrarı gözeten bir yaklaşımla Ermenistan ile ilişkilerinde normalleşmeyi tercih ve teşvik etmiştir. Bu istikrarlaştırıcı tutumumuz 2023'te de devam edecek. Tüm bunların ulusal çıkarlarımıza, bölge vizyonumuza ve küresel barışa katkı veren adımlar olduğuna inanıyoruz. Normalleşme adımlarının bölgesel ve küresel barış adına da önemli olduğunu düşünüyoruz.

TERÖR TEHDİDİNE SESSİZ KALMAMIZI KİMSE BEKLEMESİN

Yakın zamanda İstiklal Caddesi'nde bir terör saldırısı yaşandı. Terörü ve terör örgütlerini legalleştirmeye çalışanlarla olan mücadelemizin devam ettiğini her daim vurguluyor-sunuz. İlerleyen süreçte askeri operasyonlar açısından nasıl bir yol izlenecek?

İstanbul ve sonrasındaki Gaziantep saldırıları, PKK/YPG'nin ulusal güvenliğimize yönelttiği tehdidin en son örnekleriydi. Öncesinde de çok sayıda saldırıda bulundular. Ülkemize ve Suriye'de muhalefetin kontrolü altındaki bölgelere son iki senede iki binden fazla saldırı gerçekleştirdiler. Bu saldırılarda 500'den fazla Suriyeli sivil hayatını kaybetti, çok sayıda güvenlik görevlimiz de şehit oldu. Ülkemizin içinde ve sınırlarımızın hemen ötesindeki terör tehdidine sessiz kalmamızı kimse beklememeli. ABD ve Rusya'ya da 2019 mutabakatlarından kaynaklı taahhütlerini yerine getirmeleri ve sınırlarımızın ötesinin terörden temizlenmesi yönündeki beklentimizi yineliyoruz. Ulusal güvenliğimize tehdit oluşturan terör unsurlarına karşı mücadelemiz, ülkemiz ve sınır bölgemiz tamamen güvenli olana kadar kararlılıkla devam edecek.

TÜRKİYE OLARAK AFGANİSTAN'DAKİ EĞİTİM SORUNLARINI AŞMALARINA YARDIMCI OLABİLİRİZ

Afganistan'da yönetime gelen Taliban'ın kız öğrencilerinin eğitimini askıya aldıklarına dair bir karar alındı. Siz de konuyla ilgili yakın zamanda sosyal medyada bir tweet paylaşmıştınız. Taliban yönetiminin önceki uygulamalarını da düşünerek neler söylemek istersiniz?

Geçtiğimiz eğitim yılı başında (23 Mart 2022) ortaokul ve lise çağındaki kız çocuklarına getirilen eğitim yasağının ardından, üniversitelere gitmelerini engelleyen bu karar, Afgan kızları için eğitimin fiilen sonlandırılması anlamına geliyor. Bu yasaklar nedeniyle 1 milyondan fazla Afgan kız eğitimden mahrum kalacak. Söz konusu karar hem İslam'ın temel ilkelerini çiğneyen hem de evrensel insan haklarını ihlal eden bir karar.

Afganistan'da halkın beklentileri doğrultusunda tüm kız çocuklarına eğitim hakkının istisnasız tanınması, ülkenin refahı ve geleceği bakımından önem taşıyor. Bu kararın zaten ciddi bir daralma yaşayan Afgan ekonomisine yıllık 1 milyar dolar ilave maliyeti olacağı hesaplanıyor.

Eğitim yasağının altyapı eksikliği, uygun müfredatın bulunmaması veya yurt/okul gibi olanaklarda yaşanan sıkıntılarla açıklanması mümkün değil. Kaldı ki şayet sorun bu lojistik meselelerde ise Türkiye olarak biz bu sorunların aşılması için yardımcı olabileceğimizi her fırsatta belirttik. Taliban yönetimiyle resmi tanıma olmaksızın sürdürdüğümüz angajman politikamız çerçevesinde Afgan halkına eğitim dahil her alanda katkılarımızı sürdürmekteyiz.

Bir diğer kaygı uyandırıcı karar ise kadınların yabancı STK'lar dahil kamu ve özel kuruluşlarda çalışmalarına getirilen yasak oldu. Bu karar 25 milyondan fazla insanın

Karabağ zaferinden hemen sonra Türkiye, bölgesel barış ve istikrarı gözeten bir yaklaşımla Ermenistan ile ilişkilerinde normalleşmeyi tercih ve teşvik etmiştir. Bu istikrarlaştırıcı tutumumuz 2023'te de devam edecek. Tüm bunların ulusal çıkarlarımıza, bölge vizyonumuza ve küresel barışa katkı veren adımlar olduğuna inanıyoruz.

acil insani yardıma muhtaç olduğu, gıda yetersizliğinin yanı sıra sağlık sisteminin çöküşün eşiğine geldiği Afganistan'da uluslararası yardım çabalarını sekteye uğratacak ve vebali ağır olacak bir karar. Nitekim 5 tane önemli uluslararası yardım kuruluşu bu yasak kararının ardından Afganistan'daki faaliyetlerini durdurma kararı aldı.

Temelde Afganistan halkını cezalandıran bu kararların değiştirilmesi için Türkiye olarak ikili düzeydeki çağrılarımızın yanı sıra İslam İşbirliği Teşkilatı dahil olmak üzere uluslararası platformlarda da gerekli girişim ve çabalarımızı sürdürüyoruz.

Son zamanların belki de en çok konuşulan konularından biri de Elon Musk'ın Twitter'ı satın alması oldu. Manipülasyon ve algılara dair yıllardır süren tartışmalar sonunda şirketin yeni sahibi Musk'ın sosyal medyadan paylaştığı bazı belgeler gündemde yerini aldı. ABD seçimlerini etkileyen müdahalelerden bahsediliyor. Bu gelişmeleri nasıl yorumlarsınız?

Seçimleri ve seçmen davranışını etkilemeye yönelik sosyal medya manipülasyonları ciddi bir endişe kaynağı. Musk'ın açıkladığı belgeler sadece ABD'deki tablonun bir kısmını ortaya koyuyor. Yani bu, buzdağının görünen kısmı. Dünyanın başka ülkelerinde ne tür manipülasyonlar yapıldı ve yapılıyor diye sormak en doğal hakkımız.

Biz iç siyasi tartışmalardan bağımsız olarak seçimlerin adil ve özgür bir ortamda gerçekleşmesine önem atfediyoruz. Kasım'da gerçekleştirilen ara seçimler sonucunda ortaya çıkan ve Ocak'ta göreve başlayacak yeni Kongre'yle temas ve diyalogumuzu geliştirmeye hazırız. Malumunuz olduğu üzere, ara seçimlerde Senato'da Demokratlar çoğunluğu korudular. Temsilciler Meclisi'nin kontrolü ise 4 yıl aradan sonra yeniden Cumhuriyetçilere geçti. Ara seçimlerin

ilk sonuçları, önümüzdeki iki yıl boyunca ABD siyasetinin seyrini şekillendirecek önemde bir tablo ortaya koydu.

CUMHURBAŞKANIMIZ HEM AÇILIŞ HEM DE KAPANIŞ TÖRENİNE KATILARAK KATAR'A DESTEĞİMİZİ GÖSTERDİ

2022 FIFA Dünya Kupası Katar'da düzenlendi. Turnuva birçok tartışmaya ve ilklere sahne oldu. Son dönemlerde en çok takip edilen ve ilgi gösterilen organizasyon olduğu dile getiriliyor. Kapanış töreni ve final maçı için Cumhurbaşkanı Erdoğan da Katar'daydı. Siyasi olarak süreç ve Katar için nasıl bir okuma yaparsınız?

Müslüman bir ülkede gerçekleştirilen bu ilk Dünya Kupası, Katarlı kardeşlerimizin medeniyetimizi, kadim değerlerimizi, tüm insanlık namına benimsediğimiz hassasiyetleri dünyaya anlatmaktaki gayretleri bakımından müstesna bir başarı hikayesi teşkil etmiştir. Bu sayede Dünya Kupası gerek coğrafyamızdaki gerek dünya gençleri için en doğru ve kapsayıcı mesajların verildiği bir etkinlik oldu.

Katar, milyonlarca katılımcının hiçbir sıkıntı yaşanmadan huzur içinde bir araya geldiği, barış ve dostluk içerisinde müsabakaları izlediği bu organizasyonda gösterdiği başarıyla, ilkeli tutumuyla dünya basınında yürütülen karalama kampanyalarına en güzel cevabı verdi. İslamofobi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının sebep olduğu mesnetsiz ithamlar karşısında güzel bir kardeşlik ruhu sergiledi.

Türkiye olarak bizler de Silahlı Kuvvetlerimizden bir korvet ve çeşitli timlerle, Emniyet Genel Müdürlüğümüzden iki binden fazla personelimizle Dünya Kupası'nın güvenliğine önemli katkı sağladık. Cumhurbaşkanı da hem açılış hem kapanış törenine iştirak ederek bu süreçte

Katar'a desteğimizi göstermiş oldu.

Arjantin ve Fransa arasında oynanan final maçı dünya kupasına yakışır bir karşılaşmaydı. Hafızalardan yıllarca silinmeyecek bir final maçı izledik. İyi olan kazandı. Umarım hayatın her alanında bu kural işler.

TARİHİ ANLAMI YÜKSEK BİR DÖNEME GİRİYORUZ

Son olarak Türk dış ve güvenlik politikası ile uluslararası sistem açısından düşündüğümüzde 2023 için beklentileriniz, öngörüleriniz ve temennileriniz neler? Nitekim normalde yoğun olan gündem, seçim yılı olması sebebiyle daha da yoğun olacağı benziyor.

2023'te, yüzlerce yıllık devlet geleneğimize dayanan Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü yılını idrak edeceğiz. Bu açıdan tarihi anlamı yüksek bir döneme giriyoruz. Cumhurbaşkanımızın liderliğinde Türkiye artık küresel ve bölgesel barışın teminatı olan bir ülke konumundadır. 2023'te milletçe inşa edeceğimiz "Türkiye Yüzyılı" ülkemizin bu rolünün tahkim edileceği bir yıl olacaktır.

Uluslararası sistemde hızlanan dönüşüm sürecinin etkilerini çokça hissedeceğimiz aşikar. Küreselleşme çağında, tek bir merkezin kalmadığı çok katmanlı dünyada ulusal ve uluslararası çıkarlarımızın öngördüğü şekilde adımlarımızı atmaya devam edeceğiz. Önümüzdeki yıl da tüm gelişmeleri yakından takip ederek hazırlıklı olacak, "Türkiye Yüzyılı" hedefi çerçevesinde milletimizin, devletimizin hak ve çıkarlarını korumak üzere küresel barış ve istikrarı hedefleyen dış politikamızı sürdüreceğiz. Türkiye, stratejik önceliklerinden hareketle sorumluluk bilinciyle küresel ve bölgesel sorunların çözümüne katkı sağlayacak, küresel sınamalar karşısında sahada ve masada milli çıkarlarını korumaya devam edecektir. **K**

Sınırlarımızın hemen ötesindeki terör tehdidinde sessiz kalmamızı kimse beklememeli. ABD ve Rusya'ya 2019 mutabakatlarından kaynaklı taahhütlerini yerine getirmeleri ve sınırlarımızın ötesinin terörden temizlenmesi yönündeki beklentimizi yineliyoruz. Terör unsurlarına karşı mücadelemiz, ülkemiz ve sınırlarımız tamamen güvenli olana kadar kararlılıkla devam edecek.

2022'DE ? NELER OLDU

Türkiye ve dünyada siyasetten ekonomiye, spordan teknolojiye kadar hemen her alanda önemli gelişmelerin yaşandığı bir yılı geride bıraktık. İşte, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi ile hafızalarımızda yer tutacak 2022'nin gelişmelerinden akıllarımızda kalanlar...

1 OCAK- Türkiye, normalleşme adımları çerçevesinde Ermenistan'a uyguladığı ambargoyu kaldırdı. Şubat ayında iki ülke arasında uçuşlar başladı.

2 OCAK- Kazakistan'da yüksek gaz fiyatları sebebiyle protestolar başladı. Protestoların şiddet olaylarına dönüşmesi üzerine olağanüstü hal ilan edildi ve istikrar kısa sürede sağlandı.

7 OCAK- Covid-19 pandemisi vaka sayıları dünya genelinde 300 milyonu geçti.

19 OCAK- Microsoft, 68.7 milyar dolar karşılığında Activision Blizzard oyun şirketini satın aldı. Bu satış oyun sektöründeki en büyük satış olarak tarihe geçti.

23 OCAK- Burkina Faso'da askeri darbe gerçekleşti ve Devlet Başkanı Roch Marc Christian Kaboré görevinden alındı. Paul-Henri Sandaogo Damiba kendisini ülkenin yeni Devlet Başkanı ve Başkomutanı ilan etti.

27 OCAK- Doç. Dr. Necip Hablemitoğlu'nun öldürülmesiyle ilgili Ukrayna'da yakalanan Nuri Gökhan Bozkır, Türkiye'ye getirildi.

3 ŞUBAT- ABD Başkanı Joe Biden, DEAŞ lideri Ebu İbrahim el Haşimi el Kureyşi'nin ABD güçlerinin düzenlediği operasyonda öldürüldüğünü açıkladı.

12 ŞUBAT- Altılı masa, CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun daveti üzerine, ilk kez bir çalışma yemeğinde bir araya geldi.

ABD Başkanı Joe Biden ve Rusya Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna sınırında yaşanan son gelişmeler hakkında görüştü.

21 ŞUBAT- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna'daki ayrılıkçı bölgeler Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'ni tanıdığını açıkladı.

24 ŞUBAT- Rus Ordusu, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin talimatı doğrultusunda Ukrayna'yı işgal etmeye başladı.

27 ŞUBAT- Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin 3. gününde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu ve Rusya Genelkurmay Başkanı Valeri Gerasimov ile yaptığı görüşme sonrasında Rusya Silahlı Kuvvetleri'ne, Nükleer Caydırıcı Kuvvetlerin yüksek alarma geçmesine emir verdi.

28 ŞUBAT- Altılı Masa, "Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Mutabakat Metnini" açıkladı.

1 MART- Rusya'nın Ukrayna işgalinin 7. gününde Rus ve Ukraynalı heyetler, Belarus-Ukrayna sınırına yakın bir bölgede görüştü.

2 MART- Türkiye'de Covid-19 pandemisinden dolayı 10 Nisan 2020'den beri uygulanan HES Kodu uygulaması ve açık alanlarda maske takma zorunluluğu kaldırıldı.

3 MART- Rus birlikleri Ukrayna'nın Zaporijya kentindeki Avrupa'nın en büyük nükleer santralini vurdu. Ukrayna, bölgede herhangi bir radyasyon tehdidi olmadığını açıkladı.

Ermenistan'ın yeni Cumhurbaşkanı Vaagn Haçaturyan oldu.

7 MART- Covid-19 pandemisinde ölenlerin sayısı dünya genelinde 6 milyonu geçti.

8 MART- Rusya'nın Ukrayna'yı istilasından dolayı uygulanan yaptırımlar doğrultusunda; McDonald's, Starbucks, Coca-Cola, Company, IKEA, Apple gibi birçok şirket Rusya'daki faaliyetlerini askıya aldıklarını açıkladı.

9 MART- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve İsrail Cumhurbaşkanı Yitzhak Herzog Ankara'da görüştü. 14 yıl sonra iki ülke arasında yapılan ilk üst düzey ziyaret olan bu görüşmede, bölgesel gelişmeler ve ikili iş birliği konuları görüşüldü.

10 MART- Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmitro Kuleba ile Antalya Diplomasi Forumu marjında üçlü görüşme yaptı. Türkiye bu sayede savaşın başlamasından beri ilk üst düzey teması sağladı.

12 MART- Türkmenistan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mevcut Cumhurbaşkanı Kurbankulu Berdimuhammedov'un oğlu Serdar Berdimuhammedov yüzde 72,97 oranında oy alarak yeni cumhurbaşkanı oldu.

29 MART- Rus ve Ukraynalı heyetler Rusya-Ukrayna Barış Görüşmeleri kapsamında İstanbul, Dolmabahçe'de görüştü.

2 NİSAN- Rus birlikleri Kiev çevresinden geri çekilmeye başladı. Rusların geri çekildiği bölgelerde, Ukrayna ordusu kontrolü ele geçirdiğini açıkladı.

3 NİSAN- Rus birliklerinin Kiev ve çevresinden geri çekilmesinin ardından, Kiev yakınlarında yer alan Buca kentindeki muharebe sırasında 500'den fazla sivilin öldürüldüğü ortaya çıktı.

5 NİSAN- Çek Cumhuriyeti, yardım olarak Ukrayna'ya T-72 tipi tank ve BVP-1 tipi zırhlı araç gönderdi. Çek Cumhuriyeti, işgale uğraması sonrasında Ukrayna'ya tank yardımı sağlayan ilk ülke oldu.

8 NİSAN- Slovakya, Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline karşı yaptığı mücadeleye destek olarak Ukrayna'ya S-300 hava savunma sistemi gönderdi.

9 NİSAN- Pakistan Meclisi'nde yapılan güvensizlik oylaması sonucu Başbakan İmran Han hükümeti düştü.

Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson, Kiev'de Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski ile görüştü.

10 NİSAN- 2022 Fransa Cumhurbaşkanı seçiminin birinci turunda adaylardan mevcut Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron yüzde 27,84, en yakın rakibi Marine Le Pen yüzde 23,15 oy aldı. İlk turda yüzde 50'yi geçen aday olmadığı için seçim ikinci tura kaldı.

11 NİSAN- İmran Han'ın görevden alınmasının ardından, ülkenin eski başbakanlarından Navaz Şerif'in kardeşi Şahbaz Şerif, Pakistan Meclisi tarafından yeni Pakistan Başbakanı olarak seçildi.

13 NİSAN- Covid-19 pandemisinde vaka sayısı dünya genelinde 500 milyonu geçti.

14 NİSAN- Ukrayna, Rusya Deniz Kuvvetleri'nin Karadeniz filosuna bağlı en büyük gemisi olan Moskova Kruvazörü'nü füzelerle vurarak batırdı.

18 NİSAN- TSK tarafından Pençe-Kilit Operasyonu başlatıldı.

19 NİSAN- Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Ukrayna savaşında ikinci aşamaya geçtiklerini ve operasyonlarının Doğu Ukrayna ile Donbas bölgesinde yoğunlaşacağını açıkladı.

22 NİSAN- Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi'ndeki Büyük Hadron Çarpıştırıcısı, 3 yıl aradan sonra yeniden çalıştırıldı.

24 NİSAN- Fransa Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunda mevcut Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron yüzde 58,5 oranında oy alarak yeniden cumhurbaşkanı seçildi. Rakibi Marine Le Pen'in aldığı yüzde 41,5 oy, Fransa'da aşırı sağın bugüne kadar aldığı en yüksek oy oranı oldu.

26 NİSAN- Koronavirüs Bilim Kurulu'nun almış olduğu karar sonucu, kapalı alanlarda maske kullanımı zorunluluğu kaldırıldı.

9 MAYIS- Filipinler başkanlık seçimleri sonucunda 58,92 oy oranıyla Filipinler'in yeni Cumhurbaşkanı Bongbong Marcos oldu. Bongbong Marcos, 1965-1986 arasında Filipinler'i yöneten Ferdinand Marcos'un oğlu.

11 MAYIS- Medya sanatçısı Refik Anadol'un NFT eseri Barselona'da gerçekleşen açık arttırmada 1 milyon 380 bin dolarlık rekor fiyata satıldı.

12 MAYIS- Kuzey Kore'de ilk kez Covid-19 vakası tespit edildi.

13 MAYIS- Muhammed bin Zayid en-Nehyan, Birleşik Arap Emirlikleri'nin yeni devlet başkanı seçildi.

14 MAYIS- Rus birlikleri, Ukrayna'nın en büyük ikinci şehri Harkov'dan geri çekildi.

15 MAYIS- Finlandiya Cumhurbaşkanı Sauli Niinistö, hükümet ve parlamento ile yaptığı görüşme sonrası ülkesinin NATO üyeliğine resmen başvurma kararı aldıklarını açıkladı.

16 MAYIS- İsveç Başbakanı Magdalena Andersson ülkesinin NATO üyeliğine resmen başvurma kararı aldıklarını açıkladı.

17 MAYIS- Ruslar, Ukrayna birliklerinin Doğu Ukrayna'daki son direniş kalesi olan Mariupol kentini ele geçirdi.

19 MAYIS- Tarihinin en ağır ekonomik kriziyle mücadele eden Sri Lanka, ilk kez vadesi gelen borcunu ödeyemeyerek temerrüde düştü.

20 MAYIS- Dünya Sağlık Örgütü, maymun çiçeği virüsü vakalarının dünya genelinde yükselmesi üzerine olağanüstü toplantı düzenledi.

24 MAYIS- ABD Teksas'ta Uvalde kasabesindeki bir ilkökula yapılan silahlı saldırıda, 19'u çocuk, ikisi öğretmen 21 kişi öldürüldü.

25 MAYIS- Türkiye-İsrail arasında 15 yıl sonra ilk kez dışişleri bakanı seviyesinde görüşme gerçekleştirildi. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu İsraili mevkidaşı Yair Lapid ile Tel Aviv'de görüştü.

9 HAZİRAN- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın, uluslararası alanlarda kullanılan "Turkey" adı yerine "Türkiye" olarak kullanılması başvurusu, Birleşmiş Milletler tarafından tescillendi.

10 HAZİRAN- Sırbistan hükümeti, Türkiye ve Sırbistan arasında imzalanan antlaşmalar sonucu iki ülke arasında kimlik ile geçiş uygulamasının yakın zamanda başlayacağını duyurdu.

14 HAZİRAN- Türksat 5B hizmete alındı.

19 HAZİRAN- Kolombiya Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda eski gerilla Gustavo Petro yeni cumhurbaşkanı seçildi.

Fransa Genel seçimleri sonucunda Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un partisi Ensemble, Ulusal Meclis'te çoğunluğu kaybetti.

21 HAZİRAN- Mali'nin Mopti Bölgesi'nde Mağrip el-Kaidesi tarafından köylere düzenlenen terör saldırıları sonucu 130'dan fazla sivil hayatını kaybetti. Askeri darbe sonrası yönetime gelen Assimi Göita saldırılar üzerine ülke genelinde üç günlük yas ilan etti.

22 HAZİRAN- İstanbul'da İsraili turistlere saldırı hazırlığında olan İranlı casus çetesi MİT ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından düzenlenen operasyon sonucu yakalandı.

23 HAZİRAN- İsmailağa Cemaati lideri Mahmut Ustaosmanoğlu vefat etti.

Türkiye-İsrail ilişkileri normalleşme süreci kapsamında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu İsraili mevkidaşı Yair Lapid ile Ankara'da görüştü.

25 HAZİRAN- Fas'tan İspanya'nın Kuzey Afrika'da bulunan Melilla bölgesine geçmeye çalışan 2 bin göçmen izdihama neden oldu. Faslı yetkililer izdihama sırasında 37 kişinin hayatını kaybettiğini açıkladı.

28 HAZİRAN- İsveç ve Finlandiya liderleri, NATO üyelik süreçleri hakkında Türkiye ile üçlü memorandum imzaladı ve taahhütlerde bulundu.

30 HAZİRAN- Rus birlikleri, işgalin başlarında ele geçirdiği ve stratejik öneme sahip olan Yılan Adası'ndan çekilme kararı aldı.

6 TEMMUZ- Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson, hükümetindeki toplu istifaların ardından Muhafazakar Parti Başkanlığı ve Birleşik Krallık Başbakanlığı görevinden istifa etti.

8 TEMMUZ- Eski Japonya Başbakanı Şinzo Abe, Nara kentinde katıldığı bir mitingde silahlı saldırıya uğradı. Ağır yaralanan ve hastaneye kaldırılan Abe tüm müdahalelere rağmen kurtarılamadı.

11 TEMMUZ- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ile görüştü.

13 TEMMUZ- Rusya'nın Ukrayna'yı istilası sebebiyle oluşan Tahıl Krizi'nin çözümü ve Ukrayna limanlarının açılarak bir tahıl koridoru oluşturulması konusunu görüşmek üzere Türk, Ukraynalı, Rus ve BM heyetleri İstanbul'da bir zirve gerçekleştirdi.

18 TEMMUZ- Draupadi Murmu yeni Hindistan Cumhurbaşkanı seçildi. Murmu, Hindistan'ın seçilen ilk kabile mensubu kadın cumhurbaşkanı oldu.

21 TEMMUZ- İtalya'da koalisyon ortaklarının hükümete desteğini çekmesi üzerine İtalya Başbakanı Mario Draghi istifa etti. İtalya Cumhurbaşkanı Sergio Mattarella istifayı kabul etti ve parlamentoyu dağıtarak, 70 gün içerisinde seçime gitme kararı aldı.

22 TEMMUZ- Rusya'nın Ukrayna'yı istilası sebebiyle oluşan Tahıl Krizi'nin çözümü ve Ukrayna limanlarının açılarak bir tahıl koridoru oluşturulması anlaşması Cumhurbaşkanı Erdoğan, BM Genel Sekreteri António Guterres, Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu ve Savunma Bakanı Hulusi Akar tarafından İstanbul, Dolmabahçe'de imzalandı.

23 TEMMUZ- Tahıl Koridoru Anlaşması'nın imzalanmasının üzerinden 24 saat geçmeden Rusya, açılması planlanan Odessa Limanını iki füze ile vurdu.

Dünya Sağlık Örgütü, maymun çiçeği virüsü vakalarının dünya genelinde 75 ülkede görülmesi ve vaka sayısının 17 bini geçmesi üzerine "Küresel Acil Durum" ilan etti.

27 TEMMUZ- Irak'ta aylardır süren siyasi kriz kaynaklı nedenlerden dolayı Sadr Hareketi destekçileri, Bağdat'taki Yeşil Bölge'ye girerek parlamento binasını bastı.

28 TEMMUZ- ABD Başkanı Joe Biden ile Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, son günlerde gerginliğin arttığı Tayvan krizi hakkında bir telefon görüşmesi gerçekleştirdi. Görüşmeye Xi'nin "Ateşle oynayan kendini yakar" sözleri damga vurdu.

29 TEMMUZ- ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Rusya'nın Ukrayna'yı istilasının ardından ilk defa yüz yüze görüştü.

5G Türkiye'de ilk kez İstanbul Havalimanı'nda kullanılmaya başlandı.

31 TEMMUZ- El-Kaide terör örgütü lideri Eymen al-Zawahiri, Afganistan'ın başkenti Kabil'de CIA'in düzenlediği operasyon sonucu öldürüldü.

2 AĞUSTOS- ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi, Çin'in bütün uyarılarına rağmen Tayvan'ı ziyaret etti.

4 AĞUSTOS- 31 Temmuz'da gerçekleştirilen KPSS sınavı şaibeli soru skandalı nedeniyle iptal edildi. Skandal üzerine Halis Aygün ÖSYM Başkanlığı görevinden alındı yerine Bayram Ali Ersoy getirildi.

5 AĞUSTOS- İsrail, Gazze Şeridi'nde bulunan, Filistin İslami Cihat Örgütü'ne karşı hava saldırısı düzenledi. Operasyonun üçüncü gününde ateşkes ilan edildi ve saldırılar sonucu 49 kişi öldü.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Soçi'de görüştü. Görüşmede Tahıl Krizi, Ukrayna ve Suriye konuları ele alındı.

17 AĞUSTOS- Türkiye ve İsrail arasında başlatılan normalleşme süreci kapsamında iki ülke dört yıl aradan sonra karşılıklı büyükelçi atama kararı aldıklarını açıkladı.

18 AĞUSTOS- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve BM Genel Sekreteri António Guterres, Lviv'e giderek Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenski ile bir görüşme gerçekleştirdi.

19 AĞUSTOS- Karadağ'da hükümetin, Sırp Ortodoks Kilisesi'ne "resmi statü" kazandırmak için "temel anlaşma" imzalaması üzerine Karadağ Parlamentosu'nda hükümet için güvensizlik oylamasına gidildi. Oylama sonucunda Başbakan Dritan Abazović hükümeti düştü.

20 AĞUSTOS- Gaziantep, Nizip'te bir kazaya müdahale etmeye ve görüntülemeye giden ambulans, itfaiye ve gazetecilerin aracına yolcu otobüsü çarptı. Kaza sonucu 16 kişi hayatını kaybetti ve 21 kişi yaralandı.

Mardin, Derik'te iki aracın karıştığı kazada yaralılara müdahale edenlere tır çarptı. Tırın kalabalığın arasına dalması sonucu 20 kişi hayatını kaybetti.

21 AĞUSTOS- Somali'nin başkenti Mogadişu'da Eş-Şebab terör örgütü tarafından bir otele gerçekleştirilen saldırıda 30 kişi hayatını kaybetti.

26 AĞUSTOS- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Brezilya'dan sökülme üzere Türkiye'ye getirilen "NAE Sao Paulo" isimli geminin asbestli olduğu gerekçesi ile Türk karasularına girmesine izin verilmeyeceğini açıkladı.

28 AĞUSTOS- Pakistan'da Haziran'dan itibaren etkili olan muson yağmurlarının yol açtığı sellerde hayatını kaybedenlerin sayısı bin 128'i geçti. Pakistanlı yetkililer ülke genelinde olağanüstü hal ilan etti ve uluslararası yardım çağrısında bulundu.

29 AĞUSTOS- Mukteda es-Sadr'ın siyaseti bırakma kararını açıklamasının ardından Sadr Hareketi destekçileri Bağdat'ta bulunan Yeşil Bölge'deki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nı bastı. Hükümet yetkilileri protestolar sebebiyle sokağa çıkma yasağı ilan etti. Irak güvenlik güçleri ve Sadr Hareketi destekçileri arasında çıkan çatışmalarda 23 kişi öldü.

30 AĞUSTOS- Nitelikli dolandırıcılık nedeniyle kırmızı bültenle aranan, kripto para borsası Thodex'in firari kurucusu Faruk Fatih Özer, Arnavutluk'un Avlonya kentinde yakalandı.

1 EYLÜL- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği yayınladığı raporda Çin'in ülkenin kuzeybatısındaki Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşayan Uygur Türklerine karşı ciddi insan hakları ihlallerinin işlendiğini açıkladı.

Polonya hükümeti, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin Polonya'yı işgal etmesi nedeniyle Almanya'dan yaklaşık 1,3 trilyon dolar tazminat talep edileceğini duyurdu.

2 EYLÜL- Almanya İçişleri Bakanlığı 1972 Yaz Olimpiyatları sırasında saldırı sonucu öldürülen 11 İsraili sporcunun ailelerine 28 milyon avro tazminat ödeneceğini açıkladı.

G7 ülkeleri Rusya'nın petrol ihracatına karşı tavan fiyat uygulama kararı aldı.

Necip Hablemitoğlu suikastı zanlılarından, kırmızı bültenle aranan firari emekli albay Levent Göktaş, Bulgaristan'ın Svilengrad kentinde yakalandı.

5 EYLÜL- Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson'ın Temmuz'da istifa etmesinin ardından yapılan Muhafazakar Parti liderlik seçimleri sonucunda Liz Truss yeni Birleşik Krallık Başbakanı seçildi.

8 EYLÜL- Birleşik Krallık Kraliçesi İkinci Elizabeth 96 yaşında hayatını kaybetti. Kraliçe'nin ölümü üzerine oğlu Üçüncü Charles, Birleşik Krallık ve İngiliz Dominyonları'nın yeni kralı oldu.

9 EYLÜL- Çin Ulusal Uzay İdaresi, 2020'de Ay'a fırlatılan Chang'e 5 keşif aracının topladığı kaya ve toprak örneklerinde yapılan incelemeler sonucu yeni bir mineralin keşfedildiğini duyurdu. Çinli bilim insanları bulunan fosfat mineraline "Çangizit-(Y)" adını verdi.

12 EYLÜL- Azerbaycan ve Ermenistan sınırında iki gün süren çatışmalar yaşandı.

14 EYLÜL- İsveç genel seçimlerini sağ blokun kazanması ve parlamentoda çoğunluk sağlaması üzerine İsveç Başbakanı Magdalena Andersson istifa etti.

Kırgızistan ve Tacikistan sınırında çıkan çatışmalarda en az 94 kişi hayatını kaybetti.

15 EYLÜL- Ukrayna birliklerinin Rus işgalinden kurtardığı Harkiv Oblastı'nda bulunan İzyum kentinde 445'ten fazla cesedin olduğu bir toplu mezar bulundu.

16 EYLÜL- İran'ın başkenti Tahran'da 22 yaşındaki Mahsa Amini başörtüsünü düzgün takmadığı gerekçesi ile Ahlak Polisi tarafından gözaltına alındı. Göz altında iken komaya giren Amini, üç gün sonra öldü. Amini'nin ölümü üzerine ülke genelinde protestolar başladı.

17 EYLÜL- ABD Dışişleri Bakanlığı, Güney Kıbrıs'a 1987'den beri uyguladığı silah ambargosunu bir yıllığına kaldırdığını açıkladı.

Kazakistan başkenti Astana'nın isminin Nur-Sultan olarak değiştirilmesinden üç yıl sonra, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev başkentin adının yeniden Astana olarak değiştirilmesini onayladı.

19 EYLÜL- İkinci Elizabeth'in cenaze töreni Londra, Westminster Abbey Kilisesi'nde gerçekleşti. Törenin ardından Kraliçe'nin cenazesi Windsor Kalesi'nde bulunan Kral Altıncı George Anıt Şapeli'ne defnedildi.

21 EYLÜL- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna'da işgal edilen toprakların büyük çoğunluğunun kaybedilmesi üzerine Rusya'da kısmi seferberlik ilan etti.

22 EYLÜL- İran'da Mahsa Emini'nin ölümünün ardından başlayan protestolar sırasında 30'dan fazla kişi hayatını kaybetti.

25 EYLÜL- İtalya seçimlerini Giorgia Meloni'nin liderliğindeki aşırı sağcı blok kazandı. Bu seçim sonucu ile 1945'ten bu yana ilk defa aşırı sağ bir parti İtalya'da iktidara gelmiş oldu.

26 EYLÜL- Mersin'in Mezitli ilçesine bağlı Tece mahallesindeki polisевine PKK militanları tarafından saldırı gerçekleştirildi. Saldırıda bir polis şehit oldu, iki terörist ise öldürüldü.

NASA'nın büyük asteroidlerin dünyaya çarpmasını engellemek amacıyla yürüttüğü DART Deneyi kapsamında fırlattığı uzay aracı, Didymos ismi verilen asteroid ile çarpıştı.

27 EYLÜL- Rusya, Ukrayna'da işgal sonucu kontrol ettiği bölgelerde referandum düzenledi. Şaibeli referandum sonucu işgal altındaki Donetsk Halk Cumhuriyeti, Luhansk Halk Cumhuriyeti, Zaporijya ve Herson Oblastı'nın bazı bölgeleri Rusya tarafından ilhak edildi.

30 EYLÜL- Burkina Faso'da bir yılda ikinci kez askeri darbe yapıldı. Yüzbaşı İbrahim Traore liderliğindeki askerler, 24 Ocak'taki darbe sonucu yönetime gelen Paul-Henri Sandaogo Damiba'nın askeri cunta hükümetini devirerek iktidara el koydu.

1 EKİM- Endonezya'nın Doğu Cava bölgesinin Malang şehrindeki Kanjuruhan Stadyumu'nda Polisin arbedeyi sonlandırmak için göz yaşartıcı gaz kullanmasının ardından çıkan izdihamda 125 kişi hayatını kaybetti, çok sayıda kişi yaralandı.

5 EKİM- OPEC+ grubu ülkeleri, Kasım'dan itibaren günlük petrol üretimini 2 milyon varil azaltma kararı aldıklarını açıkladı. ABD'li yetkililer alınan bu karara tepki gösterirken, ABD Kongresi'ndeki Demokratlar da Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki askerlerin geri çekilmesi için yasa tasarısı sundu.

8 EKİM- 2018'de açılışını Vladimir Putin'in yaptığı Rusya ile Kırım'ı birbirine bağlayan Kerç Köprüsü'nde patlama gerçekleşti. Patlama sonucu 3 kişi hayatını kaybetti. Patlamanın failinin kim olduğu bilinmez iken, Ukrayna tarafından "Bu sadece başlangıç" açıklaması yapıldı.

9 EKİM- El-Kaide liderinin Ekim'de öldürülmesinin ardından ABD ile Taliban arasındaki ilk üst düzey görüşme Katar'da gerçekleşti.

10 EKİM- Rusya, 8 Ekim'deki Kırım Köprüsü saldırısına misilleme olarak Ukrayna'nın Kiev, Lviv, Harkov ve Odesa gibi büyük şehirlerine uzun menzilli füze saldırısı düzenledi. Saldırıları sonucu 20 kişi hayatını kaybetti.

14 EKİM- Bartın'ın Amasra ilçesinde bulunan bir madende meydana gelen grizu patlaması sonucu 41 madenci hayatını kaybetti.

16 EKİM- 20. Çin Komünist Partisi Ulusal Kongresi başladı. Kongre'nin ilk gününde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Tayvan'ı yeniden Çin ile birleştirme sözü verdi.

19 EKİM- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ukrayna birliklerinin ilhak edilen bölgelerdeki ilerlemesi sonrası, ilhak edilen 4 bölgede sıkıyönetim ilan etti.

20 EKİM- Birleşik Krallık Başbakanı Liz Truss, başbakanlık görevine geldikten 45 gün sonra istifa etti. Böylece Truss Birleşik Krallık'ta en kısa süre görev yapan başbakan olarak tarihe geçti.

23 EKİM- Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından üçüncü kez Çin Komünist Partisi Genel Sekreteri seçildi. Bu şekilde Xi, Mao Zedong'dan sonra iktidarını üçüncü döneme taşıyan ilk lider oldu.

25 EKİM- Liz Truss'ın istifasının ardından Rishi Sunak Birleşik Krallık Başbakanı oldu. Sunak İngiltere'nin ilk Hint kökenli başbakanı. TRT'nin eski sunucularından Halit Kıvanç hayatını kaybetti.

28 EKİM- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye Yüzyılı vizyonunu açıkladı.

Elon Musk 44 milyar dolar karşılığında Twitter'ı satın aldı.

29 EKİM- Türkiye'nin yerli otomobili TOGG'un seri üretimi başladı.

Rus yetkililer Ukrayna'nın Karadeniz Filosuna düzenlediği drone saldırısı sonrası tahıl anlaşmasını askıya aldığı açıkladı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın devreye girmesiyle Rusya tekrar anlaşmaya döndü.

30 EKİM- Brezilya genel seçimlerinin ikinci turu sonucunda eski devlet başkanı Luiz Inácio Lula da Silva, mevcut devlet başkanı Jair Bolsonaro'yu yenerek yeni Brezilya Devlet Başkanı oldu.

1 KASIM- İsrail yasama seçimleri sonucunda eski Başbakan Benjamin Netanyahu liderliğindeki sağ blok İsrail Parlamentosu'nda çoğunluğu elde etti.

3 KASIM- 2020'den beri devam eden Tigray Savaşı, Etiyopya ve Tigray güçleri arasında imzalanan ateşkes antlaşması ile son buldu.

9 KASIM- Rus birlikleri bir ay önce referandum sonucu ilhak ettiği Herson şehriden geri çekildi.

11 KASIM- Türk Devletleri Teşkilatı zirvesi Özbekistan'ın Semerkant kentinde gerçekleştirildi.

12 KASIM- Saat 18.57'de Türkiye genelinde ilk defa eş zamanlı deprem tatbikatı gerçekleştirildi.

13 KASIM- İstanbul Taksim'de PKK tarafından bombalı saldırı düzenlendi. Saldırıda 6 kişi hayatını kaybetti. 81 kişi yaralandı.

15 KASIM- Dünya nüfusu 8 milyarı geçti.

G20 zirvesi, Endonezya'nın Bali şehrinde başladı.

16 KASIM- NASA 50 yıl sonra Ay'a gitme çalışmaları kapsamında Artemis 1 roketini fırlattı.

19 KASIM- TSK tarafından Suriye ve Irak'ın kuzeyine Pençe Kılıç Operasyonu gerçekleştirildi.

20 KASIM- FIFA Dünya Kupası, Katar'da başladı.

22 KASIM- Dünyanın dördüncü, Türkiye'nin ise en yüksek barajı Yusufeli Hidroelektrik Santrali hizmete girdi.

24 KASIM- Malezya genel seçimleri sonrasında, uzun süredir ana muhalefet lideri olan Enver İbrahim, Malezya Kralı İkinci Abdullah tarafından başbakanlık görevine getirildi.

Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin başkenti Urumçi'de bir apartmanda çıkan yangında, Çin'in Sıfır Covid politikası gereği apartmanda yaşayanların evlerini terk edememesi sonucu 10 kişi hayatını kaybetti. Yangın sonrası, Çin genelinde bir süredir devam eden protestolar şiddetini arttırdı.

27 KASIM- Ekvator Ginesi'nde mevcut başkan Teodoro Obiang Nguema Mbasogo, oyların yüzde 97'sini alarak altıncı kez üst üste devlet başkanı seçildi.

29 KASIM- ABD'nin Hawai eyaletinde bulunan dünyanın en büyük yanardağı Mauna Loa, 38 yıl sonra bir kez daha infilak etti.

2 ARALIK- G7, AB ve Avustralya, Rus petrolüne 60 dolar tavan fiyat uygulama konusunda anlaştı.

3 ARALIK- Tekirdağ Çorlu'dan havalanan Akıncı, Konya Karapınar'daki atış alanına ulaştı ve bombalarını hedefe bıraktı.

Roketsan'ın geliştirdiği ve Türkiye'nin, deniz platformları dikey atım lançer sistemi ihtiyacında dışa bağımlılığına son verecek Milli Dikey Atım Lançer Sistemi'nin (MİDLAS) ilk atış testi başarıyla gerçekleştirildi.

4 ARALIK- Bayraktar KIZILELMA MİUS ilk kez tekerleklerini yerden kesti.

6 ARALIK- Havadan Bağımsız Tahrik Sistemli Denizaltı Projesi kapsamında inşa edilen ilk denizaltı PİRİREİS'in deniz testleri başladı.

7 ARALIK- Peru Devlet Başkanı Pedro Castillo, Kongre'yi feshettikten birkaç saat sonra gözaltına alındı ve tutuklandı. Castillo, tutuklanması sonrasında Kongre tarafından görevinden alındı ve yardımcısı Dina Boluarte yeni Devlet Başkanı oldu.

Almanya'da darbe planladıkları iddiası ile aşırı sağcı Reichsbürger Hareketi'ne bağlı 25 kişi tutuklandı. Hanedan soyundan gelen Heinrich Reuss da darbe planının lideri olma iddiasıyla tutuklananlar arasında.

9 ARALIK- Çin hükümeti, ülkede şiddetini artıran protestolar sonrasında Sıfır Covid politikası kapsamında alınan tedbirlerin gevşetileceğini duyurdu.

14 ARALIK- Türkiye'nin ilk insansız savaş uçağı Bayraktar KIZILELMA MİUS, ilk uçuşunu gerçekleştirdi.

İstanbul İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'na YSK üyelerine hakaret suçundan 2 yıl 7 ay 15 gün hapis cezası verildi.

16 ARALIK- Bayraktar AKINCI TİHA'dan ilk atışı yapılan ve Türkiye'nin ilk havadan karaya süpersonik füzesi olan TRG230İHA ile 100 kilometre üzerindeki hedef tam isabetle vuruldu.

18 ARALIK- Dünya Kupası'nı Fransa'yı yenen Arjantin kazandı.

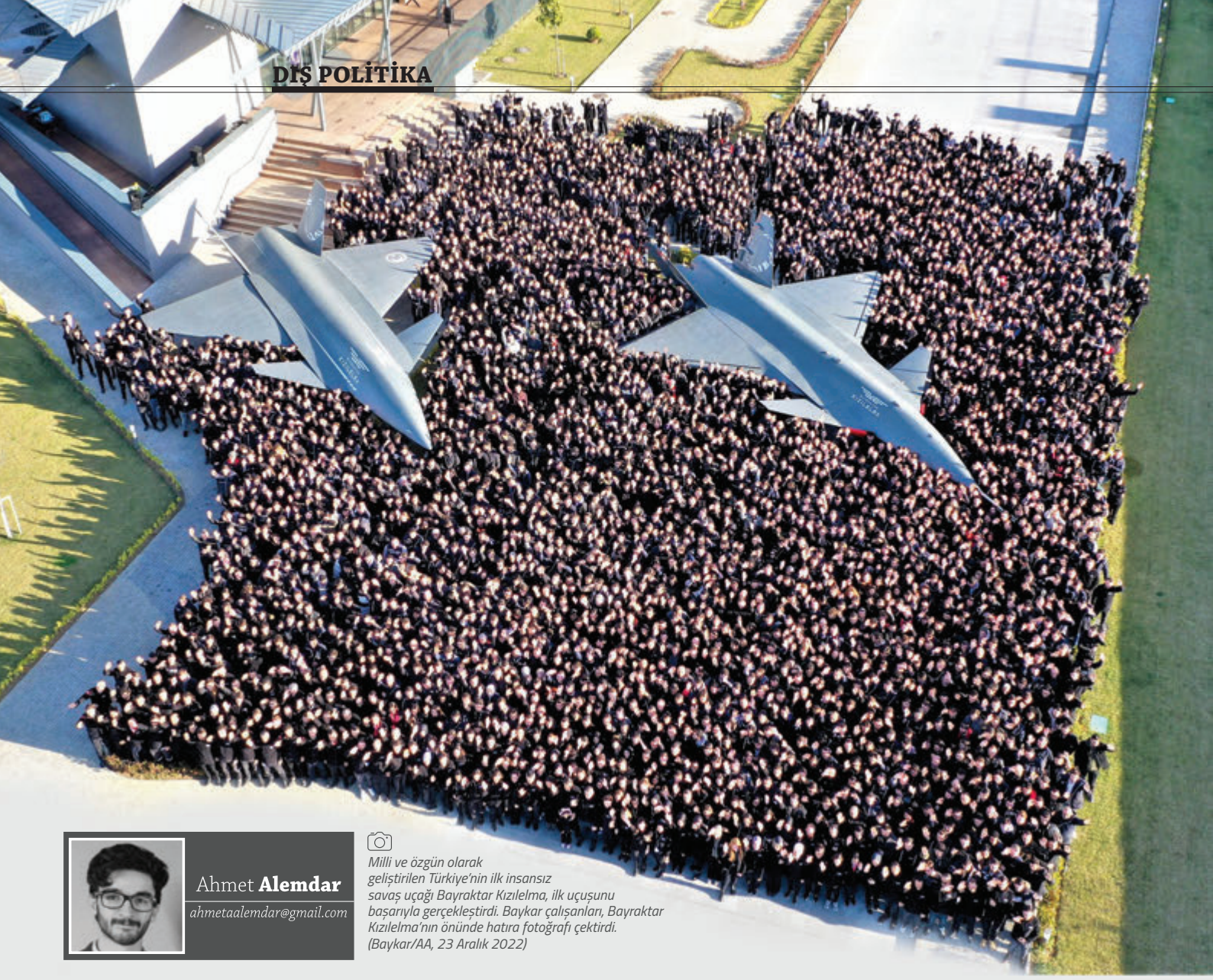

19 ARALIK- TSK'nın iç güvenlik ve hava operasyonlarına destek amacıyla tasarlanan ve geliştirilen 105 mm havadan taşınabilir hafif çekili obüs BORAN, Kara Kuvvetleri'ne teslim edilmeye başlandı.

21 ARALIK- Arnavutluk'a Bayraktar TB2 ihracatı yapıldı. İmzalanan bu sözleşmeyle birlikte Bayraktar TB2 ihracatı gerçekleştirilen ülke sayısı 27'ye ulaştı.

25 ARALIK- Yüksek Güçlü Lazer Silahı ALKA, test atışlarından geçti ve hedefi vurdu.

Ahmet Alemdar

ahmetaalemdar@gmail.com

Milli ve özgün olarak geliştirilen Türkiye'nin ilk insansız savaş uçağı Bayraktar Kızılelma, ilk uçuşunu başarıyla gerçekleştirdi. Baykar çalışanları, Bayraktar Kızılelma'nın önünde hatıra fotoğrafı çekti. (Baykar/AA, 23 Aralık 2022)

Türk Savunma Sanayii Türkiye Yüzyılı'na Hazır

Savunma sanayiinde Türkiye Yüzyılı'na önemli gelişmelerle girilmesi planlanıyor. Gözü uzayda olan Türkiye'nin hem sonda roketi uzaya fırlatılacak hem de ilk milli haberleşme uydusu Türksat 6A ile İmece yer gözlem uydusu yörüngedeki yerlerini alacaklar. ATAK II ve HÜRJET projelerinde ilk uçuşlar yapılacak, GÖKBey de envantere kazandırılacak.

Milli teknoloji hamlesi ile Türk savunma ve havacılık sektörünün dinamizmi, 2022'de pek çok ilki ve gelişmeyi beraberinde getirirken, 2023 hedeflerine ulaşma inancını da artırdı. Cumhuriyetimizin 100. yılının taçlandırılması ve Türkiye Yüzyılı'na savunma sanayii ile güçlü bir başlangıç hedefleniyor. 2022'de yaşanan gelişmelerin yanı sıra Cumhurbaşkanı Erdoğan başkanlığında icra edilen son Savunma Sanayii İcra Komitesi'nden (SSİK) çıkan kararlar da bu yönde.

Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan savunma sanayiinin karar mekanizması konumundaki SSİK ile güvenlik güçlerinin mevcut ve potansiyel ihtiyaçlarına yönelik projelerde değerlendirmeler

yapılıyor. Güvenlik güçlerimizin tespit edilen öncelikli ihtiyaçlarına yönelik silah, araç ve gereçlerin öncelikle yurt içinden ve mümkün değilse yurt dışından temini için kararlar alınıyor. Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) da diğer ilgili kuruluşlarla yüksek koordinasyon içerisinde alınan kararları hayata geçiriyor.

Türk savunma ve havacılık sektöründe, 2004'te gerçekleştirilen SSİK toplantısı kırılma noktalarından birisi olarak gösteriliyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın (o dönem Başbakanı) başkanlığında yapılan toplantıda, milyarlarca dolar bütçeli; tank, taarruz helikopteri ve İHA gibi birçok alım iptal edilerek, yerli tedarik modelinin oluşturulması yönünde karar çıkmıştı. Günümüzde birçok alanda küresel oyuncu haline gelen sektör temsilcilerimiz, önemli ölçüde o gün verilen karar ve devamındaki

iradenin eseridir. Hep arzu edilen "projeleri yerli ve milli imkanlarla gerçekleştirme" arzusu, o dönem en üst seviyeden desteklenmekteydi. Geçmişte alınan "cesur" SSİK'04 gibi kararlar ile Türkiye günümüzdeki gelişmiş savunma ve havacılık sektörü dinamizmine sahip oldu. Bugün alınan kararların etkileri de orta vadede hayata geçirilmek istenen projelerde görülecek.

Türkiye Yüzyılı'na Hazırlık: MİLGEM'den AKYA'ya

SSİK'22'de TSK ve ilgili diğer güvenlik birimlerimiz için 25 farklı projede karar alındı. Sistem isimlerinin anılması ve beklenen projelerin kararlarda yer alması heyecan uyandırdı. Hava savunmadan MİLGEM projesine ve balistik füze çözümlerine kadar geniş çerçevedeki bu kararların kamuoyuna sunulması, savunma ve güvenlik çevrelerinde olumlu karşılandı. Bu toplantının en büyük vurgusu ise Türkiye Yüzyılı'nda savunma sanayiindeki atılımların devam edeceği ve milli teknoloji hamlesi kararlılığıydı.

Bu toplantıda uzun zamandır beklenen MİLGEM projesi kapsamında inşa edilecek I sınıfı fırkateynler için tedarik kararı çıktı. ADA sınıfı korvet tedariki süreciyle yapılacak I sınıfı fırkateynler; tasarım, inşa, işletim, hava savunma kabiliyeti, beka ve ateş gücü ile Türk Donanması'nın gücüne güç katacak. 2023'te Deniz Kuvvetleri'ne kazandırılacak projenin birinci gemisi İstanbul'un donatım faaliyetleri devam ederken, ilk kez yerli 3D arama ve aydınlatma radarı ile dikey atım sistemleri de envantere kazandırılacak. Üretim kararı alınan 6-7 ve 8. gemilerin, milli deniz topu gibi sistemlerle, yüksek yerlilik oranıyla envantere kazandırılması planlanıyor. MİLGEM kapsamında yine yakın zamanda TF-2000 muhribinde ihaleye çıkılması ve Türk Donanması'nın hava savunma yeteneğinin güçlendirilmesi bekleniyor.

Denizaltıların ana silahı torpidolarda ROKETSAN'ın ilk yerli çözümü AKYA 533 mm ağır sınıf torpido için de seri üretim kararı alındı. 2023'te hizmete girecek AKYA torpidosu, denizaltılarımızdan su üstü hedeflerine ve denizaltılara karşı kullanılabilir. AKYA tecrübesi ile geliştirilen yeni nesil ORKA hafif torpidosu ise su üstü ve hava platformlarından denizaltılara karşı kullanılabilir. AKYA ve ORKA torpidoları ile Türk Donanması'nın önemli bir ihtiyacı da milli imkanlarla karşılanacak olacak.

Katmanlı ve Etkin Hava Savunması: SUNGUR'dan SİPER'e

Ülkemizin katmanlı ve etkin hava savunma kabiliyetinin güçlendirilmesine yönelik SİPER, HİSAR ve SUNGUR sistemlerinde yeni seri üretimlerin yapılmasına karar verildi. Halihazırda yerli imkanlarla geliştirilip üretilen HİSAR A+ alçak irtifa ve HİSAR O+ orta irtifa hava savunma füze sistemleri, TSK envanterinde hizmet veriyor. HİSAR O+ sistemleri hem kızılötesi (IIR) hem de radyo frekansı (RF) arayıcı başlıklı füzeleri atabiliyor. ROKETSAN'ın I sınıfı fırkateynlerimizdeki ihtiyaca yönelik geliştirdiği MİDLAS'ın (Milli Dikey Atım Lançer Sistemi) ilk atış testinde HİSAR-D RF füzesi kullanıldı. Kara tabanlı hava savunma çözümlerimizden artık deniz platformlarından da kullanılabilir şekilde yapılandırılabilir sektör, dışa bağımlılığı farklı noktalarda bitiyor. İlk kez İstanbul fırkateyninde göreceğimiz MİDLAS sistemi, ABD'nin "ambargo"su sonrasında yerli ve milli olarak geliştirildi. SUNGUR çok alçak irtifa hava savunma füzesinde ise seri üretim teslimatlarının 2023'te yapılması hedefleniyor. SUNGUR füzesinin hava-hava füzesi olarak Bayraktar TB2 SİHA gibi platformlardan kullanılması için de denemeler sürüyor. Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemi Projesi SİPER kapsamında ilk sistemin 2023 başlarında envantere

girmesi planlanıyordu. Testleri ve alt bileşenlerinin teslimatı devam eden SİPER projesi kapsamında 100 kilometre menzili aşılrken, sistemlerin Blok 0/1 olarak yani daha yetenekli bir şekilde TSK envanterine kazandırılması amaçlanıyor. SUNGUR, katmanlı hava savunma şemsiyemizin en alttaki bileşeni, SİPER ise en üstteki bileşeni konumunda. Tüm bu yerli hava savunma çözümlerimiz, milli komuta sistemimiz HERİKKS üzerinden muharebe sahasındaki diğer birliklerle tam entegre görev icra edebiliyor.

Türkiye'nin İlk Kısa Menzilli Balistik Füzesi: TAYFUN

Toplantı kararında birçok füze projesinde seri üretime yeşil ışık yakıldı. Son zamanlarda sıkça konuşulan ROKETSAN'ın geliştirmeye devam ettiği TAYFUN balistik füzesinin anılması da dikkat çekti. Geçtiğimiz süreçte test atışı kamuoyuna yansıyan Türkiye'nin ilk kısa menzilli balistik füzesi (SRBM) TAYFUN için menzil hedefi Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından bin kilometre olarak açıklandı. Halihazırda TSK envanterinde karadan karaya katmanlı bir topçu roketi ailesi mevcutken, BORA taktik balistik füzesi ise ateş gücünde menzil olarak en üstte yer alıyor. TAYFUN ile hedeflenen bin kilometre menzil ile caydırıcılık pekiştirileceği gibi daha uzun menzillerde füze ve roket sistemleri için de teknoloji kazanımı elde edilecek. Türkiye Yüzyılı'na girdiğimiz 2023'te ROKETSAN, katı sıvı yakıtlı 2 kademedden oluşan sonda roketini fırlatacak. MUFS projesinin ilk fırlatma teknolojisi olan sonda roketleri 100 kilogram faydalı yükü 300 kilometreye çıkartabilecek.

TSK envanterindeki yerli gemisavar füze çözümümüz ATMACA ile TRLG-230 ve KARAOK füzeleri için de seri üretim kararı çıktı. İhracat başarısı elde eden ilk gemisavar füzemiz olan ATMACA, Türk Donanması'nın mevcut muharip

ROKETSAN'ın geliştirdiği TAYFUN dikkat çekiyor. Geçtiğimiz süreçte test atışı kamuoyuna yansıyan Türkiye'nin ilk kısa menzilli balistik füzesi TAYFUN için menzil hedefi Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından bin kilometre olarak açıklandı. Hedeflenen bin kilometre ile caydırıcılık pekiştirileceği gibi daha uzun menzilli füze ve roket sistemleri için de teknoloji kazanımı elde edilecek.

ve gelecekte inşa edilecek platformlarının asıl önemli ateş gücünü oluşturuyor. Hizmete hazır durumdaki TRLG-230 füzelerimiz ise lazer ile işaretlenen hedefi, yüksek hassasiyetle imha edebiliyorlar. Yakın geçmişte TRG-230 füzesi, AKINCI TIHA'dan özel konfigürasyonla ateşlenerek hedefini başarıyla vurdu. Tek er tarafından kullanılabilir KARAOK ise çeşitli çatışma ortamlarında ve özellikle meskun mahal çatışmalarında güvenlik güçlerinin kısa menzilli ve etkin harp başlıklı füze ihtiyacını karşılayacak. 2023'te seri üretimleri tamamlanan ilk kafile KARAOK füzesi envantere kazandırılacak.

TÜBİTAK SAGE'nin geliştirdiği GÖKDOĞAN ve BOZDOĞAN hava-hava füzeleri için de seri üretim kararı alındı. 2023'te envantere alınacak Türkiye'nin bu ilk milli hava-hava füzeleri, insanlı ve insansız uçaklarımızın hem gövdesinde hem de kanat altında taşınabilecek. GÖKDOĞAN füzelerinin envantere AIM-120 AMRAAM füzelerinin ve BOZDOĞAN füzelerinin ise AIM-9 Sidewinder füzelerinin yerini alması planlanıyor. Halihazırda TÜBİTAK SAGE'nin geliştirme faaliyetlerine devam ettiği ramjet motorlu GÖKHAN hava-hava füzelerinin de envantere girdiğinde önemli bir güç çarpanı olması bekleniyor.

İnsansız Savaş Uçakları ve Yeni Kabiliyetler

KIZILELMA MİUS'un değerlendirildiği toplantıda, İHA sistemlerine yeni kabiliyetlerin kazandırılması konuları da görüldü. Halihazırda TUSAŞ'ın 2023'te tanıtacağı ANKA-3 ve Baykar'ın ilk uçuşunu gerçekleştirdiği KIZILELMA MİUS projeleri ile farklı ihtiyaçlara yönelik çözümlerin geliştirilmesi hedefleniyor. KIZILELMA'da, hava-hava ve hava-yer rollerinde kullanılabilmesi, yüksek manevra kabiliyetli olması gibi hususların dikkate alındığı insansız bir savaş

uçağı üzerinde çalışıldığı görülüyor. KIZILELMA'nın TCG ANADOLU LHD'de konuşlandırılması ve geminin asıl vurucu unsurlarından olması planlanıyor. TUSAŞ'ın ANKA-3 MİUS'unda ise özellikle derin ve stratejik hava-yer taarruzları gerçekleştirebilecek, düşük radar kesit alanına sahip uçan kanat formunda insansız jet uçağı üzerinde çalıştığı tahmin ediliyor. Türkiye her iki proje ile jet motorlu insansız uçak tasarlayıp, üretebilen dünyadaki sayılı ülkelerden olacak. Çeşitli altyapı ve teknolojik kazanımların yanı sıra ortaya konacak operasyonel konseptlerle dünya İHA pazarındaki pozisyonumuz daha da ileriye taşınacak.

Toplantıdan Türk Hava Kuvvetleri envanterindeki F-16'ların modernizasyonlarına yenilerinin eklenerek devam edilmesi yönünde bir karar da çıktı. Halihazırda yapısal iyileştirmeler ile platformların ömrü uzatılırken, Özgür Projesiyle de envanterdeki F-16 Block 30 savaş uçaklarının aviyonik modernizasyonu yapılıyor. Ayrıca bu projede ASELSAN'ın MURAD AESA radarı gibi HÜRJET ve MMU'da kullanılacak milli kritik teknolojilerin modernizasyonda olması planlanıyordu. MURAD radarı 2023'te ilk olarak AKINCI TIHA'ya entegre edilerek bir dizi testten geçirilerek, insanlı platformlar için kalifiye edilecek. Günün sonunda sektör modernizasyon projelerinden edindiği kazanımlarla F-16 Block 40 ve Block 50 uçaklarında modernizasyon uygulayabilecek seviyeye gelinebilecek.

Türkiye Yüzyılı'na Girerken Öne Çıkanlar: 2023 Hedefleri

2022'de milli istihbarat gemisi TCG UFUK, çeşitli elektronik harp ve radar sistemleri, PARS 6x6 MKKA, mühimmat bırakabilen BOYGA İHA ile gözcü İHA TOGAN gibi yerli çözümler envantere girdi. Ayrıca seyir füzelerimiz SOM ve ATMACA'ya güç verecek KTJ3200 turbojet motorlarında seri üretime başlandı.

Savunma sanayiinin ürettiği; komuta kontrol, mühimmat, radar ve motor gibi yüksek teknoloji gerektiren çözümler, güvenlik güçlerimiz ve dost ülkelerin hizmetine sunuluyor. Savunma ve havacılık ihracatında ise; 2012'de 1 milyar, 2018'de 2 milyar, 2021'de 3 milyar ve 2022'de 4 milyar dolar eşikleri geçilirken, 2023'te 5 milyar doların aşılması bekleniyor. 2022'de Türkiye tarihinde KAPLAN MT ile ilk tank ve ATAK ile ilk taarruz helikopteri ihracatları gerçekleştirildi. AKINCI'nın da ilk kez ihraç edildiği 2022'de hem mühimmatlarda hem de İHA sistemlerinde ihracat rekorları kırıldı. İhracat anlaşmaları birer birer imzalanırken, Türkiye Yüzyılı'na önemli gelişmelerle girilmesi planlanıyor. Gözü uzağa fırlatılacak hem de ilk milli haberleşme uydusu Türksat 6A ile İmece yer gözlem uydusu yörüngedeki yerlerini alacaklar. ATAK II taarruz helikopteri ve jet uçağı HÜRJET projelerinde ilk uçuşlar yapılacak. Milli Muharip Uçak projesinde hangardan çıkış hazırlıkları devam ederken, genel maksat helikopteri GÖKBAY envantere kazandırılacak. Ayrıca TEI tarafından TEI-TS1400 motorlarının ilk ikisinin TUSAŞ'a teslim edilerek GÖKBAY helikopterine takılması planlanıyor. Baykar'ın Bayraktar TB3 SİHA'yı gökyüzüyle buluşturması ve KIZILELMA MİUS projesinde de olgunlaşmaların yaşanması bekleniyor. Deniz projeleri kapsamında; TCG ANADOLU LHD gemisi, İSTANBUL firkateyni, DERYA Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi (DİMDEG), PİRİRE-İS denizaltısı ve altıncı P-72 deniz karakol uçağı Türk Donanması'na teslim edilecek. Tüm bunların yanı sıra 2023'te TF-2000 muhribinde, Barbaros kıyı savunma sisteminde, motor ve ramjet itki projelerinde, insansız deniz ve kara araçlarında, TOLUN gibi hassas ve KARGI gibi dolanan mühimmat projelerinde önemli gelişmeler bekleniyor. Savunma sanayii, Türkiye Yüzyılı'nın da ülkemizin önemli kalelerinden biri olmaya devam edecek. **■**

Yerli gemisavar füze çözümümüz ATMACA ile TRLG-230 ve KARAOK füzeleri için de seri üretim kararı çıktı. İhracat başarısı elde eden ilk gemisavar füzemiz olan ATMACA, Türk Donanması'nın mevcut muharip ve gelecekte inşa edilecek platformlarının asıl önemli ateş gücünü oluşturuyor. Hizmete hazır durumdaki TRLG-230 ise lazer ile işaretlenen hedefi, yüksek hassasiyetle imha edebiliyor.

Sibel Düz

sdüz@setav.org

Terörle Mücadelede PKK'lı Yönetici Kadronun Tasfiyesi

2022'DE, ÖRGÜT KADROLARINDA YER ALAN VE KİMLİKLERİ AÇIK KAYNAKLARDA DOĞRULANAN 133 LİDER VE OPERATİF TERÖRİST UNSUR, İÇ GÜVENLİK VE SINIR ÖTESİ OPERASYONLARLA ETKİSİZ HALE GETİRİLDİ. TÜRKİYE SAHASINDA 2018'DEN İTİBAREN AĞIRLIKLIL OLARAK İCRA EDİLEN BU OPERASYONLARIN, 2019'DAN İTİBAREN IRAK SAHASINDA, 2022'DEN İTİBAREN İSE SURİYE SAHASINDA TATBİK EDİLMEME BAŞLANDIĞI GÖRÜLÜYOR.

Son yıllarda terör örgütü PKK'nın sözde lider kadrolarının tasfiyesini hedefleyen taktiksel ve stratejik etki odaklı terörle mücadele operasyonlarında yakalanan ivme; örgüt liderliğinin ve kadrolarının stratejik bir hedef haline gelerek, Türkiye'nin terörle mücadele stratejisine bu operasyonel ilkenin entegre edildiğini doğruluyor. Sadece 2022'de, örgüt kadrolarında yer alan ve kimlik bilgileri açık kaynaklarca doğrulanan 133 lider ve operatif terörist unsurun, iç güvenlik ve sınır ötesi operasyonlarla etkisiz hale getirildiği görülüyor. Türkiye sahasında 2018'den itibaren ağırlıklı olarak icra edilen bu operasyonların, 2019'dan itibaren Irak sahasında, 2022'den itibaren ise Suriye sahasında tatbik edilmeye başlandığı görülüyor. Sözde lider kadroların yüksek değerli bir hedef haline geldiği bu operasyonlar, doğrudan liderin veya operatif unsurun kendisi hedef alınarak icra edildiği gibi, terör örgütünün sığınak, mevzi, cephanelik, lojistik destek hatları, geri üslenme noktaları, finansal kaynakları gibi

fiziki altyapısının komuta-kontrol kademesi ile birlikte hedef alındığı eşgüdümlü operasyonlar kapsamında da gerçekleştirilebiliyor.

Teoride Lider Tasfiyesi

Teorik olarak lider kadroların tasfiyesini hedefleyen operasyonların başarısını belirleyen ve örgütün terör faaliyetlerine son vermesini sağlayan faktörler arasında, terör örgütünün terör faaliyetlerini sürdürdüğü süre, insan gücü ve organizasyonel yapı ve türü gibi etmenler kritik öneme sahip. Örgüt liderinin niteliksel becerileri ve lider kültürünün bu operasyonların başarısı üzerindeki etkisi hususunda ise iki teorik tartışma yürütülüyor. Birincisi, karizmatik liderliğin, terör örgütünün operasyonel başarısının ardında belirleyici bir vasfa sahip olduğu örgütlerin, diğer örgütlere nazaran daha istikrarsız örgütler olduğu yönünde. Diğer bir deyişle, liderin hem temel operasyonel hem de ideolojik ve ilham verici roller üstlendiği örgütlenmelerde, imha operasyonları neticesinde örgütsel parçalanma ihtimali yüksek. Fakat kurumsallaşmış

liderlik kültürüne sahip örgütlenmelerin bu tarz operasyonlara karşı daha dirençli hale gelebileceği de unutulmamalı. Bir diğer tartışma ise liderin vasıflarından ziyade liderin nüfuz ettiği sosyal ağların önemine atıf vermekte. Buna göre, hiyerarşik olarak yapılandırılmış örgütlerin lider tasfiyesi ile parçalanmaya daha yatkın olduğu hususunda genel bir konsensüs bulunurken, otoritenin dağılık olduğu örgüt yapılarının lider tasfiyesi ile zayıflatılması hususunda teorisyenlerin ikiye bölündüğü görülüyor. Her ne kadar teorisyenler, lider tasfiyesinin etkisi üzerinde ayrışsalar da terör örgütü ve terörist unsurların moral ve motivasyonu üzerindeki bu operasyonların psikolojik etkileri hususunda uzlaşıyorlar.

Sahada Lider Tasfiyesi

Terör örgütünün lider kadrolarının tasfiyesinde istifade edilen yöntem, süreç ile siyasi ve operasyonel kararlılık, terörle mücadele operasyonlarının ilkesel çehresi hakkında da ipuçları veriyor. Lider ve operatif kadroların etkisizleştirildiği tasfiye operasyonları

ile amaçlanan stratejik ve taktiksel hedeflerin altını çizmekte fayda var. Öncelikle, İçişleri Bakanlığı'nın yayınladığı terörden arananlar listesinde yer alan kategorili teröristlerin yanında, bu listede yer almayan fakat örgüt içerisinde üst düzey ve önemli role sahip terörist unsurların da bu operasyonlarla hedef alındığı görülüyor. Bu listede yer alan teröristler, güvenlik kurumları tarafından yakın takibe alındıklarının bilincinde faaliyetlerini sürdürürken, listede yer almayan terörist unsurlar, göreceli olarak daha esnek dolayısıyla daha tedbirsiz faaliyet gösteriyor. Arananlar listesinde yer almayan teröristlerin de aynı oranda hedef alınması hem bu unsurlara yönelik davranış kalıpları, aile ve sosyal bağları, günlük aktiviteleri hakkında toplanan istihbarat faaliyetlerinin titizlikle yürütüldüğünü gösteriyor hem de terörist unsurlara yönelik hedef tespiti, tanımlama, takip, analiz, imha ve değerlendirme basamaklarından ve aşamalarından oluşan operasyonel sürecin de başarıyla ifa edildiğini ortaya koyuyor.

Öte yandan, doğrudan hedeflerin imhasının yanı sıra sıklıkla sahada fırsat hedefleri ile karşılaşıldığı da görülüyor. Geçtiğimiz Haziran'da PKK'nın sözde Suriye özerk yönetimi merkez yürütme konseyi eş başkanı Ferhat Derik kod adlı Hüseyin Şibli ve beraberindeki KONGRA-GEL Başkanlık Divanı üyesi Raperin kod adlı Delal Azizoğlu'nun Irak'ın Süleymaniye kentinde Türkiye-Irak sınırının 275 kilometre derinliğinde etkisiz hale getirildiği operasyon, bu duruma örnek gösterilebilir. Bu tür operasyonların sayısı arttıkça, ileride bu operasyonlardan kaçınabilmek adına örgüt üyelerinin devamlı saklanmalarına ve diğer örgüt elemanları ile olan iletişim metotlarında daha sıkı tedbirler almalarına neden olacağı, üst düzey liderlerin ve operatiflerin hareket esnekliğini ciddi ölçüde güçleştireceği öngörülebilir.

TSK ile MİT Başkanlığı tarafından, Irak'ın kuzeyindeki Sincar bölgesine düzenlenen ortak operasyona ait bir görüntü (AA)

Örgütün komuta-kontrol kademelerinde yer alan ve alan kontrolünde etkili saha sorumlusu unsurların yanı sıra, örgüt içerisinde el yapımı patlayıcı ve bomba yapımı, örgüt içi eğitim faaliyetleri gibi kritik teknik uzmanlık geliştiren unsurlar da sıklıkla hedef alınıyor. Bu durum, güvenlik güçlerinin örgütün nitelikli insan kaynağının zayıflatılmasına önem verdiğini gösteriyor.

Niteliksel olarak incelendiğinde, örgütün komuta-kontrol kademelerinde yer alan ve alan kontrolünde etkili olan sözde saha sorumlusu unsurların yanı sıra, örgütte el yapımı patlayıcı ve bomba yapımı, örgüt içi eğitim faaliyetleri gibi kritik teknik uzmanlık geliştiren unsurların da sıklıkla hedef alındığı anlaşılıyor. Bu durum, Türk güvenlik güçlerinin, örgütün nitelikli insan kaynağının zayıflatılmasına önem verdiğini gösteriyor. Bu, aynı zamanda örgütün eylemsel kabiliyetlerine de ket vurma anlamı taşıyor.

Dahası, örgütsel hafızayı temsil eden ve örgütün karar alma mekanizmalarında yer alan üst düzey ve tecrübeli liderlerin ortadan kaldırılmasıyla, örgüt liderliğinde otorite boşluğunun oluşması, sonrasında gelen liderin örgütü konsolide edici, retorik ve ideolojik kurucu vasıflarının yoksunluğuyla bir otorite karmaşasının yaşanması, dolayısıyla örgütün karar alma mekanizmalarının zayıflatılması hedefleniyor. Söz konusu hedeflerin imhası, taktiksel bir etkinin yanında stratejik sonuçlar da meydana getirecektir. Bu anlamda, genç kadroların tasfiyesinin daha çok taktiksel

sonuçlar, tecrübeli ve nispeten yaşlı kadroların tasfiyesinin ise stratejik sonuçlar doğuracağı söylenebilir.

Bir diğer husus da lider ve operatif kadroları hedef alan operasyonların askeri etki üstünlüğüne karşı örgütün taktiksel dönüşüm, kaçınma ve korunma mekanizmaları ile karşı saldırı taktikleri geliştirmek zorunda kalması. Hava keşif sistemlerine yakalanmamak için silahlı grupların sayıca küçültülmesi, elektro-optik sistemlerin etkisini azaltmak maksadıyla olumsuz hava koşullarında hareket, insansız hava araçları tarafından tespit edilmeyi önlemek maksadıyla birtakım malzemelerin kullanılması, söz konusu kaçınma ve korunma mekanizmalarından birkaçı.

Operasyonların en önemli sonuçlarından biri ise bir yandan PKK kaynaklı yakın tehditler Türkiye sahasından uzaklaştırılırken, diğer yandan örgütsel şiddetin yönünün tayin edilmesinde de önemli bir faktöre dönüşüyor. Örneğin, Irak sahasında örgüt kadrolarına yönelik icra edilen İHA/SİHA operasyonlarına tepkisel olarak saldırı hacmini genişleten örgütün, operasyonlara özellikle Suriye ve Türkiye

MİT, Irak'ın kuzeyindeki Sincar'da düzenlediği operasyonla terör örgütü PKK'nın sözde istihbarat yöneticisi Fatma Onur'u etkisiz hale getirdi. (AA, 30 Kasım 2022)

Askeri kullanım alanı giderek genişleyen İHA/SİHA'ların önemli bir kuvvet çarpanı olarak öne çıkması; esnek ve çok yönlü bir kullanım imkanı doğurması, maliyet etkin bir çözüm olması ve terör örgütleri üzerindeki psikolojik tahribatı göz önüne alındığında, İHA/SİHA'lar güvenlik güçleri için terörle mücadele operasyonlarında önemli bir tamamlayıcı unsura evriliyor.

sahalarında örgütsel şiddeti aktive ederek karşılık verdiği görülüyor.

İHA/SİHA'ların Artan Rolü

Askeri kullanım alanı giderek genişleyen İHA/SİHA'ların özellikle terörle mücadele operasyonlarında taktiksel anlamda önemli bir kuvvet çarpanı olarak öne çıkması; esnek ve çok yönlü bir kullanım imkanı doğurması, maliyet etkin bir çözüm olması ve terör örgütleri üzerindeki psikolojik tahribatı göz önüne alındığında, İHA/SİHA'lar güvenlik güçleri için önemli bir tamamlayıcı unsura evriliyor.

Her ne kadar terörle mücadele operasyonlarında ve lider kadroların tasfiye operasyonlarında ağırlıklı olarak kara unsurlarından istifade edilse de hava desteği ve İHA/SİHA desteği alınan operasyonlarda güvenlik güçlerinin tahrip kapasitesi de artıyor. Yine, İHA'ların havadan görüntü ve görsel veri toplama kabiliyetleri, sahadaki unsurlara istihbarat beslemeleri yapılabilmesi adına son derece mühim. Bu nedenle, Türkiye'nin savunma sanayii ve teknolojik kapasite inşasının operasyonel sürecin idame ettirilmesine katkıda bulunduğu, sahadaki riskleri minimize ederek tasfiye operasyonlarını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Son olarak, sadece teknolojik kapasite inşası değil, iç güvenlik unsurları, silahlı kuvvetler ve istihbarat unsurlarının hayata geçirdiği müşterek hareket konseptinde, kurumlar arası koordinasyon ve iş birliğinde katedilen mesafe ile kurumların kabiliyet ve kapasite inşası, önümüzdeki süreçte tasfiye operasyonlarının başarısını belirleyen en önemli etkenlerden olacak. **■**

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dolmabahçe'de yapılan Rusya-Ukrayna Müzakere Heyetleri Toplantısı'na iştirak etmişti. (TCCB-Murat Çetinmühürdar/AA, 29 Mart 2022)

Türkiye'nin Jeopolitik Görünümü: 2023'ün Ötesini Düşünmek

2022'de Türkiye'nin güvenlik ve jeopolitik görünümü, büyük güç politikaları, küresel salgının ekonomide devam eden etkileri ve Ukrayna'daki savaş gibi hem makro hem de küresel ve bölgesel eğilimler ve gelişmelerle şekillendi. Türkiye'nin bu eğilim ve gelişmelere tepkisi, 2021'in sonlarından itibaren dış ve ekonomi politikalarında nüanslı davranışlar şeklinde ortaya çıktı.

Murat **Yeşiltaş**

muratyesiltas@gmail.com

Bilgehan **Öztürk**

bozturk@setav.org

Türkiye, Ukrayna'daki savaştan Güney Kafkasya'daki kırılgan barışa, İran'daki yaygın kitlesel protestolara, Kuzey

Irak ve Kuzey Suriye'den gelen terör tehditlerine, Yunanistan ile gerilimine kadar uzanan bir dizi jeopolitik, güvenlik ve istikrarsızlaştırıcı zorluğun merkezinde yer alıyor. Ege ve Doğu Akdeniz üzerindeki büyük güç politikaları, küresel salgının ekonomik etkileri ve mevcut zorlukları şiddetlendiren kitlesel düzensiz göç gibi daha küresel ve ulusötesi sorunların olumsuz etkileri, Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlik ortamını doğrudan veya dolaylı olarak etkiliyor. Türkiye, böylesine zorlu bir ortama paralel olarak, söz konusu risk ve zorlukların yıkıcı etkilerini azaltmak için belirli başa çıkma mekanizmaları ve politikaları ortaya koyarken, krizlerden doğabilecek fırsatları mümkün olduğunca değerlendirme çalışıyor.

Küresel eğilimler ve değişimler, tek tek ülkelerin veya devletlerin politikalarını uygulayabilecekleri, ayrıca stratejik yönelimlerini belirleyebilecekleri ortamı her zamankinden daha fazla şekillendiriyor. Covid-19 salgını ve ardından gelen ekonomik sorunlar gibi küresel süreçler, ABD'nin lider güç olarak gücündeki ve etkisindeki görece düşüş ve Asya-Pasifik bölgesine stratejik ve jeopolitik yeniden yönelimi, küresel siyasetin yeniden şekillendiğine dair önemli ipuçları sunuyor. ABD'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine yönelik giderek azalan ilgisi, Rusya'nın Ukrayna müdahalesi ile değişmiş görünüyor. Ukrayna'daki savaş dışında, tüm bu süreçler uzun vadeli olgular olarak öne çıkıyor.

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından yaşanan jeopolitik şok, Tayvan üzerinden gerçekleşen ABD-Çin rekabeti ve Avrupa ile Rusya arasında klasik jeopolitik rekabetin geri dönmesine ek olarak; artan enerji fiyatları, enerji güvensizliği ve gıda güvenliğinin

kırılganlığı, uluslararası sistemin istikrarı için varoluşsal bir tehdit oluştururken, devletlerin uluslararası politikadaki stratejik yönelimlerini de değiştiriyor.

Uluslararası politikadaki tüm aktörler gibi Türkiye de dünya siyasetindeki bu kapsamlı dönüşüm sürecinden etkileniyor. Söz konusu dönüşüm sürecinin Türkiye üzerindeki en ani ve doğrudan etkisi, son on yıl içinde ara sıra yaşanan birkaç istisna dışında, ABD ile ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde bozulması oldu. Türkiye ile ABD arasındaki uzun vadeli stratejik önceliklerin saptırılması, ikili arasında çok sayıda bireysel ve görünüşte izole krizin ortaya çıkmasına elverişli bir ortam oluşturdu. ABD'nin ihmali veya en azından Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygılarına gereken önemi vermemesi, Türkiye'yi temel ulusal çıkarlarını güvence altına almak için dış ve güvenlik politikalarında daha "özerk" ve muhtemelen daha güvenlik odaklı bir tutum benimsemeye itti.

Öte yandan, Türkiye'yi daha özerk hareket etmeye zorlayan ortam ve dinamikler, aynı zamanda, çok taraflılığın dramatik bir şekilde geri çekildiği ve ABD'nin çok daha az ilgilendiği bir dönemde, Türkiye'nin bölgesel rakiplerinin daha iddialı ve cesur hareket etmeleri için bir motivasyon kaynağıydı. Bu "boşluk", Türkiye'yi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki diğer bölgesel güçleri, herkes için sürdürülemez ölçekte şiddetli bir jeopolitik mücadelenin içine hapsetti. Bölgesel aktörler arasındaki jeopolitik çatışmanın beyhude veya kapsamlı doğasına ilişkin bu farkındalık, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da bir normalleşme ve yakınlaşma döneminin başlamasına yol açtı.

Ancak, Türkiye ile bölgesel rakipleri arasındaki normalleşme ve yakınlaşma, Türkiye'nin özellikle Ortadoğu ülkeleri ile olan dış ilişkilerine özgü münferit bir gelişme değil. Daha çok, Türkiye'nin dış politikasında manevra yapmak için daha geniş bir alan çıkarma hamlesinin bir parçası olarak ortaya çıktı.

2022: Yeni Bir Jeopolitik Hesap Dönemi

2022'de Türkiye'nin güvenlik ve jeopolitik görünümü, büyük güç politikaları, küresel salgının ekonomide devam eden etkileri ve Ukrayna'daki savaş gibi hem makro hem de küresel ve bölgesel eğilimler ve gelişmelerle şekillendi. Türkiye'nin bu eğilim ve gelişmelere tepkisi, 2021'in sonlarından itibaren dış ve ekonomi politikalarında nüanslı davranışlar şeklinde ortaya çıktı. "Ticaret devleti" kavramının ve siyasetinin, kendine özgü bir versiyonunun pratiğini oluşturan normalleşme/yakınlaşma girişimlerinde, ekonomik kaygılar tartışmalı bir rol oynasa da Türkiye 2022'de normalleşme siyasetini konsolide etmeyi başardı. 2022'nin bütününe yayılan asıl mesele ise Türkiye'nin, savaşın olumsuz etkilerini azaltmak için Ukrayna'daki savaş çerçevesinde kendine özgü bir tarafsızlık tanımlaması ve uygulamasıydı.

Normalleşme

2022'de Türk dış politikasının en baskın temalarından biri, hiç şüphesiz Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki bazı bölgesel aktörlerle ve aynı zamanda Ermenistan ile başladığı geniş çaplı normalleşme/uzlaşma çabalarıydı. Türkiye'nin İsrail, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır ve hatta Ermenistan ile gerilen ilişkileri, bölge ve dünyadaki her ülkenin kendi ulusal kapasitesine göre değişen düzeylerde çeşitli sorunlara yol açmıştı. Dolayısıyla Türkiye'nin normalleşme çabaları, Türkiye'nin uzun süredir anlaşmazlığa düştüğü aktörlerin doğurduğu ya da şiddetlendirdiği sorun ve güçlükleri aşma girişimi olarak ortaya çıktı. Türkiye'nin devam eden normalleşme çabalarından beklentisi, eski "hasım" veya rakiplerinden bazılarını, somut ve elle tutulur çıkarları paylaşarak, bir ortak haline dönüştürmek. Bu tür çabalar arasında, İsrail gazını Avrupa pazarlarına ihraç etmek

için İsrail ile Türkiye arasında bir gaz boru hattı inşa konusu ve Türkiye'nin yerli savunma ürünlerini Suudi Arabistan ve BAE ile birlikte ihraç etmek ve ortak üretim de yer alıyor.

Tüm normalleşme/uzlaşma çabası, son yıllardaki başarıları farklı bir yaklaşımla pekiştirmek ve korumakla ilgili olan Türk dış politikasının daha geniş perspektifine uyuyor. Tüm bu jeopolitik ve askeri mücadelelerde, Türkiye en azından temel çıkarlarını sağladı ve ardından normalleşme/uzlaşma sürecini başlattı. Türkiye, söz konusu ülkelerle normalleşme/uzlaşma sürecinden farklı dinamiklere ve hesaplara tabi olmasına rağmen, 2022'de Suriye rejimi ile ilişkilerini normalleştirme isteğinin sinyallerini de birden fazla kez verdi. Rusya ile Suriye rejiminin Ankara ile Şam arasındaki ilişkileri normalleştirmeye yönelik çabaları, muhtemelen Türkiye'nin Ukrayna'daki savaş için Rusya ile kurduğu karmaşık denge çerçevesinde karşılaşması gereken Rusya'nın süregelen ısrarının bir sonucu. Ayrıca Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve Haziran 2023'te genel seçimlere gidiyor olması, Türkiye genelinde yaşanan krizlerin maliyetlerinin düşürülmesini ve en önemli konulara yoğunlaşılmasını zorunlu kılıyor. Şam ile olası bir normalleşme, varsayımsal olarak Ankara'nın yalnızca YPG tehdidinde odaklanmasının ötesinde mültecilerin geri dönüşüne de imkan tanıyacak bir anlaşmaya varılması hedefini güdüyor. Nitekim 11 yılın ardından savunma bakanlarının ilk kez Moskova'da bir araya gelmesi, bu durumu açıkça gösteriyor.

Ticaret Devletine Geri Dönüş

Türkiye ile ortakları arasında devam eden normalleşme/yakınlaşma sürecinin gözle görülür ekonomik boyutu, 2000'lerin başında Türk dış politikasını açıklamak için bir çerçeve olarak da kullanılan "ticaret devleti" kav-

Türkiye'nin devam eden normalleşme çabalarından beklentisi, eski "hasım" veya rakiplerinden bazılarını, somut çıkarları paylaşarak ortak haline dönüştürmek. Bu tür çabalar arasında, İsrail gazını Avrupa pazarına ihraç etmek için İsrail ile Türkiye arasında gaz boru hattı inşası ve Türkiye'nin savunma sanayii ürünlerini S.Arabistan ve BAE ile birlikte ihraç etmek ve ortak üretmek de yer alıyor.

Cumhurbaşkanı Erdoğan,
Avrupa Siyasi Topluluğu
Zirvesi'nde Fransa
Cumhurbaşkanı Macron,
Azerbaycan Cumhurbaşkanı
Aliyev ve Ermenistan
Başbakanı Paşinyan ile
görüştü. (Cumhurbaşkanlığı/AA,
6 Ekim 2022)

2023: Jeopolitik Bir Değişim mi, Stratejik Konumunun Güçlenmesi mi?

Türkiye'nin savaştaki karmaşık dengeleme eylemi, Ukrayna'daki savaşa özgü değil, öncelikle stratejik özerkliğini ve ikinci olarak da jeopolitik portföyünde çeşitliliği sağlamaya yönelik çok daha geniş bir stratejik ve jeopolitik yönelimin parçasıdır. Türkiye'nin genel olarak Batı ile ilişkilerini, pratik iş birliği ilişkileri ile dengeleme yönündeki uzun vadeli arayış ve pratiği 2023'te de devam edecektir. Bu yönelim ve Ukrayna'daki savaşın devamı doğrultusundaki beklentisi, Türkiye'nin bu yılda da mevcut dengeleme ve tarafsızlık politikasını sürdürmesine işaret etmektedir. 2023'te belirli gerilimi azaltma fırsatları ve hatta yeni müzakere turları ortaya çıkabilir ve Türkiye de bu fırsatlara öncülük ederek, inisiyatif alacaktır.

Türkiye'nin dış ilişkilerini düzenlemedeki "ticaret devleti" potansiyeli de 2023'te devam edecek gibi görünüyor, çünkü ekonomik sıkıntıları, kısa vadede aşılacak türden değil. Ayrıca, dünya ekonomisinin, küresel salgının ağır maliyetlerinin etkisinde kalmaya devam etmesi ve 2023'te küresel bir durgunluk beklentisi olması nedeniyle, Türkiye dışındaki hemen hemen tüm ülkeler için ekonomik

2023'te, Türkiye'nin Azerbaycan ile ilişkilerinin yörüngesinin, daha geniş enerji jeopolitiği bağlamında sonuçları olacaktır. Putin'in Türkiye'yi bir enerji üssü haline getirme önerisi gerçekleşse de, Azerbaycan'dan Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzanan mevcut enerji koridorunun, Türkmenistan'dan da olası bir satın alma kapasitesiyle yükseltilmesi muhtemeldir.

ramını çağırıyor. Süregelen normalleşme/uzlaşma çabaları, sadece ekonomik çıkarlar üzerinden yürütülmesi de Türkiye ile BAE ve Suudi Arabistan arasındaki süreçlerde olduğu gibi en azından bazı süreçlerde merkezi bir role sahip. Bu ülkelerin ihtiyaçlarının zamansal ve sektörel örtüşmesi, ilişkilerde yeni bir sayfa açılmasını mümkün kıldı. Türkiye'nin ekonomik sıkıntıları, yabancı fonların ve yatırımların girişini güvence altına almayı birinci öncelik haline getirdi ve Suudi Arabistan ile BAE ise bunu sağlayabilecek kaynak zengini ülkeler olarak öne çıktı.

Ukrayna'daki Savaş

Türkiye, Ukrayna'daki savaş öncesi ve savaş sırasındaki dış politika aktivizmi nedeniyle sadece bölgesel değil, küresel düzeyde de ön plana çıktı. Türkiye'nin savaştaki tarafsızlığı, savaşta taraf tutamayacak kadar iki tarafla da ilişkilerinin vazgeçilmezliğinin bir uzantısıdır. Bu itibarla Türkiye, birden çok düzeyde karmaşık bir dengeleme eylemi uyguluyor. Türkiye'nin hem Kiev hem de Moskova ile olan samimi ilişkileri, her iki taraf nezdinde bir güvenilirlik kaynağıysa, diğer önemli kaynak da Türkiye'nin özerkliği ve ulusal kapasitesidir. Türkiye, yıllar içinde artan stratejik özerkliği sayesinde artık Batılı müttefiklerinden bağımsız politikalar üretebiliyor ve politika seçimleri için onlarla birlikte tırmanma riskini alarak ağır baskılara direnebiliyor. Ayrıca Türkiye, Ukrayna'ya Bayraktar S/İHA'ları ve mühimmat ikmal ve Montrö Sözleşmesi'ni ileri sürerek Rus savaş gemilerinin Türk Boğazlarından geçişini engelleme örneklerinde olduğu gibi "sopa" kullanıp muhataplarını kısıtlama yeteneğine de sahiptir.

Genel olarak, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Soğuk Savaş'tan sonra oluşturulan bölgesel ve uluslararası statükonun doğasını değiştirdi ve aktörleri stratejik yönelimlerini yeniden formüle etmeye zorladı. Ukrayna'daki savaşın Türkiye açısından stratejik sonuçlarından biri, Türkiye'yi jeopolitik konumunu yeniden hatırlatma ve arttırma; Avrupa ve ABD karşısında NATO içindeki yerini yeniden ayarlamaya ve kendisini ortaya çıkan duruma göre yeniden yönlendirmeye zorlayan yeni bir jeopolitik gerçekliğin ortaya çıkmasıdır.

kaygılar merkezi bir yer tutacaktır. Bu ekonomik görünüme paralel olarak, Türkiye ile ortakları arasında devam eden normalleşme/uzlaşma sürecinin de 2023'te devam etmesi ve muhtemelen derinleşmesi beklenmelidir.

Türk dış politikasının görece yeni bir bileşeni olan savunma sanayii, 2022'de olduğu gibi 2023'te de yükselişini hız kesmeden sürdürecektir. Stratejik bir sektör olan Türkiye'nin savunma sanayiindeki gelişmelerin, bu sektörün ötesinde yansımaları bulunmaktadır. Türkiye, şimdiden "dron diplomasisi" veya "savunma diplomasisi" olarak anılmaya başlanan savunma ürünleri ihracat pazarlarını, hem nicelik hem de nitelik olarak büyütme yolunda ivme kazandı. Ukrayna'daki savaş, Rusya'nın birçok ülkeye savunma ürünleri ihraç etme kapasitesini önemli ölçüde azalttı ve savaş bu yıl da uzayacağı için Rusya'nın kapasitesi 2023'te daha da azalacak. Rusya'nın özellikle Asya, Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'da boşluğunu Türkiye doldurmaya hazırlanıyor.

Türkiye'nin hem Türkiye içinde hem de Türkiye dışında terörle mücadele çabaları, 2023'te de devam edecek. 2022'de Türkiye'nin terörle mücadele operasyonları özellikle Kuzey Irak'ta daha da derinleşti; ancak Türkiye'nin operasyonel ve stratejik hedeflerine henüz tam olarak ulaşılmış değil. Bu nedenle, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta devam eden terörizmle mücadele misyonlarını tamamlama girişiminde bulunması ve ayrıca PKK terör örgütünün Suriye kanadı YPG'nin belirlenmiş liderleri ve Kuzey Suriye'deki üyelerine yönelik hedef operasyonlarını sürdürmesi muhtemeldir. İstanbul'daki bombalı saldırının gösterdiği gibi, YPG tehdidi Türkiye için hala kinetik olduğundan, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki YPG kontrolündeki bölgelere sınır ötesi askeri harekati 2023'te olası görünmektedir. Eğer Suriye ile bir anlaşma ortaya çıkmazsa, Türkiye Suriye'de askeri bir operasyon için hazır görünmektedir.

2023'te Türkiye-ABD ilişkilerinde en önemli konu, ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Robert Menendez'in önünü tıkadığı yeni parti F-16 savaş uçakları ve modernizasyon kitlerinin Türkiye'ye getirilmesi olacaktır. Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde YPG'ye karşı gerçekleştirmeyi planladığı sınır ötesi askeri hareket da ikili ilişkileri germe riski taşıyor. Biden'ın 2023'teki Türkiye cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde tercih edeceği hareket tarzına bağlı olarak; Biden kendi seçimlerinde olduğu gibi açıkça Erdoğan karşıtı bir duruş benimserse, Türk iç siyaseti de iki ülke arasında bir gerilim kaynağı olabilir.

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Ege ve Doğu Akdeniz'deki rekabetin deniz bölgeleri üzerinden tırmanma olasılığı yüksek görünüyor. Yunanistan'ın Girit'in iddia edilen deniz bölgesi üzerindeki iddiası ile Türkiye-Libya'nın ikili olarak sınırlandırılmış münhasır ekonomik bölgeleri arasındaki çatışma, 2023'te Türkiye ile Yunanistan arasında bir açmaza neden olabilir. 2023'ün ortalarında yapılacak Türkiye ve Yunanistan seçimleri dikkate alındığında, var olan rekabet derinleşir ise gerilimi azaltmak ve üçüncü taraf müdahalesi için diplomatik ve jeopolitik manevra kabiliyeti oldukça sınırlı olur. Ayrıca Türkiye-Yunanistan gerilimi, Türkiye-ABD ilişkilerinde de dinamik hale geldi. Dolayısıyla 2023'te Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde yaşanacak gerilimlerden, Türkiye-ABD ilişkilerinin de etkilenmesi ihtimali belirgindir.

2023'te, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerin stratejik niteliğinin pekiştirilmesi beklenmelidir. Bu yıl, Türkiye'nin Azerbaycan ile ilişkilerinin yörüngesinin de daha geniş enerji jeopolitiği bağlamında sonuçları olacaktır. Putin'in Türkiye'yi bir enerji üssü haline getirme önerisi gerçekleşse de gerçekleşmesede, Azerbaycan'dan Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzanan mevcut enerji koridorunun, Türkmenistan'dan da olası bir

satın alma kapasitesiyle yükseltilmesi muhtemeldir.

Ukrayna'daki savaş 2023'te de uzayıp devam edecek ve Türkiye'nin gündemindeki merkezi yerini koruyacak. Türkiye hem Kiev hem de Moskova üzerindeki nüfuzunu kullanarak tahıl anlaşmasını periyodik olarak yenileme çabalarını sürdürecektir.

2023'te Ortadoğu'nun baskın gündemi, birçok ülke arasında devam eden normalleşme/uzlaşma çabaları olacaktır. Bölgedeki normalleşme/uzlaşma çabalarının devam etmesi için en büyük risk, aşırı sağcıları da içinde barındıran yeni İsrail hükümeti olacaktır. Doğu Kudüs ve Gazze'de ciddi bir tırmanış hem "İbrahim Anlaşmaları"nın hem de Türkiye-İsrail normalleşme/yakınlaşma sürecini sınavabilir ve etkileyebilir.

Kuzey Afrika'da ise Türkiye'nin asıl ilgi alanı Libya olacaktır. Türkiye ve Libya, sadece Doğu Akdeniz'deki iddialarını pekiştirmek için değil, aynı zamanda Cezayir'in Avrupa'nın enerji ihtiyacı için alternatif bir kaynak olarak ortaya çıkmasıyla Avrupa'nın enerji ihtiyacını daha fazla karşılama fırsatını değerlendirmek için hidrokarbon arama ve üretimi alanındaki iş birliklerini artırabilir. Türkiye ve Cezayir, hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın enerji talebini karşılamak amacıyla 2023'te enerji sektöründeki mevcut iş birliklerini geliştirebilir.

2023 cumhurbaşkanlığı seçimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyıla girdiği bir döneme rast geliyor. Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlik ortamı oldukça rekabetçi ve kısıtlayıcı olacak ve Türkiye'nin ikinci yüzyıldaki stratejik yönelimiyle ilgili birbiriyle yarışan jeopolitik projeler gerçekleşecek. 2023, sadece iç siyaset açısından değil, Türkiye'nin bölgesel ve küresel stratejik yönelimi açısından da ülkenin ikinci yüzyılının başlangıcı olacaktır. Bu noktada seçimler Türkiye'nin jeopolitiğini şekillendirecek belki de en baskın dinamik olacaktır. **■**

Dünya ekonomisinin küresel salgının ağır maliyetinin etkisinde kalmaya devam etmesi ve 2023'te küresel bir durgunluk beklentisi olması nedeniyle, Türkiye dışındaki hemen hemen tüm ülkeler için ekonomik kaygılar merkezi bir yer tutacaktır. Bu ekonomik görünüme paralel olarak, Türkiye ile ortakları arasında devam eden normalleşme/uzlaşma sürecinin de 2023'te devam etmesi ve muhtemelen derinleşmesi beklenmelidir.

Rus gazını Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyan iki hattan oluşan TürkAkım Doğal Gaz Boru Hattı'nın derin sulardaki boru döşeme işlemi, dünyanın en büyük inşaat gemisi "Pioneering Spirit" tarafından gerçekleştirildi. (İsa Terli/AA)

Emin E. Danış

emin.danis@mobencon.com

Gaz Ticaret Merkezi Olarak Türkiye

Avrupa'nın içine düştüğü ve giderek derinleşmesi beklenen enerji krizine kısa vadede hızlı ve kalıcı bir çözüm kolay görünmüyor. Avrupa'nın kendi arz güvenliği için ekonomi ve siyasi gerçeklikle uyumlu bir şekilde Türkiye ile enerjide iş birliğini artırması ve diğer sorunların gölgesinden kurtarması, sağlayacağı katkılar göz önüne alındığında rasyonel bir tercih olacaktır.

Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olma isteği, 90'ların ikinci yarısında masaya gelen ve bir kısmı hayata geçirilen çeşitli boru hattı projeleri ve doğal

gaz piyasasının gelişimiyle birlikte sektör ve ülke gündemine girmiştir. 2000'lerde, Türkiye doğal gaz piyasası ve altyapıdaki hızlı büyüme, yeni boru hattı projeleri ve AB'nin alternatif tedarik kaynağı arayışlarının artmasıyla birlikte enerji ticaret merkezi olma hedefi, Türkiye'nin resmi enerji politikalarına dahil olmuş ve Türkiye'nin enerji diplomasisinde de sıklıkla kullanılan bir politika haline gelmiştir.

Türkiye, sahip olduğu yüksek doğal gaz tüketimi, gelişmiş piyasa ve fiziki altyapısı ve potansiyeli, İstanbul'da hayata geçirilen Enerji Borsası EPIAŞ ve diğer avantajlarına rağmen doğal gaz piyasasında serbestleşmenin sağlanamaması, topraklarından geçen boru hatlarından iletilen gazın Türkiye'de fiyatlanmak yerine sadece transit olarak geçişiyle sınırlı kalması ve uzun vadeli kontratların üçüncü ülkelere ihracata izin vermemesi gibi çeşitli nedenlerle, bugüne kadar

enerji ticaret merkezi olma hedefine ulaşmakta geç kalmıştır. Bununla birlikte son dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olma hedefine ulaşması yolunda önemli katkı sağlayacak güçlü bir potansiyel meydana getirmektedir.

Avrupa, Rus gazına alternatif ve kalıcı çözüm ararken, Ukrayna'yı işgali ve sonrasında Avrupa ile arasında yaşanan gerilime ve AB'nin Rus doğal gazına olan bağımlılığını azaltma hedefine rağmen; Rusya, Avrupa doğal gaz piyasasına ihracatını devam ettirmek istemektedir. Yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin enerji jeopolitiğindeki konumu güçlendirirken, aynı zamanda enerji ticaret merkezi olma hedefini gerçekleştirmesi için de büyük bir fırsat sağlamaktadır.

Hali hazırda Trans Anadolu doğal gaz boru hattı (TANAP) ile Azerbaycan ve TürkAkım boru hattıyla Rus doğal gazı hem Türkiye piyasasına gelmekte hem de Türkiye üzerinden Avrupa piyasalarına iletilmektedir. Türkiye, toplam taşıma kapasitesi şu an 16 milyar metreküp olan TANAP'tan yılda 6 milyar metreküp doğal gaz ithalatı yaparken, 10 milyar metreküp doğal gaz ise TANAP'ın devamında

TAP boru hattı üzerinden Avrupa piyasalarına ulaştırılmaktadır. Karadeniz'in altından geçerek Türkiye'ye ulaşan TürkAkım boru hattı ise her biri yıllık taşıma kapasitesi 15,75 milyar metreküp olan 2 ayrı hattan oluşmaktadır. Bu iki hattan birisi Rus doğal gazını Türkiye piyasasına iletirken diğer hat ise Bulgaristan üzerinden Avrupa piyasalarına iletmektedir. Bu iki hat da Türkiye'nin enerji ticaret merkezi hedefine katkı sağlamamakta sadece transit gelir getirmektedir. Bir diğer ifadeyle bu iki hattan geçen doğal gaz, üretici şirketlerle alıcı ülkeler arasında yapılan anlaşmalarla satılmakta, Türkiye'den geçmesine rağmen EPIAŞ'ta ticarete konu olmamakta ve üçüncü ülkelere ihraç edilememektedir.

TANAP ve TürkAkım'da Kapasite Artışları

6 Ekim'de İstanbul'da düzenlenen Türkiye-Azerbaycan 2. Enerji Forumu'nda bir araya gelen Türkiye ve Azerbaycan Enerji Bakanları, TANAP boru hattının kapasitesinin iki katına kadar artırılması konusunda mutabakata vardı. Halihazırda TANAP'tan yılda 16 milyar metreküp Azerbaycan doğal gazı taşınıyor. Bunun 10 milyar metreküplük kısmı Avrupa'ya, 6 milyar metreküpü ise Türkiye'ye geliyor. Yapılan anlaşma ile taşınan gaz miktarı 2 kat artırılarak 32 milyar metreküpe çıkarılmış olacak. Söz konusu bu kapasite artışı ile Türkiye ve Avrupa'ya gaz tedariki artırılmış olacak.

Dizayn kapasitesi 31 milyar metreküp olan TANAP'ta ilerleyen yıllarda kapasite artışı en başından planlanmıştı. Bununla birlikte Azerbaycan'ın Şafaq-Asiman, Abşeron, Ümid ve Babak gibi yeni gaz sahalarının geliştirilememesi ve Türkmenistan, Irak ve İsrail gibi alternatif gaz kaynaklarının TANAP üzerinden Avrupa piyasalarına iletilmek için tedarik edilememesi nedeniyle hattan ilave gaz tedarikine ilişkin net bir gelişme olmadı. İlave yeni kompresör istasyonu yatırımları ile TANAP'ın ilk dizayn kapasitesinin de üze-

rinde, yıllık taşıma kapasitesinin 32 milyar metreküpe çıkarılması planlanmaktadır. En geç 2027'de TANAP'ta 32 milyar metreküplük kapasiteye ulaşılabileceği değerlendirilmektedir. Buradan gelen 16 milyar metreküplük gazın ne kadarının Türkiye'de kalacağı, ne kadarının Avrupa'ya gideceği henüz net olmasa da bu gazın tamamının Türkiye'de EPIAŞ'ta ticarileştirilmesi ve yeniden ihraç hakkı verilmesi durumunda, Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olması yolunda en önemli adımlardan birisi atılabilir.

Bu gelişmeden sadece 6 gün sonra 12 Ekim'de Moskova'da Rusya Enerji Haftası'nda konuşan Rusya Devlet Başkanı Putin Kuzey Akım 1 ve Kuzey Akım 2'de kullanılabilen kapasitelerin TürkAkım boru hattı üzerinden kullanılabilceğini ifade etmiştir. Putin, "Baltık Denizi'nde Kuzey Akım hatlarında kaybedilen hacimleri Karadeniz'e yönlendirebiliriz. Böylece, Avrupa'ya yönelik yakıt ve doğal gaz kaynaklarımız için ana rotayı Türkiye üzerinden sağlayarak, Türkiye'de doğal gaz merkezi kurulabilir." ifadelerini kullandı.

Halihazırda TürkAkım'la Avrupa'daki alıcılara (Sırbistan, Bosna Hersek ve Macaristan) yılda 15,75 milyar metreküp doğal gaz iletilmektedir. Kuzey Akım 1 ve 2 boru hatlarında Eylül'de meydana gelen patlamalar sonrası bu hatların nasıl ve ne zaman tamir edileceği ve geleceğinin ne olacağı, belirsizliğini korumaktadır. Putin'in Türkiye'de doğal gaz merkezi kurulabilir açıklaması, Rusya'nın Avrupa'ya gaz ihracatını devam ettirme isteğini gösterse de mevcut konjunktürde bu hiç de kolay görülmemektedir. Doğası gereği uzun vadeli ve yüksek yatırım bütçeleriyle hayata geçirilen enerji projeleri siyasi, teknik ve ekonomik fizibiliteye sahip olmak zorundadır. Putin'in açıklamasındaki yeni doğal gaz merkezi kurulabilmesi için mevcut TürkAkım boru hattındaki gazın bir kısmının ya da tamamının Türkiye'de ticarileştirilmesi tek başına yeterli olmayacaktır.

TürkAkım'da 3 ve 4'üncü hatların inşa edilmesi gerekmektedir. Bu projenin hayata geçmesinin önünde ise 3 önemli zorluk bulunmaktadır.

İlk olarak yeni hatların inşa edilmesi Kuzey Akım 1 ve 2'nin geleceği konusunda da olduğu gibi yaptırımlar nedeniyle mevcut hatları inşa eden Avrupalı şirketlerin, Rusya ile yeni boru hattı projelerinde yer almasının mevcut koşullarda güçlüğü, önemli ve zor bir problem olarak ortaya çıkmaktadır.

İkinci olarak bu hatların, her şey yolunda gitse ve tüm sorunlar çözülsün bile, 2,5-3 yıllık inşaat ve hazırlık sürelerine ihtiyaç duyacağı aşikardır. Bu hatlar tamamlansa bile bu gazın Avrupa'da nasıl ve ne kadarına alıcı bulacağı, Rus gazına bağımlılığını düşürmek isteyen AB'nin Rus gazına ilerleyen yıllarda bir yaptırım kararı alıp almayacağını kestirmek de oldukça güçtür. Yeni gelecek Rus gazına alıcı bulunması bir diğer önemli problem olarak önümüzde duruyor. Bu hattın devamında Bulgaristan'dan başlayarak günlük taşıma kapasitesi en az 90-100 milyon metreküp olan yeni boru hatlarının da yapılması gerekecektir.

Üçüncüsü ise bu yatırımların finansmanın kim tarafından ve nasıl karşılanacağıdır. Milyarlarca dolarlık bu yatırımların savaş ekonomisi içinde ve önümüzdeki yıllarda ekonomik olarak geri gitmesi beklenen Rusya tarafından nasıl finanse edileceği bir diğer önemli zorluk olarak masada durmaktadır.

Rusya'nın gündeme getirdiği bu projenin, mevcut koşullarda ve kendi düşündüğü gibi hayata geçmesi kolay görülmemektedir. Giderek kötüleşen durum ve artan gerilim nedeniyle Ukrayna savaşının ve Rusya-Batı ilişkilerinin geleceğini öngörmek oldukça güç. Savaşın ve ilişkilerin izleyeceği seyir de bu ve diğer projelerin geleceği üzerinde oldukça etkili olacaktır.

Kuzey Akım 1 ve 2 boru hatlarında Eylül'de meydana gelen patlamalar sonrası bu hatların nasıl ve ne zaman tamir edileceği ve geleceğinin ne olacağı belirsizliğini korumaktadır. Putin'in Türkiye'de doğal gaz merkezi kurulabilir açıklaması, Rusya'nın Avrupa'ya gaz ihracatını devam ettirme isteğini gösterse de mevcut konjunktürde bu hiç de kolay görülmemektedir.

Edirne'de bulunan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'nı Avrupa'ya bağlayan MS4 Ölçüm İstasyonu (Celal Güneş/AA)

Rus gazının geleceği için en gerçekçi seçenek TürkAkım'daki mevcut hatlardan gelen doğal gazın ve gündeme gelmesi/ yapılması kuvvetle muhtemel yeni hatlardan (3 ve 4) Avrupa'ya iletilmesi planlanan doğal gazın, EPIAŞ'ta ticarileştirilmesi ve Türkiye'ye yeniden ihraç hakkı verilerek Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine ihraç edilmesinin sağlanmasıdır. Aksi takdirde Putin'in hayallerinin mevcut ve giderek kötüleşen konjonktürde gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.

Artan LNG Giriş Kapasitesi Önemli Bir Avantaj

Türkiye, 2022 sonu itibarıyla 2 LNG terminali ve 2 FSRU ile günlük 133 milyon metreküp doğal gaz giriş kapasitesine sahiptir. BOTAŞ'a ait Marmara Ereğli LNG terminali ve Ocak 2023 sonunda operasyonel hale gelmesi planlanan Saros FSRU projeleri sadece yüksek tüketimin olduğu İstanbul ve Marmara bölgesinin tedarik güvenliğine katkının yanı sıra Trakya üzerinden Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve diğer Güney Doğu Avrupa ülkelerine de ilerleyen dönemlerde gaz tedarik edilmesinde önemli rol oynayacaktır. Geçtiğimiz Haziran'da Bulgaristan'a Türkiye üzerinden 1 LNG kargosunun tedariki sağlandığı basına yansımıştır. Bu ticaretin önümüzdeki dönemlerde devam etmesi bölge ülkelerinin arz güvenliğine katkı verirken, aynı zamanda Türkiye açısından da çeşitli katkılar sağlayacaktır. Bu tesislerin kullanım ve iletim gelirlerinin çok ötesinde, ilerleyen dönemde BOTAŞ ve özel sektör şirketlerinin Türkiye'de mevcut LNG terminalleri ve FSRU'lar aracılığıyla getireceği LNG'nin EPIAŞ'ta oluşacak referans fiyatla ticarileştirilmesi de Türkiye'nin ticaret merkezi hedefine önemli bir fayda sağlayacaktır.

Karadeniz Gazı Önemli Katkıları Sağlayacak

2020'da Karadeniz'de ilki Sakarya Gaz Sahası'nda Tuna-1 kuyusunda yapılan keşif, sonrasında Amasra-1 ve Çaycuma-1 kuyularında yapılan yeni gaz keşifleri ile Aralık 2022 sonu itibarıyla üretilebilir toplam gaz rezervi 710 milyar metreküpe yükselmiştir. Karadeniz'de devam eden saha geliştirme faaliyetleri

neticesinde ilk gaz üretiminin Mart 2023 sonunda başlaması planlanıyor. İlk fazda günlük 10 milyon metreküplük doğal gaz üretiminin yapılması planlanan sahanın enerji krizinin ortasında devreye alınması, Türkiye açısından oldukça büyük bir şans. 2026 sonuna kadar plato seviyede günlük gaz üretiminin 40 milyon metreküpe, yıllık toplam üretim miktarının ise 14-15 milyar metreküpe çıkarılması planlanıyor. 710 milyar metreküpe yükselen rezerv miktarına bağlı olarak sahanın üretim kapasitesinde artışa gidebileceği ve 2030'a kadar Karadeniz'deki toplam gaz üretiminin yıllık 20-25 milyar metreküp seviyelerine kadar yükselebileceği tahmin ediliyor. Karadeniz ve Doğu Akdeniz'de devam eden arama faaliyetleri neticesinde önümüzdeki yıllarda yeni keşiflerin yapılması, Türkiye'nin doğal gaz üretiminin 2030 sonrasında öngörülenden daha yüksek seviyelere ulaşmasına imkan verecektir. Karadeniz gazının da uzun vadeli anlaşmalar yerine EPIAŞ'ta ticarileştirilmesi sağlanarak hem ticari derinliğin hem de işlem gören gaz miktarının artması sağlanabilir. Türkiye'nin enerji ticaret merkezi vizyonuna en önemli katkı yine Türkiye'nin kendi gazıyla sağlanabilir.

Karadeniz ve Doğu Akdeniz'de devam eden arama faaliyetleri neticesinde önümüzdeki yıllarda yeni keşiflerin yapılması, Türkiye'nin doğal gaz üretiminin 2030 sonrasında öngörülenden daha yüksek seviyelere ulaşmasına imkan verecektir. Karadeniz gazının da uzun vadeli anlaşmalar yerine EPIAŞ'ta ticarileştirilmesi sağlanarak hem ticari derinliğin hem de işlem gören gaz miktarının artması sağlanabilir.

16 Aralık'ta Türkmenistan'da gerçekleştirilen Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan Devlet Başkanları Zirvesinin en önemli gündem maddelerinden birisi enerji başlığı oldu. Türkmen gazının Azerbaycan üzerinden Türkiye ve Avrupa'ya ulaştırılması için üç ülke arasındaki iş birliğinin ve çalışmaların hızlanacağı görülmektedir. Türkmenistan'ın sahip olduğu doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması imkansız değil ama kolay da değil. Hazar'ın statü sorununun çözülmemesi, İran ve Rusya'nın Türkmenistan gazının Trans-Hazar boru hattı projesi ya da İran üzerinde yapılacak bir boru hattıyla Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasına izin verme ihtimali şu an için zor olsa da gelişmelerin seyrini izle-

mek gerek. Rusya'nın Türkiye'de kurulacak enerji ticaret merkezi üzerinden sağlayacağı katkılar dikkate alındığında buna karşılık olarak Rus gazının Avrupa'da hızla düşen payına ciddi bir alternatif olmayacak miktarda Türkmen gazının Hazar üzerinden Azerbaycan'a ulaştırılması için Rusya'nın yapıcı bir yaklaşım sergilemesi, bu ülkenin samimiyeti için bir test ve ticari beklentilerinin geleceği açısından da oldukça kritik bir adım olacaktır.

İsrail ve Doğu Akdeniz gazının Türkiye'ye gelmesi ise ticari nedenlerden çok bölgedeki siyasi meselelerinin çözülmesine ve karşılıklı güvenin tesis edilmesine bağlı. İsrail ile ilişkilerde olumlu seyrin devam ederek normalleşmenin bölgesel ve küresel konjonktürün de etkisiyle hızlanması ve enerjide de bir iş birliğini tekrar gündeme getirmesi sürpriz olmaz. Avrupa'nın içine düştüğü ve giderek derinleşen enerji krizi; hattın izleyeceği güzergah, deniz yetki alanları, Kıbrıs meselesi gibi diğer problemlerin çözümü için de bir katkı sağlayabilir.

Türkmenistan, Kuzey Irak ve Doğu Akdeniz gazının, her şey yolunda gitse ve hiçbir sorun olmasa bile Türkiye'ye gelmesi ve Türkiye'de ticarileştirilerek Avrupa ülkelerine ulaştırılması için en az 4 yıllık bir süreye ihtiyaç olduğu, enerji çevrelerinde bilinen bir gerçek. Tabii ki bu yatırımların hayata geçmesi için gerekli finansmanı kimin sağlayacağı ise bir diğer önemli soru işaretini beraberinde getiriyor. Öte yandan Ukrayna'daki savaşın devamı ve Batı ile Rusya arasındaki gerilimin düşmemesi durumunda, Avrupa için enerjide önümüzdeki 3-4 yıllık dönemin oldukça zor geçeceği görülmektedir.

TANAP'ta 16 milyar metreküp-lük kapasite artışı gelecek ilave Azerbaycan gazı, TürkAkım'da yeni ilave boru hatlarının inşa edilmesi durumunda gelecek ilave Rus gazı, Türkmenistan, Kuzey Irak ve Doğu Akdeniz'den gelmesi muhtemel diğer doğal

gaz kaynaklarının, her şey yolunda gitse bile 4 seneye yakın bir süreye ihtiyacı olduğu gerçek. İlk etapta TANAP'tan gelecek ilave 16 milyar metreküp, TürkAkım 2'den Avrupa'ya giden 15,75 milyar metreküp ve TürkAkım'da 3 ve 4'üncü hatların inşa edilmesi durumunda gelecek ilave Rus gazının ve diğer ülkelerden gelebilecek diğer tüm alternatif gaz kaynaklarının ve Türkiye'nin Karadeniz'de üreteceği gazın EPIAŞ'ta ticarileştirilmesi sağlanmalıdır. Bu şekilde bölge çok sayıda kaynaktan ve farklı giriş noktasından beslenen, en yüksek hacme sahip enerji ticaret merkezi haline gelebilir. Türkiye, Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu tedarik kaynağı çeşitlendirmesine bu şekilde önemli katkı sağlarken birçok farklı kaynaktan gazın fiziki ve ticari açıdan Türkiye'de paçalanması ile gaz molekülünün hangi ülkeden geldiğine bakılmaksızın Avrupa'ya güvenli ve uygun rekabetçi fiyatlarla gaz tedarikinin önünü de açacaktır.

Avrupa'nın içine düştüğü ve giderek derinleşmesi beklenen enerji krizine kısa vadede hızlı ve kalıcı bir çözüm bulunması kolay görünmüyor. Avrupa'nın arz güvenliği, ekonomi ve siyasi gerçeklikle uyumlu bir şekilde Türkiye ile enerjide iş birliğini artırması ve diğer sorunların gölgesinden kurtarması, bu iş birliğinden sağlayacağı katkılar göz önüne alındığında rasyonel bir tercih olacaktır. Benzer şekilde Rusya'nın da gerek TürkAkım'daki mevcut hat ve gündeme gelmesi muhtemel yeni hatlardan Avrupa'ya ilave gaz tedarikinin gerçekleşebilmesi için bu gazın Türkiye'de ticarileştirilmesi ve ihraç hakkını vermesi de en rasyonel tercih olacaktır. Diğer gaz kaynakları ile Türkiye'nin enerji ticaret merkezi EPIAŞ'ta ticarileşerek ve Trakya'da kurulacak fiziki merkezde harmanlanarak Avrupalı alıcılara iletilmesi Rus gazı için tek ve en gerçekçi seçenek olacaktır.

Putin'in Rus gazının Türkiye'de doğal gaz merkezi kurulabilir

açıklaması sonrası Türkiye'ye yönelik gelmeye başlayan eleştiriler ve açıklamalar oldukça tutarsız. Rus petrolünün büyük bölümünün halen Yunan tanker filosu tarafından taşınmasına ve Rusya'dan LNG ithalatına, söz konusu Yunanistan olunca ses çıkarmayan Avrupa'nın, Türkiye'yi Rusya ile enerji iş birliği nedeniyle eleştirmesi, ikiye bölünmüş ve taraflı bir bakış açısının yansımaları gösteriyor.

Gelişmiş Altyapı ve Piyasa Avantajı

Türkiye geçtiğimiz aylarda Rusya ve Ukrayna arasındaki tahıl anlaşmasında olduğu gibi bu kez Avrupa ve Rusya arasında enerji krizinin çözümünde bir arabulucu rolü üstlenebilir. Bunun ötesinde EPIAŞ'ta ticarileştirilecek ve Trakya'da kurulacak fiziki bir merkezden ilerleyen yıllarda boru hatları ve LNG ile birçok kaynaktan gelen gazın Güney Doğu Avrupa ülkelerine iletilmesi, bu ülkelerin tedarik güvenliği ve erişilebilir fiyatlarla gaz ithal edebilmesine imkan verecektir. 2023 ve 2024 kışları Avrupa için enerjide en zor iki kış olacak. Enerji krizinin Avrupa ekonomileri üzerindeki muhtemel hasarın ve toplumsal tepkinin doğuracağı siyasi sonuçlar göz önüne alındığında Avrupa'nın, Türkiye'de kurulacak, tamamen Türkiye'nin kontrolünde olacak ve birçok kaynağın geldiği bir enerji ticaret merkezinden elde edeceği avantajları göz ardı etmemesi gerekiyor.

Avrupa'nın en büyük 4 doğal gaz piyasasından birisi olan, bölgenin en büyük LNG ve boru hattı giriş, iletim, dağıtım ve yer altı doğal gaz depolama kapasitesine sahip ülkesi olan, mevzuat ve düzenlemeler açısından ileri ve EPIAŞ gibi gündün güne büyüyen ve oturmuş bir enerji borsasına sahip Türkiye, potansiyeli ile doğal gaz ticaretinde Güneydoğu Avrupa ve Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi olma yolunda kısa zamanda önemli adımlar atacaktır. **K**

İsrail ve Doğu Akdeniz gazının Türkiye'ye gelmesi ise ticari nedenlerden çok bölgedeki siyasi meselelerinin çözülmesine ve karşılıklı güvenin tesis edilmesine bağlı. İsrail ile ilişkilerde olumlu seyrin devam ederek normalleşmenin bölgesel ve küresel konjonktürün de etkisiyle hızlanması ve enerjide bir iş birliğini tekrar gündeme getirmesi sürpriz olmayacaktır.

A. Beril **Tuğrul**

beril@beriltugrul.info

Türkiye’de Enerjide Yaşanan 2022 Gelişmeleri ve 2023 Öngörülleri

Ukrayna krizinin en yıkıcı yansımalarının enerji-politik kapsamında olduğu da görüldü. Türkiye de global yansılardan etkilenmiştir ancak jeopolitiğinin kendisine sağladığı konjonktürel durum nedeni ile daha az etkilenmiş olduğu söylenebilir. Hatta “Enerji Merkezi” olma gibi bir fırsat da söz konusu oldu ve bu konu 2023’te daha çok gündeme gelecek.

Türkiye için hızlıca yapılan bir gözden geçirmede dahi, 2022 boyunca hayli yoğun enerji-politik olay ve gelişmelerin yaşandığı görülüyor. Bunların birçoğu aynı zamanda küresel boyutta etkin olan enerji-politik olaylarla ilişkili olarak vücut buldu. Türkiye’nin kendi iç dinamikleri bağlamında yaşanan enerji ile ilgili gelişmelerle birlikte, yıl boyunca söz konusu bu olayların, aynı zamanda siyasi, ekonomik, toplumsal gelişmelerle bir bütün oluşturduğu da söylenebilir. İlaveten söylenecek olan ise yaşanan enerji-politik olayların sadece 2022’ye has olmadıkları, önemli ölçüde 2023’e de yansıtacakları ve hatta daha sonraki seneler için de önemli olabilecek izlenimi bırakmalarındır.

Burada konu, iki alt başlık altında incelenmeye çalışılacak. Öncelikle 2022’de öne çıkan enerji-politik olay ve gelişmelerin somut sonuçları olanlar, ikinci olarak da 2023 için öngörülen gelişmeler.

2022’de Türkiye’de Görülen Enerji ile İlgili Gelişmeler

Ukrayna’da yaşananlar, tüm dünyayı olduğu gibi ülkemizi de yakından ilgilendiriyor. Yaşananlar, siyasi olmakla beraber enerji-politik ve ekonomik açıdan da önem taşıyor. Ukrayna olaylarının Türkiye için özellikle de enerji-politik bağlamda önemli etkileri öne çıktı.

Ukrayna’yı işgal girişimi sonrası, Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Rusya’ya karşı ekonomik yaptırımlar uygu-

Şırnak’ta 150 milyon varillik petrol rezervi keşfi yapılan Gabar Dağı’nda günde yaklaşık 5 bin varil petrol çıkarılıyor. (Ekrem Payan/AA, 16 Aralık 2022)

lamaya başladı. Bunun sonucunda da Avrupa (Rusya'dan aldığı büyük enerji kaynağı alımlarının sekteye uğramasıyla) önemli enerji krizleri ile yüz yüze geldi. Doğal gazda yaşanan tedarik krizi ve tüm enerji fiyatlarında görülen fahiş artışlar neticesinde, Avrupa'da genel yaşam koşulları büyük boyutlarda etkilenmiş durumda.

Avrupa, özellikle doğal gaz arz güvenliği için yeni tedarik hatlarına yönelmek durumunda kaldı. Benimsediği denge politikaları sonucu da Türkiye, enerji tedarikinde konjonktürel bir önem kazandı. Halen Avrupa'ya kesintisiz doğal gaz akımı, Türkiye üzerinden geçen hatlar (TANAP, Türk Akım-2 ve Mavi Akım) ile mümkün oluyor. İlaveten Avrupa'ya yönlenebilecek yeni tedarik hatları için de Türkiye jeopolitiği yadsınamaz hale geldi (Harita 1).

Bu bağlamda Rusya, önce Türkiye'nin "Enerji Merkezi" olmasını önerirken, Türkiye konuya sıcak baktığını, ilgili altyapıyı oluşturabileceğini duyurdu. Aralık 2022'de Rusya Devlet Başkanı, AB'ye satılacak doğal gazın fiyatlamasının Türkiye'de yapılmasını önerdi. Bu amaçla Trakya'nın doğal gaz merkezi olmasından bahsedilir oldu. Bu durum, Ukrayna krizinin Türkiye'ye yansıyan en önemli yönünü oluşturuyor, denebilir.

HARİTA 1. TÜRKİYE DOĞAL GAZ VE PETROL BORU HATLARI

2022'de Türkiye'de de enerji konusunda önemli gelişmeler yaşandı. Bunların başında ülke içinde keşfedilen yeni petrol rezervleri öne çıkıyor. Bunlardan en önemlisinin Gabar Dağı'nda keşfedilen petrol olduğu söylenebilir. Bölgede açılan 6 kuyudan 5'inde üretim yapılırken, yeni kuyular için de sondaj çalışmaları sürüyor. 150 milyon varillik üretilebilir bir kaynak olduğu açıklanan bölgede, bu rakamın 250 milyon varil rezerve ulaşabileceği de öngörülüyor. Beş kuyudaki günlük üretim ise şu an 5 bin varil civarında.

İlaveten Diyarbakır, Siirt ve Adana'da da yapılan sondajlarda sevindirici sonuçlara ulaşıldı. Özellikle Adana'da bulunan rezervin 8 milyon varil olduğu ve 5 kuyuda günlük bin 500 varil petrol üretildiği belirtiliyor. Bu keşiflerle 5 yıl öncesinde Türkiye'de 40 bin varil olan günlük petrol üretimi, şimdilik 80 bin varile çıkmış durumda. Burada şunu da özellikle vurgulamak gerekiyor; petrol sondajları için kullanılacak 5 bin metreye kadar arama yapabilen "Koca Yusuf" sondaj kulesi yerli ve milli imkanlarla üretildi.

Yaşanan kriz sonrası Avrupa, özellikle doğal gaz arz güvenliği için yeni tedarik hatlarına yönelmek durumunda kaldı. Benimsediği denge politikaları sonucu da Türkiye, enerji tedarikinde konjonktürel bir önem kazandı. Halen Avrupa'ya kesintisiz doğal gaz akımı, Türkiye üzerinden geçen hatlar ile (TANAP, Türk Akım-2 ve Mavi Akım) mümkün oluyor.

Doğal gazda ise Karadeniz'de Sakarya sahası olarak isimlendirilen deniz bölgesinde daha önce bulunduğu ilan edilen 540 milyar metreküp rezerv, 26 Aralık 2022'de 652 milyar metreküp olarak revize edilirken, ilaveten Çaycuma-1 kuyusunda 58 milyar metreküp yeni doğal gaz rezervi bulunduğu da ilan edildi. Böylelikle, 2022 sonu itibarıyla Karadeniz Türk Münhasır Ekonomik Bölgesinde bulunan kaynak (yaklaşık 1 trilyon USD'luk) 710 milyar metreküpe ulaşmış oldu. Ayrıca Sakarya sahası rezervini karaya ulaştıracak 170 kilometrelik deniz altı boru hattı çekilme işlemi ve gaz kuyularının kontrolü için kullanılacak "Ana Kordon Bağı" ve "Glikol Hattı" serim işlemlerinin de tamamlandığı açıklandı.

Karadeniz gazının Türkiye şebekesi ile enterkonnektesini sağlayacak Filyos Limanı'nda kurulmakta olan doğal gaz işleme tesisinin bitirilmesinde ise sona geliniyor. Filyos'u, Türkiye'nin ana arter doğal gaz şebekesine bağlayacak 36 kilometrelik kara boru hattının çekilmesi de tamamlandı.

Türkiye'nin 4. sondaj gemisi olan "Abdülhamit Han Sondaj Gemisi" 2022 içinde satın alınarak ülkeye getirilmişti. Halen Mavi Vatan'da Türkiye'nin sahip olduğu (Fatih, Yavuz, Kanuni ve Abdülhamit Han) 4 sondaj gemisi de aynı anda çalışmalarına devam ediyorlar.

Türkiye'nin ilk doğal gaz depolama tesisi olan Silivri Yeraltı Doğal Gaz Tesisi'nin kapasitesi, (16 Aralık 2022'de yapılan Resmi Açılış Töreni ile) 1,4 milyar metreküp ilave tesis kapasitesi ile toplam 4,6 milyar metreküpe çıkarıldı. Söz konusu kapasite artırımla bu tesis, Avrupa'nın denizdeki en büyük yeraltı doğal gaz depolama tesisi niteliği kazandı. Tesis, 75 milyon metreküp geri üretim kapasitesi ile Türkiye'nin günlük gaz ihtiyacının yüzde 25'ini karşılayabilecek. Ayrıca Türkiye, ihtiyacı olan doğal gazın yüzde 8'ini depolayabilecek

kapasiteye de ulaşmış bulunuyor. Bu tesisin bir başka özelliği de tüm elektriğini (sahada kurulu) 4,2 MW'lık rüzgar türbininden karşılayacak olması.

Türkiye için önemli bir diğer doğal gaz depolama tesisi olan Tuz Gölü Tesisi 2022'de yüzde 100 doluluğa ulaşmış durumda. Kapasite artırımı devam eden tesiste halen 12 kuyu bulunuyor ve depolama kapasitesi 1,5 milyar metreküp olup günlük geri üretim kapasitesi 40 milyon metreküp seviyesinde.

Bunlardan ayrı olarak dünyanın en büyük ve modern FSRU (Floating Storage Regasification Unit) gemilerinden biri olma özelliğine sahip olan ve LNG transferi için kullanılan "Ertuğrul Gazi" gemisi Hatay Dört Yol'da bulunuyor. Böylelikle Türkiye 2022'de, Silivri ve Tuz Gölü doğal gaz depolama tesisleri ve de Ertuğrul Gazi FSRU gemisiyle beraber yaklaşık 6 milyar metreküp toplam doğal gaz depolama kapasitesine ulaşmış durumda.

Doğal gaz konusunda yaşanan bir gelişme de geçtiğimiz Ekim ayında Libya ile (daha önce imzalanan Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmasına ilaveten) Türkiye arasında petrol enerjisi ve hidrokarbon alanlarında mutabakat muhtırası imzalanması oldu. Bu husus enerji-politik olduğu kadar siyaseten ve ekonomik bağlamda da büyük önem taşıyor.

Öte yandan, Türkiye'de halen var olan 11 bin 336 MW'lık kömür santrali kurulu gücü 2022'de aynı kalırken, ithal kömür kapasitesi de sabit kaldı. Ülkede bu yıl içinde yaşanan en sorunlu olay ise 14 Ekim 2022'de Bartın-Amasra'da TTK ocağında meydana gelen patlamalı ve ölümlü kaza oldu.

Bir diğer önemli enerji-politik olay, Akkuyu'da kurulmakta olan Türkiye'nin ilk Nükleer Güç Santralının 4 ünitesinde de inşaatın 2022 boyunca

devam etmesiydi. Özellikle, 1. ünitenin reaktör binasının önemli iç yapıları ve ekipmanları yerleştirilerek bitirilirken, kubbe yapısının tamamlanması aşamasına gelindi. Ayrıca, santralde üretilen enerjinin elektrik iletim sistemine bağlantısını sağlayacak hatlar için çalışmalara da başlandı.

Yenilenebilir enerji konusunda hidroelektrik santral yapımları 2022'de sürdü. Bunlardan en önemlisi, dünyanın 5. yüksek duvarlı barajı olan Yusufeli Barajının inşaatının bitirilmesi ve su tutmaya başlamasıydı. Benzer şekilde Eskişehir Gündüzler Barajı da bitirilerek su tutma aşamasına geçildi. Bitirilen bir hidrolik santral de Silvan Barajı olup 7 milyar metreküp göl hacmiyle Atatürk Barajı'ndan sonra GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) için 2. en büyük sulama barajı niteliğini kazandı.

Rüzgar enerjisinde ise santral sayısı yıl içinde 300'e yaklaştı ve toplam 10 bin MWe'in üzerinde elektrik üretebilme kapasitesine ulaşıldı. Bu rakamla rüzgardan günlük enerji üretiminde tüm zamanların rekoru kırıldı. Rüzgar santrallerinin toplam kurulu güce oranı yüzde 10'un üzerine çıkarırken, yıllık üretim de 25 bin GWh'a aştı. Bu yıl aynı zamanda Türkiye, Avrupa'nın 5. büyük rüzgar enerjisi ekipmanları üreticisi konumuna da geldi.

Türkiye'nin jeotermal kurulu gücü bin 700 MW'a yaklaşarak son 10 yılda misliyle artmış durumda. Türkiye, jeotermal santral kurulu gücü olarak dünyada 4. ve Avrupa'da ise 1. sıraya çıkmış bulunuyor. Ayrıca, jeotermal seracılık uygulamaları da 2022'de 5 bin dönümün üzerine çıktı.

Güneş enerjisi konusunda da ilerleme kaydedilirken, dünyanın sayılı güneş santrallerinden biri olacak olan Konya Karapınar güneş santralının yapımında son aşamalar yaklaştı. Bu santral için 3,5 milyon yerli panel yapımı altyapısı da oluşturuldu. 2022

itibariyle 700'e yaklaşan GES ile 8 bin MWe'in üzerinde enerji üretilir hale gelmiş ve toplam 12 bin GWh mertebesinde güç üretimi sağlanmıştır. İlaveten Türkiye 4. büyük güneş paneli üreticisi durumuna da gelmiş bulunuyor.

2022'nin Enerji-Politik Olaylarının 2023'e Olası Yansımaları

Ukrayna'da yaşanan sıcak çatışmanın daha uzunca bir süre devam edeceği öngörülürken, bu krizle birlikte ortaya çıkan enerji-politik gelişmelerin yansımalarının 2023'te de süreceği anlaşılıyor. Batı dünyasının yaptırımlarının devam etmesi halinde, Avrupa'da yaşanan enerji krizinin daha da ağırlaşması muhtemel.

Türkiye'nin Rusya'dan olduğu kadar Azerbaycan ve İran'dan doğal gaz alımı da halen sürüyor. Bunlara ilaveten Orta Asya ile Hazar enerji kaynaklarının ve de Kuzey Irak ile Ortadoğu ve ilaveten Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının da Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılması söz konusu. Yine bu bağlamda, İsrail gazının Anadolu'ya getirilmesi konusunda 2023'te gelişmeler olabileceği düşünülüyor (Harita 1).

Avrupa, enerji krizini çözmek ve/veya hafifletmek bağlamında yeni boru hatlarını gündeme getirirken, ilk akla gelen çözüm Türkiye'de halen var olan enerji boru hatlarının tam kapasite ile kullanılması ve kapasite artışının sağlanmasıdır. Nitekim AB Komisyon Başkanı Azerbaycan ile (önemli bir bölümünü TANAP'ın oluşturduğu) Güney Gaz Koridorundan AB'ye giden gazın iki misline çıkarılması için Ağustos 2022'de anlaşma imzaladı. Bu anlaşmayla, gaz akış kapasitesinin 16 Milyar metreküpten 32 milyar metreküpe çıkarılmasına ilişkin olarak altyapıya yönelik çalışmaların TANAP bağlamında 2023 içinde bitirilmesi

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) kendince 6. bölge olarak belirlediği ve Türk MEB'ine de taşan bölgede doğal gaz bulunduğunu ilan etti. Her ne kadar doğal gaz bulunan bölge Türk MEB'ine taşan sahada olmasa da yine de risk oluşturan bir durumu ifade ediyor. GKRY, benzeri durumları, Mavi Vatan'ın farklı bölgeleri için de gündeme getirebilecek gibi görünüyor.

hedefleniyor. Yine bu çerçevede Bulgaristan ile Aralık 2022'de yapılan görüşmeler çerçevesinde bu ülkeye uzun vadeli doğal gaz temini sağlanabileceği söylenebilir.

Öte yandan, Rusya Devlet Başkanı'nın Türkiye'nin enerji merkezi olması ve doğal gaz fiyatının Türkiye'de belirlenmesi önerisine ilişkin, Trakya bölgesinin böylesi bir merkez için uygun olduğu belirtiliyor. Bu durumda ilgili altyapının yapılması ve düzenlenmesinin de 2023'te gündemde olacağı anlaşılıyor. Yine bu bağlamda, Türk Devletler Teşkilatı ile olan ilişkiler ve enerji konusunda yapılan anlaşmalar önemli olup, bu anlaşmaların hayata geçirilebilmesine ilişkin olarak 2023'te önemli gelişmeler yaşanması da ihtimal dahilinde.

Ayrıca 14 Aralık 2022'de, Türkmenistan gazının Azerbaycan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması konusunda Türkmenistan'da (Türkiye-Azerbaycan-Türkmenistan) Üçlü Zirve gerçekleştirilmişti. Bunlardan ayrı olarak, Kazak petrolünün, Aktau-Kazakistan'dan Bakü'ye Hazar Denizinden tankerle taşınması ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı üzerinden Akdeniz'e ulaştırılması bir diğer enerji hattı çözümü olarak görülüyor.

Türkiye'nin Karadeniz'de Sakarya sahasında bulunduğu doğal gaz, 2023'ün ilk çeyreğinde ülke şebekesine pompalanacak. Doğal gaz ve petrol arama faaliyetleri sürerken, yeni arama ruhsatlarının verildiği de düşünüldüğünde, önümüzdeki süreçte yeni rezervlerin bulunması ihtimal dahilinde.

Tuz Gölü doğal gaz depolama tesislerinin kapasitesinin artırılması için yeni kuyuların açılarak (52 kuyuya ulaşılması) devreye alınmasına yönelik plan da işliyor. Bu konudaki faaliyetler, Türkiye'nin kendi doğal gaz arz güvenliğini sağlamaya yönelik önemli bir gelişme olmakla birlikte aynı zamanda Türkiye'nin enerji mer-

kezi olmasına yönelik olarak da Avrupa ülkelerine sürdürülebilir gaz akışının sağlanması açısından büyük önem taşıyor.

2023'te beklenen bir diğer gelişme ise Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin birinci ünitesinin çalışır hale gelmesi. İlk ünitenin Cumhuriyetin 100. yılında devreye alınması, projenin başından beri amaçlanan bir hedef durumundaydı. Nükleer enerji konusunda 2023 içinde beklenebilecek bir diğer gelişme de Sinop'ta kurulması öngörülen ikinci nükleer santral için kurulum anlaşmasının imzalanmasıdır.

Türkiye'de enerji fiyatları Batı'da olduğu gibi artış trendinde. Buna karşın Türkiye, uyguladığı önemli sübvansiyonlarla, fiyatların topluma yansımalarını nispeten frenlemeye çalışıyor. Bu tarz bir inisiyatifin 2023'te de devam etmesi bekleniyor.

2023 içinde enerji-politik bazı tehditler de söz konusu olabilecek. Bunlardan önemli bir tanesi; Türkiye'nin Libya ile imzalamış olduğu Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmasına göre belirlenen saha içinde Libya MEB'ine girecek şekilde Mısır'ın arama izni vermiş olması. Bir diğeri ise Yunanistan'ın Girit'in batı ve güney bölgesinde karasularını 12 mile çıkarma isteği ve bunu 2023 içinde hayata geçirmeyi hedeflediğinden bahsediliyor olması. Böylesi durumlar, Türkiye'nin (Libya ile imzaladığı MEB, enerji ve güvenlik konusundaki iş birliği anlaşmaları göz önüne alındığında) önümüzdeki süreçte ülkemiz için de risk oluşturabilir.

Ayrıca, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) kendince 6. bölge olarak belirlediği ve Türk MEB'ine de taşınan bölgede doğal gaz bulunduğunu ilan etti. Her ne kadar doğal gaz bulunan bölge Türk MEB'ine taşınan sahada olmasa da yine de risk oluşturan bir durumu ifade ediyor. GKRY benzeri durumları, Mavi Vatan'ın farklı bölgeleri için de gündeme getirebilecek gibi görünüyor.

Tüm bunlardan bağımsız olarak, Türkiye'nin enerji merkezi olması fikrine, farklı ülkelere farklı görüşlerle yaklaşılması ve bu durumun zamanla tehditkar durumlara evrilebilecek potansiyel taşıması da Türkiye'nin önündeki risklerden biridir.

Sonuç

Enerji-politik bağlamdaki olaylara bakıldığında; 2022'nin dünyada (yukarıda açıklandığı üzere) hayli yoğun geçtiği anlaşılıyor. Söz konusu enerji-politik olaylar sadece enerji-politiği değil dünya ekonomisini ve siyasetini de yakından etkiledi. Ama Ukrayna krizinin en yıkıcı yansımaları enerji-politik kapsamında yaşandı. Türkiye de global yansımalarından etkilendi ancak jeopolitiğinin kendisine sağladığı konjonktürel durum nedeni ile daha az etkilenmiş olduğu söylenebilir. Hatta "Enerji Merkezi" olma gibi bir fırsat da söz konusu oldu ve bu konu 2023'te daha çok gündeme gelecek.

2023'te, Türkiye'de petrol ve doğal gaz arama-bulma çalışmaları ve ilaveten Akkuyu NGS'nin ilk ünitesinin işletmeye alınması hedeflenen enerji-politik gelişmelerdir. AB "Yeşil Mutabakat İnişiyatifi" açısından önem arz eden yenilenebilir enerji kullanımına ilişkin toplam yenilenebilir enerji kurulu santral gücünün kümülatif içinde 2022 içinde 50'yi aşmış bulunduğu, bu oranın 2023'te daha da yukarı çekilmesinin hedeflendiği de söylenebilir.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki; dünya enerji politikasında yaşanan gelişmeler, Türkiye jeopolitiğine olumlu yansımalar ve fırsatlar doğurmakla beraber aynı zamanda bazı tehditleri de gündeme getirebilir. Öz olarak ifade etmek istenirse; 2022'de yaşanan gelişmeler, Türkiye enerji-politiğine yansımış olup, bu yansımaların 2023'te de ve hatta daha sonraki süreçlerde de devam edeceği izlenimi edinilmektedir.

2023 içinde enerji-politik bazı tehditler de söz konusu olabilecek. Bunlardan önemli bir tanesi; Türkiye'nin Libya ile imzalamış olduğu Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmasına göre belirlenen saha içinde Libya MEB'ine girecek şekilde Mısır'ın arama izni vermiş olması. Bir diğeri ise Yunanistan'ın Girit'in batı ve güney bölgesinde karasularını 12 mile çıkarma isteği.

Petrol ve Doğal Gaz Arama-Üretim Faaliyetleri Açısından 2022 ve 2023 Beklentileri

Petrol ve doğal gaz arama-üretim faaliyetleri açısından oldukça yoğun geçen 2022, gerek kamu gerekse özel sektör açısından 2023'e daha yüksek hedefler koymamıza imkan sağlamıştır. Arama-üretim faaliyetlerinin devamlılık ilkesi ile sürdürülmesi bu yıl için hem denizler hem de karalar anlamında yeni müjdeleri işaret etmektedir.

Sakarya Gaz Sahası'nda Fatih ve Kanuni sondaj gemileri birlikte görüntülendi. (Celal Güneş/AA)

Enerji piyasalarında son iki yıldır devam eden dalgalanmalar, 2022'nin genelinde de kendisini hissettirdi. Arz-talep dengesizliğinin oluşturduğu piyasa belirsizliğine, tüm dünyayı stratejik düzeyde etkileyen Rusya-Ukrayna Savaşı yeni bir boyut getirdi. Rusya ve Ukrayna'nın gıda ve enerji tedarikindeki rolü dikkate alındığında, savaşla birlikte dünyadaki aktörler için yönetilmesi zor riskleri barındıran yeni bir kriz ortaya çıkmış oldu. Özellikle doğal gazda Rusya'ya bağımlı olan Avrupa, ihtiyaç duyduğu enerji girdisinin temininde, prensipte vazgeçmiş olduğunu ifade ettiği ve çevresel faktörlerle uzaklaştığı konvansiyonel kaynaklara tekrar yöneldi. Spot LNG tedarikiyle yer altı depolarını doldurmaya ve yaptırımlar çerçevesinde temin etmekten vazgeçtiği Rus gazına alternatifler oluşturabilmek için çare aramaya başladı ve yaşanan bu gelişmeler neticesinde dünya genelinde enerji ticaret rotaları değişmeye başladı.

2022 Belirsizliklerin Etkisinde Kaldı

2022'de enerji fiyatlarında-ki yüksek artış, tüm dünya için enflasyonist bir baskı oluştururken, yükselen enerji fiyatlarına karşı hükümetler, serbest piyasa işleyişinin dışına çıkacak şekilde farklı sübvansiyonlar ve destek paketleri açıkladılar. Ekonomik belirsizliklerin ve enflasyon baskısının sonucunda tüm dünyada genel bir ekonomik yavaşlama izlendi. Özellikle Asya-Pasifik bölgesinde enerji talebi düşüş eğilimi gösterdi. Böylelikle Avrupa, spot LNG'ye erişim konusunda daha rahat hareket etme imkanı buldu.

Ham petrolün fiyatı da yukarıda özetlenen belirsizliklerle, 2022 içinde 120 USD/varil seviyelerinden işlem gördü ve dalgalanmalarla yıl içinde kendini 90-100 USD/varil seviyesinde dengeledi. Fiyattaki volatilitiyi daha iyi anlayabilmek için 2020'de ortalama 40 USD/varil olan ham petrolün fiyatının 2021'de 75-80 USD/Varil ve 2022'de ortalama 95 USD/Varil olarak gerçekleştiğini hatırlatmak gerekir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığımız da tüm dünyada etkili olan ve ülkemizi de yakından ilgilendiren

Murat Kalay

murat.kalay@petform.org.tr

arz güvenliğinin sağlanmasında alternatif kaynakların temin edilmesi ve yerli üretimin artırılması hedefi ile petrol ve doğal gaz arama-üretim sektörüne büyük destek sağladı. Uzun yıllardan bu yana ilke edindiğimiz yerli üretim anlayışı, "bir varil daha fazla üretim" yapabilmek için sektörümüzün verdiği mücadelenin ne kadar haklı ve değerli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

2022, kamu ve özel sektör ayrımı yapmadan, enerjide sahadaki faaliyetlerimizin dışa bağımlılığı azaltma hedefiyle oldukça büyüdüğü, operasyonlarımızın 24 saat esasıyla sürdüğü ve kulelerimizin sondaj faaliyetlerinin durmadığı bir yıl olmuştur. Hatta kulelerin yoğun programları neticesinde, arama ve üretim sondaj programları, kulelerin uygunluğuna göre belirlenmektedir. Sektörümüz, sahada, operasyonel olarak yoğun olduğu bir dönemi, uluslararası iş güvenliği standartlarıyla sürdürebilmek için yoğun çaba harcamıştır. Aralık 2022 döneminde 54 aktif sondaj kulesi ile bütün Avrupa'nın en yoğun programını hayata geçirdik. 2022'de 183 adet kuyu açılarak bir rekora imza atılmış oldu. Böylelikle günlük üretimimiz de günlük 80 bin varil seviyelerine ulaşarak tarihi bir seviyeyi gördü. Üretim artması ile birlikte, fiyatın da etkisiyle devlet hissesi gelirlerinde 2022'nin 10 aylık döneminde yaklaşık 5 milyar Türk Lirası gelir sağlandı.

2022'de sektörümüzde faaliyet gösteren yerli/yabancı toplam firma sayısı 40 olup dağılımı aşağıdaki gibidir:

Milli kuruluşumuz TPAO'nun Karadeniz'deki doğal gaz keşfi neticesinde hayata geçirmekte olduğu projenin oldukça hızlı ve planlandığı gibi sürdüğünü memnuniyetle takip etmekteyiz. Bu kıymetli projenin hem arz güvenliğinin sağlanması hem doğal gaz piyasasının gelişimi için hem de ülkemize uluslararası piyasalarda yeni ve merkezi bir rol kazandırılması bakımından oldukça önemli olduğu görüşündeyiz.

Saha faaliyetlerinin artması ve Karadeniz'deki projenin etkisiyle birçok yabancı servis firması ülkemize ilgi göstermeye başlamış ve 2022 faaliyetlerin etkin bir şekilde tesis edilmesinde sektörümüze katkıda bulunmuşlardır.

2022'nin sonlarına doğru TPAO'nun Gabar Dağı'ndaki Şehit Esmâ Çevik sahasından gelen keşif haberleri, karada gösterdiğimiz yoğun mücadelenin ve çalışmanın nişanesi olmuştur. Sadece rezerv büyüklüğü ile değil günlük üretime şu an için 5 bin varil/gün ekstra üretimiyle de ülkemiz için önemli bir kazanımdır.

Aralık 2022 döneminde 54 aktif sondaj kulesi ile bütün Avrupa'nın en yoğun programını hayata geçirdik. 2022'de 183 adet kuyu açılarak bir rekora imza atıldı. Böylelikle günlük üretimimiz de günlük 80 bin varil seviyelerine ulaşarak tarihi bir seviyeyi gördü.

Hedefleri Yükseltme Yolunda

Petrol ve doğal gaz arama-üretim faaliyetleri açısından oldukça yoğun geçen 2022, gerek kamu gerekse özel sektör açısından 2023'e daha yüksek hedefler koymamıza imkan sağlamıştır. Arama-üretim faaliyetlerinin devamlılık ilkesi ile sürdürülmesi bu yıl için hem denizler hem de karalar anlamında yeni müjdeleri işaret etmektedir.

2023 için 200 adedin üstünde yeni kuyu, sektör tarafından hedeflenmiştir. Aktif kule sayımızın 60'lı rakamlara ulaşması düşünülmektedir. Global anlamda aşağı yönlü Brent petrol fiyatında çöküş olmadıkça devlet hissesi gelirlerinde 6 milyar TL seviyesi aşılabilecektir. Yeni yatırımcı ve servis firması faaliyetleri açısından 2022'ye göre ciddi bir değişim beklenmemektedir. Saha faaliyetlerimizin planlanan şekilde gerçekleşmesi halinde ve uluslararası şoklar yaşanmadığı takdirde 2023'te günlük 100 bin varil üretim seviyesi test edilebilecektir.

Petrol ve doğal gaz arama-üretim sektörü olarak, büyük enerji denklemi içinde, daha fazla yerli üretim ve daha az ithalat hedefiyle arama-üretim yatırımlarının artırılmasına yönelik çabamız doğrultusunda yeni yatırımların gerçekleşeceği, sondaj kulelerimizin durmayacağı, saha faaliyetlerimizin aksamayacağı sağlıklı ve başarılı yeni bir yıl dileğimizi bu sene de tekrarlıyoruz. **🇹🇷**

Silivri Doğal Gaz
Depolama Tesisi
(Enerji ve Tabii
Kaynaklar Bakanlığı/
AA, 12 Aralık 2022)

Abdulkadir **Develi**
a.kadirdeveli@yahoo.com

Mustafa **Erdem**
mustafaerdem01@yahoo.com

Türkiye Yüzyılı'nda Türkiye'nin Enerji Alanındaki Küresel Rolü

Rusya-Ukrayna Savaşı neticesinde ortaya çıkan küresel tahıl krizinin çözümünde sergilediği ve tüm dünyanın takdirini kazanan liderliğinin yanı sıra, Avrupa'nın enerji arz güvenliği için sahip olduğu benzersiz enerji jeopolitiğinden güç alarak yürüttüğü uluslararası enerji diplomasisi, Türkiye'nin küresel oyun kurucu rolünü pekiştirmeye yönelik önemli bir adımdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 2023'teki yüzüncü kuruluş yıl dönümü için belirlediği "Türkiye Yüzyılı" motto-su ve vizyon projesi, iddialı olduğu kadar son birkaç yılda gerçekleştirilen büyük atılımlar sayesinde ne kadar gerçekçi olduğunu da gözler önüne sermiştir. "Öldürmeyen şey beni güçlendirir" sözünün mükemmel bir timsali olarak Türkiye, yaşadığı her zorluk sonrası küllerinden yeniden doğan Zümrüdüanka kuşu gibi daha da güçlenerek, önemli bir bölgesel aktör olmaktan küresel bir "game changer/oyun kurucu" olmaya doğru hızla evrilmektedir. Rusya-Ukrayna Savaşı neticesinde ortaya çıkan küresel tahıl krizinin çözümünde sergilediği ve tüm dünyanın takdirini kazanan liderliğinin yanı sıra, Avrupa'nın enerji arz güvenliği için sahip olduğu benzersiz enerji jeopolitiğinden güç alarak yürüttüğü uluslararası enerji diplomasisi, Türkiye'nin küresel oyun kurucu rolünü pekiştirmeye yönelik önemli bir adımdır. Ülkemizin güçlü bir petrol ve doğal gaz boru hattı altyapısına ve bu alanda önemli bir know-how'a sahip olduğu bir gerçektir. Bununla beraber, petrol ve doğal gaz zengini ülkelerden Avrupa'ya uzanacak yeni hatların geçiş güzergahında olması, bu ülkelerle tarihi ve kültürel

DÜNYANIN PETROL VE DOĞAL GAZ KAYNAKLARININ YÜZDE 60'INDAN FAZLASINA SAHİP COĞRAFYAYA KOMŞU BİR BÖLGEDE YER ALAN TÜRKİYE, AVRUPA'YA GİDEN ENERJİ KORİDORLARININ KESİŞTİĞİ BİR MERKEZ KONUMUNDADIR. RUS LİDER PUTİN'İN TÜRKİYE'Yİ ENERJİ HUB'I YAPALIM ÖNERİSİ, TÜRKİYE'NİN ENERJİ JEOPOLİTİKİNDEKİ ÖNEMİNİN VE GERÇEKLEŞTİRİLEN ULUSLARARASI ENERJİ DİPLOMASİSİNİN BİR TEZAHÜRÜDÜR.

yakınlığı ve bölgedeki nüfuzu asla göz ardı edilmemesi gereken diğer hususlardır.

Enerji Restleşmesi ve Rusya'nın Enerji Talep Güvenliği

Dijitalleşmeye dayalı yeni bir yapılanma sürecinde olan dünyanın gittikçe artan enerji ihtiyacı artık hepimizin malumudur. Hal böyle olunca, enerji zengini olan ülkelerin uluslararası arenada nüfuzlarını güçlendirmek için enerjiyi her fırsatta önemli bir koz olarak kullandıklarına sıklıkla şahit olmaktayız. Buna son örnek, Ukrayna savaşı dolayısıyla kendisine yaptırım uygulayan ülkelere karşı enerji kozunu kullanan Rusya oldu. Kendisine yaptırım uygulayan ülkelere sattığı doğal gazın bedelini ruble olarak tahsil etme kararı aldı, ardından bunu kabul etmeyen ülkelere gaz akışını kesti. Ayrıca, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya ulaşan doğal gaz boru hattına verdiği gaz miktarını yüzde 50'den fazla oranında azaltarak Avrupa'ya doğal gaz taşıyacak Kuzey Akım 2 boru hattı projesini de iptal etti. Rusya'nın enerji konusundaki son adımı ise Rus petrolüne tavan fiyat uygulayan ülkelere petrol satışını durdurmak oldu.

Avrupa'nın Rus gazı ve petrolüne koyduğu ambargolar nedeniyle, Avrupa'da daralan pazarına rağmen Rusya'nın enerji ihracatından elde ettiği karın rekor oranda yükselmesi ilk bakışta bir paradoks olarak görülse de enerji arz güvenliği endişeleri sebebiyle uluslararası

piyasalarda yüksek seyreden enerji fiyatları ve Rusya'nın enerji talep güvenliğini başta Çin, Hindistan ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle yaptığı yeni kontratlarla güvence altına alması, bu durumu açıklayabilir. Konuyla ilgili olarak enerji piyasalarında faaliyet gösteren analiz firması Kpler'e göre Rusya'dan Hindistan ve Çin'in başını çektiği Asya ülkelerine sevk edilen ham petrolün toplam hacmi geçtiğimiz aylarda 74 ila 79 milyon varil arasında seyretti. Ukrayna'nın işgal edildiği 2022 Şubat'tan önce bu rakamın 27 milyon varil dolaylarında olduğunu düşünürsek Çin ve Hindistan hamlesinin, Rusya'nın enerji talep güvenliğini sağlaması açısından önemi daha iyi anlaşılabilir. Dünyanın en büyük petrol ihracatçısı Suudi Arabistan'ın 2022'nin ikinci çeyreğinde Rusya'dan yaptığı akaryakıt ithalatını iki katından fazla artırması, Rusya'nın enerji talep güvenliği açısından işi sıkı tuttuğunun bir diğer göstergesi olabilir.

Çıkış Arayan Avrupa ve Enerji Güvenliği Arayışları

Rusya'nın enerji kartını oynaması sonrasında, enerji arzını güvence altına almak isteyen Avrupa ülkeleri hızlı bir diplomasi atağına geçerek Rusya dışındaki petrol ve doğal gaz zengini ülkelerle temas kurdular. ABD, Norveç, Cezayir, Tunus, Nijerya, Azerbaycan ve Katar gibi ülkelerle yapılan görüşmeler sonrasında bu ülkelere ilave enerji tedariki sağlansa da bu kaynağın kısa vadede Rusya'dan ithal edilen

enerjiye alternatif olmaktan çok uzak olduğunu söylemeliyiz. Bu görüşümüze gerekçe olarak Norveç hariç diğer ülkelerin, Avrupa'ya coğrafi konum olarak uzak olmaları ve bu ülkelere Avrupa'ya bağlanarak tüm kıtanın enerji ihtiyacını karşılayacak yaygınlıkta bir boru hattı ağının olmaması gösterilebilir.

Benzer bir şekilde Amerika, Katar, Nijerya, Cezayir ve Tunus gibi ülkelere ithal edilecek LNG yani sıvılaştırılmış doğal gazın da Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılaması bazı sebeplerden dolayı pek mümkün görünmüyor. Bu sebeplerin en önemlileri olarak LNG üretiminin, taşımalarının ve talebi karşılayacak kapasite artırımı yatırımlarının pahalı olmasına ilaveten yeni LNG depolama tesislerinin yapımının çok uzun sürmesi gösterilebilir. Avrupa'da çevreci kaygılardan ötürü çok sayıda termik santralın kapatılması, yenilenebilir ve nükleer enerji yatırımlarının da uzun zaman alması dolayısıyla kısa vadede Rusya'dan ithal edilen enerjinin ekonomik bir şekilde ikame edilebilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Türkiye'nin Enerji Alanında Sahip Olduğu Potansiyel ve Vaat Ettikleri

İngiltere Dışişleri Bakanı Liz Truss'ın 27 Nisan'da "Jeopolitik geri döndü" diyerek yeni dünya düzeninde jeopolitiğin önemini vurgulaması, başta Doğu Akdeniz ve Suriye gibi coğrafyalarda önce Türkiye'yi dışlamaya çalışıp sonra pişman olanların yaptıkları büyük hatayı göstermesi açısından çok önemlidir. Zira dünyanın

petrol ve doğal gaz kaynaklarının yüzde 60'ından fazlasına sahip coğrafyaya komşu bir bölgede yer alan Türkiye, Avrupa'ya giden enerji koridorlarının kesiştiği bir merkez konumundadır. Rus lider Putin'in Türkiye'yi enerji hub'ı yapalım önerisi, Türkiye'nin enerji jeopolitiğindeki öneminin ve gerçekleştirilen uluslararası enerji diplomasisinin bir tezahürüdür.

BOTAŞ'ın ve Enerji Bakanlığının verilerine göre Türkiye'de halihazırda yurtdışından ülkemize gelen iki petrol boru hattı, beş adet doğal gaz boru hattı ve Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonektörü mevcuttur. Bu hatlar, Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı ve TürAkım Doğal Gaz Boru Hattı'dır. BOTAŞ tarafından hazırlanan görsel, mevcut petrol ve doğal gaz hatlarını göstermektedir.

HARİTA 1. TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT PETROL VE DOĞAL GAZ HATLARI

Şu anda kullanımda olan bu hatlara ilaveten Avrupa'nın enerji tedarikini çeşitlendirecek ve güvence altına almak için yapılacak yeni yatırımlarla enerji üretim ve ihracat kapasitesi artırılabilecek Azerbaycan'a ilaveten Türkmenistan ve Kazakistan gibi Hazar enerji havzasında bulunan Orta Asya ülkeleri ilk akla gelen ülkelerdir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Azerbaycan Devlet Başkanı ile beraber Türkmenistan'a giderek üçlü formatta gerçekleştirdikleri enerji zirvesi, Türkiye'den Avrupa'ya uzanacak yeni enerji koridorlarının devreye alınmasına yönelik önemli bir adımdır. Türkmenistan'la daha önce müzakere edilen ancak Rusya'nın ve İran'ın "Hazar'ın statüsünü" bahane ederek karşı çıkması nedeniyle hayata geçirilemeyen Trans-Hazar projesi, Hazar denizinin statüsü belirlendiği için yakın zamanda gerçekleştirilebilecek bir proje olarak öne çıkmaktadır. Yapılacak görüşmeler neticesinde,

Rusya'dan Hindistan ve Çin'in başını çektiği Asya ülkelerine sevk edilen ham petrolün toplam hacmi geçtiğimiz aylarda 74 ila 79 milyon varil arasında seyretti. Ukrayna'nın işgal edildiği Şubat'tan önce bu rakamın 27 milyon varil dolaylarında olduğunu düşünürsek Çin ve Hindistan hamlesinin, Rusya'nın enerji talep güvenliğini sağlaması açısından önemi daha iyi anlaşılabilir.

Kazakistan'ın da projeye dahil edilmesiyle inşa edilecek bu yeni hat, bir yandan Türkiye'nin enerji hub'ı olma konusunda elini güçlendirirken diğer yandan ülkemize çok büyük ekonomik ve siyasi kazanımlar sağlayacaktır. Böylelikle, yine başta Rusya ve İran'ın engellemeleriyle hayata geçirilemeyen NABUCCO projesi de bir nevi telafi edilmiş olacak. Bu ülkelere ilave olarak, dünyanın Rusya'dan sonra ispatlanmış en büyük ikinci doğal gaz rezervine sahip olan İran ve Irak da önemli aktörler arasında yer alabilirler. Irak'ın şimdilik ispatlanmış doğal gaz rezervinin 3.5 trilyon metreküp olduğu ancak ülkedeki teknoloji ve altyapı eksikliği sebebiyle her yıl 20 milyar metreküp doğal gazın boru hatlarına verilemeden boşa yakıldığı düşünülecek olursa, Avrupa için ne kadar büyük bir potansiyel tedarikçi olduğu anlaşılabilir.

Atlanmaması gereken bir başka husus da Akdeniz'in doğusunda ve batısında, Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinde bulunan veya henüz bulunmayan zengin petrol ve doğal gazın en ekonomik, en güvenli ve hızlı bir şekilde ancak ve sadece Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılabileceği gerçeğidir. Bu konuda Mısır, Libya ve İsrail ile atılacak adımların Türkiye'yi Türkiye Yüzyılı'nda dünyanın en önemli politika belirleyici aktörlerinden biri yapacağını şimdiden tahmin edebiliriz.

Hülasa, eldeki mevcut tabloyu değerlendirdiğimizde gerek jeopolitik konum olarak gerekse gelecekte önemi artacak zengin enerji kaynaklarıyla Türkiye, Avrupa'nın enerji tedariki ve güvenliği için alternatifsiz bir çözüm ortağı olarak öne çıkmaktadır. Bu durumda Avrupa ülkelerinin yapması gereken şey Türkiye ile siyasi ve ekonomik iş birliği içerisinde Türkiye'ye enerji hub'ı olma yolunda destek olarak enerji arz ve talep güvenliğini ülkemizle birlikte sağlamaktır. **K**

Kerem **Alkin**
keremalkin@superonline.com

Yenilenebilir Enerji'nin Vazgeçilmezliği Katlanıyor

21. yüzyılın en vazgeçilmez küresel trendlerinden birisi olan "sürdürülebilirlik" adına; iklim ve çevre güvenliğine, küresel ekolojik sistemin tüm zenginliklerini korumaya ve yeryüzünün sunduğu tüm yer altı ve yer üstü kaynaklarını verimli kullanmaya yönelik kapsamlı politika, strateji ve uygulamalar oluşturulamaz ise bizleri hayli "karanlık" bir gelecek bekliyor.

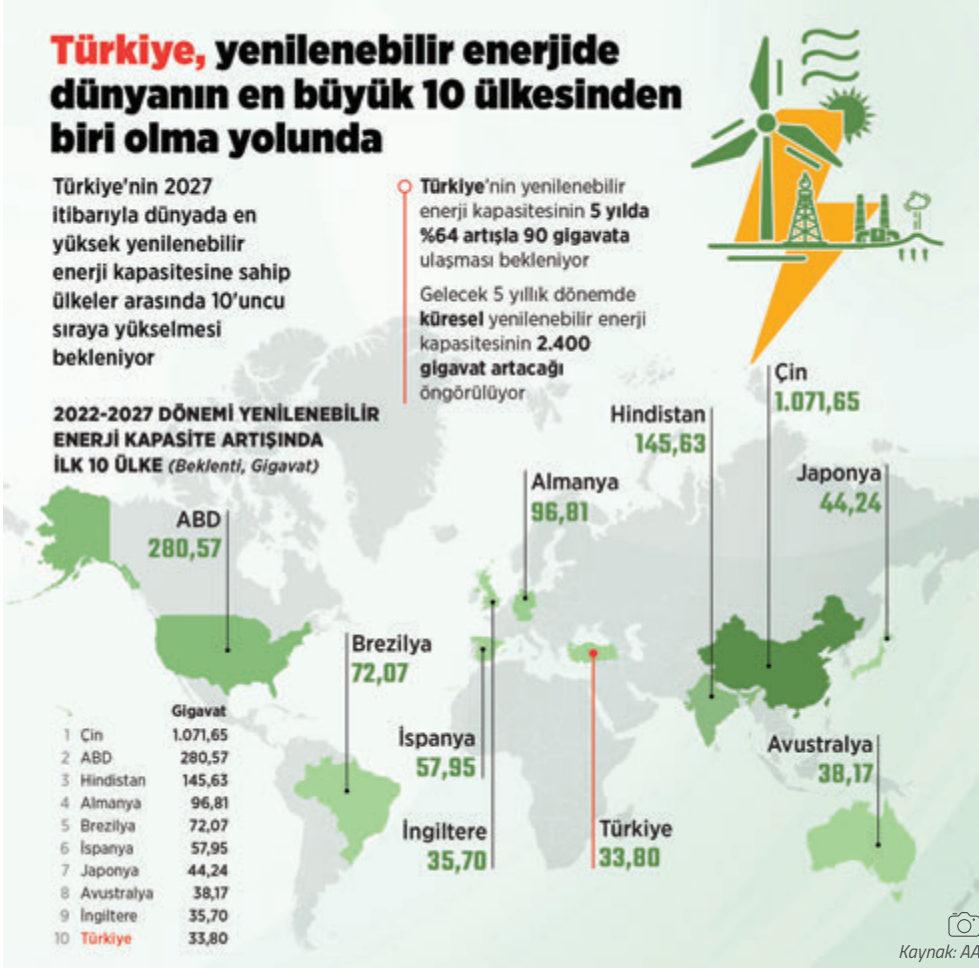

Izmir, Çeşme (Lokman İlhan/AA, 26 Nisan 2022)

Tüm uluslararası sistem, dünyanın önde gelen ekonomileri, OECD, IMF ve Dünya Bankası gibi önde gelen uluslararası teşkilatlar, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ciddi ölçüde tetiklediği "küresel enerji arz krizi" ve "küresel gıda arz krizi"ne kilitlenmiş durumdadır. Bu süreçte öne çıkan en kritik başlıklardan birisi ise Avrupa'nın enerji güvenliği. Kısa, orta ve uzun vadede, Avrupa'nın enerji güvenliği açısından Türkiye'nin vazgeçilmezliği tescillenmiş durumda. Bununla birlikte, Türkiye de kendi enerji arz güvenliği adına, "yenilenebilir enerji" ağırlıklı çalışmalarını, enerji arzında çeşitliliği güçlendirecek ve derinleştirecek adımlarını yoğunlaştırdı. Türkiye'nin bilhassa rüzgar ve güneş enerjisindeki atağını teyit etmek açısından, Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın (IRENA) güneş ve rüzgar enerjisindeki maliyetleri

de detaylı olarak paylaştığı son raporu, yenilenebilir enerjideki "maliyet avantajı"nın katlanarak devam ettiğini gösteriyor.

Öyle ki, 2010'da bir kilovat (kW) enerji üretmek için gerekli olan 4 bin 808 dolarlık güneş enerjisi yatırımı maliyeti, 2021 itibarıyla 857 dolara düşmüş durumda. Bu nedenle, 2010'da güneş enerji santralinde üretilen bir kilovatsaat (kWh) enerjinin maliyeti 41 dolar 7 sent iken, aynı maliyet 2021 itibarıyla 4 dolar 8 sente geriledi. Üstelik, 2021'deki söz konusu maliyet gerilemesi, küresel pandemiden dolayı, küresel tedarik zincirindeki sorunların toplam kurulu maliyetlere geçişte önemli bir gecikmeye sebep olması yetmezmiş gibi, artan malzeme ve ekipman fiyatlarına rağmen gerçekleşti. Yine, 2021'de eklenen yeni kara rüzgar projelerinin küresel ağırlıklı ortalama seviyelendirilmiş elektrik maliyeti de (LCOE) yıllık bazda yüzde 15 düşerek 3 dolar 3 sent/kWh'ye geriledi.

Şebeke ölçeğinde yeni güneş PV'sinin yıllık maliyet düşüşü ise yüzde 13. 2010-2021 döneminde, yeni devreye alınan şebeke ölçekli güneş PV projelerinin küresel ağırlıklı ortalama LCOE'si yüzde 88, karada rüzgar yüzde 68, CSP yüzde 68 ve açık deniz rüzgarı yüzde 60 geriledi. 2022'nin ilk yarısında, Avrupa'da güneş ve rüzgar enerjisiyle üretilen enerji tek başına 50 milyar dolarlık fosil yakıt ithalatından kaçınılmasını sağladı. Küresel olarak, 2021'de eklenen yeni yenilenebilir enerji kapasitesi ile tüm maliyet sıçramalarına rağmen yenilenebilir enerji, 2022'de elektrik üretim maliyetlerini en az 55 milyar dolar azaltacak. Bu nedenle, "yenilenebilir enerji hamlemiz" Türkiye'ye küresel rekabette büyük imkanlar sağlayacak.

Temel Hedef "Sürdürülebilir Enerji Ekonomisi"

Birleşmiş Milletlerin (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı (SDG) gerçekleştirmenin en önemli şartlarından birisini, dünyanın önde gelen ekonomilerinin yeryüzünü, küresel ekolojik sistemi, iklim ve çevreyi korumak ve geliştirmek adına ne kadar samimi bir mücadele ortaya koydukları oluşturuyor. Çünkü, 21. yüzyılın en vazgeçilmez küresel trendlerinden birisi olan "sürdürülebilirlik" adına, iklim ve çevre güvenliğine yönelik, küresel ekolojik sistemin tüm zenginliklerini korumaya, yeryüzünün sunduğu tüm yer altı ve yer üstü kaynaklarını verimli kullanmaya yönelik kapsamlı politika, strateji ve uygulamalar oluşturulamaz ise bizleri hayli "karanlık" bir gelecek bekliyor.

Karanlık kelimesini metafor olarak kullanabildiğimiz gibi, modern yaşam için gerekli olan enerjiyi kaybetme riski anlamında, somut bir gerçek olarak da ifade edebilmek mümkün. Bu nedenle, 8 milyarı aşan dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tüm mal ve hizmetlerin üretiminde kullandığımız girdilerin yeniden dönüşüme uygun hale gelmesi, gerçek manada "sıfır atık" a yönelik teknolojik ilerleme, bilim dünyasının öncelikleri arasında yer alıyor ve almalı da. Stratejik sektörlerin tümünde kullanılan girdilerin, yeniden doğaya kazandırılacağı ve atık olmaktan tümüyle arındırılacağı bir teknolojik sıçrama ancak bizi "sürdürülebilir gelecek" e ulaştıracak.

Dünyayı gelecek nesiller için yaşanabilir kılacak, evrende dünyayı yaşam kaynağı olarak koruyacak bir "sürdürülebilir gelecek" in en vazgeçilmez sacayağından birisi ise "sürdürülebilir enerji ekonomisi". Sürdürülebilir enerji ekonomisi ise 3 sacayak üzerine oturuyor: İlki güneş, rüzgar ve jeotermal teknolojilerine, yenilenebilir enerjiye dayalı bir sürdürülebilir enerji üretimi. İkincisi, yakın geleceğin önemli bir teknolojik hamlesi ve keşfi olarak sabit pil üniteleri, sabit pil batarya sistemleri. Üçüncüsü ise, tümüyle elektrikle çalışan her türlü taşıt. Yani, tam elektrikli ulaştırma ve lojistik taşıtları. Sadece, arabalardan, kara taşıtlarından söz etmiyoruz; tümüyle elektrikle çalışan deniz ve hava taşıtlarından da. Roketler ve uzay araçları için ise hayli uzun ve meşakkatli bir AR-GE mücadelesi bizleri bekliyor.

Enerjide, yakın ve orta gelecekte gözleyeceğimiz teknolojik dönüşümün elbette yazılım ve donanım boyutları olacak. Bununla birlikte, bilişim teknolojisindeki 5G ve 6G gibi akıllı cihazların aynı zamanda hem yazılım hem de donanım özelliği içerdiği yeni teknolojileri gözlemleyeceğiz. Bilhassa, üzerinde en kritik yoğunlukta çalışma yürütülen alan ise "batarya" teknolojisi.

Sürdürülebilir Enerji Üretimi, bilhassa güneş ve rüzgarı önceliklendirerek; hidro, jeotermal ve nükleere dayalı, net-sıfır karbon odaklı bir enerji üretimi kompozisyonu oluşturmak anlamına geliyor. İklim değişikliğini durduracak ölçüde bir "Sürdürülebilir Enerji Stratejisi", yenilenebilir enerjinin vazgeçilmezliğini de perçinliyor. Sürdürülebilir enerji üretimi, aynı zamanda ülkeler açısından daha da öncelik kazan-

mış olan enerjide kendi kendine yetebilme şartı adına da önemli bir gereklilik. Ülkelerin enerji arz güvenliğini hem çevreyi hem de ekolojik dengeyi koruyarak, net-sıfır karbon hedefini yakalayacak şekilde tasarlaması, önümüzdeki 10 ile 25 yılın en temel mücadele alanı olarak öne çıkıyor. Bu nedenle, güneş ve rüzgara dayalı enerji üretimi için teknoloji geliştirme, yeni teknolojilere dayalı tesis ve santraller inşa etmek kadar, bilhassa yenilenebilir enerji türleriyle üretilen elektriği "depolama" teknolojilerini geliştirmek de bir o kadar önemli.

En zorlu süreç, en aşılması gereken süreç ise yeni nesil "pil hücreleri" üretmek. Çünkü, yeni nesil pil hücreleri, yenilenebilir enerji imkanlarıyla üretilen elektriğin büyük boyutta depolanmasının yanı sıra sürdürülebilir enerji ekonomisi devriminin üçüncü sacayağını oluşturan tam elektrikli taşıt ve lojistik araçlarının gelişimi açısından da vazgeçilmez bir aşamayı temsil ediyor. Yeni nesil pil hücreleri teknolojisindeki ilerleme, sürdürülebilir enerji ekonomisi devriminde dönüşümün hızını da belirleyen en temel unsur olacak.

Geleceğin Enerjisinde Esas Yarış "Batarya"

Rusya-Ukrayna Savaşı, küresel sistemin 3 yıl içinde karşı karşıya kaldığı ikinci Siyah Kuğu ve küresel enerji arz güvenliğine yönelik tartışmaları da tarihin en karmaşık noktasına taşıdı. Küresel enerji arz güvenliği, üç boyutuyla derinlemesine tartışılıyor. İlki, enerji türleri çeşitliliği ve enerji tedarik çeşitliliği; ikinci tartışma konusu enerjide yeşil dönüşüm; üçüncü tartışma başlığı ise enerjide teknolojik dönüşüm. Rusya-Ukrayna Savaşı patlak verene kadar, bilhassa kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil bazlı enerji türlerini yakın coğrafyalardan temin etmek ülkeler açısından en düşük maliyetli, en kolay çözümdü. Bu nedenle, Rusya hem Avrupa hem de Çin gibi dünyanın önde

gelen enerji tüketicisi coğrafyaları için bilhassa fosil bazlı enerji türlerinde bir numaralı tedarikçi ülke idi.

Bugün ise Ukrayna Savaşı ile birlikte, Avrupa açısından Rusya'dan uzunca bir süre enerji tedariki sonlanmış durumda. Bu da Avrupa gibi dünyanın en önemli enerji tüketicisi bir coğrafyada enerji tedarikinin, enerji çeşitliliğinin eskisinden de daha kritik bir konu başlığı haline gelmesi anlamına geliyor. Öyle ki, küresel iklim değişikliğine karşı en iddialı tedbirleri alan Avrupa'nın "yeşil mutabakat" sürecinin de ilerleme kaydetmesi adına, enerji tedarikinde bir yandan hidro, güneş, rüzgar, jeotermal ve bio gibi yenilenebilir enerji kaynaklarını, bir yandan da hidrojenin rolünü hızla artırmayı sürdürmesi ve ciddi teşvikler vermesi gerekiyor. Elbette, nükleer enerji de vazgeçilmez olarak denklemde olmak koşuluyla. İşte, tam da burada üçüncü başlık devreye giriyor.

O da enerjide, yakın ve orta gelecekte gözleyeceğimiz her boyutta teknolojik dönüşüm. Söz konusu teknolojik dönüşümün elbette yazılım ve donanım boyutları olacak. Bununla birlikte, bilişim teknolojisindeki 5G ve 6G gibi akıllı cihazların aynı zamanda hem yazılım hem de donanım özelliği içerdiği yeni teknolojileri gözlemleyeceğiz. Bilhassa, üzerinde en kritik yoğunlukta çalışma yürütülen alan ise "batarya" teknolojisi. Çünkü, küresel iklim değişikliğini durdurmak ve net-sıfır karbon dünyasına varabilmek için tüm ulaştırma modlarında, tüm ulaştırma araçlarında yüzde 100 elektrikli araçlara geçilmesi, bunun için de dünya genelinde 300 terawattlık dev bir enerji bataryaları kapasitesine ulaşılması gerekiyor. Oysa, dünya genelinde enerji bataryaları kapasite üretimi daha 1 terawattı yeni geçti.

Elbette, dünya ekonomisinin 300 yıl bekleyecek hali yok. 2030'a kadar yıllık yeni nesil enerji bataryası kapasite üretimini en az 10 terawatt ve üzerine çıkarmak

gerekiyor ki, 300 terawatt'a ulaşmak 300 yıldan, hiç olmaz ise 30 yıla inebilsin. Ancak esas sorun, enerjide teknolojik dönüşüm için, yenilenebilir enerjide güneş ve rüzgar teknolojisi için ve bilhassa enerji bataryaları teknolojisi için gereken nadir toprak elementleri ve bu elementler kullanılarak üretilen nadir metallerde, dünya genelinde yine bir tedarik oligopol piyasa düzeni olması. Yani, Rusya, Ukrayna, Çin ve kimi Asya ve Afrika ülkelerinin kontrolünde olan bir hammadde düzeninden söz ediyoruz. Dijitalleşmenin hiper düzeyde hız kazandığı son 10 yılda, akıllı cihaz teknolojilerindeki sıçrama, yeni nesil elektrikli otomobiller, enerji dönüşümü, güneş ve rüzgar enerjisindeki teknolojik gelişmeler, öncelikle nadir toprak elementlerine yönelik talebi katlamış durumda. Bunun yanı sıra, ülkeler arasında yukarıda sıraladığımız tüm alanlara yönelik iddialı bir teknoloji geliştirme yarışının varlığını da atlammak gerekiyor. En temel gerçek, sıraladığımız tüm bu alanlarda açık ara Çin'in küresel tedarik zincirindeki vazgeçilmez rolü bugün masaya yatırılmış durumda.

Bu kritik konuyu Atlantik ile Asya-Pasifik arasında tırmanan küresel ekonomi-politik rekabetin önemli bir başlığı olarak tartışan da var; en basit haliyle, küresel tedarik zincirinde Covid-19'la birlikte sebep olduğu ciddi lojistik sorunları nedeniyle tartışan da var. Bu nedenle, doğal kaynak milliyetçiliğinin de yükseldiği bir dönemde, örneğin "geleceğin benzini" olarak nitelendirilen lityum iyon bataryalar, elektrikli araçların belkemiğini oluştururken, bu alanda ülkeler arasında rekabet nereye sürüklenecek, tüm dünya da bu süreci dikkatle takip etmeyi sürdürecektir. Petrol şirketlerinin dahi petrol çağının kapandığı gerçeği ile enerji teknolojileri yarışına ve özellikle batarya yarışına girdiği bir dönemde, Türkiye'nin "TOGG" hamlesinin ne kadar kritik önemde olduğunu sürekli hatırlayalım. **■**

Esas sorun, enerjide teknolojik dönüşüm için, yenilenebilir enerjide güneş ve rüzgar teknolojisi için ve bilhassa enerji bataryaları teknolojisi için gereken nadir toprak elementleri ve bu elementler kullanılarak üretilen nadir metallerde, dünya genelinde yine bir tedarik oligopol piyasa düzeni olması. Yani, Rusya, Ukrayna, Çin ve kimi Asya ve Afrika ülkelerinin kontrolünde olan bir hammadde düzeninden söz ediyoruz.

Eser Özdi
eserozdil@gmail.com

Rusya-Ukrayna Savaşı Bağlamında AB-Rusya Enerji İş Birliğinde Yaşanan Kopuş: Kış Geldi!

Rusya Ukrayna'ya yönelik ilhak girişiminden ziyade Donetsk ve Luhansk ile sınırlı kalacak bir operasyonla yetinseydi, Batının reaksiyonu cılız olacaktı. Avrupa'nın haritasını ve enerji jeopolitiğini baştan aşağı değiştirecek işgal hamlesi, Batı dünyası tarafından topyekun reddedildi ve Rusya-AB enerji ilişkilerini kopma boyutuna taşıdı.

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarının ardından batı ülkelerinin Rusya'ya yönelik yaptırımlarıyla birlikte Avrupa'da enerji krizi yaşanırken Polonya'nın Gdansk kentine getirilen büyük çapta kömür ülke genelinde ve Avrupa ülkelerine dağıtılmak üzere kara veya demir yoluyla limanlara getiriliyor. Gdansk Şehir Limanı'nda trenlere, gemilere ve tırlara yüklenen tonlarca kömür, hem ülke geneline hem de Avrupa ülkelerine transfer diliyor. (Abdulhamid Hoşbaş/AA, 30 Eylül 2022)

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın patlak vermesi, enerjiyi özellikle de petrol ve doğal gazı, küresel gündemin en üst sıralarına taşıdı. Uluslararası sistemde kalıcı değişimleri beraberinde getirmeye namzet bu savaş, bir diğer boyutuyla Rusya ve AB arasındaki, kökleri Sovyetler Birliği'ne kadar giden enerji iş birliğini de kopma noktasına taşıdı. Bir yandan, Rus doğal gazına hızlı bir alternatif geliştiremeyen AB ülkeleri yüksek doğal gaz ve enerji fiyatları, yüksek enflasyon ve ekonomik yavaşlama ile mücadele ederken, diğer yandan Rusya her sene ortalama 150 milyar metreküp doğal gaz sattığı en önemli pazarı kalıcı olarak kaybetmek üzere. Bu durumun en büyük kazananı başta ABD olmak üzere LNG ihracatçısı ülkeler olurken, en büyük kaybedenler olarak Ukrayna ve AB söylenebilir. Türkiye gibi net doğal gaz ve petrol ithalatçısı ülkeler ise yüksek enerji fiyatları nedeniyle ekonomik olarak negatif etkilenenler arasında sayılabilir. Ancak, ülkemiz her ne kadar ekonomik olarak negatif etkilenenler grubunda olsa da son yıllarda gerçekleştirilen doğal gaz altyapı yatırımları sayesinde, bu kışı ciddi arz problemleri yaşamadan atlattığımız kuvvetle muhtemel görünüyor.

Rusya-AB Enerji İş Birliğinin Temelleri

Son yıllarda çoğunlukla Ukrayna-Rusya arasında yaşanan krizlerle gündeme gelen AB-Rusya doğal gaz ticareti, literatürde de ağırlıklı olarak Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki dönemlere ilişkin gelişmelerle ele alınıyor. Halbuki, iki aktör arasındaki enerji iş birliğinin başlangıcı daha gerilere gidiyor. 1968'de Avusturya'nın Çekoslovakya üzerinden Rus gazı alması, AB ve Rusya'nın selefleri olan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile SSCB arasındaki ilk gaz ticareti olarak kayıtlara geçmişti. Müteakip süreçte, Kuzey Batı Avrupa ile SSCB arasındaki ticari ilişkiler artarak devam etmişti. Bu bağlamda, SSCB'nin ana stratejisi, doğal gaz ticareti ile oluşturulacak karşılıklı bağımlılık çerçevesinde, Transatlantik ilişkilerin derinleşmesini yavaşlatmak ve kendi gaz sahalarını geliştirmek için ihtiyaç duyduğu finansal kaynağı Batı'dan temin etmek idi. Batı Almanya'nın başını çektiği AET için ise SSCB ile kurulan doğal gaz iş birliği ekonomik kalkınma için elzem olan enerjinin ucuz temin edilmesi anlamına geliyordu. Bu ilişkilerin derinleşmesinde, 1973 petrol krizi sonrasında petrolün yerine doğal gazın ikame ürünü olarak artan bir hızla geçmeye başlaması ve bu süreçte SSCB'nin doğal gaz rezervlerinde yaşanan asimetrik artışın büyük etkisi vardır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, ideolojik farklılık, politik sistem ve bir ölçüde topraksal olarak karşılıklı genişleme iddiası bulunan iki grubun, birbiriyle rasyonel ve karmaşık bağımlılık parametreleri çerçevesinde enerji iş birliğini kurup genişletilebilirlerdir. Son Rusya-Ukrayna Savaşı'na kadar birçok siyasi kriz ve jeopolitik kırıma ile karşılaşan AET/AB-SSCB/Rusya, bu krizleri yönetmeyi başarabilmişlerdi. Bunda hiç şüphesiz, ilişkilerin derinleşmesinde önemli rol oynayan resmi-gayri resmi kişiler ve kurumların payı büyüktü. Özellikle 2000'lerde, Almanya'nın ve çok uluslu batılı şirketlerin Kuzey Akım-1 ve Kuzey Akım-2 projeleri ile derinleştirdiği ilişkilerde, eski

Almanya Şansölyesi Gerhard Schröder önemli rol oynamıştır. Rusya ile AB arasındaki enerji/doğal gaz ilişkilerinin kötüleşmesinde, Ukrayna-Rusya arasında son dönemde yaşanan krizler, ana belirleyici olmuştur.

Ukrayna'nın Rolü ve Savaşa Giden Yol

Eski Demir Perde ülkelerinin Batı etkisine girmesi, Rusya açısından başından beri tehdit olarak görülüyordu. 2009'da yayımlanan Rusya'nın Ulusal Güvenlik Stratejisinde NATO ve Batı'nın Doğu Avrupa'daki faaliyetleri eleştirilmiş, 2013'teki güncellemede ise eleştiri dozu artırılarak Rusya açısından "ulusal güvenlik tehdidi" olarak tanımlanmıştır ki süreç, bizi önce 2014'te Kırım'ın ilhakından sonra da Rusya'nın tüm Ukrayna'yı ilhak etmek amaçlı açtığı savaşa kadar götürdü.

Ukrayna-Rusya ilişkilerinin Batıya yansıyan yüzünün ağırlıklı olarak doğal gaz ekseninde geliştiğini söyleyebiliriz. Sovyetler Birliği döneminde başlayan Avrupa-Rusya gaz ticaretinde doğal gaz iletim hatlarının ağırlıklı olarak Ukrayna üzerinden geçecek şekilde inşa edilmesi, gaz ticaretinde Ukrayna'yı önemli bir aktör haline getirmişti. Kuzey Akım-1 ve 2 ile TürkAkım projeleri hayata geçmeden önce her yıl ortalama 100 milyar metreküp Rus doğal gazı, Avrupa piyasalarına Ukrayna üzerinden sevk ediliyordu. 2006, 2009 ve 2014'te yaşanan Rusya-Ukrayna gaz krizlerinin ardından geliştirilen Kuzey Akım 1 ve 2 ile TürkAkım doğal gaz boru hattı projeleri ticari olduğu kadar siyasi anlam da taşıyordu. Her ne kadar Gazprom, Ukrayna tarafından talep edilen transit geçiş ücretinin yüksekliği nedeniyle, alternatif boru hattı projeleri geliştirdiğini iddia etse de bir diğer ana amacın Ukrayna'nın transit rolünü son derece kısıtlayıp, doğal gaz konusunda Ukrayna'nın AB için önemini azaltma hamlesi olduğunu söyleyebiliriz. Zira, önceki yıllarda yaşanan krizler ve fiyat anlaşmazlıkları, AB ve Almanya'nın arabuluculuğu ve finansman desteği ile çözülebilmisti.

Önceki bölümde, AET/AB ile SSCB/Rusya arasındaki doğal gaz/enerji iş birliğinin temellerini tartışırken, ideolojik ve topraksal açıdan genişleme iddiası olan iki tarafın da rasyonel bir iş birliği tesis edebildiğini ifade etmiştik. Bu duruma en önemli neden olarak, her iki tarafın da birbirlerinden daha iyi bir alternatife sahip olmamaları dolayısıyla, ilişkilerin doğasının asgari müştereklerde buluşmayı mecbur kılması gös-terebiliriz. Her ne kadar Rusya'ya olan bağımlılık ciddi olarak düşürülemez de zaman içerisinde alternatif gaz tedarikçileri piyasaya girdiler ve yenilenebilir enerji maliyetleri ciddi manada düştü. Bu gelişmeler, AB-Rusya enerji iş birliğinin rekabetçi bir yapıya evrilmesine neden oldu.

Diğer yandan, Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyelik taleplerine istinaden önce 2008'de Güney Osetya ve Abhazya'yı Gürcistan'dan koparması, ardından da 2014'te Kırım'ın ilhak etmesi Batıya verilmiş net bir göz dağı idi. Batı dünyasının bu gelişmelere verdiği tepkinin cılızlığı, getirilen birkaç etkisiz yaptırım ile sürecin geçiştirilmesi, bütün bu gelişmelere rağmen AB'nin loko-motif ülkesi Almanya'nın Rusya ile enerji iş birliğine tam gaz devam etmesi, Rusya'yı cesaretlendiren ana unsurlar olarak ifade edilebilir. Muhtemelen, Rusya Ukrayna'ya yönelik topyekun bir ilhak girişiminden ziyade Donetsk ve Luhansk ile sınırlı kalacak bir askeri operasyonla yetinseydi, Batının reaksiyonu benzer şekilde olacaktı. Avrupa'nın haritasını ve enerji jeopolitiğini baştan aşağı değiştirecek bu hamle ABD, İngiltere ve AB başta olmak üzere Batı dünyası tarafından topyekun reddedildi ve Rusya-AB enerji ilişkilerini kopma boyutuna taşıdı.

AB'nin Reaksiyonu

AB'nin Rusya'ya verdiği reaksiyonda kademeli bir sertleşme olduğunu görüyoruz. Bunda, zaman içerisinde verilecek reaksiyonların fayda-maliyet analizlerinin netleşmesi kadar Ukrayna ordusunun sahada verdiği mücadelenin ve alınan başarıların da etkili olduğunu ifade edebiliriz.

2009'da yayımlanan Rusya'nın Ulusal Güvenlik Stratejisinde NATO ve Batı'nın Doğu Avrupa'daki faaliyetleri eleştirilmiş, 2013'teki güncellemede ise eleştiri dozu artırılarak Rusya açısından "ulusal güvenlik tehdidi" olarak tanımlanmıştır ki süreç, bizi önce 2014'te Kırım'ın ilhakından sonra da Rusya'nın tüm Ukrayna'yı ilhak etmek amaçlı açtığı savaşa kadar götürdü.

Yaptırımlardan nasibini alan ilk proje Kuzey Akım 2 olmuştur. İnşa ve izin süreçleri tamamlanan projenin lisansı Almanya tarafından iptal edildi. Birçok Rus bankası SWIFT ödeme sisteminden çıkartıldı. RF'nin ülke dışındaki 300 milyar dolarlık rezervleri donduruldu. AB şirketlerinin Rusya'da enerji yatırımları ve teknoloji transferinde bulunmaları yasaklandı. Müteakip süreçte Rus kömürü ve deniz yoluyla taşınan Rus petrolü yaptırımlara tabi tutuldu. Ardından, boru hatlarıyla taşınan Rus petrolü ve petrol ürünlerinin ithalatı (sırasıyla 5 Aralık 2022 ve 5 Ocak 2023) yaptırımlar kapsamına alındı.

AB'nin yaptırım kararlarının genişlediği ve sertleştiği bu dönemde, Rus gazının kesildiği AB üyesi sayısı da arttı. İtalya'ya sevk olunan Rus gazı yüzde 65 azaltıldı. Kuzey Akım 1 ve 2 hatlarında 29 Eylül'de gerçekleştirilen saldırı sonucu tamamen devre dışı kaldı. 2021'de gazının yüzde 40'ını Rusya'dan ihraç eden AB'nin 2022 gaz tedarikinde Rusya'nın payı yüzde 9'a kadar geriledi. Teknik nedenlerle yaşanan bu düşüş, Avrupa Birliği tarafından bir başarı hikayesi olarak aktarılmaktadır. Şüphesiz bu bir başarı olmasa da Rus gazına olan bağımlılığın sıfırlanması politikası, Avrupalı karar alıcılar nezdinde neredeyse tartışmasız olarak kabul görmektedir.

Yenilenebilir enerjiye yatırım yoluyla Rus doğal gazından bağımsızlığı amaçlayan REPowerEU planı, 8 Mart'ta açıklandı (REPowerEU: Joint European Action for More Affordable, Secure and Sustainable Energy, 2022). Bu plan üç ana sacayak üzerine inşa edilmiş durumdadır: Enerji tasarrufunu artırmak, enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve temiz enerjiye geçişi hızlandırmak. Ayrıca bu plan uyarınca, LNG ve alternatif kaynaklarla doğal gaz ihtiyacını karşılamayı amaçlayan AB, Rusya'dan hidrokarbon tedarikini de 2027'de resmen sonuçlandırmaya yönelik hedefini de netleştirmiş durumda.

Ekonomik Yansımalar

Savaşa doğal gaz tedarik çeşitliliği açısından son derece hazırlıksız yakalanan AB ülkeleri, ciddi problemlerle karşı karşıya kalmış durumdadır. Yüksek fiyatlar nedeniyle halihazırda yoğun enerji tüketimi olan pek çok sanayi tesisi üretime ara vermiş durumdadır. Bunlar içerisinde demir-çelik, cam, seramik, otomotiv ve gıda sektörleri başı çekiyor. Ayrıca, demir-çelik, cam, rafineri gibi ağır sanayi şirketleri hem yüksek enerji maliyetleri hem de son derece agresif hedeflerle donatılan yeşil dönüşüm politikaları nedeniyle, yatırımlarını kalıcı olarak Avrupa dışına taşımayı değerlendiriyorlar. Halihazırda yüksek enflasyon ve durgunluk ile mücadele eden Avrupa ekonomileri, krizden hareketle sanayinin yeşil dönüşümünü de hızlandırma hedefi güderken, bir yandan da kalıcı kapasite

Almanya'nın Baltık kıyısındaki Lubmin'deki Kuzey Akım 2 gaz alım istasyonunun görünümü. Almanya, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından Kuzey Akım 2 boru hattını durdurdu. (Abdulhamid Hoşbaş/AA, 23 Şubat 2022)

kayıbı tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar. Bu durumun, sosyal olayları ve toplu gösterileri tetikleme-si beklenebilir.

ABD başta olmak üzere LNG tedarikçilerinin bu süreçten en karlı çıktıkları söylenebilir. ABD'nin Avrupa'ya yönelik LNG satışları tüm zamanların zirvesine çıkarken, pek çok LNG tedarikçisi şirket, uzun dönemli kontratlar ile gelecek 20 yılı garanti altına almış durumdadır.

Türkiye ise yüksek doğal gaz ve petrol fiyatları nedeniyle, ekonomik olarak süreçten negatif etkilenen ülkeler içerisinde yer alıyor. Yılın ilk üç çeyreğinde ülkemizin enerji ithalatına ödediği bedel 76 milyar dolar mertebesine ulaştı; bu rakam tüm zamanların rekorudur. Diğer yandan, bilhassa 2015'te Suriye sınırında düşürülen Rus jetinin ardından kamuoyunda başlayan arz güvenliği tartışmaları bağlamında gerçekleştirilen doğal gaz altyapı yatırımları, devreye alınan LNG terminalleri ve kapasitesi artırılan depolama tesisleri sayesinde, Türkiye'nin Avrupa'ya nazaran kışa çok daha hazır girdiğini söyleyebiliriz.

Sonuçlar

AB-Rusya enerji ilişkileri, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından hızlı bir şekilde kopma noktasına geldi. Bu durum, savaşa hazırlıksız yakalanan Avrupa'nın kısa vadede (önümüzdeki 2-3 sene) enerji arz güvenliği bağlamında farklı yoğunluk ve düzlemlerde sorunlar yaşamasına neden olacak. Sanayi üretimi yavaşlayan Avrupa'nın ekonomilerinde yavaşlama görüleceği gibi yüksek enerji fiyatlarına bağlı enflasyonist ortamın devamı beklenmekte. Bu süreç toplumsal huzursuzluklara ve toplu gösterilere yol açabilir. Kısa vadede, dengeli bir politika izleyen Türkiye'nin, altyapı yatırımları sayesinde süreci daha rahat geçireceği ifade edilebilir. Bununla birlikte, orta ve uzun vadede yeşil dönüşümün getireceği rekabetçi ortamın gerisinde kalınmaması için bu sürecin sanayicimiz tarafından verimli geçirilmesi son derece önemlidir.

Dikkat edilmesi gereken, ideolojik farklılık ve bir ölçüde topraksal olarak karşılıklı genişleme iddiası bulunan iki grubun, rasyonel ve karmaşık bağımlılık parametrelerinde enerji iş birliği kurup genişletilebilirlerdir. Rusya-Ukrayna Savaşı'na kadar birçok siyasi kriz ve jeopolitik kırılma ile karşılaşan AET/AB-SSCB/Rusya, bu krizleri yönetmeyi başarmışlardı.

Ali Baba'nın
MASAL ÇİFTLİĞİ
TATİL BOYUNCA
EĞLENCE SİZİNLE

21 OCAK - 5 ŞUBAT
TARİHLERİ ARASINDA

12:00 - 19:30
SAATLERİ ARASINDA

Seanslarımız
20 Kişi ile
Sınırlıdır.

Ali Baba'nın
MASAL ÇİFTLİĞİ

4-12 Yaş Arası Çocuklar İçin
Etkinliklerimiz
Ücretsizdir

Sizin Avm'niz
AKYAKA PARK

Bu yıl Endonezya'nın başkanlığını yürüttüğü G20'nin Liderler Zirvesi, "Birlikte Toparlanma Daha Güçlü Toparlanma" ana temasıyla Bali'nin güneyinde yer alan Nusa Dua Yarımadası'nda düzenlendi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, zirve kapsamında ABD Başkanı Joe Biden ile bir araya geldi. (TCCB-Murat Çetinmühürdar/AA, 25 Kasım 2022)

Kadir Üstün
kadirustun@setad.org

Türk-Amerikan İlişkileri: 2022'nin Öğrettikleri

Yeni krizlere izin verilmeden mevcut sorunların yönetilmesi anlayışı, iki NATO müttefiki arasındaki stratejik diyalogun tonunu belirledi ancak somut çözüm üretimi noktasında yetersiz kaldığını söylemek gerekiyor. Uluslararası sistemin tarihi sınamalardan geçtiği bir noktada yeni krizlere izin verilmemesi ve ABD'nin Türkiye'nin tercihlerine anlayışlı yaklaşması ciddi kazanımlar olarak görülebilir.

2022'nin en önemli gelişmesi olarak öne çıkan Rusya'nın Ukrayna'ya işgal girişimi uluslararası sistemi derinden sarstı. Avrupa'nın güvenliği yeniden düşünmesine neden olan ve Batı ittifakının kendi içindeki birliği ve dayanışmasını test eden Ukrayna krizi, Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde de belirleyici etki yaptı. Türkiye, işgal girişimine karşı çıkarak Ukrayna'nın bütünlüğünü savunan politikasında tutarlılık gösterdi. Boğazları askeri gemilere kapatan, ateşkes ve barış görüşmeleri için diplomatik girişimlerde bulunan, tahıl ihracatı ve esir takası gibi meselelerde kritik rol oynayan Türkiye'nin askeri ve lojistik destek vermesi Washington da dahil Batı başkentlerinde takdirle karşılandı.

İkili ilişkilerde Ukrayna krizinin oluşturduğu pozitif ivmenin, F-16 tedariki konusundaki olumlu gelişmelerle desteklenmesine

rağmen NATO'nun genişlemesi, Yunanistan'la gerilim ve YPG gibi sorunların karşılıklı güven eksikliğinin etkisinde kaldığını söylemek mümkün. Yeni krizlere izin verilmeden mevcut sorunların yönetilmesi anlayışı, iki NATO müttefiki arasındaki stratejik diyalogun tonunu belirledi ancak yaklaşımın somut çözüm üretimi noktasında yetersiz kaldığını söylemek gerekiyor. Buna karşın uluslararası sistemin tarihi sınamalardan geçtiği bir noktada yeni krizlere izin verilmemesi ve Amerikan tarafının Türk dış politikasının tercihlerine anlayışlı yaklaşması ciddi kazanımlar olarak görülebilir.

Türkiye'nin Ukrayna Krizinde Denge Politikası

Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesi uluslararası sistemde şok etkisi meydana getirirken Türkiye işgale karşı çıkarak Ukrayna'ya destekleyen ancak Rusya'yla da ilişkisini sürdüren bir denge

politikası geliştirdi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Biden, Zelenski ve Putin de dahil birçok liderle görüşerek sorunun barışçıl yollarla çözülmesi için çaba sarf etti. Beyaz Saray'ın Türkiye'nin Ukrayna'ya desteğine ilişkin memnuniyet açıklamaları, NATO içindeki bütünlüğün korunması ve Türkiye'nin Rusya'ya tavır almaya zorlanarak yabancılaştırılması gibi kaygıların öne çıktığını gösterdi.

Türkiye'nin Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunmasına verdiği desteğin yanı sıra Kiev'e askeri ve lojistik desteği de dikkat çekti. Türkiye'nin Boğazları askeri gemilere kapatması ve "gıda krizini" önlemeye yönelik tahıl ihracatı anlaşmasında oynadığı rol öne çıktı. Ankara'nın Moskova ile ekonomik ve ticari ilişkilerini sürdürmekle birlikte işgal girişimini reddetmesi, NATO kararlarına imza atması ve BM'deki kınama oylamasında uluslararası toplumla birlikte hareket etmesi denge politikasının şifrelerini veriyordu.

Trump döneminde yara alan NATO üyeleri arasındaki birliğin yeniden tesis edilmesi için uğraşan Biden yönetimi, Türkiye'nin müttefikliğine sık sık vurgu yaptı. Ukrayna işgaline karşı tavır almamasına rağmen Rusya'yla köprüleri atmayı reddeden Türkiye, iki ülke arasındaki nihai müzakerelerde rol oynayabilecek kilit aktörlüğünü korudu. Washington'ın Türkiye'nin rolüyle ilgili herhangi bir eleştiride bulunmadığını bilakis teşekkür ettiğini müşahade ettiğimiz bu sürecin, Türk-Amerikan ilişkilerine pozitif etkisi olduğunu söylemek mümkün.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi, Türk-Amerikan ilişkileri açısından yumuşatıcı ve yakınlaştırıcı bir rol oynadı ancak bu fırsatın Washington tarafından iyi değerlendirildiğini söylemek pek de mümkün değil. Biden yönetimi Türkiye'yle koordinasyon konusunda diğer bazı Avrupalı müttefiklere oranla daha az çaba gösterdi ve mesafeli bir duruş sergiledi. Yaptırımlara katılmayan Türkiye'yle NATO içerisindeki birlik görüntüsü konusunda sorun yaşamak istemeyen Biden yönetimi, Ukrayna'ya askeri

desteğe odaklanırken Türkiye'yle yakın çalışma konusunda ciddi adım atmadı. S-400 ve YPG gibi meselelerin oluşturduğu karşılıklı güvensizlik, başka alanlarda ortak strateji üretmeye engel oldu.

NATO Genişlemesine Terör Çekincesi

İki ülkenin ilişkilerinde yaşanan en hassas gelişmelerden biri İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurusu süreci oldu. Bu iki ülkenin NATO'ya hızlı kabulüne istekli görünen Washington, Türkiye'nin çekincelerini belirtmesinin ardından sürece doğrudan müdahil olmayarak, sorunun NATO bünyesinde çözülmesini tercih etti. Bu iki ülkenin üyelikleri konusunda Ankara'ya siyasi lobi yapmaktan uzak duran Washington, terör meselesinin ABD'nin YPG'ye desteğini gündeme getireceğinin farkında olduğu için bu konunun Türkiye'yle aday ülkeler arasında müzakere edilmesini tercih etti.

Türkiye'nin çekincelerini Rus taraftarlığı ve NATO'nun işlerini zorlaştırmak olarak sunan bazı analizler dışında, Türkiye'nin tavrına sert bir tepki gelmedi. Bu konu Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir sorun alanı çıkarmadı ancak ABD'nin YPG'ye desteğini dolaylı da olsa tekrar gündeme getirdi; zira Türkiye NATO üyeleri arasında terörle mücadele konusunda ortak bir tavır ve politika oluşturulmasını savunuyor. Türkiye'nin terörle ilgili taleplerine ilişkin ısrarcı tavrının Washington'la yeni bir kriz doğuracağını bekleyenlerin yanıltığı görülmekle beraber NATO çerçevesinin iki ülke arasında tam bir kopuşa izin veremeyecek derecede güçlü olduğu bir kez daha görüldü.

Yunanistan Faktörü

Türkiye ile Yunanistan arasında sorun teşkil eden kıta sahanlığı, hava sahası, adaların silahlandırılması, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki enerji rekabeti gibi sorunların yanı sıra Miçotakis hükümetinin iç siyaset hesapları ile izlediği gerilimi

tırmandırma stratejisi bölgede tansiyonu artırdı. ABD'nin Yunanistan ile ilki 1990'da imzalanan Karşılıklı Savunma İş Birliği Anlaşmasını uzatması, Kıbrıs Rum Kesimine uygulanan silah ambargosunu kaldırması, Yunanistan'daki askeri mevcudiyetini artırması ve silah yardımıyla bulunması, Ankara'nın kaygılarını artırdı. Yunanistan'ı Rusya'dan uzaklaştırmak ve yeni kurulacak üslerle askeri operasyon alternatifleri oluşturmak isteyen Washington, Türk-Yunan gerilimini azaltmak amacıyla arabuluculuk rolünden kaçındı.

Türkiye ve ABD arasında yaşanan S-400 ve F-35 krizleri ile artan Kongre'deki Türkiye hoşnutsuzluğu ve Biden yönetiminin Ankara'ya mesafeli duruşunu fırsata çevirmeye çalışan Atina, Ukrayna kriziyle ortaya çıkan yeni jeopolitik fırsatları değerlendirmek adına ABD'nin desteğini almaya çalıştı. Yunanistan bir yandan Türkiye'ye F-16 satışını engellemeye çalışırken diğer yandan ABD'den edindiği hibe silahları adalara yerleştirerek gerilimi yükseltti. Silah satışında bölgesel dengeleri gözetken ve kısıtlayıcı şartlar öne süren Kongre'nin Yunanistan'a verilen silahlarla ilgili herhangi bir sınırlandırıcı hükümde bulunmaması Ankara'da endişe doğurdu. Washington'ın iki tarafa gerilimi artırıcı eylemlerden kaçınma çağrısı yapmasına karşın Yunanistan'a askeri desteğini artırması, iki ülke arasındaki askeri güç dengesinin bozulacağı yönündeki kaygıları derinleştirdi.

F-16 Tedarikinin Savunma İlişkilerine Etkisi

Türk-Amerikan ilişkilerindeki olumlu gelişmelerden biri Türkiye'nin ABD'den satın almak istediği 40 adet F-16 ve 80 adet modernizasyon kiti satışının önünü kesebilecek maddelerin savunma bütçesi yasasından çıkarılması oldu. Türkiye'ye F-16 satışı Başkan Biden ve Kongre'deki Demokratlar arasında dış politikada en ciddi anlaşmazlıklardan biri oldu. Biden, Madrid'de NATO liderler zirvesin-

Trump döneminde yara alan NATO üyeleri arasındaki birliğin yeniden tesis edilmesi için uğraşan Biden yönetimi, Türkiye'nin müttefikliğine sık sık vurgu yaptı. Ukrayna işgaline karşı tavır almasına rağmen Rusya'yla köprüleri atmayı reddeden Türkiye, iki ülke arasındaki nihai müzakerelerde rol oynayabilecek kilit aktör rolünü korudu.

de Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüş ve Türkiye'ye F-16 satışı konusuna olumlu baktığını dile getirmişti. Buna rağmen Kongre'nin satışa sıcak bakmaması, ikili savunma ilişkilerinde pozitif gündem umutlarını söndürebilecek bir etki oluşturuyor.

F-16'ların S-400 sistemleriyle uyumsuzluk potansiyeli taşımaması ve Türkiye'nin bu uçakları çok eskiden beri kullanıyor olması, bu satışın gerçekleşmesini kolaylaştıran unsurlar olarak öne çıkıyor. NATO kapasitesinin güçlü tutulmasını savunan Washington'ın F-16 satışıyla Türkiye'nin kapasitesinin desteklenmesinin aynı zamanda NATO'nun gücüne de katkı olduğunu anlatması gerekiyor. Ancak Kongre'nin silah satışlarındaki rolü itibarıyla sürecin son aşamasında dahi sorun çıkarma ihtimali bulunuyor. F-16 satışının bir yandan ikili ilişkilerde yeni bir sorun alanı olarak öne çıkma potansiyeli var ama bir yandan da Washington'a Ankara'nın güvenliğini ciddiye aldığını gösterme fırsatı veriyor.

ABD'nin YPG'ye Desteği

Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen unsurların belki de en önemlisi ABD'nin Suriye Demokratik Güçleri (SDG) yapısı içerisinde kilit rol oynayan PKK'nın Suriye şubesi YPG'ye verdiği destek. Türkiye'nin olası askeri müdahalesine karşı çıkan Washington, Ankara'nın kendini savunma hakkını desteklese de Suriye'nin kuzeybatısına yönelik operasyonlara "bölgede istikrarsızlık çıkarabilir" ve "DEAŞ'a karşı kazanımları riske atabilir" gibi gerekçelerle karşı çıkıyor. Suriye sınırı boyunca gerilimin tırmanmasının tehlikeli olacağını düşünen Washington, yapılacak bir kara hareketinin ABD personelinin güvenliğini tehlikeye atabileceğini savunuyor.

Biden yönetimi 2022 içerisinde Kuzey Suriye politikasında bir değişikliğe gitmedi ve Kongre de Pentagon'un bu bölgedeki operasyonları ve SDG'ye yardım için istediği bütçeyi onaylamaya devam etti. Politika değişikliği emarelerine

rastlanmazken Washington'ın Ankara'nın bazı operasyonlarla terör örgütü liderlerini ve örgüt lojistik kapasitesini hedef almasına sessiz kalmak zorunda kaldığı not edilmeli. ABD'nin YPG'ye desteği nedeniyle iki ülke arasında devam eden çıkar ve politika çatışması bu hassas bölgedeki gelişmelerin Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılğan bir alan oluşturmaya devam edeceğini gösteriyor.

İkili İlişkilerin Geleceği

Ukrayna krizinin NATO'yu adeta yeniden canlandırmasına ve Türk-Amerikan ilişkilerinde pozitif bir ivme oluşturmaya rağmen ikili ilişkilerdeki kritik sorunların çözülmediğini ancak yeni bir krize meydan vermeyecek şekilde yönetildiğini gözlemledik. İki ülke arasında kurulan Stratejik Diyalog Mekanizması, Ukrayna, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği başvuruları, YPG meselesi, Doğu Akdeniz'de enerji, Yunanistan'la yükselen tansiyon ve F-16 satışı gibi meselelerin takibini sağlayarak iş birliği potansiyelinin önünü açık tuttu. Önümüzdeki dönemde bu mekanizmanın politika farklılıklarının yönetilmesinin ötesinde kritik sorunların çözümüne odaklanması iki ülkenin çıkarına olacaktır.

Uluslararası sistem açısından son derece kritik bir yıl olan 2022'de Türk-Amerikan ilişkilerinin tekrar rayına oturması için doğan fırsatlar olduğu kadar uzun zamandır devam eden karşılıklı güven sorununun devam ettiğini söyleyebiliriz. Türkiye'yle güçlü bir siyasi koordinasyon yürütmekte eksik kalan Biden yönetimi, karşılıklı iş birliğini daha çok NATO gibi uluslararası kurumlar üzerinden yürütmeyi tercih etti. Bu da ikili ilişkilerdeki sorunlu alanların giderilmesi için gerekli olan kapsamlı stratejik diyalogu sağlamakta eksiklik doğurdu. Önümüzdeki dönemde dış krizlerin devam edeceği düşünüldüğünde, iki ülkenin stratejik diyalog mekanizmasını, sorunları çözerek ortak politikalar oluşturma yönünde kullanması gerekiyor. **■**

 ABD askerleri, Suriye'de Haseke ilinin doğusundaki Malikiyye ilçesinde Türkiye ve Irak sınırına yakın bölgede YPG/PKK'lı teröristlere silahlı eğitim verdi. Çok sayıda ABD yapımı "Bradley" tipi zırhlı muharebe aracının kullanıldığı eğitimde YPG/PKK'lı teröristler, hafif ve orta menzilli silahların kullanımı hakkında eğitildi. (Hedil Amır/AA, 7 Eylül 2022)

Silah satışında bölgesel dengeleri gözeten Kongre'nin Yunanistan'a verilen silahlarla ilgili herhangi bir sınırları hükümde bulunmaması Ankara'da endişe doğurdu. Washington'ın iki tarafa gerilimi artırıcı eylemlerden kaçınma çağrısı yapmasına karşın Yunanistan'a askeri desteğini artırması, iki ülke arasındaki askeri güç dengesinin bozulacağı yönündeki kaygıları derinleştirdi.

Yücel Acer

yacer@ybu.edu.tr

Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun, Atina'da, Yunanistan Dışışleri Bakanı Nikos Dendias'ı resmi ziyaretinden bir kare. (Cem Özdel/AA, 31 Mayıs 2021)

2022'de Türk-Yunan Sorunlarına Dair Gerilimler ve 2023 Projeksiyonu

2022 boyunca Yunanistan, söylemlerinin ötesinde gerilim doğuran bazı eylemlere de girişmiş, silahsız ve askersiz kalması gereken Doğu Ege Adaları'nı silahlandırma faaliyetlerini hızlandırmış, ülkesine yeni ABD askeri üslerinin açılmasına izin vermiş ve Girit merkezli bazı eylemler planlayarak Türkiye'yi rahatsız etmeye gayret göstermiştir.

2022, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde gergin bir yıl oldu. Bu gerginlik, bir anlamda şaşırıydı, zira iki ülke, 2002'de başlayan ve 2016'da kesilen istikşafi görüşmeleri, 25 Ocak 2021'de yeniden başlatmışlar, 16 Mart 2021'de İstanbul'da, 6 Ekim 2021'de de Atina'da bir araya gelmişlerdi. "İstışari görüşmeler" adını alan görüşme sürecinin devam etmesi beklenirken, 2022'nin hemen başlarında, özellikle Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya saldırısının akabinde Yunanistan, Türkiye'ye yönelik sert söylemlerde bulunmaya başladı.

Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik tavırlarında özel herhangisi bir değişim bulunmazken, Yunanistan'ın Türkiye ile ilgili "saldırgan", "genişlemeci", "hukuk dışı davranan saldırgan" bir ülke algısı oluşturma ve başta ABD olmak üzere bazı devletlerin Türkiye üzerinde baskı kurmasını sağlama çabalarına giriştiği görüldü. Bu durum, kaçınılmaz olarak iki ülke arasında bir gerginlik döneminin başlamasına yol açtı.

2022 boyunca Yunanistan, bu nevi söylemlerinin ötesinde gerilim doğuran bazı eylemlere de girişerek, silahsız ve askersiz kalması gereken Doğu Ege

Adaları'nı silahlandırma faaliyetlerini hızlandırmış, ülkesine yeni ABD askeri üslerinin açılmasına izin vermiş, Ege Denizi'nde kaçak göçmenler üzerinden Türkiye'yi rahatsız edici geri itme eylemleri gerçekleştirmeye devam etmiş ve Girit merkezli bazı eylemler planlayarak Türkiye'yi rahatsız etmeye gayret göstermiştir.

Yunanistan'ın Doğu Ege Adalarını Askerleştirme ve Silahlandırma Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 13. maddesinde, Midilli (Lesvos), Sakız (Chios), Sisam (Samos) ve Ahikerya (Ikaria) adalarında "hiçbir deniz üssü kurulmayacak, hiçbir istihkam yapılmayacak" ve hatta söz konusu "adalarda Yunan askeri kuvvetleri, askerlik hizmetine çağırılmış ve buldukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısından çok olmayacağı gibi, jandarma ve polis kuvvetleri de bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda kalacaktır" hükümleri getirilmişti.

Doğu Ege Adaları'nın geriye kalanlarını oluşturan On İki Adalar ise 1947 Paris Antlaşması'nın 14. maddesi ile Yunanistan'a devredilirken "askerden arındırılacak ve öyle kalacaktır" şartı getirilmişti.

Girit'in Karasularının Genişletilmesi Girişimi ve Ada'nın Güneyinde Kaynak Arama Faaliyetleri

Yunanistan'ın Girit'in karasularını genişletme girişimleri, esasen İyon Denizi'nde karasularının genişletilmesine ilişkin 19 Ocak 2021 tarihli kararı ile konuşulmaya başlanmıştır. Başbakan Miçotakis Yunan Parlamentosu'nda aynı gün yaptığı konuşmada, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak, "Yunanistan'ın karasularını genişletme hakkını kalan diğer deniz alanlarında da kullanma hakkını saklı tuttuğunu" ve bu hakkın "Girit çevresinde" de uygulanabileceğini ifade etmişti. Dışişleri Bakanı Nikos Dendias da Parlamento'nun aynı oturumunda açıkça Girit'in Anadolu Yarımadası'na bakan kısmını kastederek genişletmenin "doğu kıyıları içerir" ifadesini kullanmıştır.

Diğer taraftan Dendias farklı zamanlardaki açıklamalarında, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden doğan karasularının genişletilmesi hakkının "devredilmez bir hak olduğu" ve "adaların da ana kara ile aynı haklara sahip olması" hasebiyle "Girit'in de bu hakkının saklı tutulduğunun" altını çizmektedir.

Atina yönetimi, Girit'in karasularının genişletilmesine ilişkin beyanlarının yanı sıra Girit açıklarında doğal kaynak arama ve işletme faaliyetlerine de fiilen başlamıştır. Halihazırda Girit açıklarında ABD merkezli ExxonMobil ortaklığı ile başlattığı doğal gaz arama çalışmaları devam etmektedir. Bu hususta Başbakan Miçotakis tarafından yapılan açıklamada, söz konusu doğal kaynak arama çalışmalarının Girit Adası'nın güneyi ve güneybatısında gerçekleştirildiğine vurgu yapılmaktadır.

Gelinen noktada, Yunanistan'ın iki ülke arasında esasen Ege

Denizi'nde yaşanan gerginlikleri 2023'te Doğu Akdeniz'e taşımaya çalışacağı öngörülebilir. 2019'da Türkiye ile Libya arasında imzalanan "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası"nın Yunanistan'da doğurduğu tepki çok derin olmuştur. Buradan hareketle Atina yönetimini, Girit Adası'nın karasularını genişletmeye odaklandığını görmektediriz.

Söz konu girişimlerin iki ülke arasındaki deniz alanlarına dair halihazırdaki uyuşmazlığı tırmandırma niyeti ile mi yoksa Türkiye'nin tepkisinin nispeten yumuşak olacağına dair bir öngörü ile mi planlandığını tespit etmek güç gözüküyor. Ancak dikkat çeken husus, muhtemel genişletme eyleminin Girit'in Doğu Akdeniz tarafında kalan güney ve doğu kıyıları ile sınırlı kalarak Ege Denizi'ne uzanmayacağıdır. Girit'in doğu kıyıları Doğu Akdeniz'de kalsa da Türkiye'nin talep ettiği kıta sahanlığı alanlarına tecavüz edeceğinden Türkiye'nin sert tepkisine yol açabilecek niteliktedir.

Girit Adası'nın güneyinde doğal kaynak arama faaliyetleri ile de Yunanistan, aynı zamanda iki ülke arasındaki gerilimi, bu kez de kıta sahanlığı alanına taşıyacak girişimlerde bulunuyor. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de doğal kaynak arama çabası, kıta sahanlığı sorununu yeniden gündeme taşımakla birlikte bölgedeki güç mücadelesini aralarında Türkiye'nin de yer aldığı çok taraflı bir hale getirebilir. Miçotakis yönetiminin Girit üzerinden gerçekleştirmeyi planladığı Doğu Akdeniz politikasının esas gerekçesinin, bölgedeki deniz yetki alanlarının paylaşılmasındaki güç mücadelesinde mesafe alma çabasının bulunduğunu söylemek de mümkündür. Bu bağlamda Yunanistan doğal kaynak arama faaliyetlerini Girit Adası'nın doğusuna taşıyarak Türkiye-Yunanistan arasında sahada somut bir krizin doğmasına yol açabilir.

Türkiye ile Yunanistan arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan uyuşmazlıkların önemli taraflarından birisi de Mısır'dır. Türkiye ile Mısır arasında uzun süredir devam eden siyasi diyalog kopukluğunu gidermek mümkün olmadığı sürece, 2023'te de Mısır'ın Türkiye karşısında Yunanistan lehinde bazı tavırlar sergilemeye devam edeceği kestirilebilir. Mısır, yakın zamanda yayınladığı 595 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile batıda Libya ile deniz sınırı çizilmesi gereken bölgede, Mısır'ın karasuları ve MEB alanlarının nerelere kadar uzandığını belirleyen koordinatlar yayınlamıştır ve bu koordinatlar Yunanistan'ın lehine olabilecek yeni eylemlere zemin hazırlayacak nitelikler göstermektedir. Zira söz konusu kararname, bir yandan Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması'nı dikkate almazken, diğer yandan Yunanistan'ın Girit adasına eşit miktarda kıta sahanlığı/MEB öngörüyor gözükerek, Türkiye'nin beklentilerine aykırı bir nitelik göstermektedir.

Sonuç Olarak...

Yunanistan, sıkça tekrarladığı resmi beyanlarında Türkiye'yi "Yunanistan ulusal hava sahasını ihlal eden", "Yunanistan'ı tehdit eden", "hukuk dışı davranan", "revizyonist", "yayılmacı" ve "AB ve NATO hedeflerine aykırı davranan" bir devlet olduğu iddialarını tekrar ederek, ilişkileri ciddi oranda gerilime sürüklemiştir. Bütün bunların sonucunda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 1 Haziran'da yaptığı açıklamada Yüksek Düzeyli İstişare Konseyi dahil ikili görüşmelerin sonlandırıldığını, Yunanistan'ın "samimi ve ciddi" görüşme niyeti göstermeden görüşmelerin tekrar başlatılmayacağını ifade etmiştir. Bütün mesele, Yunanistan'ın sorunlarını doğrudan ve samimi bir şekilde Türkiye ile görüşmeyi seçmesidir. 2023'te ilişkilerin düzelmesinin anahtarının da bu adım olacağı söylenebilir. **K**

Yunanistan 2022'de özellikle Limni, Midilli, Sisam gibi Doğu Ege Adaları'nı silahlandırma faaliyetlerine ivme kazandırmış, bazı adalara zırhlı araçlar yerleştirmiş, bazı adalara da askeri uçaklar konuşlandırmıştır. Kimi adalarda tümen kimi adalarda tugay seviyesinde birlik bulunduran Yunanistan'ın, adalardaki toplam askerinin 50 ila 100 bin arasında olduğu tahmin ediliyor.

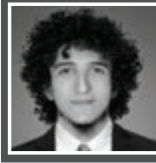
Türkiye'nin Suriye Politikası ve 2023 Senaryoları

2022'nin Suriye'si, 2023 Suriye'sine ışık tutuyor. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın devam ettiği denklemde Türkiye'nin elinin Suriye sahasında çok daha güçleneceği öngörülebilir. Yine savunma sanayiinde atılan adımlar, Akıncı gibi yeni sistemlerin envantere daha fazla girmesi, hava savunma sistemlerinin Suriye hava sahasını kapsamaya başlaması, Türkiye'nin askeri caydırıcılığını da artıracaktır.

Can Acun

cacun@setav.org

Kutluhan Görücü

kutluhanгорucu89@hotmail.com

Suriye için 2022'nin geçmiş yıllara nazaran daha istikrarlı bir yıl olduğu söylenebilir ancak Rusya-Ukrayna Savaşı'nın meydana getirdiği jeopolitik etki, Suriye'yi de derinden sarstı. Rusya'nın görece askeri güçlerini Suriye'den Ukrayna'ya kaydırması, İran'ın kendi iç işleriyle meşguliyetinin artması, Biden yönetiminin Suriye'ye olan ilgisizliği Türkiye'nin elini özellikle sahada güçlendirmiş durumda. Yine de çok aktörlü Suriye sahasında, tarafların büyük bir hamle yapmadığı görüldü.

2022, 5 Mart Mutabakatı'nın sağladığı ateşkes ile birlikte Suriye savaşında toprak değişiminin yaşanmadığı ikinci yıl olarak kayıtlara geçti. Bahar Kalkanı Harekatı (BKH) ile Türkiye'nin rejim ile muhalifler arasında inşa ettiği askeri denge, bugün de geçerliliğini koruyor. Muhalifler Türkiye'nin desteğiyle mevcudiyetlerini korurken, Suriye rejimi ise özellikle ekonomik açıdan ciddi bir çöküş yaşıyor. PKK/YPG

bölgelerinde ise ABD himayesi devam ederken, terör örgütü temelli tehditler devam etti. Türkiye'nin nüfuzu altında Suriye Milli Ordusu (SMO) tarafından kontrol edilen bölgelere PKK/YPG tarafından saldırılar, görece azalmış olmakla birlikte sürüyor, yine terörist unsurlar Türkiye içine sızarak İstanbul ve Mersin gibi şehirlerde terör eylemleri de gerçekleştirdiler.

2023 için öne çıkan en önemli iki başlığın Türkiye ile rejim arasındaki normalleşme süreci ile Türkiye'nin PKK/YPG'ye karşı muhtemel askeri operasyonu olduğu söylenebilir. Bunun yanında bir diğer konu olarak İdlib ateşkesi bağlamında HTŞ'nin Afrin hamlesi sayılabilir. Türkiye ile rejim arasında istihbarat seviyesinde devam eden görüşmeler, ileri bir seviyeye taşınmak isteniyor. Öte yandan Türkiye, Irak ve Suriye'yi kapsayacak şekilde gerçekleştirdiği Pençe-Kılıç Hava Harekatı sonrasında Suriye'ye yönelik kara hareketini da içeren askeri operasyon seçeneğini dillendirmeye başladı. Haziran'da SMO içerisinde çatışmalara taraf

Türk Silahlı Kuvvetleri Fırat'ın doğusunda devriye icra ediyor.
(Mehmet Fatih Aslan/AA)

olan ve Cinderes'e giren HTŞ, Ekim'de de Afrin'e girerek şehirde kontrol sağladı. HTŞ'nin büyük ölçüde geri çekilmesiyle sorun şimdilik çözüldü. Ancak gelecekte HTŞ'nin tekrar geri dönebilmesinin önünde belirgin bir engel bulunmuyor.

Türkiye'nin Muhtemel Askeri Operasyonu

BKH'nin İdlib sahasında sağladığı denge, 2023'te Suriye'de muhtemel askeri hareketliliğin daha ziyade Türkiye/SMO ile PKK/YPG arasında olabileceğini göstermektedir. BKH'den bu yana Suriye sahasında toprak değişiminin yaşanabilmesi, Türkiye'nin PKK/YPG'ye karşı askeri operasyon kararı almasıyla gerçekleşebilir. Türkiye, 2021'den bu yana da söz konusu seçeneği sürekli dillendirdi. İstiklal Caddesi'nde gerçekleştirilen terör eyleminin ardından Türkiye'nin düzenlediği Pençe-Kılıç Hava Harekati, kara hareketinin habercisi olarak algılandı. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan da bu doğrultuda açıklamalar yaptı. Daha da ileri giderek, ilk olarak hedef bölgelerin Tel Rifat, Münbiç ve Ayn el Arab olduğunu ifade etti. Geçtiğimiz Haziran'da ise Tel Rifat ve Münbiç olduğunu belirtmişti.

23 Kasım'da gerçekleşen açıklamaların ardından bir ay gibi bir süre geçmesine rağmen Türkiye ile Rusya arasında görüşmeler sürüyor. Öte yandan Rusya PKK/YPG'yi Tel Rifat, Münbiç ve Ayn el Arab gibi bölgeleri rejime bırakması yönünde ikna etmeye çalışıyor. Ancak sonuç alamadığı da biliniyor. ABD ise askeri operasyona tamamen karşı çıkıyor, geçmişte olduğu gibi. Ancak Tel Rifat bölgesi burada ayrışıyor. Çünkü ABD, resmi olarak bölgenin SDG'ye bağlı olmadığı görüşünde. Buna karşı Münbiç ve Ayn el Arab ise 2019'da yapılan mutabakata göre, Türkiye'nin operasyon gerçekleştirmesi halinde ABD'nin yaptırım bölgeleri arasında yer alıyor.

Diğer yandan Rusya ise Türkiye için operasyon alanı olarak Ayn el Arab'ı (Kobani) gösteriyor. Nitekim Rusya'ya göre Tel Rifat ve Münbiç rejim kontrolünde. Keza Rusya Savunma Bakanlığı da haritalarında söz konusu bölgeleri bu şekilde tanımlıyor. Ayn el Arab (Kobani), Barış Pınarı Harekati ile Fırat Kalkanı Harekati bölgeleri birleştirmek, Süleyman Şah Türbesi'nin eski yerine taşınması, PKK için sembolik ve psikolojik önemi bakımından öne çıkıyor. Ancak Ayn el Arab'a yönelik operasyon, ABD'nin yaptırım tehdidi gibi riskleri içerisinde barındırıyor. Bu nedenle ilk etap için Tel Rifat dillendiriliyor.

Türkiye ile Suriye Rejimi Arasında Muhtemel Normalleşme Süreci

Türkiye'nin BKH ile birlikte İdlib'te rejim lehine olan askeri durumu değiştirerek ateşkesi sağlaması, Suriye'de yeni bir dengeyi beraberinde getirdi. Bu denge, askeri olarak sahaya ateşkes imkanı sağlasa da diplomasi sahasını değiştirmede. Devam eden süreçte rejim, Cenevre'de süren anayasa görüşmelerini fiilen dondurmuş oldu. Bununla birlikte rejim, Arap dünyası ile belirli bir görüşme trafiği yakaladı. Normalleşmenin adımları atılmaya çalışıldı. Türkiye ile rejim arasındaki normalleşmeye yönelik ilk resmi mesaj, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'ndan geldi. 11 Ağustos'ta Çavuşoğlu'nun "Muhalefetle Suriye'deki rejimi bizim bir şekilde anlaşmamız lazım. Aksi takdirde kalıcı barış olmaz" ifadeleri normalleşmenin ilk adımları olarak kamuoyunda yankı buldu. Ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Katar'da Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah Sisi ile görüşmesinin ardından "Beşşar Esed ile de görüşebilirim" açıklaması, Türkiye'nin rejim ile ilişki tesis etme niyetlerinin sahiciğini açıkça göstermiş oldu. Yine Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı son açıklamayla Türkiye, Rusya ve Suriye arasında üçlü

bir mekanizmanın kurulabilme ihtimalini ortaya koydu. Nitekim Aralık sonunda Savunma Bakanı Hulusi Akar ile MİT Başkanı Hakan Fidan'ın Rus ve Suriyeli mevkidaşlarıyla Moskova'da gerçekleştirdiği görüşme de bu opsiyonun hayata geçirilmeye başladığını gösterdi.

Öte yandan, Türkiye'nin rejim ile normalleşme ya da ilişki tesis etme niyetleri ortaya konsa da rejim tarafında temkinli bir yaklaşımın olduğu görülüyor. Rejimin, Türkiye'deki muhalefetin kendisine olan aşırı pozitif yaklaşımından güç alarak, seçim öncesinde Türkiye ile ilişkileri normalleştirme yönünde bir adım atmaktan uzak durduğu anlaşılıyor.

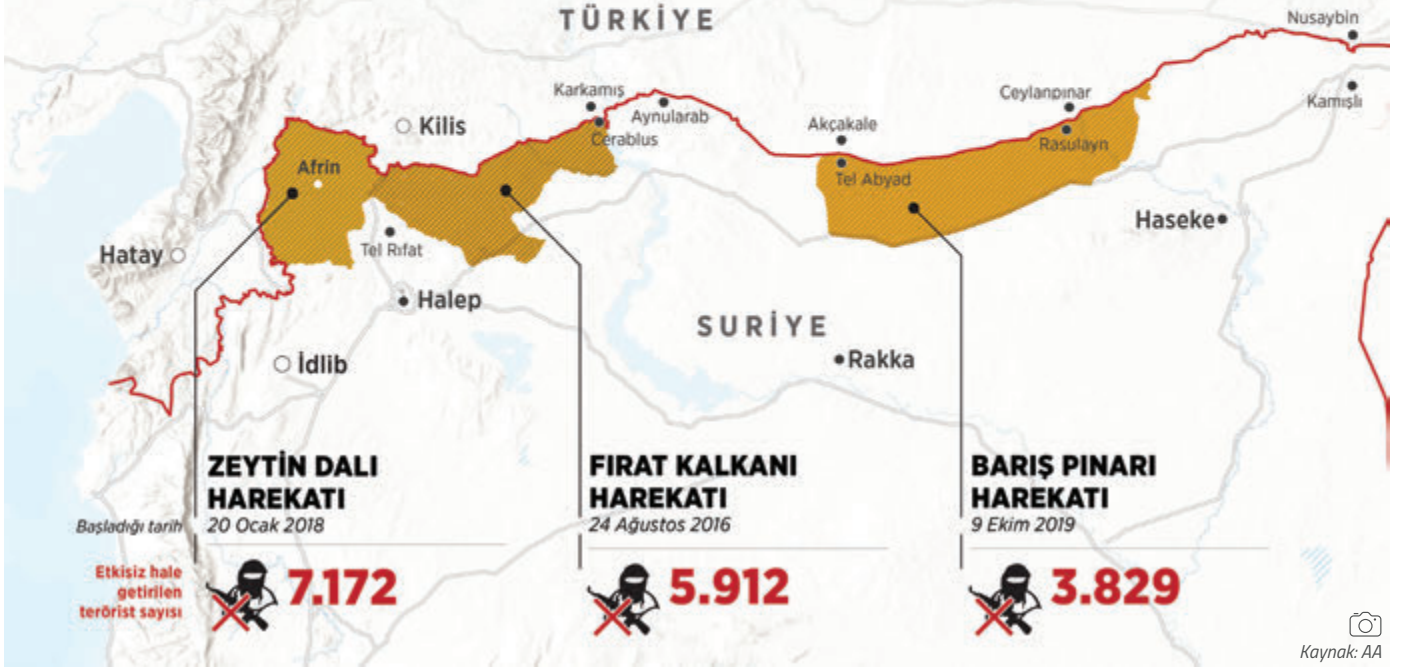
Suriye'de PKK/YPG ile mücadele, siyasi çözüm ve Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların geri dönüşü, Türkiye açısından kritik konuların başında geliyor. Türkiye konu başlıklarını belirlese de "rejim bu başlıklara dair ne vaat edebilir" konusu, tartışmaya oldukça açık. PKK/YPG'nin ABD şemsiyesi altında olduğu, Rusya'nın PKK/YPG yönelik askeri hamlelere karşı pozisyon aldığı, Esed rejiminin ise PKK/YPG'lileri Suriye ordusuna entegre etme gibi bir arayış içinde olduğu düşünüldüğünde, ortak bir pozisyon üretmek çok zor görünüyor.

Suriyelilerin geri dönüşü hususunda ise Ürdün ve Lübnan örneklerinin son derece kötü sonuçlarıyla karşılaşıyor. Rejim bölgelerinde yaşayan Suriyelilerin dahi kötü hayat ve ekonomi koşulları nedeniyle ülkeden ayrıldığı veya ayrılma arayışında olduğu biliniyor. Görülmektedir ki, Suriyelilerin geri dönüşü için rejim ile muhalefetin uzlaşmasının da ötesinde çalışmalar gerekiyor. Bu doğrultuda, Türkiye ile rejimin muhtemel normalleşme sürecinin dosyaları oldukça zorlu duruyor. Siyasal çözüm, yeni anayasa ve muhalefetin yönetime entegrasyonu gibi başlıklarda, Esed rejiminin adım atması da pek olası gözüküyor.

2022, 5 Mart Mutabakatı'nın sağladığı ateşkes ile birlikte Suriye sahasında toprak değişiminin yaşanmadığı ikinci yıl olarak kayıtlara geçti. Bahar Kalkanı Harekati ile Türkiye'nin rejim ile muhalifler arasında inşa ettiği askeri denge, bugün de geçerliliğini koruyor. Muhalifler Türkiye'nin desteğiyle mevcudiyetlerini korurken, Suriye rejimi ise özellikle ekonomik açıdan ciddi bir çöküş yaşıyor.

Suriye'nin kuzeyindeki operasyonlarla 6 yılda 17 bin terörist etkisiz hale getirildi

Türk Silahlı Kuvvetleri, Suriye'nin kuzeyinde yürüttüğü Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketleri ile 6 yılda yaklaşık 17 bin teröristi etkisiz hale getirdi

Kaynak: AA

2023'te Suriye'de Bizi Neler Bekliyor?

2022'nin Suriye'si, 2023 Suriye'sine ışık tutuyor. Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı'nın devam ettiği denklemde, Türkiye'nin elinin Suriye sahasında çok daha güçleneceği öngörülebilir. Yine savunma sanayiinde atılan adımlar, Akıncı gibi yeni sistemlerin envantere daha fazla girmesi, hava savunma sistemlerinin Suriye hava sahasını kapsamaya başlaması, Türkiye'nin askeri caydırıcılığını da artıracaktır.

Türkiye açısından Suriye'deki ana başlıklar ise İdlib meselesi ve Muhaliflerle/HTŞ arasındaki denklem, Suriye rejimi ile yürütülmesi muhtemel müzakereler ve PKK/YPG'ye yönelik kapsamlı askeri hareketler olacaktır. Elbette yukarıdaki başlıklar bağlamında mültecilerin geri dönüşü de önem arz eden konulardan biridir.

2023'te BKH ile rejim ve muhalifler arasında yakalanan ateşkes ortamının devam edebileceği ifade edilebilir. İdlib'te sükunetin sürmesi HTŞ'nin odaklarını, 2022'de de olduğu gibi farklı noktalara kaydırabilir. HTŞ'nin bu ateşkes ortamını kullanarak, Suriye muhalefeti içerisinde gedikler açmaya ve o noktalardan sızmayı sürdürmesi de beklenebilir. Buna rağmen Türkiye'nin tavrı belirleyici olacaktır. Türkiye ile rejim arasındaki muhtemel normalleşme sürecinin nasıl gerçekleşeceği ise 2023'ün en büyük muammalarından birini oluşturuyor. Henüz istihbarat seviyesinde olan görüşmelerin, Dışişleri Bakanlığı seviyesine

Türkiye'nin Bahar Kalkanı Harekati ile birlikte İdlib'te rejim lehine olan askeri durumu değiştirerek ateşkesi sağlaması, Suriye'de yeni bir dengeyi beraberinde getirdi. Bu denge, askeri olarak sahaya ateşkes imkanı sağlasa da diplomasi sahasını değiştirmedir. Devam eden süreçte rejim, Cenevre'de süren anayasa görüşmelerini fiilen dondurmuş oldu.

gelmesi ve ardından üzerinde çalışılan dosyalarda belirli bir muhabakat sağlanması gerekecek. 2023 bu çalışmaların başladığı bir yıl olabilir. Ancak "nasıl bir netice ortaya çıkar ve sahada uygulanabilir olur" sorusu, büyük bir soru işareti olarak duruyor.

Türkiye'nin PKK/YPG'ye yönelik muhtemel askeri operasyonu da yukarıdaki başlıkta detaylandırıldığı gibi, Türkiye'nin Suriye sahasındaki en büyük zorluklarından birini oluşturuyor. ABD ve Rusya'nın Suriye sahasında PKK/YPG'den vazgeçmesi muhtemel görünmüyor. ABD'nin çekildiği noktalarda bile Rusya, PKK/YPG'yi korumayı üstleniyor. Münbiç ve Ayn el Arab örneklerinde olduğu gibi, ABD'nin yaptırım tehdidi de halen sürüyor. Türkiye'nin Irak sahasıyla birlikte düşünüldüğünde teröre karşı elde ettiği yerleşik kazanımlar oldukça değerli. 2023, bu kazanımların korunarak üzerine eklenildiği bir yıl olacaktır. **■**

ABD'de Türk kahvesinin bilinirliğini artırmak, kahve seven Türk ve Amerikan toplumlarını birbirine yakınlaştırmak amacıyla New York'un Times Meydanı'nda Türk kahvesi sunuldu. (Tayfun Coşkun/AA)

2022'den 2023'e Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Gündemi

Kamu diplomasisi; bir devletin kendi halkına dair kültürünü, ideallerini, düşüncelerini, kurumlarını, ulusal hedeflerini ve mevcut politikalarını yabancı kamuoylarına anlatmak için girdiği bir iletişim sürecidir. Geniş bir yelpazeyi kapsayan kamu diplomasisinin nüvesi, yabancı halkların düşüncelerini etkileyebilmek adına onlarla doğrudan iletişime geçilmesidir.

Erman Akıllı

ermanakilli@ahievran.edu.tr

Sosyal medyanın ve gelişen iletişim teknolojilerinin gündelik hayatın bir parçası olduğu günümüzde, devletlerin klasik diplomasi anlayışının dar kalıplarından ziyade toplum odaklı farklı yöntemler üzerinden diplomalarını inşa ettikleri görülmektedir. Nitekim devletler, klasik diplomasi elitleri arasındaki iletişimi önceleyen yapıda farklı olarak, yabancı kamuoylarına ulaşmayı hedefleyen etkileşim ve iletişim araçlarını tercih etmeye başlamışlardır. Bahse konu bu araçlar üzerinden, kendi ülkelerine dair olumlu imajın ihracı marifetiyle, verilmek istenen mesajların iletilmesi şeklinde süreç cereyan etmektedir. Kamu diplomasisi, işte bu yöntemlerin en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yazımızda Türkiye'nin kamu diplomasisi gündemine, 2022'de gerçekleşen önemli kamu diplomasisi adımlarına ve 2023'e dair öngörülere yer verilecektir.

2022'de Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

UKRAYNA-RUSYA SAVAŞI

Şüphesiz 2022, dünya tarihi için Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı yıl olarak not edilecektir. Zira 24 Şubat 2022'de başlayan savaş, üzerinden neredeyse bir yıl geçmiş olmasına rağmen, uluslararası sistemi etkileyen bir unsur olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu bağlamda da uluslararası arenada ve hassaten Deşt-i Kıpçak bölgesinde savaşın olumsuz etkileri hissedilmektedir. 24 Şubat 2022'den bu yana Türkiye Cumhuriyeti Devleti izlediği barış temelli dış politika ile taraflar arasında konsolidatör görevi görebilme kapasitesini ve etkinliğini ortaya koyabilmiş yegane ülkedir.

Nitekim 22 Temmuz 2022'de Türkiye'nin girişimleriyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından

imzalanan Tahıl Koridoru Anlaşması imzalanmıştır. İmza edilen anlaşma marifetiyle Ukrayna limanlarından tahıl ve gübre ihracatı mümkün olmuştur. Temmuz 2022'de Türkiye'nin girişimleriyle Ukrayna ve Rusya'nın savaşın başlamasından bu yana ilk defa masaya oturdukları anlaşma, hem dünya gıda krizinin önlenmesi hem de iki ülke arasında normalleşme sürecinin başlayabilmesi için önemli bir adımdı. Anlaşma tarihinden Aralık'a kadar 500'e yakın gemi ile 11 milyon tondan fazla tahıl ve gıda maddesi ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır. Bu, anlaşmanın dünyanın gıda temini ve güvenliği için ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Elbette anlaşmanın mimarı ülke olarak Türkiye'nin de bahse konu anlaşma temelinde kamu diplomasisini çok başarılı bir şekilde yürüttüğü söylenebilir.

Her ne kadar ilerleyen süreçte imza edilen anlaşmanın olası bir sonucu olarak ümit edilen, iki savaşan devlet arasındaki normalleşme, Ukrayna ve Rusya tarafları arasındaki gerilim neticesinde arzu edildiği gibi sağlanamamıştır. Yine de anlaşma Türkiye'nin proaktif dış politikasının ve bu çerçevede izlenen etkin kamu diplomasisinin önemli bir sonucudur. Zira anlaşma sonrasında uluslararası medyada "Türkiye insanlığı açlıktan kurtardı!" şeklinde haberler çıkmış, bu çerçevede de Türkiye'nin kamu diplomasisinin başarısı gözler önüne serilmiştir.

Yine Rusya-Ukrayna Savaşı'nda, Türkiye'nin stratejik ortağı olan Ukrayna'ya ihracını gerçekleştirmiş olduğu Bayraktar TB-2 SİHA'larının sahada ortaya koydukları başarılar, dünyada ilk defa sert güç unsurları üzerinden bir ülkenin yumuşak gücünün ivmelenmesine ve bu çerçevede kamu diplomasisinin etkinliğinin artmasına vesile olmuştur.

MİLLİ TEKNOLOJİ HAMLESİ

Bu bağlamda Türkiye'de Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı himayelerinde başlatılan Milli Teknoloji Hamlesi de ayrı bir öneme sahiptir. Yukarıdaki satırlarda da vurgulandığı üzere dünya tarihinde ilk defa bir devletin yumuşak gücü ve dolayısıyla kamu diplomasisi; sert güç unsurları sayesinde ivmelenmiştir. Zira Türkiye'nin SİHA'ları Şuşa Zaferi'nde Azerbaycan'a ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Ukrayna'ya ciddi bir kabiliyet üstünlüğü kazandırmıştır. Bu başarılar neticesinde Türkiye'nin kamu diplomasisinin de güç kazandığı, uluslararası arenada Türkiye markasının güçlendiği görülmektedir. Bugün uydu teknolojilerinden Bayraktar Kızılelma'ya, insansız hava araçlarına, SİHA'lara, Bayraktar TB 2'ye, sağlık endüstrisindeki yapay zeka uygulamalarından (Türk Beyin, Sanal Göz projeleri gibi) yerli otomobilimiz TOGG'a kadar birçok alandaki başarılar, Milli Teknoloji Hamlesi'nin bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Zira Milli Teknoloji Hamlesi bir vizyon ve hedef olarak; halihazırda kullanılan ve ileride ihtiyaç duyulacak kritik teknolojilerin yerli ve milli şekilde Türkiye'de üretilerek, bah-

 Ukrayna Devlet Başkanlık Ofisi Başkanı Andriy Yermak, beraberindeki heyet ile Özdemir Bayraktar Milli Teknoloji Merkezi'ne ziyarette bulundu. Andriy Yermak ziyarette Baykar Teknoloji Lideri Selçuk Bayraktar'a Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenskiy tarafından verilen Devlet Liyakat Nişanı'nı takdim etti. Baykar Genel Müdürü Haluk Bayraktar, Andriy Yermak ve beraberindeki heyete Baykar tarafından milli ve özgün olarak geliştirilen sistemler ile ilgili bilgi verdi. (Baykar/AA, 2 Ekim 2022)

Dünya tarihinde ilk defa bir devletin yumuşak gücü ve dolayısıyla kamu diplomasisi; sert güç unsurları sayesinde ivmelenmiştir. Zira Türkiye'nin SİHA'ları Şuşa Zaferi'nde Azerbaycan'a, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Ukrayna'ya ciddi bir kabiliyet üstünlüğü kazandırmıştır. Bu başarılar Türkiye'nin kamu diplomasisinin de güç kazandığını göstermektedir.

se konu kritik teknoloji alanlarında dışa bağımlılığın azaltılması; bununla birlikte üretilen teknolojilerin ihraç edilerek Türkiye'ye katma değer sağlanması ve ilgili kritik teknolojiler alanında uluslararası karar alma mekanizmalarında, Türkiye'nin bir paydaş olarak söz sahibi olmasıdır. Anlaşılacağı üzere Milli Teknoloji Hamlesi, öz olarak Türkiye'nin teknoloji alanındaki bağımsızlığının garanti altına alınmasını amaçlayan bir vizyondur.

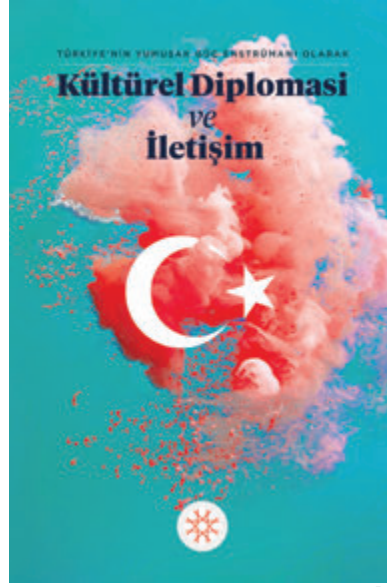
ANTALYA DİPLOMASİ FORUMU

2021'den itibaren yılda bir Antalya'da gerçekleşen Antalya Diploması Forumu (ADF) da şüphesiz Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri açısından önemli bir başarıyı ortaya koymaktadır. İkinci Antalya Diploması Forumu, "Diploması Yeniden Kurgulamak" ana temasıyla 11-13 Mart 2022'de Antalya'da gerçekleştirilmiş; 75 farklı ülkeden devlet ve hükümet başkanları, bakanlar, diplomatlar, iş dünyası üyeleri ve basın ve akademi mensuplarından oluşan 3 bin 260 kayıtlı katılımcıya ev sahipliği yapmıştır. Nitekim her sene gerçekleşen etkinlik zemininde, dünyanın birçok ülkesinden gelen davetlilerin etkin katılımlarıyla Antalya'da gerçekleşen Forum'da hem dünya gündemini ilgilendiren konular masaya yatırılmakta hem de Türkiye'nin olumlu imajının ihracı, bir diğer deyişle Türkiye'nin kamu diplomasisi icra edilmektedir.

5 ARALIK DÜNYA TÜRK KAHVESİ GÜNÜ

Türkiye'nin izlediği dış politikada olduğu gibi Türkiye'nin kamu diplomasisi de çok boyutludur. Nitekim gastro diplomasi de Türkiye'nin kamu diplomasisinin önemli sacayaklarından bir tanesi olarak öne çıkmaktadır. 2020'den bu yana 5 Aralık tarihi Dünya Türk Kahvesi Günü olarak kutlanmaktadır. Bu bağlamda 2022'de İletişim Başkanlığı Kamu Diplomasisi Daire Başkanlığı hazırlamış olduğu bilgilendirme videolarıyla, Türk Kahvesi'nin neden Türkiye'ye ait olduğunu, Yunanca başta olmak üzere birçok yabancı dilde hazırlayarak uluslararası

medyaya sunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, "Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" mesajıyla "5 Aralık Dünya Türk Kahvesi Günü" dolayısıyla sosyal medya hesabından videolu mesaj paylaşmıştır. İletişim Başkanı Altun, paylaşımında, "Bugün Dünya Türk Kahvesi Günü. 2013 yılında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'ne dâhil edilen, kendine özgü pişirme yöntemi, sunumu ve tadıyla kültürümüzün eşsiz öğelerinden Türk kahvesi, dünyanın dört bir yanında dostlukları pekiştirmeye devam ediyor. Ziyade olsun." ifadelerini kullanmıştır. Görüleceği üzere Türkiye'ye ait değerlerin her biri Türkiye'nin kamu diplomasisinin, daha doğru bir deyişle uluslararası alanda inşa edilecek güçlü bir Türkiye markasının önemli yapı taşlarıdır. Zira ancak bu sayede Türkiye markası uluslararası sistemde daha güçlü hale getirilebilir.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından hazırlanan "Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim" kitabı yayımlandı. Kamu diplomasisi literatürüne kültürel diplomasi kapsamında önemli bir katkı sunacak kitap, teorik ve uygulama boyutuyla kültürel diplomasiyi kültür, akademi, sivil toplum, medya, eğitim, bilim, insani yardım ağları üzerinden ele alıyor. Kitapta, kültürel diplomasi uygulamalarına ilişkin Türkiye'den ve dünyadan örnekler yer veriliyor. (İletişim Başkanlığı/AA)

2023'te Türkiye'yi Kamu Diplomasisi Açısından Neler Bekliyor?

2023'ün en azından ilk çeyreğinin yine Rusya-Ukrayna Savaşı'nın gölgesinde geçeceği aşikardır. Türkiye'nin, öncesinde olduğu gibi barış temelli dış politikası, bölgedeki istikrar ve barışı savunan duruşu, daha adil bir dünyanın var olması için teminat niteliğindedir. Yukarıdaki satırlarda da vurgulandığı üzere Türkiye'nin girişimleriyle gerçekleşen Tahıl Koridoru gibi anlaşmaların yine Türkiye'nin arabuluculuğunda imzalanması, bölge ve dolayısıyla dünyadaki istikrar için önemli olacağı gibi Türkiye'nin kamu diplomasisi etkinliğini de ivmelendirecektir.

Diğer taraftan Aralık 2022'de Fransa'daki terör olayları neticesinde yaşananları, Türkiye'nin kamu diplomasisini etkin kullanarak yönetmesi büyük önem arz etmektedir. Zira Fransa'da terör örgütü taraftarlarınınca gerçekleştirilen vandalizm ve şiddet olayları neticesinde özelden Fransız genelde de Avrupa kamuoyuna PKK/YPG'nin bir terör

örgütü olduğunun anlatılması için kullanılabilecek süreç, Türkiye'nin kamu diplomasisi adına önemli bir fırsattır. Zira Türkiye'nin tüm uyarılarına ve 2002'de terör örgütü listesine eklenmiş olmasına rağmen Avrupa Birliği (AB) PKK/PYD terör örgütü yapılanmalarına zaman zaman STK kılıfı altında alan açabilmektedir. Nitekim geçmişte Ermeni terör örgütü ASALA, 42'si diplomat olmak üzere 57 vatandaşımızı şehit etmiş, Türkiye'nin ASALA'nın bir terör örgütü olduğuna dair çağrıları cevapsız kalmıştır. Ancak 1983'te Orly Havalimanı'nda ASALA terör örgütü Fransa vatandaşlarını da hedef alınca Fransa ASALA'nın bir terör örgütü olduğunu kabul etmiştir. Benzer şekilde sürecin başarılı bir kamu diplomasisi yönetimiyle yürütülmesi ve Avrupa kamuoyuna bu yapıların birer terör örgütü olduğunun anlatılması büyük önem arz etmektedir.

10-12 Mart 2023'te Antalya'da düzenlenecek olan geleneksel Antalya Diplomasi Forumu da yine Türkiye'nin önemli kamu diplomasisi faaliyetlerinden birisi olarak okunmalıdır. Yukarıdaki satırlarda da değinildiği üzere, ADF bünyesinde Türkiye; dünya liderlerine, akademisyenlere, gazetecilere ve STK önderlerine ev sahipliği yapmaktadır. ADF zemininde geçtiğimiz yıllarda gerçekleşen ve bundan sonra da gerçekleşecek ev sahipliği Türkiye'nin müşfik dış politikasının bir tezahürü olarak, Türkiye'nin iletildiği mesajlar da kamu diplomasisi araçlarının doğru şekilde yürütülmesiyle hedefe ulaşacaktır.

Ekim 2022'de Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan tarafından ilan edilen "Türkiye Yüzyılı" vizyonu, ortaya koyulan hedef ve projeler ile dikkat çekmektedir. Nitekim Cumhuriyetin ikinci yüzyılında, Türkiye'yi sadece yer aldığı coğrafyada değil, uluslararası alanda da öne çıkartmayı hedefleyen vizyonun, şüphesiz birçok önemli sacayağı bulunmaktadır. Teknolojiden sanayiye, demokrasiden eğitime kadar Türkiye'yi hem yer aldığı coğrafyada hem de uluslararası sistemde üst sıralara çıkartacak bu vizyonun işletilmesinde ve dünyadaki görünürlüğün artırılmasında, yine kamu diplomasisi faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesi gerekliliği öne çıkmaktadır.

Bugün fiziksel olarak 783 bin 562 kilometrekare bir alana tekabül etse de etkin kamu diplomasisi faaliyetleri ve müşfik dış politika zemininde Türkiye, Türkiye sınırlarından çok daha büyüktür. Büyük devlet olmanın gereği olarak Türkiye'nin uluslararası alanda izlediği çok yönlü, çok destinasyonlu ve çok boyutlu dış politikanın devamı yukarıdaki satırlarda vurgulandığı üzere Türkiye Yüzyılı bir vizyon ve Milli Teknoloji Hamlesi gibi önemli girişimlerle desteklenmelidir. Türkiye, sadece Türkiye sınırlarından ibaret olmadığı gibi, Türkiye Vizyonu da sadece Türkiye için bir gelecek vizyonu değil, mazlum coğrafyalarda kimsesizlerin kimsesi olan bir devletin vizyonu olarak tüm dünyaya şamildir. Türkiye Yüzyılı vizyonu başarılı bir şekilde yürütülebilirse, dünya için barış ve istikrarın da yüzyılı olma potansiyeline sahiptir. [4]

Milli Teknoloji Hamlesi bir vizyon ve hedef olarak; halihazırda kullanılan ve ileride ihtiyaç duyulacak kritik teknolojilerin yerli ve milli şekilde Türkiye'de üretilerek, bahse konu kritik teknoloji alanlarında dışa bağımlılığın azaltılması ve ilgili kritik teknolojiler alanında uluslararası karar alma mekanizmalarında Türkiye'nin bir paydaş olarak söz sahibi olmasıdır.

Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenskiy, Rus güçlerinden geri alınan Harkiv bölgesine bağlı Izyum şehrine geldi. Şehre gelen Zelenskiy, Izyum Şehir Konseyi binası önünde Ukrayna bayrağının gönderme çekilme törenine katıldı. (Metin Aktaş/AA, 14 Eylül 2022)

Mehmet A. Kancı
makanci@hotmail.com

Ukrayna Cephesinde Yeni Bir Şey Yok: 2023'te de Savaşa Devam

Rusya'nın 21'inci yüzyıla özgü hibrit savaşı, 2023'te de küresel jeopolitik ortamı etkilemeye devam edecek. Tarafların hazırlıkları, 2023 için 4 senaryoyu mümkün kılacak şekilde ilerliyor: Savaşın yayılarak şiddetlenmesi, ABD'nin sağladığı sofistike silahlarla Ukrayna'nın Kırım'a ulaşması, Batı'nın Rusya'yı sürekli savaş halinde tutması ya da sıfır toplamlı final.

Rusya'nın, NATO ittifağının doğuya ilerleyişini durdurmak adına 2014'te Donbas'ı işgal ve Kırım'ı ilhakıyla başlayan 21'inci yüzyıla özgü hibrit savaşı, 2023'te de küresel jeopolitik ortamı etkilemeye devam edecek.

Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti ve Vatikan'ın, uluslararası toplumun kahir ekseriyetinin beklentisi doğrultusunda savaşı 2022'de bitirme çabaları sınırlı sonuçlar verdi. Tahıl Koridoru Anlaşması ve esirlerin takas edilmesi gibi Türkiye'nin girişimiyle atılan pozitif adımlar, savaşın uzamasını arzu eden ülkelerin çatışmayı kışkırtan eylemleri nedeniyle, bir barış antlaşması ya da liderlerin bulunduğu bir müzakere masasına dönüşemedi.

Rusya'nın niyeti, kış mevsiminin etkisiyle cephelerdeki çatışmanın temposunu düşürmek, Ukrayna'nın enerji alt yapısını imha ederek ve Avrupa'nın yaşayacağı enerji krizi ile müzakereyi mümkün kılmaktır.

Ukrayna ise savaşın uzamasını talep eden lobinin de desteğiyle cephenin soğumasına izin vermedi. Kerç

Köprüsü'nün vurulması, Sivastopol limanına su üstü dronları ile saldırı ve Rusya içlerindeki hava üslerine kamikaze dron operasyonları ile savaş tarihinde benzeri görülmemiş metotları sahaya sürdü. Beklediği şekilde Rusya bu saldırılara balistik füzeler, güdümlü füzeler ve kamikaze dronlarla karşılık verdi. Rusya'nın saldırılarında kullanılan kamikaze dronların İran kaynaklı olması, Tahran yönetimini de krizin merkezine çekti. Washington ve Tel Aviv'den yapılan açıklamalar, İran'ın savaşa verdiği bu katkının 2023'te yeni sonuçlar doğuracağına işaret ediyor.

Birinci yılı dolmak üzere olan çatışmanın 2023'te izleyeceği seyir üzerine bir ipucu da 22 Aralık'ta Rusya Devlet Konseyi toplantısının ardından Devlet Başkanı Putin'in basına yaptığı açıklamalar esnasında geldi. Putin, basın mensuplarının sorularını yanıtlarken ilk kez ordusunun Ukrayna'daki hareketinden "özel bir operasyon" olarak değil "savaş" ifadesiyle bahsetti.

Putin'in 22 Aralık'ta bu ifadeyi kullanmasının nedeni hiç şüphesiz 19 ve 21 Aralık günlerinde yaşanan gelişmelerdi.

2023'ün Şifreleri: İki Ziyaret, Bir Toplantı

Ukrayna-Rusya Savaşı'nda 2023'e dair beklentileri anlamak için ilk bakmamız gereken yer ve tarih 19 Aralık 2022'de Letonya'da düzenlenen Ortak Görev Gücü (Joint Expeditionary Force-JEF) Toplantısı olacak. Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski, bu toplantıda katılımcılar arasında bulunmayan Almanya'dan Leopard tankları, İsveç'ten Gripen savaş uçakları, Danimarka'dan topçu sistemleri, Norveç'ten hava savunma sistemleri ve füzeler, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya'dan mühimmat talep etti. Ukrayna Devlet Başkanı'nın talepleri gerçekçi görünmese de İngiltere Başbakanı Sunak'ın yaptığı konuşma, Ukrayna'nın silah ve mühimmat taleplerinin bir şekilde mümkün olan son noktaya kadar karşılanacağına işaret ediyordu. Üst üste başbakan ve hükümet değişikliklerine sahne olan Londra'da istikrarını koruyan tek konunun "Ukrayna Savaşı"na yaklaşım ve Rusya aleyhtarlığının muhafazası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim yeni Başbakan Sunak da Moskova'nın tek taraflı ateşkes çağrısını mevcut şartlarda anlamsız ilan ederek, Rusya'nın işgal ettiği toprakları terk edeceği güne kadar müzakere yapılamayacağını açık bir şekilde ifade etti.

19 Aralık'ta Rusya karşıtı ittifak Letonya'da 2023'te savaşın nasıl sürdürüleceğini ele alırken, Rusya Devlet Başkanı Putin de bu mücadeledeki en yakın müttefiki Belarus'un başkenti Minsk'teydi.

Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu'nun da katıldığı ziyarette, taraflar hava sahaları için ortak bir savunma sistemi teşkil etme konusunu ele aldılar. Belarus ordusundan subayların seferberlikle askere alınan Rus askerlerinin eğitiminde görev almaları için uzlaşırlarken, Belarus Devlet Başkanı Lukaşenko, Rusya tarafından tedarik edilen S-400 hava savunma sistemleri ile İskender füzelerinin ülkesinin topraklarına konuşlandırıldığını duyurdu. Putin'in Minsk ziyareti, Rusya-Belarus cephe-

sinin Letonya'daki toplantıya verdiği bir kararlılık yanıtıydı.

Ancak mesajın büyüğü Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski'nin cephenin en sıcak noktası olan Bakhmut'a 20 Aralık'ta yaptığı ziyaretin ardından verildi. Zelenski haftalar boyunca gizlice hazırlanan bir plan çerçevesinde ABD ordusu tarafından önce Polonya'ya geçirildi, buradan da Washington'a ulaştırıldı. Ziyaret öylesine gizlice planlanmıştı ki Amerikan Kongresi üyelerinin dahi konuk devlet başkanının Kongre'de yapacağı konuşmadan son anda haberi oldu. Pek çoğu Noel tatili için ayrıldıkları Washington'a büyük bir hızla dönmek zorunda kaldı. 9 buçuk saat süren ziyareti sırasında ABD Başkanı Biden ile de görüşen Zelenski yalnızca büyük miktarda silah yardımını garantilemekle yetinmedi; ABD'de el konulan Rus mülklerinin gelirlerinin Ukrayna'ya devredilmesi ve Rus ordusunun Ukrayna'da soykırım suçları işlediğine dair tasarının Kongre'den geçmesi yönünde çaba gösterenlerin elini de güçlendirdi.

ABD Başkanı Biden, Zelenski'nin Washington ziyaretini 1 milyar 800 milyon dolarlık bir askeri yardım paketi ile de taçlandırdı. Bu yardım paketi, halihazırda 10 ay boyunca Ukrayna'ya akıtılan askeri yardımın çok ötesinde bir anlam da içeriyordu.

ABD, bir Patriot hava savunma bataryası ile mühimmatını Ukrayna'ya sağlama sözü verdi. Birinci Körfez Savaşı'ndan itibaren, 30 yıldır ABD'nin sahaya sürdüğü en etkili silahlarından biri olan Patriot, ilk defa doğrudan Rus ordusuna karşı kullanılacağı bir cepheye sürülmüş oldu. Patriot hava savunma sisteminin Ukrayna'ya temin edilmesi, içerdiği sembolik anlamlarla beraber Kremlin yönetiminin dengesini de ciddi şekilde bozdu. 22 Aralık'ta Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Zaharova'nın, Ukrayna Devlet Başkanı'nın ABD ziyaretinden bahsederken galiz bir ifade kullanması, bu denge kaybının bir işaretiydi. Zelenski'nin ziyaretinin

ardından Amerikalı yetkililerin Ukrayna'ya uzun menzilli füzeler verilebileceğini ima eden açıklamaları ile Zelenski'nin dönüş yolunda "henüz kamuoyu ile paylaşamayacağım başka olumlu gelişmeler de sırada" ifadesini kullanması, 2023'te Ukrayna ordusunun yeni yeteneklere kavuşacağına işaret ediyor. Halihazırda ABD'nin temin ettiği gerçek zamanlı istihbarat sağlayan uydu sistemleri kullanan Ukrayna ordusu için Elon Musk'ın 10 bin Starlink terminali daha müjdelmesi de 2023'ün Rus ordusu için daha zor geçeceğinin bir başka göstergesi.

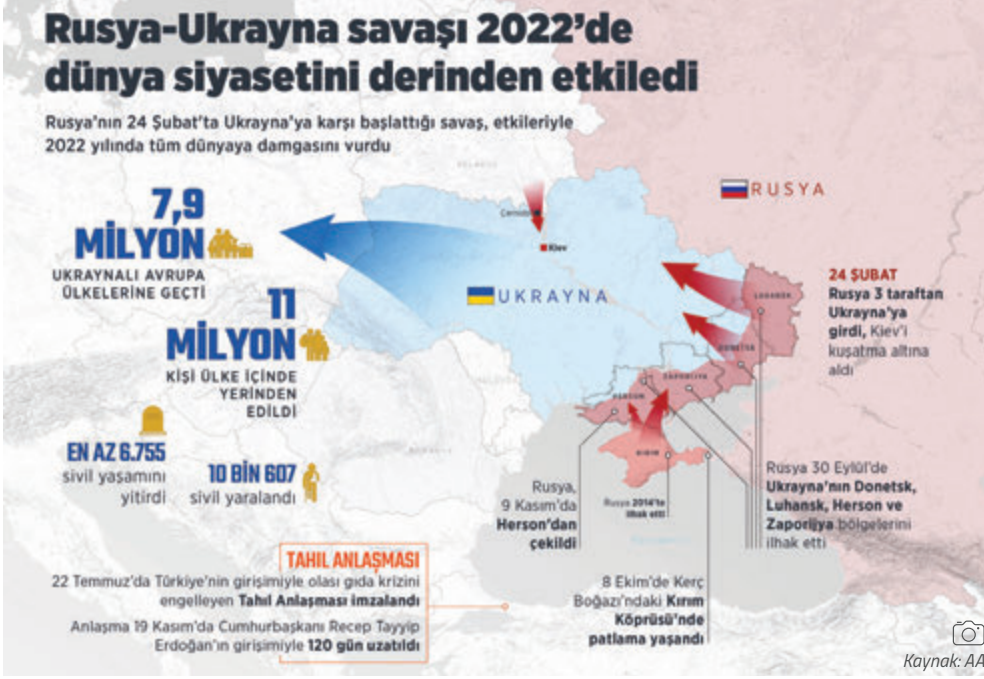
Bu konuda, Avrupa Müttefik Kuvvetler eski Komutanı Amerikalı emekli General Ben Hodges'in, Zelenski'nin Washington ziyaretiyle ilgili değerlendirmelerine kulak vermek lazım. Hodges'e göre, Ukrayna ordusuna uzun menzilli ATACMS Taktik Füze Sistemi sağlanması halinde Ağustos 2023 sonuna kadar Kırım Yarımadası'nın Ukrayna ordusu tarafından ele geçirilmesi imkan dahilinde. Hodges, tesadüfen kullanmasının mümkün olmadığı bu ifade ile büyük ihtimalle Washington'daki askeri çevrelerin savaşın 2023 sonuna kadar sürmesini mutlak şekilde kabullendiklerini ima ediyor.

Tarafların yaptıkları hazırlıklar, 2023 için 4 senaryoyu mümkün kılacak şekilde ilerliyor...

Senaryo 1: Savaşı Yaymak

Savaşın yayılarak şiddetlenmesi ihtimalini içeren birinci senaryo, 19 Aralık'ta Putin'in Belarus ve hemen ardından Lukaşenko'nun Rusya ziyaretlerine dayanıyor. Moskova ve Minsk arasında güçlenen askeri iş birliğinin savaşı daha geniş bir coğrafyaya yaymasından endişe ediliyor. Moldova'daki Batı yanlısı siyasetçiler, 2023'te Rusya'nın bir işgal girişiminde bulunacağı yönündeki endişelerini yüksek sesle dile getiriyorlar. Ukrayna istihbarat servisi ise ilkbaharda Rusya'nın Belarus desteğiyle yeni bir saldırı başlatarak inisiyatifi alma

Ukrayna, savaşın uzamasını talep eden lobinin de desteğiyle cepheyi soğutmadı. Rusya da bu saldırılara balistik füzeler, güdümlü füzeler ve kamikaze dronlarla karşılık verdi. Rusya'nın saldırılarında kullanılan dronların İran kaynaklı olması, Tahran'ı da krizin içine çekti. Washington ve Tel Aviv'den gelen açıklamalar, İran'ın verdiği bu katkının 2023'te yeni sonuçlar doğuracağını gösteriyor.

Senaryo 4: Sıfır Toplamlı Final

Donbas ve Herson'da Ukrayna ordusunun cephe hattını yaramaması neticesinde sürecin sonuçsuz bir yıpratma savaşına dönüşmesiyle, tarafların insan kaynağı açısından savaşı sürdürmez hale gelmeleri belirleyici olacaktır. Bugün en şiddetli çatışmaların yaşandığı Bakhmut'ta Ukrayna ordusunun Polonyalı ve Gürcistanlı savaşçılar sayesinde ayakta kalmaya çalıştığı göz önüne alındığında insan kaynağı meselesinin, Kiev yönetiminin yumuşak karnı olduğu reddedilemez bir gerçek. Bu beraberlik hali karşısında mevcut statükonun Kiev ve Moskova tarafından kabullenileceği bir ABD-Çin ortak diplomatik inisiyatifi gelişebilir. Ancak ABD'nin Hint-Pasifik bölgesinde Çin ile tansiyonu artırma eğilimi, böyle bir girişimin gerçekleşme ihtimalini azaltıyor.

Tüm senaryolar tarafların birbirlerinin güçlerini tamamen tüketinceye kadar en azından 2023 sonuna kadar tüm kaynak ve şanslarını zorlayacaklarına işaret ediyor. Bu durum halihazırda savaşla beraber tırmanan enerji, gıda ve enflasyon krizlerinin daha da şiddetleneceği anlamına geliyor. Üstelik 2022'de Ukrayna çiftçisinin tarlalarını ekme imkanı bulamaması nedeniyle, 2023'te "Tahil Koridoru Anlaşması" ile uluslararası topluma temin edilecek buğday da olmayacak. İran'ın Rusya'ya temin ettiği kamikaze dronlar ise Donbas'taki savaşın Körfez bölgesine inmesine yol açmaya aday. ABD ve İsrail, İran'ın temin edeceği daha fazla kamikaze dron hatta balistik füze karşılığında nükleer programı için Rusya'dan daha fazla destek alacağından şüphe ediyorlar. Gerek nükleer programı gerek Suriye'ye yaptığı silah sevkiyatı nedeniyle ABD ve İsrail'in hedefinde olan İran'ın dosyasına eklenen bu yeni sabıkanın sonuçları da Rusya-Ukrayna Savaşı bağlamında 2023'ü etkileyecek bir başka gelişme olacak. **K**

girişiminde bulunacağı ihtimalini değerlendiriyor. Baltık ülkeleri Belarus'taki Rus askeri varlığının kendilerine ya da bir kez daha doğrudan Ukrayna'ya karşı kullanılabileceğinden şüphe ediyorlar. Rusya'nın mevcut askeri üretim kapasitesi ve içerisinde bulunduğu ekonomik şartlarda savaşın yayılmasını göze alıp alamayacağını söylemek kolay değil. Böyle bir tercih Rusya içerisinde Putin'in iktidarını hedef alabilecek riskleri de içerebilir.

Senaryo 2: Kırım ile Yetinmek

ABD'nin sağladığı sofistike silahlarla Melitopol istikametinde Rus savunmasını kırarak Ukrayna hücumunun Kırım Yarımadası'na ulaşması. Yarımadayı ele geçiren Ukrayna'nın Donbas'ta halihazırda Rusya'nın elindeki topraklar için ısrar etmekten vazgeçerek müzakere masasına oturması, NATO'nun doğuya doğru ilerleyişi konusunda Rusya ile Batı arasında bir konsensüs sağlanması. Emekli General Hodges'in öngörüsü doğru çıkar ve Ağustos'ta Rus ordusu Kırım'ı terk etmek zorunda kalırsa, savaşın 2023'te bitmesi mümkün olacak.

Senaryo 3: Rusya'yı Savaş Halinde Tutmak

Bu senaryo muhtemeldir ki ABD ve İngiltere'nin güncel yaklaşımlarına en uygun seçenek olacaktır. Bugün stabil hale gelen cephede 2014 sonrasında olduğu gibi düşük yoğunluklu bir yıpratma savaşının hakim olmasıyla, cephe hattı yeni bir "Berlin Duvarı" halini alabilir. Rusya bir yandan savaş halinde tutularak ekonomik olarak yıpratılmaya devam edilirken, cephe duvarının arkasında kalan ülke, yaptırımlar yoluyla Birinci Soğuk Savaş döneminin Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne dönüştürülür. 140 milyonun üzerindeki nüfusuyla devasa bir Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin kendi kendisine yıkılması, halkının inşa edilen duvarı içerden yıkması beklenenecek. Washington yönetiminin, Ukrayna'nın yeniden inşası için şimdiden harekete geçip toplantılara başladığı hatta 350 milyar dolarlık meblağın harekete geçirildiği dikkate alındığında, Demokratik Almanya'ya dönüştürülecek bir Rusya'nın karşısına Federal Almanya misali bir Ukrayna dikileceğini tahmin etmek zor değil.

Bugün en şiddetli çatışmaların yaşandığı Bakhmut'ta Ukrayna'nın Polonya ve Gürcistanlı savaşçılar sayesinde ayakta kalmaya çalıştığı göz önüne alındığında insan kaynağı meselesinin Kiev yönetiminin yumuşak karnı olduğu reddedilemez bir gerçek. Bu durumun devamı, mevcut statükonun Kiev ve Moskova tarafından kabullenileceği bir ABD-Çin ortak diplomatik inisiyatifi getirebilir.

Ümit Dönmez/AA,
24 Aralık 2022

Ömer Aydın

aydinomer@gmail.com

Paris Saldırısı ve PKK'nın Fransa Yapılanması

Fransa'nın PKK ve kollarına verdiği siyasi desteğin dışında, örgütün Fransa'daki yapılanmasına karşı sessizliği de dikkati çekiyor. PKK ve farklı isimlerde faaliyet gösteren kolları, ülkede yaklaşık 70 farklı kuruluş, dernek ve vakıfla yakın ilişki içinde. Örgütün siyasi, mali ve sosyal destek devşirdiği bu kuruluşlar, kadınlara ve gençlere yönelik kategorik faaliyetlerde bulunuyor.

2 3 Aralık 2022'de Paris'te bir silahlı saldırı meydana geldi. Şehrin merkezinde, 10. Paris olarak adlandırılan bölgede meydana gelen saldırıda 3 kişi hayatını kaybetti, 3 kişi de yaralandı.

1980'lerden itibaren Türk göçmenlerin yoğun oluşu nedeniyle "Türk mahallesi" olarak isimlendirilen bölgede; dokuma tezgahları, konfeksiyon ve deri atölyeleri 2000'lerin ortalarına kadar faaliyetini sürdürüyordu.

Saldırıların Kimlikleri

Bu sektörlerin Paris dışına, hatta Fransa dışına taşınmasıyla birlikte 10. Paris'in demografik ve sosyal yapısı değişime uğradı. Kuzey ve Doğu garlarının (Gare du Nord ve Gare de l'Est) çok yakınında oluşu nedeniyle, Paris'in en önemli insan sirkülasyonu ve multietnik yapılanması bu bölgede gerçekleşiyordu. "Türk mahallesi" artık, Kürt, Pakistanlı, Mağripli, Sahra Altı Afrikalı ve Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerin

oluşturduğu çok kültürlü ve renkli bir dünya mahallesine dönüşüyordu.

23 Aralık'ta Enghien sokağında meydana gelen saldırıyı 69 yaşında, Fransız Demiryolu İdaresi (SNCF) emeklisi William Malet isimli bir Fransız'ın düzenlediği açıklandı. Paris Savcılığı, Paris-Marsilya hattında hızlı tren makinistliği de yapmış olan saldırganın kimliğine dair yaptığı açıklamada, "patoloji haline dönüşen bir yabancı ve göçmen düşmanlığı" vurgusu yapıyordu. İçişleri Bakanı Gerald Darmanin ise saldırının ardında "bariz bir şekilde yabancı düşmanlığının" görüldüğünü belirtti.

8 Aralık 2021'de Paris'in Bercy semtinde bulunan göçmen çadırlarına satırla saldıran bu kişi, kamptaki çadırları doğramış, burada bulunan 2 göçmeni de yaralamıştı. Le Monde gazetesinin haberine göre, olaydan hemen sonra saldırgan, saldırıya uğrayan 2 göçmenle birlikte gözaltına alınmış, göçmenlerden biri hakkında sınır dışı kararı verilmişti. William Malet tutukluluk süresinin sona ermesiyle birlikte 12 Aralık 2022'de yani saldırıdan 11 gün önce serbest

birakılmıştı. Le Parisien, "Avrupalı olmayan yabancıları" hedef alan William Malet'nin adli kontrol şartıyla serbest bırakılmasına rağmen, 17 Aralık'ta müdevamı olduğu atış poligonuna gittiği bilgisini de paylaştı.

Fransız medyasına göre "içine kapanık, az konuşan, hiç evlenmemiş, hiç kız arkadaşı olmamış, çocukluğundan beri ateşli silahlara ve atış poligonlarına ilgisi olan birisi" olarak tanımlanan William Malet'nin yabancı düşmanlığını ortaya çıkaran başka bir olay ise Şubat 2016'da evinde meydana gelen hırsızlık.

O tarihlerde Paris'in kuzeydoğusunda bulunan Livry-Gargan banliyösünde oturan Malet, bir akşam vakti evine döndüğünde içeride 3 genç ile karşılaşır. Hırsızlık niyetiyle eve giren gençlerden 2'sini ağır yaralayan Malet, diğerinin kaçmasına engel olamaz. Daha sonra açılan davada Malet, 17 yaşındaki gençleri yaralamaktan yargılanır ve 1 yıl hapis cezasına çarptırılır. Yabancı kökenli gençlerin soygun girişimi, Malet'nin evinde sakladığı silah ve cephanenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu olayda Malet'nin evinde 30'dan fazla çeşitli türde ateşli silah ve önemli miktarda mühimmat ele geçirilir.

Olaydan sonra anne ve babasının yaşadığı Paris'in merkezine, 2. bölgeye taşınan Malet, kiraladığı 6 metre karelik bir odada ırkçı nefretini büyüttüğü bir yaşam sürmeye başlar.

William Malet'nin yabancı düşmanlığı, bu soygun sonrası aldığı 1 yıllık hapis kararından sonra iyice açığa çıkar. Artık Avrupalı olmayan yabancılardan nefret etmektedir ve intikam almak için planlar yapmaktadır. Aralık 2021'de Paris Bercy'de Somali ve Etiyopyalı göçmenlere düzenlediği satırlı saldırı, "Avrupalı olmayan yabancılara" karşı duyduğu öfkenin-bilinen- ilk eyleme dökülmüş halidir.

23 Aralık'ta gerçekleşen saldırının ilk anlarından itibaren Fransız medyası ve siyasiler, saldırının "Kürtlere yönelik" olduğunu iddia etti. Cumhurbaşkanı Macron, sosyal medya hesaplarından paylaştığı bir mesajda "Kürtlere yönelik menfur bir saldırı" ifadesini kullanırken, Fransız basını ve televizyon kanalları, saldırının 10. Paris'te bulunan Ahmet Kaya Kültür Merkezi'ne yapıldığını tekrarlıyordu.

Fransa'nın başkenti Paris'te, terör örgütü PKK yanlıları, üç kişinin ölümüne yol açan silahlı saldırının ardından Cumhuriyet Meydanı'nda (Place de la Republique) gerçekleşen bir gösteriden sonra sokakları ateşe vererek polisle çatıştı, dükkanlara zarar verdi. Olaylar sırasında terör örgütü PKK yanlısı sloganlar atan saldırganlar, terör örgütünü simgeleyen flamalar taşıdı. (Bruno Thevenin/AA, 23 Aralık 2022)

Malet'nin soruşturma savcısına verdiği ifadede, olayın Enghien sokağında, sokak ortasında gerçekleştiğini biliyoruz. Sabah 06.00'da önce Paris'in yabancıların yoğun olduğu bir başka mahallesi Saint-Denis'ye "katliam yapmak üzere" yola çıkan Malet, etrafta yeteri kadar yabancı bulamayınca planından vazgeçer ve geri döner. Daha sonra öğle saatlerinde yeniden, 10. Paris'e doğru yola çıkar. Malet, bu mahalleyi çok iyi tanıyor çünkü çocukluğu burada geçmiştir ve "Eskiden burası bizim mahallemizdi" demektedir. Otobüsle geldiği Enghien sokağında "Yabancılardan nefret ediyorum" diye bağıarak etraftakilere kurşun sıkmaya başlar.

Fransa'nın Israrı Neden?

Fransa yönetimi ve medyası, saldırının Kürt toplumuna karşı yapıldığı diskurunu sürekli tekrarlarken, önemli oranda medya ve siyaset kesimi de saldırının arkasında Türkiye'nin olduğu iddialarını gündeme getirdi. Fransa'nın 1980'lerden beri hamiliğini üstlendiği PKK terör örgütünün bu ülkedeki temsilcileri de aynı iddiaları, kendileri için kapıları sonuna kadar açılan televizyon ekranları ve gazete sayfalarında dile getirdiler. Savcılığın açıklamaları, saldırganın kimliği ve saldırının gerçekleşme şekli ortada olmasına rağmen terör örgütü PKK, Fransız siyasetçileri ve basınının ağız birliği etmişçesine "Saldıran Türkiye - Saldırıya uğrayan Kürtler" söyleminin arkasında yatan neden ne olabilir?

Fransa, 1980'lerin başından itibaren, PKK terör örgütüne ve uzantılarına verdiği destekle bilinen bir ülke. PKK'nın 2004'te Avrupa Birliği tarafından terör örgütleri listesine alınmasına rağmen, örgütün propaganda ve faaliyetleri Fransa'da bir engelleme karşılığında devam etti.

Fransa yönetimi, PKK'nın saldırılarının başladığı 1984'ten bir yıl önce, dönemin Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın desteğiyle

Savcılığın açıklamaları, saldırganın kimliği ve saldırının gerçekleşme şekli ortada olmasına rağmen terör örgütü PKK, Fransız siyaseti ve basınının ağız birliği etmişçesine "Saldıran Türkiye - Saldırıya uğrayan Kürtler" söyleminin arkasında yatan neden ne olabilir? Fransa, 1980'lerin başından itibaren, PKK terör örgütüne ve uzantılarına verdiği destekle bilinen bir ülke.

Paris Kürt Enstitüsü'nün kurulmasını sağladı. Sonraki yıllarda ise Fransa, terör örgütünün mali ve propaganda ihtiyacını beslediği bir güvenli alan haline geldi. Cumhurbaşkanı François Hollande, PKK/PYD yöneticisi bir grubu, 8 Şubat 2015'te Elysee Sarayı'nda, üniformaları ile kabul etti. Hollande, 2013'te Paris'te öldürülen PKK'nın kurucularından Sakine Cansız'ı tanıdığını ve bizzat görüştüğünü de açıklamıştı. Bir terör örgütü kurucusu ve Interpol tarafından aranan bu kişiyle Fransa Cumhurbaşkanı'nın yakın ilişkisi dikkatlerden kaçmıyordu.

Fransa'nın PKK ve kollarına verdiği siyasi desteğin dışında, örgütün Fransa'daki yapılanmasına karşı sessizliği de dikkati çekiyor. PKK ve farklı isimlerde faaliyet gösteren kolları, Fransa'da yaklaşık 70 farklı kuruluş, dernek ve vakıfla yakın ilişki içerisinde. Örgütün siyasi, mali ve sosyal destek devşirdiği bu kuruluşlar, kadınlara, gençlere ve insani yardıma yönelik kategorik faaliyetlerde bulunuyor. Paris dışında Marsilya, Lyon, Bordeaux, Strasbourg başta olmak üzere çok sayıda kentte farklı adlarla açılan derneklerde terör örgütünün propaganda ve nüfuz faaliyetleri sürdürülüyor.

Fransa yönetimi, bu faaliyetlere sessiz kaldığı gibi terör örgütü sempatanlarının Fransa sokaklarında çeşitli bahanelerle gösteri ve yürüyüş düzenlemesine de izin veriyor.

Strasbourg'da bulunan Avrupa Konseyi binasının karşısında 2000'lerin başından itibaren açıkça PKK propagandası yapılıyor. Burada stant kuran örgüt sempatanları, AKPM Genel Kurulu döneminde ise standı geniş çadıra çevirerek, genel kurula katılmak için gelen 47 ülkenin heyetlerini etkilemeyi amaçlıyorlar.

Açıkça terör propagandasının yapıldığı bu standın kaldırılması için bugüne kadar yapılan tüm başvurular sonuçsuz kaldı. Fransız polisi, standın Almanya merkezli bir insan hakları derneğince ku-

rulduğu ve yasal olduğu bilgisini öne sürüyor.

Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Fransa'nın PKK/PYD'nin faaliyetlerine izin vermesi, Suriye ve Irak'ta Fransız ordusunca eğitim verilmesi ile ilgili bir soruyu, "Biz bunları terör örgütü olarak görmüyoruz" şeklinde cevaplamıştı.

Hatalı Politikanın Sonuçları

Fransa yönetimi, son dönemdeki Afrika ve Ortadoğu politikalarında önemli gerilemeler yaşarken, ulusal çıkarları büyük darbeler yemiş durumda. Afrika'da istenmeyen kişi ilan edilen Fransa, Ortadoğu'da tutunabilmek için PKK/PYD üzerinden bölgede var olma stratejisi yürütüyor.

Saldırıdan 1 hafta önce Macron, büyük hedeflerle Irak Konferansı düzenledi fakat bölgenin en önemli 3 büyük ülkesi Türkiye, Suudi Arabistan ve İran, bu konferansa lider düzeyinde katılmadı. Bu durum, Macron için başarısız bir zirve daha, Fransa için ise Ortadoğu siyasetinde alarm zillerinin çalması anlamına geliyor.

25 Aralık'ta yani 23 Aralık saldırısının ertesinde, Paris Republique Meydanı'nda düzenlenen gösteri, Fransa yönetiminin terörle iç içelik anlamında bardağı taşıran son damlası olmuştur. Tüm dünyanın şahit olduğu şiddet ve yağma olaylarına sahne olan gösteriye, ellerinde PKK paçavraları ve örgüt elebaşının posterlerinin bulunduğu çok sayıda resmi görevli de katılmıştır. Fransız solunun temsilcisi Jean-Luc Melenchon, iktidar partisi LREM Milletvekili Sylvain Maillard, Senato Başkan Yardımcısı Pierre Laurent gibi isimler burada, terör örgütü standında konuşmalar yaparak, Fransa'da 5 yıl hapis ve 75 bin avro para cezası öngören "terör propagandası ve teröre övgü" suçlarını alenen işlemişlerdir.

Saldırıdan sonra Fransız basını ve siyasetinin Türkiye'yi hedef gösteren ve saldırıyı Türklerle

ilişkilendirmeye çalışan haber ve iddiaları, Fransa'nın "Kürt politikası" ve dış politikası ile ilgilidir. Fransız solunun koşulsuz destek verdiği terör örgütü PKK'ya, olaydan sonra Fransız sağ ve aşırı sağ da destek vermek zorunda kaldı. Saldırganın, eylemi ırkçı motiflerle işlediğini itiraf etmesine rağmen saldırıyı "Kürtlere saldırı" ve "saldırının arkasında Türkiye'nin gölgesi" olarak veren Fransız medyası, bu iddialarını günlerce sürdürdü. Fransa'daki PKK kuruluşlarının temsilcilerine ekranlarını açan Fransız medyası, bu kişilerin temelsiz ve Fransız yargısını adeta devre dışı bırakan açıklamalarının esiri olmuştur.

Paris'teki şiddet olaylarının gösterdiği bir gerçek var: Fransa, uzun yıllardır siyasi sığınma ve yasa dışı göç politikasıyla ülkeye getirdiği PKK/PYD mensuplarıyla yüzleşecektir. On binlerce PKK yandaşını başta Paris'in banliyöleri olmak üzere, ülkenin çok sayıda kentinde "serbest bırakan" Fransa, en ufak bir kıvılcımda Marianne'in eteklerinin alev alacağını, umarız anlamıştır.

Terör örgütü PKK kaçak yollarla Fransa'ya gelen ve getirilen, dolayısıyla çalışamayan, eğitime devam edemeyen, işsiz, kimliksiz bir topluluğu, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi yasa dışı işlerde "değerlendiriyor". Avrupa'nın ortasında, kafasına boca edilmiş onca propaganda ile akıl sağlığını ve medeni kimliğini kaybetmiş on binlerce genci, Paris banliyölerinde sömüren bir sistem kurulmuştur. Psikolojik sorunları sürekli artan bu kitlenin dönecekleri bir ülkeleri de gidecekleri bir kapıları da yok. Kimi dağdan, kimi taşra kentlerinden türlü vaatlerle kandırılıp getirilmiş, bir zamanlar Afrikalılara uygulanan "en alttakiler rejimi" şimdi bu kitleye uygulanmaya başlanmıştır. Fransa bu kitle ile Paris'in yakıllık yıkıldığı o görüntülerle birlikte yakından tanıştı.

Paris'te çıkan kıvılcım banliyölere sıçarsa Fransa için sonun başlangıcı olabilir. ❏

Paris'teki şiddet olaylarının gösterdiği bir gerçek var: Fransa, uzun yıllardır siyasi sığınma ve yasa dışı göç politikasıyla ülkeye getirdiği PKK/PYD mensuplarıyla yüzleşecektir. On binlerce PKK yandaşını başta Paris'in banliyöleri olmak üzere, ülkenin çok sayıda kentinde "serbest bırakan" Fransa, en ufak bir kıvılcımda Marianne'in eteklerinin alev alacağını, umarız anlamıştır.

Azerbaycanlı çevreci STK üyeleri ile aktivistlerin Ermeni nüfusun yaşadığı ve geçici olarak Rus güçlerin konuşturıldığı Azerbaycan topraklarında madenlerin yasa dışı işletilmesinin önlenmesi talebiyle başlattığı protesto eylemi sürüyor. (Resul Rehimov/AA, 13 Aralık 2022)

Cavid **Veliyev**
velievcaavid@gmail.com

Azerbaycanlı Çevrecilerin Laçın Yolundaki Gösterileri, Nedenleri ve Sonuçları

Azerbaycan-Ermenistan sınırından başlayıp Hankendi'ne kadar uzayan yolda, 12 Aralık'tan bu yana Azerbaycanlı çevreciler sivil gösteriler düzenliyor. Bu gösteriler, Rus barış birliklerinin geçici olarak bulunduğu ve Ermenilerin yaşadığı Azerbaycan'ın Karabağ ekonomik bölgesinde yasa dışı maden işletmeciliğinin durdurulmasını ve bunun çevreye verdiği zararın ortadan kaldırılmasını amaçlıyor.

Son bir aydır Güney Kafkasya gündemi, Laçın yolunda Azerbaycanlı çevrecilerin yaptığı gösterilerle meşgul. Azerbaycan-Ermenistan sınırından başlayıp Azerbaycan'ın Hankendi şehrine kadar uzayan bu yolda, 12 Aralık'tan itibaren Azerbaycanlı çevreciler sivil gösteriler düzenliyorlar. Bu gösteriler, Rus barış birliklerinin geçici olarak bulunduğu ve Ermenilerin yaşadığı Azerbaycan'ın Karabağ ekonomik bölgesinde yasa dışı maden işletmeciliğinin durdurulmasını ve bunun çevreye verdiği zararın ortadan kaldırılmasını amaçlıyor.

Laçın yolu aslında 10 Kasım 2020'de Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya tarafından imzalanan üçlü bildiri ile bölgede yaşayan halkın insani ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla açık bırakılsa da Ermenistan, bu yolu zamanla askeri amaçlar, bölgede radikalliğin korunması ve Azerbaycan'a karşı bir platform oluşturulması için kullanmaya başladı. Örneğin, Ocak 2021'de Ermenistan Sosyal Güvenlik Bakanı, Aralık 2021'de son Fransa seçimlerinde aday olan Valeri Pekres, Kasım 2022'de ise 27

İranlı, Azerbaycan'dan izinsiz olarak bu yolu kullanıp, Rus barış birlikleri kontrol noktasından geçerek Hankendi'ne gitti. Azerbaycan, bu yolun kullanılarak Karabağ Ermenilerinin silahlandırıldığı tespitini de yaptı. Bu nedenle zamanla göstericilerin ikinci bir talebi bu yolun 10 Kasım üçlü bildirisinin şartlarına aykırı bir şekilde kullanımının engellenmesi için Azerbaycan tarafından kontrol geçit noktasının kurulmasıdır.

Son Yaşananların Kronolojisi

Olayın bugüne nasıl geldiğini anlamamız açısından son dönemde yaşananların kronolojisini çıkarmamız faydalı olabilir. Öncelikle 3-7 Aralık 2022'de Azerbaycan'ın devlet kurumları temsilcileri ile Rusya barış birlikleri komuta heyeti arasında varılan anlaşma gereği, 10 Aralık'ta Karabağ'da bulunan Kızılbulak altın ve Demirli bakır madenlerinde yasa dışı üretimin durdurulması, buradaki mülkiyetin envanterleştirilmesi, maden işletmeciliğinin çevreye, yer altı ve yer üstü içilebilir su kaynaklarına etkisinin ölçülmesi amacıyla bölgeye bir ziyaret yapılacaktı. 10 Aralık'ta Azerbaycan devletinin kendi toprağında yapması

planlanan bu ziyaret, Karabağ'da bir grup radikal Ermeni tarafından engellendi. Azerbaycan'ın denetleme grubu temsilcisi, önceden varılan anlaşmaya rağmen Rus barış birliklerinin güvenli ortamı sağlamadığını, denetimin de bunun için gerçekleştirilemediğini açıkladı.

Bunun üzerine 23 Azerbaycan STK'sı Rusya'nın Bakü büyükelçiliğine bir mektup yazarak, çevreci örgütlerin bu bölgedeki madenleri ziyaret edeceğini, Rus barış birliklerinin de bu ziyaretin güvenliğini sağlamasını talep etti. Bu talebe Rusya büyükelçiliğinden cevap verilmedi.

Bunun üzerine, 12 Aralık'tan itibaren Azerbaycanlı çevreciler, Hankendi-Laçın yolunda yani Rus barış birliklerinin görev alanının başladığı yerde gösteri düzenlemeye başladılar. Rus barış birlikleri önce engel olmak istedi fakat göstericiler direnince geri çekilmek zorunda kaldı. Göstericilerin talebi barış birliği komutanı ile görüşmek ve madenleri ziyaret etmeyi, fakat komutan görüşmeye gelmedi ve çevrecilerin kendi toprağında madenleri ziyaretine de izin verilmedi.

15 Aralık'ta Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, Rusya Federasyonu'na nota vererek önceden varılan anlaşma gereği söz konusu madenlere girişler için gerekli güvenlik önlemlerinin alınmasını, engel olunmamasını ve hiçbir şekilde şart koşulmamasını gerektirdi. Bundan bir gün sonra Azerbaycan yetkilileri bir daha madenlere girebilmek için barış birliği komutanlığı ile görüştü fakat giriş temin edilmedi.

Dolayısıyla Rus barış birlikleri bir taraftan madenlerin denetlenmesi için gerekli imkanı sağlamazken, diğer taraftan Laçın yolunu iki taraftan kapatarak hareketi durdurdu. Ermeni tarafının "Azerbaycan yolu kapattı, insani kriz yaşanıyor" dezenformasyonuna karşın, Azerbaycan tarafı aynı günlerde bir açıklama yaparak, Karabağ Ermenileri için gerekli insani yardımı göndermeye hazır olduğunu duyurdu. Rus barış bir-

likleri yolu iki taraftan kapatırken, Karabağ'daki ayrılıkçıların lideri Azerbaycanlı göstericiler yoldan çekilmediği sürece insani geçişlerin olmayacağını söyledi. Burada karşı tarafın üç önemli beklentisi oldu. Birincisi, Azerbaycan'ın haklı taleplerini karşılamak yerine Ermeni diasporası ve üçüncü devletlerin desteğini almak yoluyla meseleyi bir insani kriz olarak sunmak ve Azerbaycan üzerinde baskı oluşturmak. Nitekim kısa süre sonra BM Güvenlik Konseyi'nde Ermenistan'ın talebi ve Hindistan'ın başkanlığında konu görüşüldü fakat bir karara bağlanmadı. Konu ikinci defa Fransa tarafından BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirildi, fakat bu defa da Fransa'nın önerisi kabul görmedi. Öte yandan, Ermenistan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden "Azerbaycan'ın Laçın yolunu açması" talebinde bulundu. Fakat mahkeme yolun Azerbaycan tarafından kapatıldığı fikrinin tartışmalı olduğu sonucuna vardı. Mahkemenin kararıyla birlikte baskının kendilerine yöneleceğinden endişelenen Rus barış birlikleri, yoldaki engelleri kaldırdılar ve yolu insani yardım geçişlerine açtılar.

İkincisi, uluslararası alanda Ermeni diasporası ve üçüncü devletlerin desteği ile Azerbaycan'a karşı ciddi bir dezenformasyon saldırısı başlatıldı ve bilgi kirliliği oluşturuldu. Ermeni diasporası "Hristiyan Ermeniler Noel gününde aç kaldılar" kara propagandasını yaparken, Uluslararası Kızılhaç Karabağ'da Ermenilere ilaç ve gıda, Rus barış birlikleri ise yakıt taşımaktaydı.

Üçüncüsü, karşı tarafın beklentisi giderek zorlaşan hava koşulları ve artan uluslararası baskı nedeniyle Azerbaycanlı çevrecilerin geri çekileceği yönünde idi. Bölgede hava koşulları ekşi derecelere kadar inmiş olsa da göstericiler protestolarını sürdürdü ve talepleri çeşitlenmeye başladı. Önemli taleplerden biri de Rusya'dan Karabağ'a gönderilmiş Ruben Vardanyan'ın Karabağ'dan çıkarılması idi.

Güney Kafkasya'da Oyun Bozucuların Ortak Adayı: Rusyalı Milyarder Ruben Vardanyan

Karabağ Zaferi'nden sonra Azerbaycan'la Karabağ Ermenileri arasında bazı görüşmeler yapılmaktaydı. Karabağ'da Rus barış birliklerinin bulunduğu bölgede Serseng su barajının ortak kullanımı, alternatif Hankendi-Laçın yolunun yapım zamanı, Karabağ Ermenilerinin taleplerinin Azerbaycan tarafından karşılanması ve Laçın şehrinin boşaltılması zamanı Karabağ Ermenilerinin bazılarının Azerbaycan'la iş birliği yapması, Rus barış birliklerinin yapamadığının gerçekleşmesi anlamına gelmekteydi. Bu görüşmeler aynı zamanda Karabağ Ermenilerinin Azerbaycan'a entegrasyonu açısından umutlar da doğuruyordu. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev yaşanan bu gelişmeleri olumlu değerlendirmiş, Azerbaycan'la Karabağ Ermenileri arasında devam eden görüşmelerde arabulucuya ihtiyaç olmadığını ve Azerbaycan vatandaşı olan Karabağ Ermenilerinin güvenlik ve haklarının garantörünün Azerbaycan devleti olduğunu açıklamıştı.

Meselenin barışçıl yolla çözülmesi ve Azerbaycan-Ermenistan-Türkiye ilişkilerinin normalleşerek istikrarın sağlanması, bölgede iddiaları olan bazı devletlerin jeopolitik çıkarlarına ters düşmekteydi. Böyle bir ortamda, uzun yıllardır Rusya'da yaşayan Karabağ'la daha önce hiç ilişkisi olmayan Ermeni kökenli Rusyalı milyarder Ruben Vardanyan, sürpriz bir şekilde Rus barış birliklerinin kontrol noktasından geçerek Karabağ'a geldi ve kısa sürede bu bölgedeki bütün yetkileri kendi üzerine almaya başladı.

1968 Erivan doğumlu Ruben Vardanyan, Rusya'nın 2020'de 103. milyarderi olmuştu. 2019'da Organize Suç ve Yolsuzluk Raporlama Projesi (Organized Crime and Corruption Research Project (OCRCP) Troika Laundromat raporunda offshore hesaplar aracılığı ile yurt dışına 4.6 milyar dolar para kaçırdığı belgelenen Ruben

Ruben Vardanyan, Türkiye kamuoyu açısından da tanıdık bir isim. 2007'de Petkim, 2 milyar 50 milyon dolara Trans-CentralAsia Ortak Girişim Grubu'na satılmıştı. Bir süre sonra bu grubun üç ortağından Troika Dialog Bank'ın yüzde 54 hissedarının Ruben Vardanyan olduğu ortaya çıkmış ve ihale sonuçları iptal edilerek, Petkim SOCAR tarafından özelleştirilmişti.

Resul Rehimov/AA,
13 Aralık 2022

Petkim, 2 milyar 50 milyon dolara Trans-CentralAsia Ortak Girişim Grubu'na satılmıştı. Bir süre sonra bu grubun üç ortağından Troika Dialog Bank'ın yüzde 54 hissedarının Ruben Vardanyan olduğu ortaya çıkmış ve ihale sonuçları iptal edilerek, Petkim SOCAR tarafından özelleştirilmişti. Yani Ruben Vardanyan, bir zamanlar dolaylı yoldan Türkiye pazarına da girmeye çalışmıştı.

Vardanyan'ın bölgeye gelmesi ile birlikte Azerbaycan'la Karabağ Ermenileri arasında başlayan süreç tersine dönmeye başladı. Daha önce Azerbaycanlı yetkililerin Serseng barajını ziyaret etmesine engel olmayan Karabağ Ermenileri, Vardanyan'ın gelmesi ile madenlere ziyareti engelledi.

Vardanyan, Karabağ Ermenilerine seslenerek, onlara; ya Azerbaycan'la entegre olacağız ya buradan gideceğiz ya da Azerbaycan'la savaşacağız seçeneklerini sunarak, kendisinin Karabağ'a geldiği günden itibaren Azerbaycan'la savaşmaya karar verdiğini ilan etti. Vardanyan, bir taraftan sahip olduğu maddi imkanlarla buradaki insanları Azerbaycan'a karşı organize ederken, diğer taraftan söylemleri ile bölgede başlayan normalleşme sürecini bozmaya ve radikalliği artırmaya çalıştı. Vardanyan'ın oynadığı rol, Ermeni basını tarafından da kanıtlanmaktadır. 26 Aralık'ta Ermenistan radikal görüşlü *Hraparak* gazetesi, Azerbaycan'la iletişim halinde olanların Ruben Vardanyan tarafından oluşturulacak yeni takımda yer almayacağını, yerlerine radikallerin geleceğini yazdı. Dolayısıyla ortada Azerbaycan'la barış sürecini bozmak ve bölgede istikrarsızlık isteyen taraflar var ve dışardan destek olmadan Karabağ'daki adı geçen şahısların oyun bozucu veya oyun kurucu güçte olmadığı da tecrübeyle biliniyor.

Azerbaycan'daki genel kanı Vardanyan'ın Rusya'dan Karabağ'a gönderildiğidir. Nitekim Sergey Lavrov'la Moskova'da görüştükten sonra 27 Aralık'ta Bakü'de basın açıklaması yapan Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhun Bayramov şunları söyledi: "*Karabağ Ermenileri ile olumlu bir süreç başlamıştı ve geçmişte karanlık olan birisinin gelmesi süreci zararı verdi. Rusya, Azerbaycan-Ermenistan arasında barış anlaşması imzalanırsa da, Karabağ meselesinin çözümünü sonraki nesillere bırakmayı öneriyor.*" Tabii ki, Karabağ meselesini kendi iç meselesi olarak gören Azerbaycan'ın bu konuda duruşu net ve taraflar için açıktır.

Öte yandan, Vardanyan'ın bölgede ortaya çıkan normalleşme sürecini olumsuz etkilemeye çalışan bütün aktörlerin ortak adayı olduğu da bir gerçektir. Örneğin, Ruben Vardanyan barış sürecine ciddi zarar veren Nancy Pelosi'nin Ermenistan ziyaretini finansal açıdan destekleyen şahıs olarak da biliniyor. ABD Temsilciler Meclisi tarafından Rusya'da belli şahıslara uygulanan yaptırım listesinde ismi geçen Ruben Vardanyan'ın, son olaylarda ABD Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Ermeni yanlısı Bob Menendez ve Kongre'nin bazı üyeleri tarafından desteklenmesi de bunun açık kanıtıdır.

Kendisinin Karabağ'a geldiği günden itibaren Azerbaycan'la savaşmaya karar verdiğini ilan eden Ruben Vardanyan, bir taraftan sahip olduğu maddi imkanlarla buradaki insanları Azerbaycan'a karşı organize ederken, diğer taraftan söylemleri ile bölgede başlayan normalleşme sürecini bozmaya ve radikalliği artırmaya çalışıyor.

Kısacası Vardanyan'ın bölgeye gelmesi ile birlikte oyun bozucuların temel hedefi; Karabağ Ermenilerinin Azerbaycan'la entegrasyonuna engeller çıkarmak, Karabağ Ermenilerinde radikal ideolojinin etkisini sürdürmek, Ermenileri silahlandırmak, Laçın yolunun kaçakçılık amacıyla kullanılmasına yardımcı olmak, Azerbaycan'ın Karabağ'daki yer altı ve yer üstü varlıklarını yasa dışı yoldan kullanmak ve en önemlisi 10 Kasım üçlü bildirisinin şartlarının yerine getirilmesini engellemektedir. Sonuçta 28 Aralık'ta Rus barış birlikleri Karabağ ayrılıkçıları ile görüştükten sonra madenlerinde faaliyetin geçici olarak durdurulduğu ve uluslararası uzmanlar tarafından denetlenebileceği açıklandı. Fakat bu açıklama göstericilerin taleplerinin karşılanması anlamına gelmemektedir ve tam tersi onların taleplerini tartışılabilir hale getirme amacı taşımaktadır. Ermenistan tarafı ve destekçileri bu yaşanan olayları bir "insani kriz" adı altında dünya kamuoyuna sunarak aslında bölgedeki gizli gündemlerini sürdürmeyi amaçlamaktadırlar. Kısacası Ermenistan tarafı ve destekçileri, bu yaşanan olayları bir "insani kriz" adı altında dünya kamuoyuna sunarak, aslında bölgedeki gizli gündemlerini sürdürmeyi amaçlıyorlar. Erivan'daki radikal muhalefetin, "bölgede jeopolitik denge bizim aleyhimize, bu nedenle barış anlaşması imzalarsak kaybederiz", "10 Kasım üçlü bildirisinin şartlarını yerine getirmeyi geciktirelim" gibi söylemlerinin, Ermenistan iktidarı tarafından bir strateji olarak benimsendiği biliniyor. Bu anlamda Ermenistan tarafının bu tutumu, barış anlaşmasının geciktirilmesi politikası ile de örtüşmektedir. Ermenistan tarafı daha önce varılan anlaşmaların yerine getirilmesi ve barış anlaşmasının imzalanma sürecini hızlandırılması yerine sürekli yeni şartlar ortaya koyarak zamana oynuyor. Yaşanan bütün zorluklara rağmen Azerbaycan tarafı Karabağ'da devlet otoritesini sağlamakta kararlılığını sürdürüyor ve 2023'te bu açıdan önemli sonuçların elde edilmesi de bekleniyor. **■**

Fateme Bahrami/AA,
5 Ekim 2022

Hakkı Uygur

hakkuygur@gmail.com

2022'nin Ardından İran İç Görünümü

İran'da devrim ve sonrası süreçte bakıldığında, toplumsal fay hatlarının halen hareketine devam ettiğini ileri sürmek yanlış olmaz. Daha önceden on senede bir gerçekleşen toplumsal protestoların aralığının sıklaştığı ve 2-3 yılda bir gerçekleştiği görülüyor ki bunun en önemli nedeni, toplumsal taleplerin dile getirilebileceği "meşru" kanalların yetersizliğidir.

2022'yi Mehsa Emami'nin 19 Eylül'deki ölümünün ardından meydana gelen ve üç ayı aşkın bir sürede tüm ülkeye yayılan protesto gösterileri ile kapatan İran, 2023'te de iç politik görünüm açısından hareketli bir seyir izleyebilir. Mehsa Emami'nin ölümünün ardından zorunlu tesettüre karşı başlayan gösteriler, kısa süre içinde başta Kürtler ve Beluçlar olmak üzere Sünni kesimlerin ön plana çıktığı gösterilere dönüşmüş, bu durum özellikle yüksek ölü sayılarında kendisini göstermişti. Başkent Tahran'da daha çok orta üst sınıfın destek verdiği gösteriler, geniş kitlelerin mevcut yönetimden duyduğu tüm rahatsızlıklara rağmen büyük destek görmemiş, genellikle sanatçı, sporcu gibi elit kesimlerin öncülüğünde üniversite öğrencilerinin sürdürdüğü protestolara dönüşmüştür. Yurt dışındaki Farsça medya ve muhalif aktivistlerin öne çıktığı süreçte, ülke içindeki reformcu kesim büyük ölçüde suskunluğa bürünmüş, farklı siyasi gruplar, olayları özellikle Hameney

sonrası siyaset sahnesindeki güç paylaşma zeminine dönüştürmüştür. Yine de olayların kısa süre içinde bastırılmaması ve devletin alışlagelmiş demir yumruk yöntemine başvur(a) maması soru işaretlerine yol açtı. Hameney'in yeni yılda iç ve dış politikada vereceği önemli kararlar, İran'ın yakın geleceğine damga vurabilir.

Emami Gösterilerinin Anlamı

Son gösterilerde hayatını kaybeden genç kızın Kürdistan bölgesinden Tahran'a gezi amaçlı gelmiş olması, gösterilerin öncelikle Kürtlerin yoğun yaşadıkları vilayetlerde yapılmasına neden oldu. Konu hızla diğer ülkelerdeki siyasi Kürt grupların da gündemine geldi, örneğin Mesut Barzani genç kızın ailesini arayarak başsağlığı mesajını ilettili. Bununla birlikte gösteriler, yalnızca uzunca bir süredir politize durumdaki Kürt şehirlerinde kalmadı ve kısa süre içinde bütün ülkeye yayıldı. Bu durumun anlaşılabilir nedenleri bulunuyor; zira toplumsal ve siyasi atmosfer hemen her

Iran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, başkent Tahran'da katıldığı bir konferansta yaptığı konuşmada, ülkedeki son gelişmelere ilişkin değerlendirmelerde bulundu. (Iran Cumhurbaşkanlığı/AA, 17 Kasım 2022)

toplumsal grup üzerinde baskı üretse de bunların önceliği her bir grup için farklılık gösteriyor. Örneğin başkentte bazı mahallelerinde yaşayan vatandaşlar için başörtüsü zorunluluğu, sosyal hayatta karşılaştıkları en büyük baskı iken olaylarda yüzlerce kayıp veren Pakistan sınırındaki Beluçlar'ın protestoları ise son yüzyılda yaşadıkları sistematik ve anayasal ayrımcılığa karşı verdikleri mücadeleden kaynaklanıyor. Hükümet de Beluçlara karşı kullandığı şiddetin ciddi bir ulusal ve uluslararası tepki görmeyeceğini bildiğinden en sert tepkiyi göstermekten çekinmedi. Bununla birlikte son Beluç katliamı Mevlevi Abdülhamid gibi ihtiyatlı tavırlarıyla bilinen Sünni liderin yönetimle köprüleri atmasına neden oldu. Bundan sonra, ülke nüfusunun yüzde 20'sini oluşturan İran Sünnilerinin merkezi yönetimle zaten mesafeli olan ilişkileri, eskisi gibi olmayacaktır. Kürt ulemanın da destek verdiği Mevlevi Abdülhamid liderliğindeki Beluçların; tarihi, siyasi çeşitli gerekçelerle İran merkezi siyasetini etkileme şansı olmasa bile devletin gösterdiği sert tepki ve Sünniler arasında yaşanan duygusal kopuş, özellikle genç kesimlerin radikalleşmesinin önünü açabilir. Bölgenin Afganistan ve Pakistan gibi istikrarsız ülkelere sınırının olması da durumu karmaşıklaştırıcı bir etki oluşturabilir.

Aslında İran'ın bugün karşı karşıya bulunduğu siyasi ve ideolojik bütün meydan okumaların temelinde ülkenin değişen sosyal dinamikleri yatıyor. Devrimin başında 35 milyonluk, kırsal nüfusun ağır bastığı ve eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu İran ile bugün 85 milyona varan, okuma yazma ve yükseköğretim oranları gelişmiş ülkeler seviyesine çıkan ve nüfusun 4'te 3'ünün şehirlerde yaşadığı İran arasında toplumsal ve kültürel değerler açısından devasa farklar bulunuyor. Bunların başında hiç şüphesiz kadının toplumdaki rolü ve konumu geliyor. İran toplumunun geneline hatta yönetici elitlerin yakın çevresine bakıldığında, bu durum kolaylıkla anlaşılabilir. Nitekim protestocuların da sosyal medya

İran'ın bugün karşı karşıya bulunduğu siyasi ve ideolojik bütün meydan okumaların temelinde ülkenin değişen sosyal dinamikleri yatıyor. Devrimin başında 35 milyonluk, kırsal nüfusun ağır bastığı ve eğitim seviyesinin düşük olduğu İran ile bugün 85 milyona varan, yükseköğretim oranı gelişmiş ülkeler seviyesine çıkan ve nüfusun 4'te 3'ünün şehirlerde yaşadığı İran arasında toplumsal ve kültürel değerler açısından devasa farklar bulunuyor.

üzerinden sürekli vurguladığı gibi üst düzey yöneticilerin çocukları ya da torunları yurt dışından çok farklı görüntüler verirken, "başörtüsü yeterince uygun değil" diye polis tarafından gözaltına alınan genç kızın karakolda hayatını kaybetmesinin büyük infiale yol açması şaşırtıcı olmadı.

İran toplumu, tarihsel ve kültürel nedenlerin de etkisiyle oldukça protest bir topluluk ve deyim yerindeyse devletle halk arasındaki makas sürekli olarak açık. Bu kopukluk ve duygusal mesafe, yalnızca merkez ve çevre arasındaki etnik/mezhebi gruplar arasında değil merkeze ait güçler arasında da mevcut. Devrim ve sonrası süreçte bakıldığında toplumsal fay hatlarının halen hareketine devam ettiğini ileri sürmek yanlış olmaz. Daha önceden on senede bir gerçekleşen toplumsal protestoların aralığının sıklaştığı ve 2-3 yılda bir gerçekleştiği görülüyor ki bunun en önemli nedeni, toplumsal taleplerin dile getirilebileceği "meşru" kanalların yetersizliğidir. Son örnekten yola çıkacak olursak siyasi partilerin bulunmadığı ülkede, herhangi bir siyasi oluşumun "biz iktidara gelirse başörtüsü serbest olacak

ve yalnızca dileyenler takabilecek” gibi bir söylem ya da vaatle bulunması mümkün değil. Benzer şekilde en temel iç ve dış politika konularında, örneğin Devrim Muhafızlarının ekonomi alanındaki tekeline ya da ülkenin dış politika, mesela Suriye konusundaki tercihlerini sorgulayan kimseler, eski üst düzey yetkililer bile olsa soluğu mahkemede alabiliyor.

Bu baskıcı ortam benzer birçok toplumsal, ekonomik ve siyasi talebin ötelenmesine, keskinleşmesine ve bir süre sonra farklı gerekçelerle patlama noktasına gelmesine yol açıyor. Dolayısıyla İran’da meydana gelen toplumsal protestoları, yalnızca çıkış noktasıyla değerlendirmekten ziyade, bunların bardağı taşıran son damla olduğu gerçeğinin farkında olmak gerekiyor.

Öte yandan son dönemde uygulanan seçim mühendisliği sonucunda, düşük katılımı da olsa İbrahim Reisi’nin Cumhurbaşkanlığına getirilmesi süreci, devrim başından beri gözetilmeye çalışılan atanmış-seçilmiş güçler arasındaki dengenin atanmışlar lehine daha da bozulmasına neden oldu, geniş kesimlerin meşru siyaset platformlarından beklentilerini iyice azalttı. En son 2017’de Hasan Ruhani’nin ikinci dönem seçimlerinde görüldüğü üzere geniş kitleler, meşru siyasetten beklentileri olduğunda süreçlere aktif katılım sağlarken, gidişattan memnun olmadığında ya da umutlarını kaybettiklerinde seçim sandığına tamamen küsebiliyorlar. Nitekim İbrahim Reisi’nin tarihin en düşük katılım oranıyla Cumhurbaşkanı seçilmesi ve bu oranın başkent Tahran’da yüzde 20’lerde kalması da iddiamızı teyit etmektedir. İran’da yayınlanan bazı araştırmalara göre gösterilerin en yoğun olduğu bölgeler aynı zamanda son seçimlerde oy verme oranının en sert düştüğü bölgelerdir. Bu gerçek yakın geleceğe yönelik projeksiyonlara da ışık tutabilir.

Burada aktarılan veri ve değerlendirmeler, kuşkusuz mevcut

yönetim tarafından da biliniyor. Dolayısıyla son yıllarda toplumda biriken olumsuz tepkilerin yatıştırılması için bir çeşit bilinçli alan açıldığı, benzetme yerindeyse bir nevi hacamat yöntemiyle “kirli kanın” atılmasına izin ve onay verildiği anlaşılıyor. Muhtemelen yönetim ve Hameney, bu tür ani patlamaların sistemik değişimden ya da çeşitli siyasal ve toplumsal gruplara kalıcı taviz vermekten daha az bedeli olduğunu düşünüyor. Zira son yıllarda yapılan birçok “yasa dışı” toplumsal protestoya rağmen yönetimin en basit bir miting ya da gösteri özgürlüğüne bile alan açmaması ve ısrarlı taleplerine rağmen mevcut siyasi yapılara toplantı izni vermemesi, bu çıkarımı güçlendiriyor. Zira iç siyasette adil bir rekabet ya da görünürlük ortamı sağlanması halinde Hameney-Reisi ikilisine mesafeli grupların son 43 yıldır benzeri görülmemiş ölçekte gövde gösterisi yapmaları oldukça mümkündür. Humeyni olduğunca mümkündür. Humeyni sonrası tüm kilit pozisyonları elinde tutan ve Reisi’nin işbaşına gelmesiyle birlikte yönetimde tam bir tek seslilik sağlayan muktedir kesimlerin ise böyle bir tabloyu kabullenemeyecekleri de aşikardır.

Medya ve İletişimin Rolü

2022 gösterilerindeki önemli bir değişiklik de sosyal medya ve yurt dışı uydu kanallarının giderek etkisini artırması ve olayların adeta orkestra şefliğini yapar hale gelmesidir. Özellikle Londra merkezli yayın yapan Farsça uydu kanalları, son yıllarda ülke içindeki muhatap kitlesini ciddi ölçüde artırmış, yönetime bağlı medya organlarının Ukrayna uçağının düşürülmesi olayında olduğu gibi açıkça yalan haber ve propagandalara yer vermesi de söz konusu mecralara olan ilgiyi önemli oranda yükseltmiştir. Bu bağlamda Suudi Arabistan sermayeli olduğu belirtilen İran International ile BBC Farsça gibi kanallar öne çıkmış, sürekli olarak göstericileri yönlendirmeye çaba

göstermiştir. Yurt dışı medya araçlarının bu etkinliği yönetimde ciddi endişe doğurmuş ve İran İstihbarat Bakanlığı İran International kanalının terör örgütü olarak kabul edildiğini açıklamıştır. İranlı yetkililer ve üst düzey DMO komutanları, konuyla ilgili olarak Suudi Arabistan’ı açıkça tehdit etmişler, kanala desteğini kesmemesi durumunda Arabistan’a misilleme yapacaklarını açıklamışlardır. Yönetimin kısa vadeli çözüm olarak internet bağlantılarını kesmesi şimdilik işe yarasa da çok yakın gelecekte starlink gibi uydu internet sistemlerinin devreye girmesi, bu kriz önlemlerinin etkinliğini azaltacaktır.

Sonuç olarak 2023’e girilirken olayların hız kesmesi buzdağının sadece görünen yüzüdür ve tepkilere neden olan siyasi, kültürel, ekonomik hatta çevresel sorunlar çözülmediği gibi her geçen gün daha da karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bunun sonucunda yönetim günden güne artan şekilde meşruiyetini kaybetmekte, rejim destekçisi kitlelerin dahi eskisi kadar protestolara yönetim lehinde müdahil olmadığı görülmektedir. Mir Hüseyin Musevi, Muhammed Hate mi ve Mehdi Kerrubi gibi isimlerin liderliğini yaptığı kesimlere Ruhani, Laricani ve Hasan Humeyni gibilerinin başını çektiği daha geleneksel toplumsal grupların da eklenmesi, dar ideolojik kadroların çeşitli sorunlarla boğuşan hassas bir coğrafyadaki ülkeyi ne kadar sağlıklı yönetebilecekleri konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır. Temel sorun alanı olarak kısa vadede ABD ile ilişkilerinin rayına oturtulamaması, yaptırımların sürmesi yine politik elitler arasındaki sürtüşmenin hafiflememesi halinde İran belki hemen çökmüş bir devlet haline dönüşmeyecek ama Hameney’in son yıllarında temel fonksiyonlarını yerine getirmekte zorlanacaktır. Hameney’in ardılı ve sonrasına ait siyasi projeksiyonlar etrafındaki kamplaşma ve tartışmalar, 2023’te de İran’ın ana iç politika gündemini oluşturmaya devam edecek gibi görünüyor. **■**

İç siyasette adil bir rekabet ya da görünürlük ortamı sağlanması halinde Hameney-Reisi ikilisine mesafeli grupların son 43 yıldır benzeri görülmemiş ölçekte gövde gösterisi yapmaları oldukça mümkün. Humeyni sonrası tüm kilit pozisyonları elinde tutan ve Reisi’nin başa gelmesiyle birlikte yönetimde tek sesliliği sağlayan muktedir kesimlerin ise böyle bir resmi kabullenemeyeceği aşikar.

Ersin Şiyhan
esiyhan@aa.com.tr

Spor Diplomasisi Bağlamında 2022 Katar Dünya Kupası

Futbol diplomasisi, ũlkelerin dış politika hedefleri için başka ũlkelerin toplumlarını futbol yoluyla etkilemek, diğer ũlkelerle ilişkilerini geliştirmek, dũzeltmek, pekiştirmek için kullandığı bir kamu diplomasisi tũrũ. Futbol, uluslararası kamuoyuna ve hedef kitleye daha olumlu ve etkili bir Şekilde ulaŐmada, diplomatik açılımların yapılmasında Önemli bir araç.

Spor dũnyayı deęiŐtirme gũcũne sahiptir. Daha Önce umutsuzluğın olduğu yerde yalnızca spor umut uyandırabilir. Irklarla ilgili engelleri yıkmada hũkũmetlerden daha gũlũdũr. Spor insanlara anlayabilecekleri bir dilde konuŐur."

Nelson Mandela

Futbol bugũn insanları harekete geçiren toplumsal bir fenomen haline dũnũŐtũ, uluslararası ilişkilerde Önemli bir role sahip sosyokũltũrel kurumlardan biri oldu. Futbol artık kalkınmanın sonucu ortaya çıkan bir ũrũn değil, kalkınmanın itici gũcũ olarak kabul edilen bir olgu haline geldi. Futbolun, hem coğrafi sınırları hem de toplumsal sınıfları ŐnemsizleŐtirdięi için modern devletler ve toplumlar için bir arabulucu olarak hizmet verdiğini sũyleyebiliriz.

Spor diplomasisi ya da konumuz bağlamındaki futbol diplomasisi,

ũlkelerin dış politika hedefleri için başka ũlkelerin toplumlarını futbol yoluyla etkilemek, diğer ũlkelerle ilişkilerini geliştirmek, dũzeltmek, pekiştirmek için kullandığı bir kamu diplomasisi tũrũ. Futbol, uluslararası ilişkilerin geliŐtirilmesinde, uluslararası kamuoyuna ve hedef kitleye daha olumlu ve etkili bir Şekilde ulaŐmada, diplomatik açılımların yapılmasında Önemli bir araç. Futbol bugũn sadece ekonomik olarak değil, diplomatik boyutuyla da tartışılmaya başlamıştır. Futbolun bu yaygın etkisi ve insanlara dokunabilen bir duyguyu ifade etmesi, spor diplomasisi kavramına yoęunlaŐılmasının temel gerekçesidir.

Spora ve futbola dair diplomasi bağlamında çok Örnek verilebilir, ancak konumuz 2022 Katar Dũnya Kupası olduğu için meseleyi çok uzatmadan Dũnya Kupası ve Katar Őzelinde noktalamak gerek.

2022 FIFA Dũnya Kupası Katar'ın ev sahipliğinde gerçekleştirildi. (Erçin Ertũrk/AA, 25 Kasım 2022)

Geçmişten Günümüze Dünya Kupalarında Öne Çıkan Olaylar, Futbolcular, Notlar...

1966 Dünya Kupası Finalleri'nin ev sahibi İngiltere'ydi. Futbolu icat etmekle övünen İngilizler final maçında Almanya'yı yenip kupayı tarihlerinde ilk ve son kez müzelerine götüreceklerdi. Turnuva öncesi som altından yapılmış Dünya Kupası'nın Londra'da kaybolması daha sonra bir parkta gazete kağıdına sarılı halde bulunması bu turnuvanın ilginç notları arasında yer alıyordu.

110 bin kişilik ünlü Azteca Stadı'ndaki açılış maçıyla başlayan 1970 Dünya Kupası'nın ev sahibi Meksika'ydı. 70 Dünya Kupası'nın sosyolojik açıdan en dikkat çekici olayı kupaya katılma başarısı gösteren El Salvador'la eleme turunda yendiği Honduras arasında maçtan sonra yaklaşık 4 gün süren bir savaş çıkmasıydı.

Almanya'nın daha doğrusu o zamanki adıyla Federal (Batı) Almanya'nın ev sahipliği yaptığı 1974 Dünya Kupası Türkiye'de televizyonlardan naklen yayınlanan ilk dünya kupası organizasyonu olarak spor tarihimizde yerini alıyordu. Uluslararası politik anlamında ise 74 Dünya Kupası'nın en çarpıcı olayı o yıllarda ikiye bölünmüş olan Almanların (Doğu ve Batı Almanya) ilk turda aynı grupta yer almalarıydı. Ünlü Berlin Duvarı'nın ayırıldığı ve iki kutuplu dünyanın simgesi haline gelen iki Alman devletinin takımları bu kez bir futbol maçında karşı karşıya geleceklerdi. Normal şartlarda bu mümkün değildi tabii ancak konu Dünya Kupası olunca akan sular duruyordu. Çünkü olası bir galibiyet, bir galibiyetten çok daha fazlasıydı, tıpkı futbolun sadece futbol olmadığı gibi! 22 Haziran 1974'te Hamburg'da oynanan bu karşılaşmada Federal Almanya, favori olduğu maçta, "düşmanı" ve futbol otoriteleri tarafından hiç şans tanınmayan rakibine 1-0 yeniliyordu. Sadece Almanlar değil tüm dünya, günlerce bu maç ve Doğu Almanların galibiyetini konuşacaktı.

1978 Dünya Kupası'nın ev sahibi Arjantin'di. Aynı Arjantin finalde Hollanda'yı yenerek kupanın da sahibi olacaktı. Cunta yönetiminin bunalan Arjantinliler için bir kaçış, cunta yönetimi için kendini aklama şansı ve Arjantin için yeniden farklı olaylarla dünyaya adını duyurma şansı... Sosyopolitik ile futbolun iç içe geçtiği bir başka olay ise Brezilya-Peru ve Arjantin-Peru karşılaşmaları oldu. O yıllarda Peru'da yaşanan sorunlar nedeniyle binlerce Perulu mülteci konumuna düşmüş ve Arjantin'e sığınmıştı. Peru, ekonomik olarak Arjantin'den daha zor durumdaydı. Peru'nun Brezilya'yla oynadığı ilk maçta çok dirençli bir oyun ortaya koyması ve sadece 3 gol yemesi ancak Arjantin'le oynadığı maçta 6-0 kaybetmesi ve Arjantin'in averajla üst tura yükselmesi, dünyada büyük ses getirmişti. Şike iddiaları, Arjantin hükümetinin Peru'ya gıda ve ihtiyaç malzemesi yardımı yaptığı söylentileri, günümüzde bile konuşulmaya devam ediyor. O dönem askeri darbenin arkasında olduğu iddia edilen ABD'nin, Arjantin'e kupanın düzenlenmesi için verdiği destek, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in Peru Milli Takımı'nı ziyaret etmesi, başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinin 78 Arjantin'i boykot çağrıları, kupanın da ötesine geçen olaylar olarak hala kayıtlarda ve hafızalarda.

1986 Dünya Kupası ise o meşhur Maradona golüne ev sahipliği yaptığı ve yine futbolun sadece futboldan ibaret olmadığını gösteren bir karşılaşma; Arjantin-İngiltere çeyrek final mücadelesinden dolayı on yıllardır hatırlanıyor. Maçtan 4 yıl kadar önce Arjantin'in hak iddia ederek İngiltere'nin deniz aşırı toprakları Falkland Adaları'nı işgal etmesi, iki ülkeyi yaklaşık 6 haftalık savaş sokmuş, İngiltere'nin Arjantin ordusuna vermediği kayıplar, Birleşmiş Milletler ve araya giren ülkelerle birlikte Arjantin'in işgal ettiği topraklardan çekilmesiyle savaş sona ermişti. Savaşın

ardından ise Arjantin'de iktidarı elinde bulunduran Leopoldo Galtieri görevini bırakmak zorunda kalmıştı. İşte bu krizin yansımaları halen devam ederken, iki ülke 86 Dünya Kupası çeyrek finalinde karşı karşıya geliyordu. Üstelik maçtan önce Arjantinlilerin dünya yıldızı ismi Maradona, Falkland'da İngilizlerin işgalci olduğunu açıklayarak tüm dikkatleri üzerine çekmişti. Aynı Maradona kazandıkları maçın ardından ise gol atmasını "Falkland Savaşı'nda çocuklarımızı öldüren İngilizlere karşı gol atan küçük çocuk" diye tanımlıyacaktı. Ve tabii ki aradan geçen 36 yılda halen tartışılan o meşhur "Tanrı'nın eli" golü. Arjantin'in İngiltere'yi 2-1 yenerek yarı finale yükselmesi başta Meksika'daki Arjantinliler olmak üzere ülkelerinde büyük bir sevinç yol açtı. Hatta bazı gazeteler, Falkland Savaşı'nın intikamını aldıklarını bile yazacaklardı.

1994 ABD'nin akılda kalan en travmatik olaylarından biri ise hiç kuşkusuz turnuvaya ilk turda veda eden Kolombiya Milli Takımı oyuncularından Escobar'ın, turnuva dönüşü ülkesinde uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmesiydi. Escobar'ın Dünya Kupası ilk tur grup maçlarında ABD karşısında kendi kalesine gol atarak yenilgiye neden olduğu iddiasıyla öldürüldüğü haberi, tüm dünyada büyük şok etkisi oluşturacaktı.

Suudi Arabistan'ın 94 ABD'de ikinci tura yükselmesi ve kupa tarihinde bunu başaran ilk Asya takımı olması ise başta Müslüman coğrafya olmak üzere Ortadoğu'da büyük sevinç oluşturuyordu.

Ve 2002 Dünya Kupası. Bizim için önemini anlatmaya gerek yok herhalde. 48 yıl aradan sonra katılmaya hak kazandığımız ilk Dünya Kupası'nda yarı finale kadar yükselme başarısı gösterip, Güney Kore'yi yenerek dünya üçüncüsü olduğumuz ve futbol tarihimizin milli takımlar düzeyindeki en büyük başarısına imza attığımız turnuva. Güney Kore ve

Kupa töreni sırasında Katar Emiri'nin Lionel Messi'ye Katar'ın özel kıyafetlerinden Biş'ti giydirmesi ve Messi'nin tören boyunca bu kıyafeti üzerinden çıkarmaması oldukça önemliydi. Çünkü "Biş" adı verilen bu kıyafet, savaş meydanlarında galip gelen önemli askeri kişilere ve sadece kraliyet ailesi mensuplarına hediye edilen bir simgeydi. Böylelikle Katar ülkesinin bir değerini, tüm dünyaya futbol aracılığıyla tanıtmış oldu.

Katar'ın ev sahipliği yaptığı 2022 FIFA Dünya Kupası final maçını izlemeye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamed Al Sani, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve FIFA Başkanı Gianni Infantino geldi. (Mohammed Dabbous/AA, 18 Aralık 2022)

Japonya'nın birlikte düzenledikleri Asya kıtasının ev sahipliği yaptığı ilk şampiyona ve aynı zamanda ilk kez iki farklı ülkede düzenlenen Dünya Kupası...

Güney Kore ve Japonya ile aramızda olan saat farkı nedeniyle neredeyse sabah saatlerinde oynanan karşılaşmalar. Ekranları başında televizyonlardan milli takımın maçlarını izleyen milyonlar. Maç saatlerindeki boş sokaklar ve galibiyetlerden sonra sokaklara dökülen vatandaşlar. Türkiye'nin yarı finale yükselmesi ve dünya üçüncülüğünün getirdiği bayram havası. Milli Takım için bestelenen şarkılar, marşlar... Türkiye'nin uzun yıllardır göremediği birlik ve beraberlik, coşku, heyecan, sevinç...

Sporun kamuoyu oluşturma gücü diyoruz ya işte en güzel ve net örneği. Özellikle Japonya ve Güney Kore ile oynadığımız maçlarda iki ülke taraftarları arasındaki dostluklar, milli takımımıza ve futbolcularımıza ülkelerin gösterdikleri teveccüh...

Ve gelelim Katar'a...

2022 Dünya Kupası Finalleri yani 22. Dünya Kupası ilk kez bir Ortadoğu ülkesinde düzenlendi. 21 Dünya Kupası'nda dikkati çeken bir özellik; hiçbirine, bir Müslüman ülke ev sahipliği yapmamıştı. Katar, aynı zamanda bu büyük organizasyonu düzenleyen ilk Müslüman ülkeydi. Ve Katar alınının aklıyla herhangi bir sorun yaşanmadan organizasyonu başarıyla tamamladı. Peki ama özellikle Batı medyasında neden Katar sürekli eleştirildi? Stadyumlarda çalışan onlarca işçinin hayatını kaybettiği ancak bunların gizlendiği iddia edildi. Bu iddia Batı medyasında o kadar fazla dile getirildi ki hatta bazı ülkelerin bu nedenle turnuvayı boykot edecekleri bile yazılıp çizildi. Ancak aynı medya kuruluşları 2014 Dünya Kupası'nda Brezilya'da yaşanan protestolar ve eylemleri ya hiç görmemişler ya da Brezilya'yı suçlayıcı bir haber dili kullanmamışlardı. Turnuva boyunca da özellikle bazı medya kuruluşları, ısrarla Katar'ın ev sahipliğini eleştiren turnuvanın başarı-

Açılış maçı esnasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Mısır Devlet Başkanı Sisi ile tokalaşma görüntüsü uluslararası diplomasi açısından büyük yankı uyandıran bir gelişme olarak kayıtlara geçti. Türkiye ile Mısır arasında uzun süredir düşük seviyede ilerleyen ikili ilişkilere yepyeni bir boyut kazandıran bu görüşme, spor diplomasisine verilebilecek en önemli örneklerden biri olarak kayıtlara geçmiş oldu.

sız geçtiğini iddia eden haberler yapmaktan geri durmadılar. Fakat FIFA Başkanı Gianni Infantino hem turnuva sürecinde hem de turnuva sonrasında yaptığı açıklamada, Katar'ın tarihin en iyi organizasyonlarından birine ev sahipliğini yaptığını açıklayarak bu algıyı çürüttü. Üstelik Arjantin'in şampiyonluğuyla sonuçlanan Arjantin-Fransa finalinin de seyir zevki açısından iyi olması, Katar 2022'ye yönelik tüm olumsuz iddiaları yok etti.

Peki Katar 2022'nin spor diplomasisi açısından yansımaları nasıl oldu. Bunu ikiye ayırarak anlatmakta fayda görüyorum. Birisi Türkiye açısından diğeri de uluslararası açıdan. Ülkemiz açısından Katar 2022 turnuvaya katılmamamıza rağmen oldukça verimli geçti. Turnuva öncesi Türk iş adamlarının başta stadyum inşaatları olmak üzere Katar'a verdiği destekler, turnuva güvenliğini sağlama konusunda Türk askeri ve polisinin öncelikli rol üstlenmesi ve tabii ki en önemlisi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın hem açılış hem de kapanış maçlarına Katar Emiri Şeyh Temim Bin Hamed Al Sani'nin davetlisi olarak gitmesi oldukça önemliydi. Açılış maçı esnasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Mısır Devlet Başkanı Sisi ile tokalaşma görüntüsü ise diplomasi açısından büyük yankı uyandıran bir gelişme olarak kayıtlara geçti. Türkiye ile Mısır arasında uzun süredir düşük seviyede ilerleyen ikili ilişkilere yeni bir boyut kazandıran bu görüşme, spor diplomasisine verilebilecek en önemli örneklerden biri olarak kayıtlara geçmiş oldu. Zira iki ülke liderini farklı uluslararası etkinlikler yerine bir futbol karşılaşması bir araya getirmiş ve samimi bir fotoğraf karesiyle iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştı. Yine kapanış maçında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macron ile şeref tribününde maçı izlemesi, Tesla'nın kurucusu ve Twitter'ın CEO'su Elon Musk ile

görüşmesi, hem ülkemiz hem de uluslararası medya açısından önemli adlandırılabilir temalar oldu.

Uluslararası diplomasi açısından ise Katar 2022'nin birçok farklı gelişmeyle akıllarda kaldığını söyleyebiliriz. Öncelikli olarak Katar'ın düzenlediği başarılı organizasyonla ülke tanıtımına belki maddi bir değerle ölçülemeyecek bir katkı sunduğu bir muhakkak. Katar kültürünün ve turizminin tanıtımı açısından Doha yönetimi bu fırsatı oldukça iyi değerlendirdi. Özellikle kupa töreni sırasında Katar Emiri Şeyh Temim Bin Hamed Al Sani Arjantin'in dünyaca ünlü yıldızı Lionel Messi'ye Katar'ın özel kıyafetlerinden Bişt'i giydirmesi ve Messi'nin tören boyunca bu kıyafeti üzerinden çıkarmaması oldukça önemliydi. Çünkü "Bişt" adı verilen bu kıyafet, yüzlerce yıl önce savaş meydanlarında galip gelen önemli askeri kişilere ve sadece kraliyet ailesi mensuplarına hediye edilen bir simgeydi. Böylelikle Katar yine kendi ülkesinin bir değerini, kültürel mirasını, tüm dünyaya futbol aracılığıyla tanıtmış oldu. Yine dünya medyasına çokça yansıyan haberlerden biriydi; Katar hükümetinin ülkeye gelen yabancı turistlere İslami tebliğ faaliyetlerinde bulunması.

Ve futbol diplomasisi adına bir başka uluslararası örnek hiç kuşkusuz Fas oldu. Dünya Kupası gruplarında Hırvatistan'la bera- bere kalıp Kanada ve Belçika'yı yenmesi, eleme turlarında turnu- vanın favorilerinden İspanya ile Cristiano Ronaldo'nun formasını giydiği Portekiz'i elemesi, Fas'ı bir anda dünya kamuoyunun gün- demine taşıdı. Üstelik Fas Dünya Kupası'nda yarı finale yükselerek bunu başaran ilk Afrika takımı olarak organizasyon tarihine geçti. Zaten Müslüman, Afrikalı ya da Arap takımların kısıtlı sayıda yer aldığı düşünüldüğünde bu çok önemli bir gelişmeydi. Böylelikle tüm dünyada Fas'a yönelik büyük bir sempati oluştu. Başta Filistin olmak üzere, Irak, Suudi Arabis-

tan, Mısır, Tunus, Cezayir ve hatta Türkiye'de insanlar Fas'ı desteklemeye ve maçlarını ayrı bir gözle izlemeye başladılar. Avrupa sosyolojisinde ise bir başka detay dünya medyasında yer alıyordu. Başta İspanya ve Belçika olmak üzere ülkede yaşayan Afrika ve Asya kökenli Müslümanlar, Fas'ın başarıları sonrası sokaklara dökülerek kutlamalar yapıyorlardı.

Ve bir fotoğraf karesi. Fas'ın Portekiz'i yenerek yarı finale yükselmesinin ardından hem saha içinde hem tribünde hem de dünya genelinde yaşayan Faslılarda büyük bir sevinç var. Ama bir fotoğraf karesi tüm bu sevinç gösterileri içinde özel bir yer ediniyor. Fas'ın başarılı futbolcusu Sofiane Boufal'ın Al Thumama Stadı'nda saha içinde annesi ile galibiyet sevincini kutlaması dünya kamuoyunda büyük ses getirdi. FIFA'nın Dünya Kupası için oluşturduğu 12 milyon takipçili özel resmi Twitter hesabı, bu kareyi kalp emoji ile paylaşınca dünya genelinde büyük bir etkileşim oluştu. Dünyanın birçok ülkesinden sosyal medya kullanıcıları futbolseverler Faslı oyuncunun annesiyle galibiyet sevincini gösteren fotoğraf karesini ve videosunu paylaşmaya başladılar.

Peki Fas, eğer Dünya Kupası olmasa ya da Fas Milli Takımı bu başarıyı elde etmese hangi gerek- çeyle dünya genelinde bu kadar geniş bir kitleye ulaşma imkanı bulabilirdi? Üstelik tamamen olumlu bir algı ve taraflı tarafsız milyonlarca kişinin sempatisi...

Ve benzer bir şekilde İspanya galibiyeti sonrası Faslı futbolcu Eş- ref Hakimi'nin tribünlere koşarak maçı izleyen annesine sarılması ve galibiyeti onunla kutlaması da yine Dünya Kupası'nın en akılda kalan karelerinden biri oluyordu. Üstelik Hakimi'nin İspanya'ya göç eden Faslı bir ailenin çocuğu olması ve futbola Real Madrid alt yapısında başlaması spor sosyo- lojisi açısından mutlaka irdelen- mesi gereken ayrı bir başlığın en güzel örneklerinden biri olacaktır.

Ve bir başka futbol diplomasisi örneği; Faslı futbolcuların şükür secdesi yapması. Faslı futbolcuların galip geldiği her maçtan sonra toplu halde şükür secdesi yapmaları tüm dünyada büyük ilgi uyandırdı. Futbolcuların yine İspanya maçında penaltılar öncesi Fatiha Suresi, uzatmalar öncesi Fetih Suresi'nden ayetler okumaları Dünya Kupası'nın en ilgi çekici detaylarından. Peki, başta Avrupa medyası olmak üzere İslamofobi konusunda kötü bir şöhrete sahip Batı dünyasına bundan daha güzel ve etkileyici bir mesaj olabilir miydi? Sure okumanın, secde yapmanın, tıpkı Hristiyan futbolcuların haç çıkarması kadar normal olduğunu bunun terörle asla ilişkilendirilemeyeceğini bazı siğ kafalara bundan daha iyi hangi ülke hani araçlarla anlatabilirdi?

Dünya Kupası'na dair bir başka ilginç anekdot: Katar, 2017'den Ocak 2021'e kadar Suudi Arabistan ile Birleşik Arap Emirlikleri'nin başı çektiği bölge ülkelerinin ambargosu altında kalmıştı. Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman, Dünya Kupası açılış maçını FIFA Başkanı Gianni Infantino ile birlikte izledi. Hemen iki gün sonrasında, Suudi Arabistan milli takımının daha sonra şampiyon olacak Arjantin'i 2-1 mağlup etmesi de Suudiler açısından önemli başarıydı.

Sonuç olarak yukarıdaki örnek- lerle de detaylı olarak anlatmaya çalıştığım üzere Simon Kuper'in aynı adlı kitabında da söylediği gibi; "Futbol asla sadece futbol değildir."

Bölgesinde ve dünyada sorunları çözmeye aktif bir rol oynayan, barışa ve diplomasiye sürekli katkı sunan ülkemiz gerek coğrafi yapısı gerekse iklim özellikleri ve en önemlisi tesisleri ile önemli bir spor potansiyeline sahiptir. Sporun bir kültür olarak benim- senmesi ile Türkiye, spor ve futbol diplomasisi alanında dünyaya örnek faaliyetlerini daha da arttı- racaktır. **■**

Katar'ın düzenlediği başarılı organizasyonla ülke tanıtımına belki maddi bir değerle ölçülemeyecek bir katkı sunduğu bir muhakkak. Katar kültürünün ve turizminin tanıtımı açısından Doha yönetimi bu fırsatı oldukça iyi değerlendirdi. Ve yine dünya medyasına çokça yansıyan haberlerden biriydi; Katar hükümetinin ülkeye gelen yabancı turistlere İslami tebliğ faaliyetleri.

Mustafa Caner

mcaner@setav.org

İran Dış Siyasetinin Yıllık Bilançosu

2022'ye girilirken İran dış siyasetinde belirleyici olan önemli gündem maddeleri bulunuyordu. Bu gündemin büyük oranda 2023'e devrettiğini söylemek mümkün. 2022, İran için dış siyasetteki fırsatlar ve krizlerin nihai çözüme ulaşmayıp olumlu/olumsuz etkileri bakımından değişkenlik arz eden bir görünümle sürdürüldüğü bir yıl oldu.

Ukrayna'da yaşanan İranlılar başkent Kiev'de bir araya gelerek Ukrayna güçlerince vurularak düşürülen İran yapımı insansız hava araçlarını ve İran hükümetini protesto etti. (Viacheslav Ratynskiy/AA, 29 Ekim 2022)

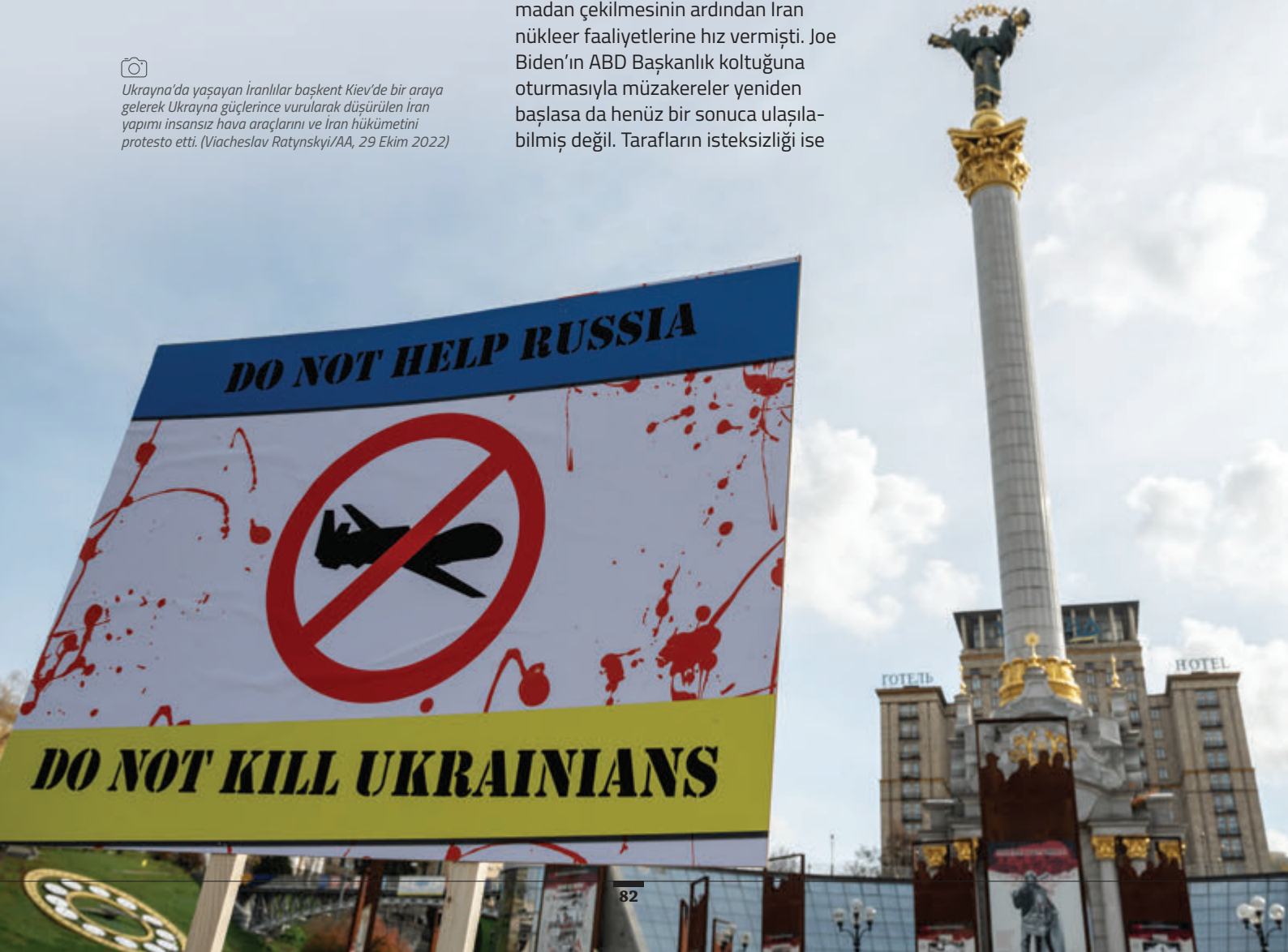
İran İslam Cumhuriyeti, kurulduğu günden itibaren her zaman uluslararası krizlerin merkezinde oldu. Batı dünyası ile kurduğu problematik ilişkiler, zaman zaman ciddi kriz seviyesine yükseldi, zaman zaman da idare edilebilir bir seviyede korundu. 2000'lerin başından itibaren İran'ı küresel kriz gündeminde baş sıralara yerleştiren en önemli konu, İran'ın nükleer faaliyetleri oldu. İran, nükleer faaliyetlerinin barışçıl olduğunu iddia etse de başta ABD olmak üzere Batı dünyası İran'a güvenmedi.

İran ve Uluslararası Sistem

İran'ın nükleer faaliyetlerinin uluslararası denetime açık ve tamamen şeffaf hale gelmesi adına yürütülen bir dizi müzakerenin ardından 2015'te nükleer anlaşma olarak bilinen Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) imzalanmıştı. Ancak ABD Başkanı Donald Trump'ın 2018'de anlaşmadan çekilmesinin ardından İran nükleer faaliyetlerine hız vermişti. Joe Biden'ın ABD Başkanlık koltuğuna oturmasıyla müzakereler yeniden başlasa da henüz bir sonuca ulaşılabilmiş değil. Tarafların isteksizliği ise

dikkat çekici. İran tarafı, Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ile birlikte muhafazakar bir müzakere takımı oluşturdu. Reisi/Abdullahiyan ikilisi, Ruhani/Zarif ikilisinin esnekliğine ve anlaşma isteğine sahip değil.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve sonrasındaki gelişmeler de nükleer müzakereleri uluslararası gündemin alt sıralarına itti. Ve bu noktada özellikle İran-Rusya iş birliği, ABD'yi ciddi şekilde rahatsız ediyor. Ukrayna üzerinden dolaylı olarak savaştığı Rusya'ya dronlar (insansız hava aracı) ile yardım eli uzatan İran'ı rahatlatacak bir nükleer anlaşma, şu an için ABD'nin gündeminde yok. Öte yandan İran'daki protestoları gerekçe göstererek, İran'a karşı tutumunu oldukça sertleştiren Almanya'nın da yeni bir anlaşma için çalışmayacağı ortada. Dolayısıyla nükleer anlaşma için ufukta bir umut görülüyor.

Ukrayna'daki savaş, İran'ı yalnızca nükleer mesele üzerinden etkililemedi. Ukrayna savaşı İran için iki fırsat ortaya çıkardı. Bunlar, Rusya'dan doğan enerji arzı boşluğunu doldurmak için Avrupa'nın ihtiyaç duyacağı uygun bir aday olarak öne çıkmak ve Rusya ile geliştireceği ilişkiler üzerinden hem Batı dünyasına cevap vermek hem de Rusya ile daha dengeli bir ilişki tarzına kavuşmak olarak ifade edilebilir. İlk seçenek, aslında Rusya'nın müdahalesiyle daha ilk anda geçersiz kılındı. Rusya, İran ile yapılacak bir nükleer anlaşmaya onay verebilmek için ABD'den yazılı garanti istedi. Buna göre, Ukrayna savaşından dolayı kendisine uygulanan yaptırımların İran ile ticaretine zarar vermemesi talep ediliyordu. Daha sonra Rusya, bu talebin kabul edildiğini söylese de nükleer müzakerelerde ilerleme bir türlü sağlanamadı. Dolayısıyla İran'ın alternatif enerji kaynağı olma arzusu da darbe yedi. Elbette İran'ın bu isteğini engelleyen bir diğer faktörün de ABD olduğunu unutmamak gerekiyor. Yukarıda ifade edildiği gibi ABD, Rusya ile yakın ilişkilere sahip İran'a hayat öpücüğü olacak gelişmelere izin verecek bir durumda değil.

İkinci fırsat ise İran için pratikte dökülmüş durumda. Savaşın, Moskova'nın hesap ettiği kadar çok daha uzun sürmesi, Rus ordusunun savaş sahasında silah kaynaklarını tüketmesi ve yeni nesil savaş teknolojilerinin belirleyici hale gelmesi gibi sebepler, Rusya'yı İran'dan silah satın almaya itti. Bu anlamda İran, Rusya'ya çeşitli tiplerde dron sağlamaya başladı. Her ne kadar İran, önce Rusya'ya dron sattığını inkar etse de daha sonra dronların "savaş öncesi" verildiği gibi hukuki bir gerekçe ve korunak oluşturarak, bu durumu kabul etti. İran dronlarının sahada ne kadar etkili olduğu net olarak bilinmiyor. Dolayısıyla bu savaş, İran dronları için de bir test işlevi görüyor.

Öte yandan İran-Rusya ilişkileri açısından dron ticaretinin etkisi çok daha açık. Ukrayna savaşı

sonrasında Tahran-Moskova hatında temasların ve iş birliklerinin hızlandığı görülüyor. Askeriyeden enerjiye, havacılıktan ticarete pek çok alanda artan iş birliğini görmek mümkün. Rusya ile yüksek seviyede bir iş birliği, İran için Suriye ve Güney Kafkasya'da daha iddialı davranışlara kapı aralayabilir.

İran'ın yoğun ilişkilere sahip olduğu Batı dışı dünyadan bir diğer önemli aktör ise Çin. Pekin yönetimi, global sahnedeki ekonomik gücünü siyasi ve askeri güce tahvil edebilmek adına uzun yıllardır sabırlı bir siyaset izliyor. Ortadoğu'ya ekonomi üzerinden bir açılım sağlamaya çalışan Pekin, bu anlamda pek çok aktörle iyi ilişkiler geliştirmeye gayret ediyor. Bu bağlamda İran, Çin için iki açıdan öne çıkan bir aktör: Birincisi, sahip olduğu enerji kaynakları, enerji ihtiyacı yüksek olan Çin için cazibedici bir durum. İkincisi ise İran'ın jeostratejik konumu. Ticaret yolları üzerinde olması, İran'ı önemli kılıyor. Ama Çin için İran'ın bir başka önemi de var. Özellikle rakibi Hindistan'ın yatırım yaptığı Çabahaş Limanı'nı dengeleme adına Pakistan'daki Gwadar Limanı dışında İran'ın Körfez kıyısındaki limanlarında etki sahibi olmak önemli.

Bu anlamda Çin ile İran arasında 2021'de bir stratejik iş birliği anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre Çin'in İran'a 400 milyar dolarlık bir yatırım yapacağı ve karşılığında ülkenin yatırım alanları, madenleri ve limanları üzerinde söz sahibi olacağı iddia ediliyordu. Bahsi geçen anlaşma, İran Meclisinin onayına sunulmadı. Bu sebeple aslında hukuki bir geçerliliği şu an için yok. Ancak bir çerçeve anlaşma olarak bile İran içinde ve dışında pek çok tartışmayı tetikledi. İran'ın Çin'e peşkeş çekildiği ve Çin'in bir müstemlekesi olacağı türünden eleştiriler, İran yönetimine yöneltildi.

Anlaşmayı eleştirenleri haklı çıkaracak önemli bir gelişme ise Aralık 2022'de yaşandı. Çin Devlet Başkanı Şi Ceping, Suudi

Arabistan'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ziyaret sırasında yayınlanan Çin ve Suudi Arabistan'ın ortak açıklamasında, İran'ın bölgede müdahaleci faaliyetlerde bulunduğu vurgulanıyordu. Daha sonra gerçekleştirilen Çin ve KİK (Körfez İşbirliği Konseyi) arasındaki zirve sonucunda yayınlanan ortak açıklamada da İran ile BAE arasındaki ihtilaflı üç adaya dair sorunları çözmek üzere her türlü barışçıl girişimin destekleneceği ifade edildi. Bu açıklamalar sonrası İran Dışişleri Bakanlığı, Çin'in Tahran büyükelçisini çağırdı ve Tahran yönetiminin rahatsızlığını ilettili. Ayrıca İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir-Abdullahiyan da yaptığı açıklamada, Körfez'de bulunan Ebu Musa, Büyük Tunb ve Küçük Tunb adalarının İran'a ait olduğunu ve bu durumun tartışmaya kapalı olduğunu söyledi. Çin'in Körfezle kurduğu ilişki biçiminden rahatsız olan İran'daki bazı çevreler, 25 yıllık stratejik iş birliği anlaşmasının bir hata olduğunu da dile getirmeyi ihmal etmediler. Çin-İran arasındaki ilişkilerde güven sarsıcı gelişmeler, 2023'te de etkisini hissettirecek gibi görünüyor.

İran'ın Bölgesel Siyaseti

İran'ın bölgesel siyaseti, 2022'de de tesiri altındaki ülkeler için istikrarsızlıklar ve krizler üretmeye devam etti. Bu anlamda öne çıkan ülkelerin başında Irak geliyor. Irak'ta Ekim 2021'de düzenlenen parlamento seçimlerinden beri ortalık durulmuş değil. Seçimlerde kendi desteklediği aktörlerin hezimete uğraması, İran için hazmedilmesi zor bir lokmaydı. Bu sebeple vekil kuvvetleri üzerinden Irak siyasetini dizayn etmeye çalışan İran, Irak'ta istikrarsızlıklara sebep oldu. Bağımsızlık yanlısı Mukteda es-Sadr gibi figürlerin takipçilerini sokaklara dökmesi de bir noktaya kadar etkili oldu. Nihayetinde İran baskın çıktı ve kendisine yakın Muhammed Şiya es-Sudani'nin başbakanlığındaki hükümet, yaklaşık bir yıllık bir krizin ardından görevine başladı.

İran'ın bölgesel siyasetinde Güney Kafkasya, önemli gündem maddelerinden biri. Karabağ'ın işgalden kurtarılmasıyla bölgede oluşan yeni jeopolitik dengeler, İran'ı başından beri rahatsız ediyor. Zengezur koridorunu, ulusal güvenliğine bir tehdit olarak yansıtan İran, 2022'de iç ve dış siyasetindeki tüm sorunları bir kenara koyup Güney Kafkasya meselesiyle ayrıca ilgilendi.

Öte yandan Irak'taki siyasi kriz, İran-Suudi Arabistan normalleşme süreçlerini de akamete uğrattı. Irak'ın arabuluculuğunda gerçekleşen yakınlaşma süreci, ülkedeki istikrarsızlık sebebiyle sağlıklı işleyemedi. Sudani'nin başkanlığı sonrasında süreç yeniden başlasa da henüz nihayete ermiş değil.

İran'ın bölgesel siyasetinde en önemli gündem maddelerinin başında Güney Kafkasya geliyor. Karabağ'ın işgalden kurtarılması sonrası bölgede oluşan yeni jeopolitik dengeler, İran'ı başından beri rahatsız ediyor. Zengezur koridorunun açılmasını kendi ulusal güvenliğine bir tehdit olarak yansıtan İran, 2022'de iç ve dış siyasetindeki tüm sorunları bir kenara koyup Güney Kafkasya meselesiyle ayrıca ilgilendi. Tarihsel olarak bölgeyi kendi toprağı kabul eden İran, Zengezur koridorunun faaliyete geçmesiyle birlikte Ermenistan ile olan kara bağlantısının kesilecek olmasından son derece rahatsız. Diğer taraftan İran-Azerbaycan gerilimi, aslında bir boyutuyla Türkiye-İran gerilimini de besliyor. Zira İran, Türkiye-Azerbaycan iş birliğini de tehdit olarak kodlamış durumda.

Bu anlamda Azerbaycan sınırında askeri tatbikatlar düzenleyen Tahran yönetimi, Ermenistan'ın Kapan kentinde bir başkonsolosluk da açtı. Ermenistan'ın Azerbaycan sınırında yer alan Kapan kenti, İran'a da oldukça yakın. Tahran yönetiminin bu ve benzeri hamleleri, Zengezur koridorunu engelleme amacı taşıyor. Bazı üst düzey İranlı komutanlar, bu koridorun açılmasına izin vermeyeceklerini defalarca dile getirdiler. İran'ın attığı adımlara karşılık Azerbaycan yönetimi de sert mesajlar verdi. 2022'de yükselen tansiyon henüz yatışmış değil.

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ile başkent Tahran'daki Sadabad Sarayı'nda bir araya geldi. İkili, görüşmenin ardından ortak basın toplantısı düzenledi. (İran Cumhurbaşkanlığı/AA, 1 Kasım 2022)

İran'ın bölgesel siyaseti, 2022'de de tesiri altındaki ülkeler için istikrarsızlıklar ve krizler üretmeye devam etti. Bu anlamda öne çıkan ülkelerin başında Irak geliyor. Desteklediği aktörlerin seçim hezimetini, İran için hazmedilmesi zor bir lokmaydı. Bu sebeple vekil kuvvetleri üzerinden Irak siyasetini dizayn etmeye çalışan İran, Irak'ta istikrarsızlıklara sebep oldu.

Sonuç ve Değerlendirme

2022'ye girilirken İran dış siyasetinde belirleyici olan önemli gündem maddeleri bulunuyordu. Bu gündemin büyük oranda 2023'e devrettiğini söylemek mümkün. 2022 İran için dış siyasetteki fırsatlar ve krizlerin nihai çözüme ulaşmayı olumlu/olumsuz etkileri bakımından değişkenlik arz eden bir görünümle sürdürüldüğü bir yıl oldu. Nükleer müzakerelerde ilerleme sağlanmasına rağmen bir türlü taraflar anlaşma metni üzerinde uzlaşamadı. Rusya ile ilişkilerde gelişme gözlemlenirken Çin ile ilişkilerde ise kriz dikkati çekti. Güney Kafkasya'daki Azerbaycan ile olan gerginlik bitmek şöyle dursun artarak devam etti. Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler belirli bir seviyede korunurken, zaman zaman arızı sorunlar da yaşandı. İran, bölgesel siyasetindeki gerilimi azaltmadı. Özellikle Irak siyasetine olan dolaylı müdahaleleri 2022'ye damga vurdu. Suudi Arabistan ile normalleşme muhtelif adımlar atılsa da son nokta koyulamadı. Sonuç olarak, 2022 İran dış siyasetinde görece kazanımlar ve kayıpların olduğu ve bu tablonun büyük oranda 2023'e devredildiği bir yıl oldu. **■**

Hamit E. Beriş

hamit.beris@hbv.edu.tr

İktidarının Yirminci Seneidevriyesinde AK Parti

2022'YLE BİRLİKTE AK PARTİ İKTİDARDA YİRMİ YOLUNU DOLDURDU. YENİ YIL İSE BAŞKA BİR MİLAT. 1 OCAK 2023 TÜRKİYE YÜZYILI'NIN İLK GÜNÜ. CUMHURİYETİN İKİNCİ ASRINA YÖNELİK HEDEFLER AÇISINDAN AK PARTİ'NİN MUHALEFETİN BİR HAYLI ÖNÜNDE OLDUĞU AÇIKÇA GÖRÜLÜYOR. CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN LİDERLİĞİNDE AK PARTİ'NİN EN BÜYÜK BAŞARILARINDAN BİRİ SORUN ÇÖZME KAPASİTESİNİN YÜKSEKLİĞİ.

Öncelikle genel bir tespitle başlayalım: 2022'nin sonu itibarıyla Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarda yirmi yılını doldurdu. Yalnız Türk siyasi hayatı açısından değil, modern demokrasi tarihi bakımından da önemli bir başarı bu. Kesintisiz yirmi sene boyunca iktidarda kalabilmek, farklı dönemlerde ortaya çıkan çok sayıda sorunu çözme yeteneğine sahip olmayı gerektiriyor. Zaten AK Parti'nin iktidar yılları daha en baştan itibaren hiç de kolay geçmedi. Bürokratik vesayet kavramıyla müesses hale gelen müesses nizamın baskılarından kapatma davasına, 15 Temmuz darbe teşebbüsünden teröre bir dizi sorun AK Parti iktidarını tehdit etti. Üstelik bu sorunların her birinin bazı yabancı ülkelerle doğrudan veya dolaylı bir bağı vardı. Bu bakımdan, mücadele içteki kadar bunların dışarıdaki destekçilerine karşı da verildi.

Yirmi yıl gibi uzun bir zaman diliminde değişen demografiyi ve seçmen profilini de gözden kaçırmamak gerekiyor. AK Parti, en az üç farklı kuşağı yönetti, yirmi yılda farklılaşan toplum yapısının talep ve ihtiyaçlarına

cevap verdi. Üstelik bu yirmi yıllık süreç, belki de insanlık tarihindeki en hızlı ve kapsamlı dönüşümlerin yaşandığı kesit oldu. Kısacası AK Parti'nin iktidar dönemi, siyasal ve toplumsal alanların eş zamanlı olarak doğru şekilde yönetilmesiyle aşıldı. 2023 seçimleri öncesinde iktidarından muhalefetine herkeste hala Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın başkanlık yarışında, AK Parti'nin ise siyasi partiler arasında ilk sırada bulunduğu dair bir görüş birliği var. Uzun iktidarın tüm yıpratıcılığına rağmen karşılaşılan bu tablo, en başta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın doğru hamle yapma yeteneğini ve sorun çözme becerisini gösteriyor. Bir bakıma, iktidar yıllarının ciddi bir tecrübe meydana getirdiği, bunun da sorunlar karşısında en gerçekçi politikaları üretme yeteneğini güçlendirdiği görüldü. Bunun yanında, Erdoğan'ın tutarlı ve sürekli politikalar izlemesi seçimde kendisine yönelik güven duygusunu yükseltiyor.

2022: AK Parti'nin 20 Yılına Özet

2022 aslında AK Parti'nin yirmi yıllık iktidar pratiklerinin bir özeti mahiyetinde. Bir kısmı dışarıdan da desteklenen krizler ve sorunlar, 2022'nin ilk aylarında

Türkiye'yi bu kez ekonomik alanda vurdu. Dövizde bir anda başlayan hızlı yükseliş, aynı şekilde fiyatlardaki ani artış, 2022'nin ilk aylarında, yakın vadede Türkiye'yi bir ekonomik krizin mi beklediği sorusunu beraberinde getirdi. Muhalef kesimler, dünyada da benzer gelişmelerin yaşandığını görmezden gelerek ya da daha doğru bir ifadeyle kamuoyundan gizleyerek ülkenin adeta bir felakete sürüklendiğini iddia etti. Erdoğan'ın en baştan itibaren krizden çıkış için ileri sürdüğü faizlerin düşürülmesi ve ekonominin büyütülmesi yönündeki tavrı, muhalefet tarafından yoğun şekilde eleştirildi. Çare olarak faizlerin artırılması ve ekonominin belirli bir süre için küçültülmesi önerildi. İlk başta dolardaki hızlı artış, piyasalarda kısmen soru işaretleri meydana getirse de Erdoğan, ısrarla savunduğu ekonomi politikasını sürdürdü. İçinde bulunduğumuz aşamada artık şu tespiti yapabiliriz ki, haklı da çıktı. Faizlerin düşmesine rağmen dolar yükselmedi, enflasyonun artış hızı azaldı ve ekonomi önemli ölçüde büyüdü. Bu örnek, yukarıda bahsettiğimiz tecrübe ve tutarlılık faktörleriyle yakından ilişkili. Erdoğan'ın estirilmeye çalışılan panik havasına rağmen soğukkanlılığını ve tutarlılığını koruması, sorunun büyümesini engelledi.

BİR OLDUK 21 OLDUK

AK PARTİ **21** YAŞINDA

Cumhurbaşkanı ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, ATO Congressium'da AK Parti 21. Kuruluş Yılı Dönümü Programı'na katıldı. (Emin Sansar/AA, 15 Ağustos 2022)

AK PARTİ, EN AZ ÜÇ FARKLI KUŞAĞI YÖNETTİ, YİRMİ YILDA FARKLILAŞAN TOPLUM YAPISININ TALEP VE İHTİYAÇLARINA CEVAP VERDİ. ÜSTELİK BU YİRMİ YILLIK SÜREÇ, BELKİ DE İNSANLIK TARİHİNDEKİ EN HIZLI VE KAPSAMLI DÖNÜŞÜMLERİN YAŞANDIĞI KESİT OLDU. KISACASI AK PARTİ'NİN İKTİDAR DÖNEMİ, SİYASAL VE TOPLUMSAL ALANLARIN EŞ ZAMANLI OLARAK DOĞRU ŞEKİLDE YÖNETİLMESİYLE AŞILDI.

Kuşkusuz Türk ekonomisi de küresel alanda ileride ortaya çıkabilecek gelişmelerden varestede değil. Ancak içinde bulunulan şartlarda toplumun ekonomiye güveninin yeniden geldiği görülüyor. Aynı süreçte, yerli otomobil TOGG üretiminin sürmesi, savunma sektöründe, özellikle insansız hava araçları bakımından kat edilen mesafe de bu güvenin destekleyici unsurları oldu. Bu hamlelerin doğru zamanda yapılması, ekonomik sorunların etkilerini ikinci plana itti. Yerli ve milli üretimin artması, toplumun ülkeye ve siyaset kurumuna yönelik güvenini yükseltti. Burada Erdoğan'ın toplumu ikna kabiliyetinin bir kere daha devreye girdiğini söylemek mümkün. Toplumda geleceğe dönük soru işaretleri belirdiğinde ya da siyasetçilerin topa girmek istemedikleri muhtaralı konularda Erdoğan hep risk aldı ve toplumu kendi politikalarının doğruluğuna ikna etmeye çalıştı. Bu gayretin toplum nezdinde yine karşılık bulduğu görüldü.

İktidarın sorun çözme kapasitesinin gücünü gösteren bir diğer gelişme ise Ukrayna-Rusya Savaşı'nda taraflar arasında oynanan arabuluculuk rolü oldu. Dahası Türkiye, iki ülke arasında mekik diplomasi yürütürken, Rus işgalinin haksızlığına ilişkin ahlaki duruşundan vazgeçmedi. Hem Rusya hem de Ukrayna ile olan ticaretine de açık şekilde devam etti. Rusya, doğal gaz satışı başta olmak üzere enerji alanında Türkiye'yi merkeze yerleştirirken, Ukrayna da Türk silah ve savunma sistemleri ithal etti. Türkiye, aynı zamanda, tahıl koridorunun açılmasına yönelik çabalarıyla savaşta etkilenen üçüncü ülkelerin yüz yüze kaldıkları sorunlara da çözüm üretti. Bu tavrın diplomatik sorunlara kendi çıkarları ekseninde bakmayan ve ilkeli bir pozisyon almaya gayret eden Türkiye'nin uluslararası düzlemdeki saygınlığını artırdığı açık. 2022'de yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin dış politikada uzun süredir yerleştiği pozisyonu tahkim etti. Burada değinilmesi gereken bir başka gelişme, uluslararası alanda "Turkey" şeklinde geçen adının "Türkiye" olarak değiştirilmesiydi. Geçmişte de bu yönde bazı girişimler olmasına rağmen bu değişikliğin tüm uluslararası kuruluşlar ve yabancı devletler tarafından kısa sürede sahiplenilmesi, Türkiye'nin gücünü kanıtlayan göstergelerden biri.

Aynı ilkesel tavrın göç sorununda da sergilenmesinin Türkiye'nin küresel sorunların çözümü için gösterdiği samimi gayretleri kanıtlatığı görülüyor. Batı ülkeleri başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde göçmen karşıtı popülist siyaset giderek yükselirken, Erdoğan ve AK Parti'nin kendi duruşunu koruduğu dikkat çekiyor. Dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke durumundaki Türkiye'nin bu sorunun çözülmesi için küresel iş birliği mekanizmalarının harekete geçmesi ve tüm devletlerin ellerini taşın altına koyması yönündeki yaklaşımı, göçe insani bir çözüm üretmek için en

doğru araç. Bu noktada, 2022 içinde göç meselesi bakımından muhalefetin olumsuz tavrının giderek arttığını söylemek gerek. Bazı marjinal partilerin ülkedeki sığınmacıları toptan mahkum eden ve derhal ülkelerine gönderilmelerini savunan rijit bir bakış açılarının olduğu biliniyor. Ancak bu yaklaşımın artık yalnızca bazı küçük partilerle sınırlı kalmadığı, giderek tüm muhalefeti etkisi altına aldığı görülüyor. Bu durum, aslında sığınmacıların ülke içinde neden olduğu iddia edilen sorunlar kadar Türkiye'nin uluslararası iddialarında göç meselesinin yeriyile de yakından ilişkili. Böyle bir anlayışın Türkiye'nin dış politika alanındaki iddialardan vazgeçip içe kapanmacı bir anlayış benimsemesi sonucunu doğuracağı aşikar. Ancak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın göç ve sığınmacılar konusunda da geri adım atmaya çağrı anlaşılıyor. Nitekim Erdoğan, yukarıda değindiğimiz ikna edici liderlik gücünü göçle ilgili sorunlar bakımından da kullandı. Aynı zamanda toplumun büyük kesiminin popülist politikaların tuzağına düşerek göçmen karşıtı bir yere savrulmasını engelledi.

Geride bıraktığımız yıl, en önemli başarılarından birinin terörle mücadele alanında yaşandığı gerçek. Yakın dönemlere kadar Türkiye'nin en önemli güvenlik sorununu terör oluşturmuyordu. 2015'te başlayan PKK'nın bazı il ve ilçelerde oluşturduğu çukur ve barikatlarla yönelik operasyonlar 2016'da sınır ötesine taşındı. Böylece örgütün Suriye'deki otorite boşluğundan yararlanarak Türkiye sınırında kendisine bir koridor açması engellendi. İnsansız hava araçları başta olmak üzere yeni teknolojinin ve konvansiyonel yöntemlerin birlikte kullanılması terörle mücadelenin yeni bir aşamaya taşınmasını sağladı. Üstelik Türkiye'nin terörle mücadelesi yalnızca PKK'ya yönelik de değil. FETÖ, DEAŞ, DHKP-C ve MLKP gibi örgütlere karşı eş zamanlı olarak verilen mücadelelerin hepsinde belirgin bir başarı

kazandı. 2022'nin sonlarında Taksim'de gerçekleşen terör saldırısı, PKK'nın hayatta kalmaya yönelik son çırpınılarını yansıtıyor. Örgütlerin tümünün yeni militan devşirme çabaları artık sonuç vermiyor. Nitekim 2022'de örgütler tarafından neredeyse hiç kitlesel eylem gerçekleştirilemedi. Bu kararlılığın sürdürülmesi, terörün önümüzdeki yıllarda büyük ölçüde Türkiye'nin ajandasından çıkmasını sağlayacak.

Türkiye Yüzyılı: Cumhuriyetin İkinci Asrına Hazırlık

2022'de iç siyaset açısından yaşanan en önemli gelişme ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2023 seçimlerine Cumhuriyet İttifakı'nın adayı olarak gireceğinin bir kez daha açıklanmasıydı. AK Parti, henüz Millet İttifakı'nın adayı bile belli değilken, ayrıca bir süre daha belli olmayacağı anlaşılırken seçim kampanyasını da başlattı. 28 Ekim 2022 günü görkemli bir şekilde tanıtımı yapılan "Türkiye Yüzyılı" projesi, AK Parti'nin Cumhuriyetin ikinci asrına hazırlıklı olduğu mesajını vermesi açısından oldukça önemli bir sembol. Geçmişten itibaren Türk siyasetinde uzun vadeli projeler ortaya koymak çok alışık olunan bir tutum değil. 1990'lar boyunca işbaşına gelen koalisyon hükümetleri kısa vadede bile önlerini görmekte zorlanıyorlardı. O dönemlerin ruhunu Süleyman Demirel'in "Siyasette 24 saat çok uzun bir süredir." sözü gayet iyi özetler.

Türkiye Yüzyılı projesi göz önünde bulundurulduğunda Cumhurbaşkanı Erdoğan için yirmi yılın bile kısa bir süre olarak görüldüğü, ülkenin geleceğine yönelik hedeflerin uzun bir döneme yayıldığı görülüyor. Bu yaklaşım, aslında AK Parti'nin ve Erdoğan'ın muhalefet karşısında sağladığı psikolojik üstünlüğün en önemli nedenlerinden biri. Siyaseti gündelik tartışmaların kısırlığına hapsedmeden geleceğe dair planlar

yaşamak muhalefetin hamle şansını azaltan bir nitelik gösteriyor. Geçmişten itibaren Erdoğan'ın rakipleri karşısındaki en önemli avantajlarından biri olarak gündemi yönetme becerisi gösterilir. 2022'de gerek adaylık tartışması gerekse seçim kampanyasını erken başlatması itibarıyla Erdoğan bir kere daha siyasi tartışma sürecinin yönetimini eline aldı. Bu tavır, muhalefeti özellikle adayın belirsizliği konusunda bir savunma pozisyonuna ve kendi içinde derin çatışmalar yaşamaya itti. Muhalefetin kendi içinde yaşadığı açmazlar ve anlaşmazlıklar, AK Parti'nin kendi seçmen tabanını yeniden konsolide etmesini sağladı.

2022'yle birlikte AK Parti iktidarda yirmi yolunu doldurdu. Yeni yıl ise başka bir milat. 1 Ocak 2023 Türkiye Yüzyılı'nın ilk günü. Cumhuriyetin ikinci asrına yönelik hedefler açısından AK Parti'nin muhalefetin bir hayli önünde olduğu açıkça görülüyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan liderliğinde AK Parti'nin en büyük başarılarından biri sorun çözme kapasitesinin yüksekliği. Üstelik iktidarı yıpratmak amacıyla tedavüle sokulan her yeni kriz, söz konusu kapasiteyi daha da güçlendiren bir etki doğurdu. Bu süreçte, AK Parti ile MHP'nin Cumhuriyet İttifakı kapsamındaki ilişkilerini gayet uyumlu şekilde yürütmeleri bir başka avantaj olarak beliriyor. Millet İttifakı'nın 2023 seçimlerinde cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kimin aday gösterileceği başta olmak üzere pek çok konuda uyum sağlamadığı görülürken Cumhuriyet İttifakı açısından durum bunun tam tersi. Tüm bu şartlar göz önünde bulundurulduğunda 2022'de AK Parti'nin sorun çözme açısından mevcut kapasitesini kullanmasına ve ayrıca daha da geliştirmesine tanıklık edildiği söylenebilir. Bu durum ise 2023 genel seçimleri öncesinde hem cumhurbaşkanı adayı olarak Erdoğan'ın hem de parlamento aritmetiği açısından AK Parti'nin yirmi yıllık iktidar dönemi sonunda hala rakiplerinin oldukça önünde gittiği açıkça görülüyor. **■**

Türkiye Yüzyılı projesi göz önünde bulundurulduğunda Cumhurbaşkanı Erdoğan için yirmi yılın bile kısa bir süre olarak görüldüğü, ülkenin geleceğine yönelik hedeflerin uzun bir döneme yayıldığı görülüyor. Bu yaklaşım, aslında AK Parti'nin ve Erdoğan'ın muhalefet karşısında sağladığı psikolojik üstünlüğün en önemli nedenlerinden biri.

Murat Yılmaz

muratyilmaz67@yahoo.com

CHP/AA, 15 Aralık 2022

Muhalefet Cephesinin Siyasi Programı ve Seçim Stratejisi

Muhalefet, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Cumhuriyet İttifakı'na; yani, AK Parti ve MHP'ye reaksiyonu temsil ediyor. Bu muhalefet sadece içerideki bir ittifaktan değil, Erdoğan ve Cumhuriyet İttifakı'nın dış politikasından rahatsız olan dışarıdaki ittifaktan da oluşuyor. Bu artık sır da olmayan, açıkça ve defalarca deklare edilmiş bir dış politika gerçeği...

Türkiye, 2023'te kritik bir seçime gidiyor. 2023'te Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimleri gerçekleşecek. Dünyada, emekli asker ve stratejist Gürsel Tokmakoğlu'nun ifadesiyle "stratejik kasırga" yahut Almanya Başbakanı Olaf Scholz'un ifadesiyle "jeopolitik deprem" yaşanan bir dönemde, sadece milli ölçekte değil, uluslararası düzeyde siyasi etkileri olacak bir Türkiye seçiminden bahsediyoruz. Bu bakımdan muhalefetin siyasi program ve seçim stratejisini anlayabilmek için muhalefet cephesinin sadece iç politika ve ekonomideki programına değil, muhakkak surette dış politika programına ve dış müttefiklerine de bakmak elzemdir.

Muhalefetin İç ve Dış Bileşenleri

Muhalefet, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Cumhuriyet İttifakı'na; yani, AK Parti ve MHP'ye reaksiyonu temsil ediyor. Bu muhalefet sadece içerideki bir ittifaktan değil, Erdoğan ve Cumhuriyet İttifakı'nın dış politikasından rahatsız olan dışarıdaki ittifaktan da oluşuyor. Bu artık sır da olmayan, açıkça ve defalarca deklare edilmiş bir dış politika gerçeği... Türkiye'nin Soğuk Savaş'ta dahil olduğu Batı ittifakı ve bilhassa bu ittifakın lideri olan ABD, Türkiye'nin mutli ve uydu bir müttefik olmasını istiyor. Türkiye'nin kendi milli menfaatlerini savunmak ve kendi milli devletini tehlikelere karşı korumak yönünde giderek özerkleşen ve çok yönlü bir karakter kazanan

dış ve savunma politikası, Batı'da rahatsızlık oluşturuyor, hatta tehdit olarak görülüyor. Batı ve bilhassa ABD, Türkiye'nin dış politikasını kendi istediği istikamete getirebilmek için Türkiye'nin iç politikasına gayri meşru yollar da kullanarak müdahale etmekten çekinmiyor.

Muhalefette Kim Ne İstiyor?

Muhalefet cephesi, dış ve iç mütefikleri itibarıyla vesayet sistemini dağıtan güçlü ve homojen bir çoğunluğa dayanan bir yürütme ve yasama bloku istemiyor. Tam aksine her şeyiyle parçalanmış ve temel konularda karar almakta ve yönetmekte zorlanan bir koalisyon isteniyor. Çünkü muhalefet cephesinin iç ve dış bileşenleri çeşitli sebeplerle Türkiye'nin parçalanmış yürütme ve yasama yapısıyla yeniden bir tür vesayet sistemine dönmelerini, bu şekilde bürokrat, teknokrat ve Batıyla iyi geçinmeyi esas alan bir diplomat zümresi marifetiyle yönetilmesini istiyor. Dış bileşenler bu şekilde Batıyla ilişkileri düzeltmeye mecbur bir koalisyonu yönlendirmek imkanına kavuşarak, yeniden Türkiye'yi kontrol edebileceklerini düşünüyorlar. Muhalefetin iç bileşenlerinden CHP, kendisini tarihi ve ideolojisi itibarıyla vesayet sisteminin doğal siyasi ortağı ve yöneticisi olarak görüyor. Altılı masanın küçük siyasi partileri, kendilerine ancak bu şekilde bir siyasi alan açılacağı için bu parçalanmış siyasi yapıyı kendileri için beka ve garanti meselesi olarak görüyorlar. İYİ Parti zaman içerisinde saği kendi bünyesinde toplayarak sistemin değişmesiyle başbakanlığı kazanabileceği hülyasıyla kendisini avutuyor, yaşanacak bu parçalanmanın siyasi fatura ve maliyetini düşünmemeyi tercih ediyor. Altılı masanın dışarıdan destekleyicisi olan HDP ise yürütme ve yaşamadaki parçalanma ve Batının desteğiyle terörle mücadelenin sona ermesi sayesinde toparlanacak PKK'nın baskısıyla Doğu ve Güneydoğu

Anadolu'da özerklik, Suriye'de de ayrı bir devlet veya federal devlet imkanı elde edeceği hayalinde.

Parlamente Sistem Mümkün mü?

Muhalefetin görünürde uzlaştığı tek konu "güçlendirilmiş parlamente sistem" ifadesi. Ama bu, gerçeği yansıtmayan bir "ifade". Çünkü muhalefetin ortaya koyduğu sistem, aslında parlamente istem dışına çıkmış bir sistem. Halkın seçtiği ve güçlü yetkileri olan bir Cumhurbaşkanının varlığı sistemini, "yarı başkanlık" yahut "Başbakanlı Cumhurbaşkanlığı" sistemi olarak tanımlamak da mümkün... Muhalefet cephesinin Erdoğan karşıtlığı dışındaki belki de tek uzlaşma noktası olan "güçlendirilmiş parlamente sistem" in hayata geçmesi ise siyasi dengeler itibarıyla mümkün görünmüyor. Cumhuriyet'in yüzde 42 oy alması halinde bile TBMM'de çoğunluğu elde edeceğini gösteren simülasyonlar, aslında bu sistem önerisinin hayata geçmeyeceğinin muhalefet tarafından da bilindiğini gösteriyor.

Muhalefet cephesinin ekonomi konusunda ortak bir politikasının olduğu söylenemez ama son tahlilde Batı ve IMF'nin program ve sıvacı parasına tabi olacak bir zımni ortak payda olduğu söylenebilir. Bu bakımdan muhalefet cephesinin her bakımdan Batıya tabi bir siyasi programda birleştiği anlaşılıyor.

Muhalefetin Kara Propagandası

Muhalefet cephesinin Erdoğan karşıtlığı eksenindeki ortak paydası ise Haziran 2013'te Gezi-Taksim Platformu, 17-25 Aralık 2013'te FETÖ, 7-8 Ekim 2014 Kobani ve 2015 Hendek teröründe ortaya konulan kara propaganda iddialarının bir kokteylinden oluşuyor. Bu iddiaları vaktiyle parti kürsüsüne ve sonraki seçimlere taşıyan CHP başta olmak üzere altılı masa ve

HDP, bu iddiaların yeni sürümlerini tekrar siyasi söylemlerine taşımış durumdadır. Bu defa gücü azalan vesayet odaklarının, FETÖ ve PKK'nın yerini daha çok Sedat Peker gibi bir organize suç örgütü lideri, yabancı basın, yabancı ülkelerce fonlanan medya ve kontrollerindeki meslek kuruluşları aldı.

Yolsuzluk, kara para, uyuşturucu, mafya iddialarının kampanya boyunca tekrar edilmesi beklenebilir. Muhalefetin temel endişesi Sedat Peker'in tweet atamaması ve seçim kampanyasında sessiz kalma ihtimali. CHP sözcüleri ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun Sedat Peker'in iddialarına parti kürsüsünü ve parti medyasını tahsis etmesi, bütün ümidini Sedat Peker'e bağlaması, ileride siyasi tarih derslerine girecek düzeyde bir sapmadır. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, Türkiye'nin, bekledikleri cari açık krizini ve devalüasyonu yaşamaması üzerine, ülkenin cari açığını devletin uyuşturucu ticaretiyle kapattığını iddia etmesi de bu bakımdan tarihe geçecek bir miladı işaret ediyor.

Muhalefetin bir başka kara propagandasının da yine FETÖ ve PKK tarafından dile getirilen Türkiye'nin DEAŞ ile iş birliği yaptığı yahut hükümetin bilerek terör saldırılarına izin verdiği iddiası olacağı anlaşılıyor. Bu konuda yabancı istihbarat kuruluşlarının olağanüstü gayreti de İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından faş edilerek Beyoğlu saldırısından sonra kayda geçti. PKK'nın Mersin Polisevine ve Beyoğlu'nda sivil vatandaş ve turistlere yönelik saldırılarının bu kara propaganda malzeme oluşturmak üzere tertiplendiği, failerin yakalanmasıyla ortaya çıktı. Bu iddialarının, büyük muhalefet partilerinin milletvekilleri ve medyalarında dile getirildiğini hatırlatalım.

PKK'nın Türkiye, Kuzey Irak ve Suriye'de uğradığı ağır yenilgilerin üzerini örtmek için dile getirdiği TSK'nın kimyasal silah kullandığı iddialarının da TTB Başkanı ve CHP milletvekili tarafından dile

Türkiye'nin kendi milli menfaatlerini savunmak yönünde giderek özerkleşen ve çok yönlü bir karakter kazanan politikaları, Batı'da rahatsızlık oluşturuyor, hatta tehdit olarak görülüyor. Bilhassa ABD, Türkiye'nin dış politikasını istediği istikamete getirebilmek için Türkiye'nin iç politikasına gayri meşru yollar da kullanarak müdahale etmekten çekinmiyor.

getirildiğini hatırlarsak, seçim dönemindeki kara propagandanın çerçevesinin ne kadar geniş olabileceğini düşünebiliriz.

Arif Hüdaverdi Yaman/AA,
15 Aralık 2022

Muhalefetin Siyasi Kampanya Stratejisi

Altılı masa, Millet İttifakı'nın 2019 mahalli idare seçimlerinde izledikleri ve başarılı olduklarını düşündükleri seçim stratejisini izlemeyi düşünüyorlar. Bu stratejiyi, şöyle özetleyebiliriz: Son ana kadar adayı açıklamamak, ortaya muğlak bir program koyarak kapsayıcı bir yerde durmak, Erdoğan karşıtlığı üzerinden bir karşı propaganda yapmak, son anda bir aday açıklamak ve seçim döneminde şahsilemiş bir yoğun propaganda yapmak. Bu şekilde geniş ve telif edilemeyecek bir cephe program tartışmasıyla dağıtmadan, Erdoğan karşıtlığı üzerinden bir arada tutmak ve son anda ortaya sürülen bir adayın şahsı üzerinden program eksikliğini giderecek bir seçim kampanyası yürütmek.

Muhalefet cephesinin 2019 mahalli idareler seçimlerinde başarılı olduğu ve bu sayede İstanbul ve Ankara başta olmak üzere 11 büyükşehir belediyesini kazandıklarını düşündükleri seçim ve kampanya stratejisi, acaba 2023 Cumhurbaşkanlığı ve TBMM seçimlerinde de işler mi? Bu soruya evet cevabı vermek kolay değil. Çünkü aradan geçen zamanda muhalefet cephesinde de iktidar cephesinde de ciddi değişiklikler oldu ve 2023 seçimlerinin mahalli olmayan milli dinamikleri var. Seçimlerde İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye başkanlıklarını kazanan Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş artık bilinmeyen birer umut değiller, 4 yıllık performansları eleştiri konusu olan yıpranmış isimler. Bu bakımdan 2019 stratejisi artık sürpriz etkisini yitirmiş durumda. Üstelik seçim kanunu değiştiği için TBMM se-

çimlerinde altılı masa dezavantajlı bir hale gelmiş durumda. Nihayet 2019 mahalli idareler seçimlerinde CHP listesinden seçimleri kazanacak İstanbul ve Ankara adayları klasik CHP'li olmayan ve sağdan gelen isimlerken, 2023 seçimlerinde CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun tek başına yahut çoklu adayla seçime gitmesi kuvvetle muhtemel görülüyor. Seçmenler, dünyada yaşanan jeopolitik alt üst oluş karşısında, mahalli idareler seçimlerinde görmezden geldikleri dışarıdan HDP desteği ve milli politikalar meselesini, genel seçimlerde kuvvetle muhtemelen daha çok dikkate alacaklardır.

Bir Lübnanlaşma Projesi

Muhalefetin siyasi program ve siyasi stratejisi, Türkiye'nin Batı ve ABD'ye her alanda teslim olduğu bir "uydu müttefiklik" projesidir. İçeride ise homojen çoğunluğun bir daha yönetemeyeceği, vesayet sisteminin yeniden ihdas edildiği, fiilen Lübnanlaşma veya Iraklaşma projesiyle Batının kontrolü altına alınmış, kendini yönetemeyen bir siyaset projesidir. Bunun bir sonucu da, muhalefetin iktidara gelmesi halinde yargı kullanılarak, Cumhur İttifakı'nı oluşturan siyasi parti ve siyasetçilerin tasfiye edilmesiyle stratejik bir "derin kaos"a sürüklenmesidir. Böylece bütün Türkiye, bir tür "mütareke İstanbulu"na dönüştürülecektir. Böylece Türkiye, dünyanın içine girdiği "stratejik kasırga" yahut "stratejik depreme" tamamen hazırlıksız şekilde maruz kalacak, dünya yeniden şekillenirken oyunun tamamen dışında - haşa- "kadir-i mutlak" Batının kendisine çizeceği kadere razı olabilecektir. Muhalefetin siyasi aklına göre, Türkiye'nin buna direnmesi sadece ödeyeceği maliyeti artıracaktır. Türkiye'deki radikal Batıcılık ortak paydasında birleşen muhalefetin tasavvurundaki dünya ve Türkiye analizinin neticesindeki siyasi program ve strateji, bu ana parametrelerde şekillenmektedir. [

Muhalefet cephesinin Erdoğan karşıtlığı dışındaki belki de tek uzlaşma noktası olan "güçlendirilmiş parlamenter sistem" in hayata geçmesi siyasi dengeler itibarıyla mümkün görünmüyor. Cumhur İttifakı'nın yüzde 42 oy alması halinde bile TBMM'de çoğunluğu elde edeceğini gösteren simülasyonlar, aslında bu sistem önerisinin hayata geçmeyeceğinin muhalefet tarafından da bilindiğini gösteriyor.

Cem Duran **Uzun**
cdurun@setav.org

2022'den 2023'e Türkiye'nin Anayasa ve Yasama Gündemi

2023'te siyasetin tamamen seçimlere odaklanacağı görülmekle birlikte anayasa ve yasama gündeminin de yoğun olacağını söylemek yanlış olmayacak. Yeni anayasa ve anayasa değişiklikleri, seçim vaatleri ve tartışmaları arasında yer alacağı gibi başörtüsünü güvence altına almayı amaçlayan anayasa değişiklik teklifi yılın ilk aylarında TBMM'nin gündeminde olacak.

📷
TBMM/AA

Yeni anayasa ve hukuk meseleleri, geçmişte olduğu gibi 2022'de de kamuoyunun ve siyasetin önemli gündem maddelerinden birisi oldu. 2023'te siyasetin tamamen seçimlere odaklanacağı görülmekle birlikte anayasa ve yasama gündeminin yine yoğun olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Yeni anayasa ve anayasa değişiklikleri, seçim vaatleri ve tartışmaları arasında yer alacağı gibi başörtüsünü güvence altına almayı amaçlayan anayasa değişiklik teklifi, yılın ilk aylarında TBMM'nin gündeminde olacak. Benzer şekilde altılı masayı oluşturan partilerin hazırlayıp kamuoyuna açıkladığı anayasa değişikliği önerisi ve bunun devamı niteliğindeki çalışmaları da seçim sürecinde tartışılacak konulardan olacaktır.

2022'de TBMM Gündemi

TBMM son yıllardaki yoğun mesaisine 2022'de de devam etmiştir. 27. dönemin altıncı ve son yasama yılına girilen 2022'de toplamda 80 kanun kabul edilmiştir. Özellikle toplum gündeminde yer alan

hususlarda parlamentonun hızlı ve etkili çözüm getiren düzenlemeler yaptığı görülmüştür. Yargı reformunun hedefleri doğrultusunda yapılan düzenlemelerden, enflasyonun etkilerini telafi etmeyi ve toplumun ekonomik refahını artırmayı amaçlayan düzenlemelere kadar birçok konuda yasa çıkarılmıştır. Ayrıca kadına karşı şiddet, sağlık çalışanlarının çalışma koşulları ve özlük hakları, çevre kirliliği ile mücadele ve cemevlerinin statüsü gibi kamuoyunun hassas olduğu konularda yasal düzenleme yapılmıştır. Bunlardan öne çıkanlar şu şekilde sıralanabilir:

- 7392 sayılı Kanun ile tüketicilerin korunmasına yönelik hükümler getirilmiş, ikinci el ürünlerin ekonomiye yeniden kazandırılması kolaylaştırılmış, tüketici hakem heyetlerine başvuru yolunun kapsamı genişletilmiştir.
- 7406 sayılı Kanun ile hem sağlık çalışanlarına hem de kadına yönelik şiddetle mücadele bakımından düzenlemeler yapılmıştır. Yasayla kasten öldürme, kasten yaralama ve işkence gibi belli suçların kadına karşı işlenmesi halinde tutuklama tedbirinin uygulanması kolay-

laştırılmış, daha ağır cezalar öngörülmüş, "ısrarlı takip" suçu ihdas edilmiş ve kamuoyunda "iyi hal" olarak bilinen "takdiri" indirim sebeplerinde keyfiliğin önlenmesini sağlamak için düzenleme yapılmıştır.

- 7410 sayılı Kanun ile deniz ve çevre kirliliği ile mücadele amacıyla çok sayıda yasada yeni tedbirler içeren değişiklikler yapılmıştır.
- 7411 sayılı Kanun ile sağlık çalışanlarının çalışma ve özlük haklarında iyileştirme yapılmıştır.
- 7409 sayılı Kanun ile 1 Temmuz 2023'e kadar yenilenen kira sözleşmelerinde kira bedeli artışlarının en fazla yüzde 25 olarak belirlenebileceği hükme bağlanmıştır.
- 7413 sayılı "6. Yargı Paketi" olarak bilinen Kanunla uzun yıllardır gündemde olan hakim yardımcılığı müessesesi Türk yargısına kazandırılmış ve yargının hızlandırılmasına ilişkin tedbirler alınmıştır.
- 7418 sayılı Kanun ile dijital medyaya yönelik kapsamlı düzenlemeler yapılmış, dezenformasyonun engellenmesi ve internet medyasının yasal bir altyapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Türk Ceza Kanunu'na "halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma suçu" eklenmiş, sosyal medya platformlarının şeffaflığını temin edebilmek için işlemlerine ilişkin bilgileri resmi makamlarla paylaşma gibi çeşitli yükümlülükler öngörülmüş, haber sitelerinin resmi ilan ve reklam alması, çalışanlarının gazetecilerin unvan ve haklarına sahip olması sağlanmıştır.
- 7420 sayılı Kanun ile işverenlerin çalışanlarına yaptığı yemek ödemelerinin 51 Türk lirasına kadar olan kısmı gelir vergisinden muaf tutulmuş, öğrencilerin öğrenim kredilerinin faizleri silinmiş ve çeşitli borçlara ödeme kolaylığı sağlanmıştır. Ayrıca tıp ve diş

hekimliği fakültelerinin son sınıf öğrencilerine staj çalışmaları karşılığında net asgari ücret tutarında aylık maaş ödenmesi öngörülmüştür.

- 7421 sayılı Kanun ile cemeterinin yapımı, bakımı, onarımı ile ilgili olarak çeşitli yasalarda düzenlemeler yapılmıştır.

Bu yasal düzenlemelerin yanında 2022'de toplam 37 Meclis kararı kabul edilmiştir. 19 Ekim tarihli Meclis kararlarıyla Amasra'da meydana gelen maden kazasına ilişkin araştırma komisyonu kurulmuştur. Yıl içerisinde Azerbaycan, Lübnan, Mali ve Orta Afrika tezkereleri yenilenmiş ve TSK'nın Katar'da görevlendirilmesine izin verilmiştir. Ayrıca TBMM'ye tanınan yetkiler çerçevesinde Anayasa Mahkemesi, RTÜK ve Kişisel Verileri Koruma Kurulu'na üye seçimi yapılmıştır. Son olarak HDP Diyarbakır Milletvekili Semra Güzel'in önce yasama dokunulmazlığı kaldırılmış, sonrasında milletvekilliği devamsızlıktan dolayı düşürülmüştür.

TBMM'nin 2022'deki bu gündeminin 2023'te de benzer şekilde yoğun olacağını söylemek mümkündür. Seçim gündemi belirleyici olsa da yargı reformunda öngörülen faaliyetler, ekonomi alanında alınacak tedbirler, hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemeler ve toplumsal talepler doğrultusunda şekillenen bir yasama gündemi bekleniyor. Ocak'tan itibaren başörtüsüne ilişkin Anayasa değişikliği teklifi gerek komisyon gerekse genel kurulda Meclisin en önemli konularından birisi olacaktır.

Anayasa Tartışmaları ve Başörtüsü Teklifi

Siyasetin ve kamuoyunun 2022'deki bir diğer önemli gündemi, yeni anayasa ve anayasa değişiklik önerileriydi. Cumhurbaşkanı Erdoğan, tüm partilere yönelik yeni anayasa yapılması çağrısını bu yıl da defalarca yineledi. Bu çağrılara olumlu yanıt

vermeyen muhalefet "Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem Anayasa Değişikliği Önerisi" başlıklı bir teklifi kamuoyuna açıkladı. Buna karşılık AK Parti ve MHP'nin hazırlamış olduğu başörtüsü konusundaki anayasa değişikliği ise Aralık'ta Meclis başkanlığına sunuldu.

Cumhuriyet Halk Partisi, Kılıçdaroğlu'nun konuya ilişkin açıklamaları sonrası 4 Ekim 2022'de kamu görevlilerine kıyafet serbestisi öngören bir kanun teklifi sundu. Cumhurbaşkanı Erdoğan ise geçmişte yaşanan tecrübelerin etkisiyle başörtüsü ve kılık kıyafet özgürlüğünde elde edilen kazanımlara gerçek anlamda bir güvence sağlamak için Anayasa değişikliği yapma çağrısında bulundu. Bu bağlamda 9 Aralık'ta 336 milletvekilinin imzasıyla Anayasanın 24 ve 41. maddelerini değiştiren kanun teklifi TBMM Başkanlığına sunuldu. Teklif başörtüsü serbestisini açık bir anayasal güvenceye kavuşturmanın yanı sıra aile kurumunu korumaya yönelik de önemli bir düzenleme de öngörüyor. Teklifin öngördüğü düzenlemeler şu şekildedir:

m. 24: "Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ile kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılması, hiçbir kadının başının örtülü veya açık olması şartına bağlanamaz.

Hiçbir kadın; dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve tercih ettiği kıyafetinden dolayı eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme, siyasi faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ile diğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti kullanmaktan ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan hiçbir surette yoksun bırakılamaz. Bu nedenle kınanamaz, suçlanamaz ve herhangi bir ayırmacılığa tâbi tutulamaz. Alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda Devlet, ancak dinî inancı sebebiyle ka-

Cumhurbaşkanı Erdoğan geçmişte yaşanan tecrübelerin etkisiyle başörtüsü ve kılık kıyafet özgürlüğünde elde edilen kazanımlara gerçek anlamda bir güvence sağlamak için Anayasa değişikliği çağrısında bulundu. Bu bağlamda 9 Aralık'ta 336 milletvekilinin imzasıyla Anayasanın 24 ve 41. maddelerini değiştiren kanun teklifi TBMM Başkanlığına sunuldu.

dının başını örtmesini ve tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemek şartıyla gerekli tedbirleri alabilir.”

m.41: “Evlilik birliği, ancak kadın ile erkeğin evlenmesiyle kurulabilir ve” şeklinde değiştirilmiştir.

Teklifin gerekçesinde, 24. maddedeki düzenlemenin amacı “dini inancı sebebiyle başını örten ve kıyafet tercihinde bulunan kadınların; yasal ve idari düzenlemeler veya fiili uygulamalarla, insan onuruyla bağdaşmayan, Anayasaya aykırı, ayrımcı ve çağ dışı uygulamalara bir daha maruz bırakılmamaları amacıyla Anayasal güvence getirmek” şeklinde ifade edilmiştir. Bu teklifin 2023’ün ilk aylarında siyasetin ve kamuoyunun temel tartışmalarından birisi haline geleceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Muhalefet partileri bu anayasa değişiklik teklifine destek konusunda farklı görüşler açıkladılar. Bazıları teklifin referanduma gitmesi durumunda seçimlerle birleşeceğini, bunun muhalefetin aleyhine seçim sonuçlarını etkileyeceğini ve AK Parti’nin amacının da bu olduğunu ileri sürdü. Ancak başta Adalet Bakanı Bekir Bozdağ olmak üzere AK Partili yetkililer, Anayasa gereğince teklif Mecliste referandumu zorunlu kılmayan bir çoğunlukla -yani en az 400 milletvekilinin oyuyla- kabul edilirse referandumu gidilmeyeceğini açık bir şekilde belirttiler.

Muhalefetin burada iki tür çıkmaza girdiği görülüyor. Bir taraftan seçime giderken “AK Parti’nin en sonunda başörtüsünü anayasal olarak da güvence altına almış” olmasının AK Parti’nin başarı hanesine yazılacağını düşünüyor. Diğer taraftan teklife karşı çıkmak altılı masa içerisinde çatlaklara sebep olacak ve CHP’nin hehallelleşme söyleminin sahiciliğini sorgulatacaktır. Bir de bunun üzerine teklifin 400 kabul oyu alamayıp referanduma gitmesi muhalefetin içindeki bölünmeyi daha da artıracak gibi Cumhurbaşkanı Erdoğan’a ve AK Parti’ye oy geçişine sebep olacaktır endi-

Meclise sunulan Anayasanın 24 ve 41. maddelerini değiştiren kanun teklifi sonrası muhalefetin iki tür çıkmaza girdiği görülüyor: bir taraftan “AK Parti’nin en sonunda başörtüsünü anayasal olarak da güvence altına almış” olmasının AK Parti’nin başarı hanesine yazılacağını diğer taraftan ise teklife karşı çıkmamanın altılı masada çatlaklara sebep olacağını düşünüyor.

şesi taşıyor. Kısacası önümüzdeki aylarda bu anayasa değişiklik teklifinin daha çok konuşulacağını söylemek mümkündür.

Anayasal gelişmeler bahsinde son olarak altılı masanın güçlendirilmiş parlamenter sistem önerisine değinmek gerekir. 28 Şubat 2022’de açıklanan ilk metin, dokuz aylık uzun bir çalışma sonrasında bir “anayasa değişiklik taslağı” haline getirildi ve ancak 29 Kasım günü açıklandı. Taslak siyasette ve kamuoyunda beklenen ilgiyi görmedi. Ancak cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir hükümet sisteminin nasıl parlamenter sistem olarak kabul edileceği çokça sorgulandı. Doğrudan halk tarafından seçilmenin meşruiyetine sahip cumhurbaşkanının yürütmede iki başlılığa sebep olacağı ve Türk siyasi hayatında cumhurbaşkanları ile başbakanlar arasındaki çatışmaların ciddi siyasi krizleri tetiklediği belirtildi. Üstelik bu cumhurbaşkanları doğrudan halk tarafından değil Meclis tarafından seçilmişti. Taslak açıklandıktan sonra bazı muhalefet liderlerinin açıklamaları, yönetim anlayışında başka çatlakların olduğunu da gösterdi. Bu anayasa taslağı dışında altılı masa tarafından geçiş süreci başta olmak üzere çeşitli ortak çalışmalar yapıldığı ve bunların da kamuoyuna açıklanacağı duyuruldu.

Sonuç olarak görülüyor ki, seçimlerin temel gündem olacağı ve milletvekillerinin ağırlıklı olarak sahada olacağı 2023’te 2022’den gelen anayasa ve yasama konuları tartışılmaya devam edecek, seçimlere kadar anayasa değişiklik teklifleri, yasal düzenlemeler ve yargı paketleri gibi konular Meclisin gündemi-ne gelecektir. **■**

Van'da terörle mücadele sonrasında güvenliğin sağlandığı Tendürek Dağı'nın zirvesine Türk bayrağı dikildi.
(Özkan Bilgin/AA)

Kapsamlı Bir Türkiye Fotoğrafı "2022'de Türkiye"

2010'dan itibaren her yılın kapsamlı bir profilini sunan Türkiye Yıllığı, on üçüncü kitabı olan "2022'de Türkiye" ile altı önemli başlık altında dış politikadan ekonomiye, siyasetten enerji sektörüne ülkemizin bir yıllık nabzını tutuyor. Eser, hem akademik açıdan değerli bir arşiv niteliğinde hem de geleceğe yönelik projeksiyonlar açısından derinlikli bir bakış açısının oluşmasını sağlıyor.

Mehmet Babacan
mbabacan@medipol.edu.tr

SETA'nın tıpkı "Türk Dış Politikası Yıllığı" gibi geleneksel hale getirerek her yıl sonunda yayımladığı Türkiye Yıllığı, 2022'ye ait sayısı ile önceki yıllıklar gibi temel gündem maddeleri ve başlıklar altında okuyucusuna kapsamlı ve zengin bir içerik sunuyor. "2022'de Türkiye: Siyaset, Dış Politika, Güvenlik ve Göç, Ekonomi, Enerji, Hukuk ve Yargı" kitabı bir yıl içerisinde ülke gündemine damga vurmuş bütün konuları, uzmanların bakış açısıyla ele alıp analiz ederek, alanında seçkin bir Türkiye panoraması oluşturuyor. Eser, bu yönüyle hem akademik açıdan değerli bir arşiv niteliğinde hem de geleceğe yönelik projeksiyonlar açısından bütüncül ve derinlikli bir bakış açısının oluşmasını sağlıyor.

Muhittin Ataman ve Cem Duran Uzun'un editörlüğünü yaptıkları eser, Burhanettin Duran'ın imzasını taşıyan bir "Takdim" yazısının ardından sırasıyla "Siyaset", "Dış Politika", "Güvenlik ve Göç", "Ekonomi", "Enerji", "Hukuk ve Yargı" başlıklarından oluşan toplam altı bölüm içeriyor. Her bölümde belli alt başlıklar altında, 2022 içerisinde cereyan eden önemli gelişmelere ait bilgilere ve analizlere rastlıyoruz. Nebi Miş ve Baki Laleoğlu'nun editörlüğünü üstlendiği "2022'de Siyaset" başlığı altında, Türk siyasi hayatında yer alan belli başlı partilerin (iktidar ve muhalefet partileri) 2022'deki politikaları ayrı başlıklar altında incelenirken, tüm bunların öncesinde ülkedeki genel siyasete yön veren Cumhurbaşkanlığı'nın 2022 gündemi anlatılıyor. Türkiye siyasetinin ana aktörü olarak Cumhurbaşkanlığı makamının iç ve dış politikadaki hamleleri, ekonomiye yönelik uygulamaya aldığı yeni programlar ve terörle mücadele stratejisi, bu kapsamda analiz edildikten sonra sırasıyla Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2022 gündemi ele alınıyor. İlerleyen sayfalarda

diğer siyasal partiler, özellikle yaklaşan seçim sürecine yönelik geliştirdikleri "İttifak stratejisi" altında incelenirken; CHP, İYİ Parti, MHP ve HDP'nin gerek iç gerek dış politikada cereyan eden olaylara verdikleri tepkiler de değerlendiriliyor.

Kitaptaki önemli bölümlerden "2022'de Dış Politika" başlıklı çalışma, Murat Yeşiltaş ve Hacı Mehmet Boyraz editörlüğünde okuyucuya sunuluyor ve Türkiye'nin komşuları, yakın çevresindeki ülkeler, bölgesel ve küresel aktörler ile olan ilişkilerini içeren başlıklar halinde devam ediyor. Her bir ülke ya da aktörle olan ilişkilerde, 2022'de öne çıkan gündem maddeleri ve dosyalar dış politikaya ilişkin hafızanın tazelenmesine yardım ediyor. Dış Politika bölümündeki bazı başlıklar "Türkiye-Afrika İlişkileri" gibi bazen bir kıtayı kapsayacak kadar kapsamlı olabilirken bazen de "Türkiye-Körfez İlişkileri" ya da "Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri" gibi Türkiye'nin birden çok devlet grubuyla ilişkilerini ele alan daha kümülatif çalışmalar da olabiliyor. 2022'de dış politikada öne çıkan gündem maddelerinin yoğunluğu ve inceleme birimlerinin fazlalığı, dış politika başlığının hacim ve kapsamını artırırken, bu bölümün ardından eserde yine dış politika ile alakalı olarak "Güvenlik ve Göç" bölümüne yer verildiğini görüyoruz.

"2022'de Güvenlik ve Göç" başlığı keza Murat Yeşiltaş ve Hacı Mehmet Boyraz editörlüğünde hazırlanarak ülkemizi ilgilendiren iki önemli konuda, 2022'de cereyan eden olaylar ekseninde özel bilgiler edinmemizi sağlıyor. Çalışma özellikle "Güvenlik" kısmıyla alakalı olarak Türkiye'nin son yıllarda önemli başarılar elde ettiği "Savunma Sanayii" alanına yönelik analizleri okuyucunun bilgisine sunarken, "PKK/YPG ile Mücadele" ve "Göç Yönetimi" başlıkları altında bir yıl içerisinde sınırlarımızı ilgilendiren terör, göç ve güvenlik olgusuna dair önemli gelişmeleri haber veriyor.

Bir diğer spesifik bölüm olan "2022'de Ekonomi" başlıklı bölüm, özellikle küresel salgının ardından yaşanan küresel enflasyon ve resesyonun yanında "Ekonomik Büyüme ve İstihdam" gibi küresel ekonomi ve ülke içi makro-ekonomik dengeler ile ilgili önemli değerlendirmeleri içeriyor. Deniz İstikbal'in hazırladığı "2022'de Ekonomi" bölümü, "Dış Ticaret", "Kamu Maliyesi" ve diğer ekonomik konulara ilişkin bilgiler; tablolar, şekiller ve grafiklerle açıklayıcı bir biçimde resmediliyor. Büşra Zeynep Özdemir tarafından hazırlanan "2022'de Enerji" bölümü ise özellikle Türkiye'nin enerjideki genel görünümüyle beraber enerji sektöründeki geleceğe yönelik projeksiyonları işliyor. Kitaptaki son bölüm olan ve Cem Duran Uzun ile Mert Hüseyin Akgün'ün hazırladıkları "2022'de Hukuk ve Yargı" bölümü, yasalardan kanun tekliflerinden Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine ve kamuoyunca yakından izlenen önemli yargısal süreçlere (FETÖ ve 15 Temmuz Darbe Girişimi Davaları, Hablemitoğlu davası gibi) kadar geniş bir yelpazedeki hukuksal olayları mercek altına alarak, 2022'de öne çıkan dosyaları analiz ediyor.

2010'da yayın hayatına başlayarak her yılın kapsamlı bir profilini sunan Türkiye Yıllığı, on üçüncü kitabı olan "2022'de Türkiye" ile altı önemli başlık altında toplam 295 sayfa içerisinde dış politikadan ekonomiye, siyasetten enerji sektörüne ülkemizin bir yıllık nabzını tutuyor. İç siyasette öne çıkan 2023 seçimlerini ve partilerin "İttifak" stratejilerini, 2022'de dış politikada yaşanan önemli gelişmeleri ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yürüttüğü "lider diplomasisini", "yeni ekonomi modelini", 2022'de artarak devam eden terörle mücadele operasyonlarını kısaca her yönden ülkemizin gelişmelerini ele alarak uzman bakışıyla değerlendiren "2022'de Türkiye"; SETA Vakfı'nın yayınladığı diğer yıllıklar gibi zengin bir akademik referans kaynak niteliğiyle okuyucusuna ulaşıyor. **K**

SETA'nın geleneksel hale getirerek her yıl sonunda yayımladığı Türkiye Yıllığı, 2022'ye ait sayısı ile, temel gündem maddeleri ve başlıklar altında okuyucusuna kapsamlı ve zengin bir içerik sunuyor. "2022'de Türkiye: Siyaset, Dış Politika, Güvenlik ve Göç, Ekonomi, Enerji, Hukuk ve Yargı" kitabı, bir yıl içerisinde ülke gündemine damga vurmuş bütün konuları, uzmanların bakış açısıyla ele alıp analiz ederek, bir Türkiye panoraması oluşturuyor.

TÜRKİYE'NİN ENERJİSİ

POLİTİKALAR VE STRATEJİLER

EDİTÖR
İSMAİL KAVAZ

HER SABAH DÜNYAYI SİZE TAŞIR

Gerçeği, yalnızca gerçeği,
noktasına virgölüne dokunmadan yazıyoruz.
Olan biten ne varsa, her gün
olduğu gibi size taşıyoruz.
Bizim için dünya küçük, sizden aldığımız güç büyük.

SABAH
TÜRKİYE'NİN GAZETESİ

LOCAL VIEWS ON GLOBAL NEWS.

Read Daily
to keep up with
changing
Turkey and
the world.

